

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

55893

60

~~09~~

Grazia Deledda

—
GOLOBJE
IN JASTREBI

GRAZIA DELEDDA
GOLOBJE IN JASTREBI

GOLOBJE IN JASTREBI

ROMAN

1902

VERLAG DER BUCHHANDLUNG LUDWIG

CRAXIA DELIBATA
COLORE IN JASTREBI

1894

GRAZIA DELEDDA

GOLOBJE IN JASTREBI

ROMAN

1936

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA LJUBLJANA

+ 55893

LJUDSKA KNJIŽNICA 60

GOLOBJE IN JASTREBI

ROKAV

55893

F2C 359/1952

(7)

Prevedel dr. Joža Lovrenčič
Vse pravice pridržane
Tiskarna sv. Cirila v Mariboru
Predstavnik Albin Hrovatin

PRVI DEL

I

Po enem tednu hudega vetra, meteža in dežja so se prikazali izza črnih oblakov, ki so se nižali in izginjali na obzorju, beli vrhovi gorá in zdelo se je, da se vas Oronou s svojimi rdečkastimi hišicami, zidanimi na sivem slemenu granitnega vrha, s svojimi strmimi, kamnitimi uličicami dviga iz meglè, kot bi bila ubežala potopu.

Ob njenem vznožju so dreveč hrumeli v dolino potoki, v daljavi pa so se po ravnini in siniskolskih poljih lesketala v žarkih iznad morja vzhajajočega sonca močvirja in rečice, ki so prestopile bregove. Vsa pokrajina od gora do obale, od črne črte visoke planote nad Oronouom tja do gošče v dnu doline je bila, ko da preceja vodo.

Vasica je bila že suha in starčki in brezposelni so spet sedeli na svojih mestih po klopeh pred občinskim domom gori na trgu, ki se dviga nad dolino kakor kaka velika terasa.

Iz ene izmed treh rdečkastih hiš — občinskega doma, župnišča in hiše tete Giuseppe Fiore — katerih okna s križi in železnimi balkoni v prvem nadstropju so gledala na trg, je prišla neka starka. Bila je nizke postave, bledega obraza, napol zakritega s črno ruto, v katero je zavijala glavo in pol života kakor v plašč. Preden se je vzpela po granitnih stopnicah, ki so vodile na trg, je z velikimi okroglimi očmi pogledala okoli sebe in porogljiv izraz se ji je začrtal ob brezzobih ustih.

Glej jih, vsi vaški brezposelni so tu po klopeh in ob ograji. Včasih, ko je bila vas razdeljena v

dve sovražni stranki, ki sta razvnemali staro in mlado, ni bilo tako. Tedaj je bilo v vasi življenje in gibanje. Vsi so se držali svojih hiš ali pa so bili po svojih zemljiščih, da bi pazili na svoj svet in se čuvali pred sovražniki. Pred nekaj leti pa so se sovražne družine s posredovanjem cerkvene in deželne gosposke pobogale: duhovi so se vsaj na videz pomirili in neke vrste mehkužnost in opuščanje starih navad sta zajela dremavo vas.

Ves ljubi božji dan so možje igrali moro kakor otroci, in starci so molčali, sedeč po turško na kamnitih klopeh, trdi in mrtvi, še preden so za vedno zaprli oči. Mala starka je zmajala z glavo pod čudnim črnim ogrinjalom in šla počasi po stopnicah. Veter je v presledkih še žvižgal in gola drevesa na trgu so se gibala na bleščečem se ozadju neba kakor veliki polipi v vodi. Bilo je mrzlo, a bradati in močni vaščani, rdeči v obraz, čisto črnih oči in blestečebelih zob, so bili oblečeni v hodnik, kožuhe, raševino, imeli so tesne suknje s kapucami na glavi in so čutili, kako jim toplo polje kri po žilah. Bili so kakor ljudje iz davnih dni in ta videz je še večala njihova govorica, ki je bila skoraj docela iz latinščine.

Vsi so pozdravili starko, ko je šla mimo. Odzdravila jim je z lahnim naklonom glave in šla po stopnicah, ki so vodile s trga nizdol po strmi poti. Od vodnjaka, ki je bil kakor kaka kapelica zavarovan z železno ograjo, so jo pa pozdravile ženske. Oblečene so bile kakor Arabkinje v črne halje. Natakajoč svoje glinaste vrče, so se glasno prepirale in starko šegavo ogovarjale.

— Danes ste zgodaj vstali, teta Giuseppa Fiore! In kam greste? Če bi imela vaš denar, bi spala do poldne.

— Teta Giuseppa Fiò! Ali greste v cerkev? Prosite Boga, da bi prišel kmalu čas mleka in žetve.

— Pozdravite lepo svojega soseda župnika! Ni

dolgo, kar je šel mimo in se tresel kakor trstika. Pri moji veri, teta Fiò, vi in on, oba sta prismojena: lahko bi bila na toplem, a hodita v takem vremenu okoli, ko človek zmrzuje, umira...

— Tvoj jezik ni zmrznil, — je odvrnila starka in šla jezno mimo.

Potoček, ki je tekel po poti, je bil pokrit z ledom in s streh nizkih hiš, iz katerih se je kadilo, so visele kakor kapniki ogromne ledene sveče; tu in tam se je na očrnelih korcih in po kotih, kamor ni sijalo sonce, lesketal kak ostanek snega, a v ozadju vsake uličice so se videle bele in črne daljne gore v megli, ki je izginjala.

Starka je prišla na strmo cesto, ki je bila glavna v vasi, se obrnila, šla po nekaki stezi in prišla na trg pred cerkvijo, ki je bil kakor nekaka ploščad nad prepadom.

Od tu je bil krasen razgled po planoti; videlo se je, kako se vije občinska cesta po skalnatem pobočju nad cerkvijo in izginja v gozdovih, ki zapirajo obzorje. In cerkev s svojim kamnitim stolpom, z lopo in okrušenim pročeljem, tu in tam pokritim z bršljanom in pasjo travo, je bila s tem veličastnim ozadjem kakor ostanek zapuščenega gradu.

Starka je šla čez trg, ki je bil posut s peskom, in vstopila; tudi v notranjosti cerkve je bilo vse mrzlo, golo in žalostno: samo nekaj stark in neki berač so bili pri maši in ko je zunaj žvižgal veter, ki se je zaganjal v stolp kakor v pečine samotnega vrha, je v praznini jasno odmeval počasni glas mladega duhovnika.

Po maši je starka počakala, da so vsi odšli, potem pa tako naredila, da se je pod obokom vrat srečala z duhovnikom, ki se je stiskal v debel plašč in naglo odhajal. Roke je tiščal v rokave in beli, pegasti obraz mu je do polovice zakrivala črna pahovka. Kar tresel se je od mraza in njegove male

sive oči, zastrte z dolgimi belimi trepalnicami, so bile zasolzene.

— Dober dan, — ga je pozdravila starka in ga gledala v obraz s svojimi velikimi temnimi očmi. — Veseli me, da ste ozdraveli. Ali se počutite zdaj dobro?

— No, že gre nekako, — ji je odgovoril z žalostnim glasom. — Upajmo, da se vreme kaj zboljša: tako se popravimo tudi mi.

— Svežega zraka nam ne manjka! — je pripomnila žena nekoliko podsmehljivo in šla za njim na prosto.

— Preveč svež je, teta Giusé! — je odgovoril duhovnik z istim poudarkom in šel pred njo, ne da bi jo pogledal. — V treh mesecih, kar sem tu, sem dva prekihal v postelji, teta Giusé! Upajmo, da bomo imeli vsaj poletje prijetno.

— O, poleti je tu pravi raj. Boste videli, gospod župnik. Sicer pa se, gospod župnik, premalo pazite. Danes na primer je tak dan, da ne bi smeli iz hiše. Pazite se, pazite! Drv vam ne manjka, živeža pa tudi ne. Sicer pa prehlad ni še nikaka bolezen; tudi jaz sem ležala te dni, čeprav imam polne roke dela. Danes sem prišla k maši, ker nameravam obiskati še nekega bolnika, ki je zares bolan, dà! Neki nesrečen mladenič je... neki študent...

— Ah, da, razumem!

— Neki nesrečen mladenič je, — je ponovila starka, ne da bi se zmenila za živahni župnikov vzklik. — Obrekovali so ga, pred nekaj meseci je bilo, ravno preteklo poletje, preden ste prišli vi, gospod župnik, v vas, in od žalosti je nevarno zbolel... In zdi se, da se ne bo pozdravil... Bil je do zadnjih dni v bolnišnici v Cagliarih, zdaj pa se je dal prenesti tu sem, ker hoče, kakor pravijo, umreti v svoji rojstni vasi... Pravijo, da ne mara nikogar videti... a jaz vsekakor pogledam k njemu, zdaj...

Župnik se je ustavil.

— Česa so ga obdolžili?

Starka ga je ostro pogledala v obraz in po-
mežiknila z enim očesom, kakor bi hotela reči:
»Bolje kakor jaz poznate to zadevo, a se delate,
da nič ne veste. No, saj se razumemo!«

— O ti moj ljubi Bog! — je vzkliknila glu-
maško. — Ni ga človeka, ki bi ga obdolžili kaj
takega, kakor so njega! Tatvine so ga obdolžili,
gospod župnik; da je ukradel denar v hiši svoje
zaročenke, to se pravi, da bolje povem, njenega
deda, Remunda Corbuja. Saj ga poznate, gospod
župnik!

Župnik je pokimal, potegnil iz rokavov roke,
na katerih je imel volnene rokavice kostanjeve
barve, in gledal zdaj eno zdaj drugo.

— Kdaj se je mladenič vrnil?

— Pred včerajšnjim, mislim. Skoraj nihče ga
ni opazil.

— Ali nima staršev?

— Nikogar nima, sirota. Streže mu neki deset-
leten deček.

Župnik se je znova prestopil in hitro hodil.

— Gotovo boste ubogega Jorgedda obiskali,
gospod župnik, — je povzela starka in šla za njim
do ovinka ceste. — Povem mu, revežu nesrečnemu,
povem mu, da niste še prišli, ker niste vedeli, da
se je vrnil. Ah, saj ni hudoben, nesrečnež. Mnogo
ljudi je, ki ga skušajo očrniti, češ, da je nejevernik
in ničvreden, kar ga je; in mnogi se delajo, kot bi
ne vedeli, da se je vrnil, to pa zato, da jim ga ni
treba obiskovati. Pa tudi če bi bil tak, kakršnega
slikajo njegovi sovražniki, ali je prav, da mu ne
pomagamo? Mrtvouden je in nazarensko trpi; go-
bavim pomagamo in še judom, pa ne bi kristjanu?

— Dobro, dobro, — je rekel župnik raztreseno
in nekam nejevoljno, — pozneje ga že obiščem, samo

da mi ne napravi, prenapet kot bajè je, kakega škandala. Zbogom!

— Ah, torej ste vedeli, da se je vrnil? — je vzkliknila starka in stopala nizdol po stezi, medtem ko je šel župnik po cesti proti vodnjaku.

Vratca prazgodovinskih hišic so se odpirala nad kamnitimi, neznansko visokimi stopnicami, kakor bi imeli prebivalci orjaške noge ali bi se bili zavarovali pred kako poplavo. Samo predzadnja hiša ob stezi, okoli katere se je dvigal zid in ograjal s peskom posuto dvorišče, je imela dve nadstropji s tremi vrati, katerih srednja so bila velika in v višini ceste. Od starosti počrneli zidovi in majhna, neenakomerno razvrščena okna s križi so tudi tu vzbujali misel na ostanek srednjeveškega dvorca.

S priprtih glavnih vrat je videla starka nekako kolnico, tlakovano z debelim kamenjem, in v ozadju dvorišče, kjer je osedlan in otovorjen konj bil z nogo ob tla, nestrpno čakajoč, kdaj odide. Srepa je pogledala in stopila na sosednje dvorišče.

Prostor je bil žalosten in zapuščen; zamrle mlake so stale po nekoliko visečem majhnem dvorišču in bajta, ki se je dvigala v ozadju, je bila videti prazna. Od zunaj je stopnišče brez ograje in z napol razpadlimi stopnicami vodilo v sobo gornjega nadstropja. Starka pa je šla čez dvorišče, pazeč, da ne razbije ledu na mlakah, in pritisnila na vrata pritlične sobe. Nasproti ji je udarilo po zatohlosti in vlagi. Vstopila je, ne da bi pozdravila, skoraj na skrivaj, in si vse ogledala.

Soba je bila velika in nizka, s stenami prstene barve in s stropom iz desk, ki so bile črne od saj. Nekoč je morala biti to kuhinja, zakaj v sredi, na tleh iz tolčenega blata, so se še poznale štiri skrili nekdanjega ognjišča. Če ne bi prodiral pramen modrikaste svetlobe skozi linico na malih durih, ki so vodile k meji nasproti dvorišču, bi človek mislil, da je klet.

Medlo mrlenje je razsvetljevalo črno skrinjo, mizico in leseno posteljo, kjer je spala, zakrita prav do vratu s sivkasto odejo in zavita v belo ruto okoli ušes, neka oseba, ki bi na prvi pogled menil, da je ženska. Poteze so bile nežne, visoko čelo sta zastirala ob sencéh dva šopa črnih, voljnih las; pod sivomodrikasto kožo so se črtale kosti, široke obrvi in dolge trepalnice pa so bile kakor pobarvane z ogljem. Rahel črn mah na zgornji ustnici, pod katero so se videli zobje, je pa razodeval, da je moški.

Izraz sočutja je omilil mrki starkin obraz; tiho tiho je sedla na pručico ob postelji in ko si je ogledala na nepogrnjeni mizici knjige in druge predmete — steklenico, kozarec, nožič, ki se je zapiral, — je opazila na steni, čeprav so opravljali Jorgja Niedduja kot brezverca, na belem kovinastem razpelu majhnega črnega Kristusa, ki je sklanjal glavo, kakor bi gledal bolnika.

— Čudno, da nima nič zdravil, — je pomislila starka, — ko vendar pravijo, da ne bo dolgo.

Kakor bi hotel ovreči njeno sočutno misel, je bolnik odprl oči, velike, črnozlato se lesketajoče oči, in se dramil kakor mrtvec, ki oživi: obraz mu je rdel in med suhimi ustnicami so se prikazali nedotaknjeni beli, beli zobje.

Starka ga je prijela za dolgo suho roko z vijočastimi, skrbno negovanimi nohti.

— O Jorgeddu moj, kakšnega te spet vidim!

— Kakor Gospod hoče, — je rekel in ji izmaknil roko. Njegov glas je bil zvonek in je odmeval po pustih hištrni.

Starka ga je skušala spet prijeti za roko.

— Srce mi poka, ko te takšnega vidim! Pa upajmo, da kmalu ozdraviš, duša moja zlata! Šele včeraj sem zvedela, da si se vrnil: takoj bi bila prišla, a sem bila tudi jaz nekoliko bolna.

— In deževalo je!

— To bi me ne bilo zadržalo, sin moj, a imela

sem še druge sitnosti. Hišo pospravljam, ker moram pripraviti stanovanje za kraljevskega komisarja. Saj veš, da so razpustili občinski odbor, ker so žrli z obema rokama, a ko so hoteli še drugi h koritu, se je zgodilo, da so se vsi spopadli kakor psi ob kosti...

Govorila je hitro, kakor bi ga hotela omamiti s svojimi novicami, a ni se pomiril. Čeprav je v obraz spet pobledel, so njegove oči nenehno izražale prikrito jezo in tesnoben občutek nezaupanja.

— Zdaj, kakor sem ti povedala, pride komisar. Pravijo, da je plemenit, da je človek, kakor se spodobi, ki bo vse uredil in, kdo ve, morebiti tudi sodnijsko postopal! Nemara me razumeš, Jorgeddu moj, razumeš, kaj hočem reči...

— Jaz bom stal kmalu pred Bogom, teta Giusé! Samo on mi more dati pravico!

— Ne govori tako! Mlad si in kmalu boš ozdravel. Kakšno bolezen imaš?

— Sam ne vem. Noge so mi ohromele, v rokah čutim vedno nekako ščemenje in če poskušam dvigniti glavo, se mi grozno zavrti... Ne vem... ne vem... — je nadaljeval s tresočim se glasom in se grizel v ustnice, da bi zadržal jok. — Tak sem kakor žitna bilka, ki jo je vihar zlomil... Klas je zrel... in leži na tleh... in nihče ga ne pobere...

— A kaj pravijo zdravniki? Tukajšnji je napol nor in nič ne razume, a drugi, oni v mestu? Ti so učeni...

Ob spominu na zdravnike in njihova nasprotujoča si mnenja se je bolnik vznejevoljil; njegov nežni obraz je dobil spet izraz odločnosti, ki je bila v živem nasprotju z drhtečimi ustnicami in solzami, ki so mu rosile rob trepalnic. In kakor igra svetlobe in sence, življenja in smrti, je šlo preko njegovega mrliškega obraza in njegovih oči, v katerih se je zrcalila uporniška duša.

— Kaj vedo zdravniki? Tudi oni!... Vsi smo

enaki, teta Giusé, vsi nič ne vemo! Eden mi je rekel, da umrem v osmih dneh, drugi, da v desetih letih. Eden mi je rekel, da moram ostati tam doli, drugi mi je svetoval, naj se vrnem semkaj...

— Dobro si naredil, da si se vrnil. Pa povej mi: ali si sam? Kdo ti pomaga? Mačeha?

— Pst! Ona me sovraži! Sam sem, dà, kakor ranjena zver v svojem brlogu: vsi mislijo, da sem tat, in nihče se mi ne približa... se pač vsi bojijo, da bi jih prosil kake miloščine... Ne, teta Giusé, jaz ničesar ne potrebujem; nič drugega nočem, ko da me pustite v miru umreti. Ne mučite me...

Starka je nepotrpežljivo spet začela s svojimi vprašanji:

— Ali je kaj prišel tukajšnji zdravnik? Kaj pravi ta norec?

— Pravi, da ozdravim, jaz pa vem, da umrem, in sem se nalašč vrnil, da nekdo poreče: »Jaz sem kriv, da je umrl...«

— Ali misliš, da se bo tisti, ki te je obrekel, kesal? Motiš se, sin moj: to so razbojniki, — se je sklonila k bolniku in tiho pristavila, — jastrebi so, prekleti! Vajeni so ubijati in edino orožje, ki jih more zadeti, je tisto, katerega sami uporabljajo...

Zamahnil je z roko, kakor bi hotel zavriniti starko, in zamrmral:

— Dovolj... Zame so vsi mrtvi...

— Ne, ne vsi. Jaz sem tu, da ti pomagam, če hočeš. Pred kratkim sem srečala novega župnika, ki stanuje blizu mene; redko ga vidim, ker je tudi on vedno bolehen. Rekel je, da ni vedel, da si se vrnil. Kdo ve!... Pa sem ga le obvestila in obljubil je, da te obišče. Sicer je to njegova dolžnost. Lepo ravnaj z njim; ni napačen, samo pravijo, da ni rad tu in da ga v treh mesecih, odkar je prišel, ni nihče več videl, da bi se smejal. Sprejmi ga spoštljivo; ko bodo ljudje videli, da je prišel sem, bodo imeli o tebi boljše mnenje...

— Govorili bodo, da sem ga klical, da se spovem!

— Prav! Vsi živi kristjani grešimo, sin moj; a samo veliki grešniki, duše, zapisane peklu, ne hodijo k spovedi: o ne poglej! Skoraj nikdar ne gredo v cerkev... Pravili so tudi, da ti je bilo ono dekle zato vseč, ker je brezverka... Razumem te, duša moja, — je pristavila, ko je videla, da je bolnik položil roko pod lice in trudno zaprl oči, — hudo ti je, ko slišiš govoriti o svojih sovražnikih: vem, tako je, kakor bi ti drezala v rano. Pa ni prav, če jim odpustiš. Še Bog ne odpusti opravlјivcem in izpriјencem. Nápak si napravil, ker jih nisi tožil... a saj jih še lahko in jaz, če hočeš, ti bom za pričo. O, jaz poznam že dolgo let te hudobneže in dobro vem, česa je zmožen stari jastreb. On je upropastil mene, upropastil mojo hišo... Zdaj, ko pride komisar in vse uredi, zdaj se moraš postaviti za svojo čast: zdaj, ko starega ne bo več v občinskem svetu, bo morebiti lahko priti do pravice. Jaz ti najdem priče, sin moj dragi, dosti jih najdem, ki se ne bodo bali povedati, da te je Remundu Corbu obrekoval. Vse napravim zate, kar bi mogla napraviti mati za svojega sina: poiščem ti odvetnika in pojdem kar sama v Nuoro... A ti ne bodi kakor martinček pod skalo. Mož mora vedno braniti svojo čast...

Giorgio se je tresel od jeze, a je zaprl oči in stisnil zobe, da bi se obvladal. Njegov molk je starko opogumil, da je nadaljevala:

— Jaz dam komisarju stanovanje, in povem ti, samo zaradi tega, ker upam, da nam pomore do pravice. Sicer tega ne bi storila, ker Bog bodi zahvaljen, nimam potrebe, da bi se pehala. Vdova sem, sama sem... in čeprav me je skušal stari jastreb spraviti na beraško palico, se mu ni posrečilo... Ogolјufal me je, oropal me je, a ne popolnoma. Saj poznaš zgodbo; njegova žena, Mariagrassia Fiore, je bila moja sestrična. Obe sva imeli strica

duhovnika, starega župnika Fiore, ki je zapustil pol svojega imetja meni, pol njej. Dobro, in kaj je napravil Remundu Corbu? Vsega se je polastil. Hiša, kjer stanuje, je bila moja, moj je bil pašnik, kjer pase svojo živino... In začela se je pravda, a takrat je bil čas sovražnosti in pravica naše zadeve ni razsodila dobro, ker je mislila, da so vse izpovedi pristranske, da so vsi govorili in nastopali pod vplivom svojega osebnega sovraštva. Tako sem zgubila pravdo in moj mož je umrl od žalosti: bil je svetnik, Bog ga je vzel v svoje naročje, a bil je sladek in mehek kakor med... Tudi on je bil tak kakor ti: rajši je umrl od žalosti, ko da bi si sam poiskal pravico. Vendar pa je bil vedno steber moje hiše, ker zmeraj več velja en slaboten mož ko sedem močnih žená, in po njegovi smrti sem ostala kakor ranjena košuta; kaj ji pomagajo noge, če ne more teči? Ženska pa je potrpežljiva, sin moj, ne umre ti od žalosti, ker čaka, ker véruje, da pride dan pravice; in Giuseppe Fiore je ženska! Saj me razumeš...

— Da, razumem vas! — je rekel in na široko odprl oči, iskreče se od jeze. — Ne iz ljubezni, iz sovraštva ste prišli k meni. Izginite!

Razumela je, da trenutno ne sme nadaljevati. Položila mu je eno roko na glavo, z drugo pa je segla v svoj žep in se sklonila na stran, da bi lažje poiskala, ter povzela s sladkim glasom:

— Ne srdi se, ti bo škodovalo... Jaz nikogar ne sovražim, samo to želim, da bi se izkazala pravica. Ti se pa nič ne jezi, duša moja, bodi miren in skrbi, da okrevaš. Ali nič ne potrebuješ?

Iz žepa je vzela srebrn novec in ga skušala položiti pod zglavje, a Jorgj je to opazil in odpahnil njeno roko.

— Ničesar nočem! Za božjo voljo, pustite me v miru... Pojdite že!

Starka je vstala in spustila novec zopet v žep.

— Nápak ravnaš, ko ljudi tako sprejemaš, Jor-

geddu moj! Ti, ki odpuščaš svojim sovražnikom, bi moral vsaj prijatelje lepo sprejeti!

— Prijatelje! — je rekel bridko. — Tri dni, kar sem tu, ni bilo ne enega blizu z ljubeznivo besedo. Prva, ki se me je spomnila, ste vi; vi... a gnalo vas je vaše sovraštvo!... Dovolj!... Niti v grobu me ne pustite v miru...

Obraz se mu je nabral kakor v bridek nasmeh in sunkoma je zaihtel kakor otrok, da se je njegovo ubogo telo, ki ga je bila sama kost, kar treslo.

Starka je bila uvidevna; spoznala je, da ni stvari, ki bi potolažila tako žalost, in prevzelo jo je silno sočutje, a ne ena solza ni orosila njenih oči. Ne da bi spregovorila še kako besedo, se je zavila v svojo haljo in odšla s trdnim sklepom, da poišče pravico zoper skupnega sovražnika, pravico zase, pravico za nesrečnega mladeniča.

II

Kmalu nato je prišel hlapčič.

Giorgio si je obrisal oči, da ga ne bi videl objokanega, a tudi zato, ker se je čutil vsakokrat olajšanega, kadar je stopil v hištrno ta lepi, zdravi in živahni deček, čigar črne lesketajoče se oči so bile, ko da jih ožarja samo neizčrpno veselje, in so njegovi kodrasti, zaprašeni lasje spominjali na runo jarih jagnjet. V črn hodnik in rumenkasto raševino oblečeni hlapčič ga je spominjal na otroška leta, priljubljene kraje in izgubljeno zdravje. Potreboval ga je, bil je edino bitje, ki mu je zaupal, in čutil je, da ga ljubi.

— Pretu, — mu je rekel, medtem ko je deček izlival iz vrča vodo in milil neko cunjo, — preden me umiješ, pospravi nekoliko, ker pride nekdo.

Deček se je začuden vzravnal z umivalnikom, ki se mu je tresel v rokah.

— Pa saj sem vsem povedal, da ne marate nikogar videti!

— In vendar bo nekdo prišel.

— Ga pa napodite! — je svetoval Pretu in nagrbančil čelo. — Vsi govorijo slabo o vas in pravijo, da vas Bog tepe, ker ste brezverec, in da je vaša bolezen nalezljiva ... Tudi moji materi so rekli: »Zakaj puščaš svojega sina k njemu? Pohujša ga in nalezse se bolezni ...« A moja mati ne verjame, dasi pravi: »Zakaj ne pokliče Jorgeddu duhovnika, da bi se spovedal?«

— Dobro, dobro, zdaj pa pospravi: duhovnik pride ...

— Pride? Kdo vam je povedal, da pride?

— Sanjal sem ...

— O, tudi jaz sem sanjal, da sem imel piščal in igral tu na vratih in da je bilo toplo ... Glejte, če pride zdaj župnik in vam kaj prinese — saj vsakega s čim obdaruje — mu recite: »Ne, rajši mi dajte kako piščalko za mojega hlapčiča, da bo piskal in bova oba vesela! ...«

Medtem je vzel z ločjem v butarico povezano metličje in pometal tla; pripogibal se je in se trudil z obema rokama. Zdaj pa zdaj se je vzravnal, si popravil lase, ki so mu silili na olivasti obraz, in pogledal proti dvorišču.

— Ali pride morda že danes dopoldne? Zdaj zakurim ogenj in skuham kavo. Ali naj jo pripravim tudi zanj? A ... skodelico? Morala bi biti lepa skodelica, a mi je nimamo. Lahko grem ponjo na posodo ... Pa saj ima dobro kavo in lepe skodelice sam doma! — je rekel, ko je dobro premislil. — Bogat je in ne potrebuje naše kave. Skozi odprto okno se vidijo v njegovi sobi rdeči stoli. A kdo ve, če kmalu pride? Mati mora iti danes peč kruh k Franciški Bellu, jaz pa se moram podvizati, ker bom moral potem varovati malega bratca. Ta čas vam skuham še jajce in vam postavim vse na mizo ...

— Pretu, ali si koga videl? — je bolnik tiho vprašal hlapčiča, ko je zanetil nekaj oglja v majhni pečici in z roko odprl skrinjo, pri čemer si je pomagal z glavo, da je pridržal pokrov.

— Na trgu sem videl starce, ki prihajajo na sonce kakor martinčki; potem sem srečal teto Giuseppe Fiore, ki je šla sem gori. Še tri jajca imamo in sladkor, kruh...

Bolnik je molčal. Deček je pripravljaval kavo. Pristavil jo je v glinastem loncu, ki so ga rabili za to in ono. Da ne bi izgubljal časa, je zagrebel jajce kar v vroči pepel v pečici in nadaljeval s pripovedovanjem vaških novic. Njegova mati je pekla ječmenov kruh in pri tem poslu je prišla v vsako hišo ter izvedela za vse vaške čenče.

— Sinoči je pekla pri teti Martini Appedu, veste, pri tisti, ki dela zdravila in zna zagovarjati. Govorili so o vas in rekli, da ste zato zboleli, ker vam je novi zaročenec Columbe, tiste, ki je bila vaša ljubica, veste, »naredil«, da vas je začaral. Posestnik v Tibiju je in pravijo, da ima dolgo brado. Vdovec je, a bogataš, da bi ga strela, ima tri pašnike enega pri drugem, po sredi pa reko, in dve sto drobnice in petdeset krav in psa, ki stane štirideset skudov.¹ Ta mora gristi, ta! Ko se Columba poroči, pravijo, da pride ženin z vsemi sorodniki, z vsemi na konjih, in da stric Remundu, Columbin ded, veste, da bi ga strela (tudi on ima precej pod palcem!) zakolje tri krave in dvajset koz za kosilo... Pa, kakor sem rekel, tam pri teti Martini so ženske, ki so pekle kruh, trdile, da vam je ta ženin »naredil«, da ste zboleli, in da se ne popravite, dokler ne odpelje Columbe. Boji se, da bi vas drugače še vedno imela rada... O, zdaj pa je, hvala Bogu, kava pripravljena in jajce skuhan.

¹ Denar v vrednosti 5 lir.

Zdaj še vse lepo pripravim, potem pa pogledam, če gre župnik...

Čeprav si je še tako prizadeval, da bi se kazal mirnega, se je bolnik tresel. Sto vprašanj mu je prihajalo na jezik, a se je premagoval in molčal, ker je želel, naj bi hlapčič mislil, da se za vse to nič ne spremeni, in da ga tako tudi opiše, če bi hotel kdo kaj vedeti o njem.

Ko je pridvignil glavo, — če se je vzravnaval, da bi sedel, se mu je neznansko vrtelo, — je s težavo posrebal jajce iz lupine in popil kavo iz stare skodelice, v katero jo je bil nalil Pretu. Potem si je šel z mokro cunjjo prek obraza in rok, nakar je začel čistiti nohte. Ob tem opravljanju je šlo hlapčiču vedno na smeh, ker se sam ni spominjal, da bi kdaj rezal nohte, ki mu tudi nikdar rasli niso. Sicer pa je imel rad svojega gospodarja, ki je imel časa na pretek in je bil malce čudaški.

Z nenavadno lahkoto in ročnostjo je pospravil nekaj kamnov, ki so delali napotje v kotu hištrne, končal s čiščenjem, zadel na ramo vrč, ki je bil večji ko on, in odšel, da ga na vodnjaku napolni. Ženskam, ki so ga začele izpraševati, je povedal, da župnik obišče bolnika. Mahoma se je ta novica razširila po vasi in vzbudila veliko začudenje.

Ko se je Pretu vrnil, župnik še ni bil prišel, Giorgio pa se je zdel mirnejši in je bral neko črno knjižico, ki jo je imel vedno pod blazino.

— Po vseh potéh sem pogledal, — je rekel deček, ko je odložil vrč, — a gospoda ni videti. Opoldne se vrnem in če pride in ne bo imel piščali, mu recite, naj da pa kako knjigo sardinskih pesmi, a takih, ki se rimajo in so vesele, ne pa resne, kakor so tiste v vaši knjižici. Vi mi jih boste brali in jaz se jih naučim na pamet. Glejte, kaj sem kupil... Svinjske ledvice! Poglejte jih, kakor bi bili dve smokvi, in sladke bodo...

Pridvignil jih je ter jih sočne in vijoličaste

težkal v svojih umazanih ročicah, bolnik pa ga je smehljaje se skoraj srečen gledal.

— A zdravnik ne pusti, jesti moram samo mleko in jajca.

— Kaj zato, saj ne bo vedel!

Ko je deček odšel, je začel Giorgio spet brati svojo knjižico »resnih pesmi«. Zunaj za kočo je v skalah žvižgal veter, a pramen svetlobe, ki je prodiral skozi linico, je bil vedno bolj živ in modrikastozlat; dosegel je prozorni Giorgiov obraz in ga obkrožil ko s svetniškim sijem. Nadaljeval je z branjem psalmov in mali Kristus je s temne stene sklanjal krvavo glavo, kakor bi hotel tudi on gledati v sveto pismo.

»Gospod, kako so se namnožili moji sovražniki? Mnogi vstajajo zoper mene. Mnogi govore o meni: Ni več rešitve zanj pri Bogu. Čuj, Gospod, moje besede, umej moje vzdihе. K tebi molim, Gospod, rano usliši moj glas. Rano stojim pred teboj in vidim, da si ti Bog, ki nočeš krivice.

»Ne prebiva poleg tebe zlobnež, in krivičniki ne obstanejo pred tvojimi očmi.

»Mrziš vse, kateri delajo krivico, pogubljaš vse, kateri govoré lažno.

»Gospod, vodi me v svoji pravičnosti, uravnaj svojo pot pred seboj zaradi svojih sovražnikov.«

III

Okoli poldne se je hlapčič vrnil.

— Moja mati tam še peče kruh. Šel sem mimo in sem slišal, da so ženske o vas govorile. Rekle so: »Če gre gospod k njemu, je dobro znamenje. To pomeni, da se Jorgeddu kesa in da vrže vse slabe knjige na ogenj. Morda mu bo Bog pomagal...« In moja mati je rekla: »Morda Martina lahko napravi zanj kako zdravilo, ki bi pregnalo čare, s katerimi

ga je Zuampredu Cannas urekel...« Kaj se vam zdi? Ali naj pokličemo teto Martino, da pride in vas obišče?

— Pojdi, pojdi pa molči in dobro pripravi ledvice. Dodaj česna in suhega rožmarina, če ga imaš.

— Suhega rožmarina, kje naj ga dobim? Svežega bi morda dobil, tam gori na pokopališču sem ga videl vršič...

— Ah, ta je kakor nalašč zame!

In oba sta se smejala, medtem ko se je prijeten vonj po praženih ledvicah širil po hištrni in vzbujal bolniku slast.

Jedel je pohlepno kakor otrok, hlapčič pa je potem še malo počedil in odšel, ko ga je še enkrat opozoril:

— Če pride gospod, ga vprašajte za piščalko, prosim vas! Zdaj se vrne pomlad, dolgi dnevi pridejo in po kosilu je prijetno biti v senci in piskati. Sedel bom blizu vrat, vi pa boste spali.

Bolniku se je zdelo, da že čuti pomladansko omamnost. Sicer pa je vedno občutil neko lahko vrtoglavost, nekako omotico, ki ga ni zapustila razen v trenutkih velike razburjenosti. Preteklost, v katero se je vedno znova vživljal, se mu je zdela ko zmedene sanje, vsa sedanost pa mu je bila kakor v megli, a vendar se mu je skozi to mračno zagrinjalo še smehljalo življenje kakor sirena iznad brezen razburkanega morja.

Počasi in žalostno je v hištrni mineval dan, ki je bil zunaj v vasi in po doleh, polnih sonca in vetra, ves svetel. Bolnik je štel udarce ure iz zvonika pri Svetem Juriju; zdeli so se mu ko krakanje vrane. V svoji dremavici je še vedno pričakoval župnikovega obiska, a je imel, kakor izza prvega trenutka svoje vrnitve, še poseben občutek tesnobnega pričakovanja: želel je in upal, da pride prej ko duhovnik ali za njim še nekdo drugi...

Prisluškoval je najmanjšemu šumu na dvorišču, a oddaljeni glasovi, rezgetanje konj, kokodakanje kokoši in sleherni tresljaj in zvok so mu vzbujali kak spomin.

Korak, ki se je končno oglasil po izpranem kamenju na poti, ga je vzdramil. Ob marčnem zatonu sonca je mala odprtina okenca rdela, ozračje se je shladilo, a v hištrni je še vedno zaudarjalo po vlagi in pri tleh proti vratom na dvorišče je bilo skoraj že temno.

Boječ, nekoliko hripav glas je prosil dovoljenja, da vstopi, in visoka, upognjena župnikova postava se je neodločno približala. Okoli bledega obraza je imel črno pahovko, roke pa v rokavih. Giorgio ga je pogledal. Njegov živi, bistri pogled, ki je bil čist in zgovoren kakor otroški, je še bolj oplašil duhovnika.

— Defraja, novi župnik, — je zamrmral in se nekoliko sklonil nad posteljo.

Bolnik mu je namignil in pokazal stol. Opazil je, da je župnikova roka, ki jo je boječe položil v njegovo, bleda in suha. Njune roke so si bile podobne, kakor bi bile ene in iste osebe, a namesto da bi se zaradi tega omehčal, je Jorgj občutil topo vznemirjenost. Če je župnik bolan, če ve, kaj je bolečina, bi moral že prej priti, da bi potolažil svojega sotrpina. Preveč je odlašal; zdaj ga je Jorgj prišteval med svoje sovražnike.

Oni je brž opazil njegov odpor in se je skušal opravičiti:

— Šele davi sem izvedel, da ste se vrnili... Sicer bi bil takoj prišel, čeprav me je nekoliko mučila mrzlica.

Sédel je in nepremično gledal knjige, ki so bile na mizi.

— In še vreme je bilo tako grdo!... — je rekel Giorgio z bridkim glasom in na jezik so mu prihajale razne nevljudnosti, a se je ko navadno pre-

magal, ker je bil prepričan, da ga bo že še župnik kako izzval. Torej je moral zdaj on govoriti.

— Ali ste že dolgo tako bolni? Kako se je začela vaša bolezen?

— Ne vem ... Zdravnik pravi, da je neke vrste akutna nevrastenija, a je to najbrž le obzirna laž. Mislim, da je paraliza ...

— Paraliza ne bi imela takih posledic. Da, biti mora neke vrste nevrastenija ... Bolezen našega stoletja! Tudi pastirji v gorah, tudi ženske po vaseh tožijo o njej ...

Govoril je resno in imel dober namen, da bi bolnika potolažil, a Jorgj mu je podsmehljivo odgovoril:

— Tudi pastirji in ženice imajo seveda dušo, ali bolje, občutljivo živčevje in morejo toliko trpeti, da obolé ...

— Toda nevrastenija ni posledica duševnega trpljenja; skrbi, prehitro življenje, napor možganov, telesna izčrpanost jo povzročajo ...

— Recite rajši: častilakomnost, pohlep po uživanju ... izprevrženost v dejanju in nehanju ... le recite, ne bom zameril!

— Govoril sem na splošno; sicer je pa tudi na deželi že mnogo častilakomnosti, ničemurnosti in popačenosti. In čim bolj je ljudstvo na tesnem, tem hujše so te strasti. Vidim, da tudi tu gori ... čeprav so ljudje dobri in velikodušni, vendar ... vidim, da tudi tu gori, sem hotel reči, ne manjka pretiranega samoljubja, častihlepja in nezaupanja ... Sicer pa je ves svet taka vas ... Povsod se ljudje bijejo kakor v vetru razgibani listi iste rastline in nihče ne misli, da je naše življenje prav kakor dih vetra, ki mine ...

— Prav zato ga je treba uživati!

— Kolikor je dovoljeno! Ali vsaj v kolikor drugim ne škodujemo. A ... kadar ni mogoče? Tedaj se je treba vdati in misliti, da nam Bog pošilja v tem življenju težave, da nam povrne v onem ...

Vsako našo bridkost nam poplača z dvojnimi, s trojnimi veseljem. Tako je, kakor bi posojali na obresti...

Jorgju so se oči zaiskrile.

— A tisti, ki delajo slabo? Ki delajo slabo zaradi slabega, tudi če jim ni potrebno zaradi njihove sreče? Kaj pa je njim namenjeno?

— Saj veste to prav tako dobro ko jaz!

— Pekel, kaj ne? Smejejo se mu, peklu! In vendar hodijo v cerkev in so prijatelji duhovnikov... Kako si to razlagate?

— Hinavci so...

— Zakaj jih torej služabniki božji ne skušajo razkrinkati? Zakaj ne greste tudi vi, oprostite, k njim, namesto da prihajate k meni?

— Kaj veš, ali hodim ali ne? — je zavpil duhovnik in ga tikal; lica sta mu pobarvali dve rdeči lisi.

— Ah, da, lahko mi rečete: Ali nisem tu pri tebi?... Po mnenju mnogih sem jaz hudodelec, češ, da sem pogazil zaradi svojega samoljubja božje in človeške postave. In vi ste prišli, da bi me spreobrnili, da bi me pripravili do spovedi in kesanja...

— Nihče izmed nas ne more reči: Brez greha sem! Reči nasprotno je že greh prevzetnosti, upora proti Bogu. Tak pa kakor vi, ki ga, recimo, obrekujejo in preganjajo in ki ne prizna božje roke (Bog sam pozna svoje namene!) in se upira in mrmra zoper božjo voljo, ki je dopustila, da je trpel sam Kristus, tak, vam pravim, ki tako dela, napravi več hudega s svojim slabim zgledom, kakor če bi bil v resnici storil zlo, ki ga dolžijo!«

— Hvala! Potemtakem ni zla in jaz bi bil torej bolje storil, če bi kradel, kakor pa zdaj rekel: V miru hočem umreti in ne maram videti nikogar več izmed ljudi, ki so me mučili!

— Jaz vas nisem mučil... — je pomirjevalno, skoraj ginjeno zamrmral župnik.

— Vi delate huje kakor drugi! Ti se vsaj ne zmenijo več zame, ko vedo, da sem premagan, vi pa pridete, da me še mučite... Ah, gospod župnik, vi mučite mrtveca!...

— Jaz vas vendar ne mučim, dragi moj, potrpite. Takoj grem, če hočete, pustim vas v miru, samo ne govorite tega, kar ni.

— Kako, da ni? Prišli ste, da bi mi govorili o prihodnjem življenju, o plačilu, o posojanju na obresti... kratko, prišli ste, da bi mi rekli: Pazi, na tem si, da umreš, spovej se, daj svojim sovražnikom zadoščenje z izjavo, da si kriv; in to... in to ni mučenje?...

Župnik je zmajal z glavo, a njegove oči so se izogibale bolnikovih in prek obraza se mu je razlil nekoliko jedek izraz sočutja.

— Tega vam res nisem rekel! Marsikateri bolnik se spove, ne da bi s tem zbujal mnenje, da je zagrešil kak zločin. Kdorkoli véruje v Boga, poskrbi, ko se mu bliža, da si očisti dušo, kakor si umijemo obraz in se preoblečemo, ko gremo h kaki višji osebi. Samo kdor vanj ne veruje...

— Jaz vérujem v Boga, — je rekel bolnik s težkim glasom, — a med menoj in njim ni posredovalcev, moja duša je pred njim čista in gola in ni treba, da bi se oblačila...

Duhovnik je majal in majal z glavo, sklonjeno do prsi, kakor bi hotel reči: Ne, ne, ne razumeva se!

— Da, — je povzel bolnik, — moja duša je pred Stvarnikom gola in čista in sleherni dotik bi jo utegnil omadeževati... Z ognjem in mečem bolečin mi jo je očistil in njegovo roko priznavam in jo blagoslavljam, a z gnevom odklanjam sodbo kateragakoli človeka, pa če je tudi duhovnik. Zame pomeni človek toliko ko laž. Proč, proč, nikogar ne maram videti... že kot otroka so me preganjali, mučili in teptali; celó lastni oče me je izdal... in nisem več mogel verjeti v človeško dobroto... Bil

sem častihlepen, dà, priznam, dà, hotel sem se povzpeti više kakor drugi, a ne da bi se omadeževal. To je bila moja nesreča, ker golob ne more živeti sredi jastrebov. Ti so mi razkljuvali prsi... zloben pa nisem bil nikdar. Moja edina napaka je bila, da sem ljubil življenje, kakor ga še zdaj ljubim in ga bom ljubil do zadnjega diha. Pa pridete vi in mi govorite o smrti in, hvala vam, priznavate, da so me obrekovali, ko me vidite strtega, poraženega pod udarci človeške zlobe... Ah, človeka, ki zagreši kaj slabega, bolečina nikdar tako ne zdela!

— Pomirite se, dragi moj! Živčno bolni ste in vse se vam lahko odpusti, samo ne preklinjajte, ne govorite več tako, če se hočete spraviti z bližnjim. Ljubezen dosežeš samo z ljubeznijo.

— Jaz nisem dosegel drugega ko sovraštvo in zato sem končno začel tudi sam sovražiti! Zdaj mi ni več ne za ljubezen ne za sovraštvo. Ne zahtevam drugega, ko da me pustite v miru. Umrem, pa naj! Samo pustite me, da mirno umrem. Ali vas jaz iščem? Ne!

Zaprl je vijoličaste veke in zdelo se je, da je zaspal, a potno čelo se mu je svetilo in roka se mu je semtertja sunkoma stresla. Tedaj je duhovnik pridvignil glavo, se mu spet zagledal v obraz, se sklonil nadenj in spregovoril s tihim glasom.

— Poslušajte me, ko brat vam govorim. Če boste tako nadaljevali, ne dosežete drugega, ko da povečate število svojih sovražnikov; vsi vas zapustijo in ostali boste sami in obupani. Nikakor ni res, da bi mogli sami zase živeti! Sam človek ne more živeti, umre. Človek potrebuje bližnjega, kar dokazuje tudi to, ker ste se vrnili domov, da bi videli ljudi, ki jih sovražite, kakor pravite. Premislite dobro svoje besede in zablude in odtrgajte se od posvetnosti, ako hočete biti res višji človek... Človek ima neumrjočo dušo in njo mora ljubiti,

ona je del Boga; ako njo ljubimo, ljubimo samega Boga...

Giorgio je na široko odprl oči, jih uprl v duhovnikove in jih spet zaprl.

— Jaz ljubim Boga in od njega pričakujem pravice, ljudi pa ne ljubim prav zato ne, ker nimajo čuta za pravico. Dokažite mi, da je na svetu en sam pravičnik, in spet bom veroval v človeka.

— Kaj naj storim?

— Dobro, poslušajte! Izpovedal se bom, ker vi tako želite... vse vam napišem, ker hočem, da si dobro zapomnite vsako mojo besedo. Povem vam vse svoje zmote in zablode... Vi... vi pa preberite ali povejte vernikom, ko bodo zbrani v cerkvi, s prižnice vse, česar se spovem.

Duhovnik se je nasmehnil.

— Kaj vam je za človeško mnenje? Ljudi morate ljubiti take, kakršni so.

— Naj me tedaj tudi oni ljubijo takega, kakršen sem, ali naj ostanejo daleč od mene. Ne, — je rekel naveličano in privzdignil vogel blazine, da bi si zakril obraz, — ne, midva se ne bova razumela, gospod župnik! Pojdite, pustite me v miru. Nikogar ne potrebujem, vrnil sem se semkaj umirat. Vsak trenutek, ki mine, me oddaljuje od sveta. Le povejte mojim sovražnikom, vrnil sem se, da bi videli mojo revščino. Če jih to količkaj gane, če priznajo v svojem srcu: Krivični smo, poboljšati se moramo!... potem, gospod župnik, moja nesreča ne bo brez koristi in Boga bom hvalil, da se je po moji stiski še enkrat dotaknil človeškega srca.

Župnik ga ni razumel ali pa se je delal, da ne razume, in je skušal končati žalostni razgovor.

— Pomirite se, pomirite... Tresete se in potite... To vam lahko škoduje. Zdaj grem in vas prosim, da mi oprostite, ako vas je moja navzočnost vznemirjala... Ne razpravljajva več, jaz sem tu kot

prijatelj, ne kot duhovnik. Govoriva kaj drugega, če hočete, a pomirite se!

Giorgio je iztegnil roko, ko da bi ga hotel zavrnuti.

— Ne, ne, bolje je, da greste.

Župnik je vstal; bil je nejevoljen in spodnja ustnica mu je nalahko drhtela.

Za trenutek je s sklenjenimi rokami in sklonjeno glavo nepremično obstal pred posteljo, neodločno se boreč z jezo in sočutjem.

— Torej grem, a kadarkoli me hoste klicali, rad pridem... Nihče vam ne more želeti slabo in izmed vseh jaz najmanj... zapomnite si...

Giorgio ni odgovoril. Občutil je nekako opojno zadoščenje, zdelo se mu je, da je govoril dostojanstveno in odkrito. In vendar se ni pomiril, ko je ostal sam. Tresel se je, se bal, da zdaj zdaj umre, in hotel, da bi bil Pretu pri njem. Da bi se pomiril, je spet vzel knjigo psalmov in oči so se mu ustavljale ob vrsticah kakor čebela na cvetlicah, o katerih meni, da so najslajše.

»V peči se preizkušajo glinaste posode, v skušnjavi bridkosti pravičniki.

»V zadrgah končajo, ki se veselijo padca pravičnih, in bridkost bo njih delež, preden umrjejo.«

Večer se je nagnil. Bil je mrzel in jasen ko jesenski večer. Bolnik je videl s svojega ležišča, kako se odprtina v okencu pokriva kakor s steklom iz zelenega kristala in kako se od daleč lesketa neka velika zvezda brez žarkov, Venera, svetla kakor majhna luna, in zahaja za črto pri linici.

Koliko časa že ni več videl takega prizora! Prevzelo ga je neizmerno veselje: zdelo se mu je, da se je zvezda ozrla v kočo s pogledom polnim ljubezni. Polagoma pa se je vse stemnilo: nebo se je pomračilo in veter, ki se je po zatonu nekoliko pomiril, je spet začel na vso moč žvižgati. V gornjici

je nekdo začel hoditi in medtem ko je s stropa padala na bolnika ploha prahu, saj in ometa, je prihajala od tam gori skozi razpoke desk kakor iz daljnih, žalostnih krajev neka žalna pesem.

Vztrepetal je in si z rjuho zakril glavo. Zdelo se mu je, da mu med žvižganjem vetra neko zlobno bitje poje nad glavo pogrebne molitve. Daljni spomini na njegovo žalostno detinstvo so se mu spovrnili in črna postava mačehe se je pojavljala v temnem ozadju hištrne.

Hlapčičev prihod ga je poživil.

— Kmalu pride doktor! Srečal sem ga, ko je štokljal in tolkel s svojo palico po kamenju. Smejal se je kakor zlodej in me vprašal: »Ali tvoj gospodar še ni umrl? Ne? Ali ga duhovnikov obisk ni ugonobil?« Odgovoril sem mu: »Saj še ne vem ne, če je župnik prišel. Upam, da je, ker sem ga hotel prositi za piščalko.« In on se je zasmejal in dejal: »Ah, tako, piščalko? Zakaj ne piskaš rajši na vamp, ki je prazen?« Odgovoril sem mu: »Vi piskajte nanj!«

— Prižgi luč! Ali slišiš? — mu je rekel Giorgio, ne da bi se zmenil za njegovo brbljanje. Poslušal je žalostinko, ki je prešla v mehek in nežen napev, ko da bi kdo igral na piščalko.

Pretu je pogledal proti stropu.

— Prav tu zgoraj je! Dà, grem, da pogledam. Vaša mačeha mora biti, ki poje, da vam pove, kako blizu ste smrti.

— Ne, pusti jo na miru, sicer bo še slabše.

Hlapčič je pobledel in se pokrižal.

— In če je kak duh? Hoj, ti, — je zaklical proti stropu, — če si dobra duša, pojdi z Bogom, če si pa hudobna, pojdi z vragom!...

Glas je utihnil.

— Ali ste videli, stric Jorgj? Molči. Ali je to vaša mačeha ali duh! Ko bom imel piščalko, bom piskal in nič se ne bo slišalo. Ali ste vprašali žup-

nika? Ne? Kje pa imate glavo? Nikdar ne mislite na to, da bi se razvedrili... Pa čujte, doktor prihaja!

S tlakovane ceste se je oglasil žvenket okovane palice, slišati je bilo baritonski glas, ki je pel arijo iz »Mefistofela«; približala se je čudna postava in se spotaknila ob kamenju pri ognjišču. Pretu se je boječe umaknil v kot in ni več odprl ust.

Doktor je bil očitvidno severnjak. Bil je visok in debel, oblečen v dolgo suknjo z rokavi in ovratnikom iz lisičjega krzna. Preko ušes je imel potisnjeno kučmo iz istega krzna in njene kocine so se mešale s kocinami njegove dolge ruse brade.

Dvoje zelenomodrih, zdaj jasnih in otroških, zdaj temnih in grozečih oči se je iz teh rdečkastih kosmatin iskriло ko dvoje kresnic v suhi meji.

Ko je tu in tam potrkal s palico, kakor bi se hotel prepričati, če so tla trdna, je z nogo primaknil pručico, sédel oprezno nanjo in premikajoč debele rdeče ustnice, kakor bi žvečil, iztegnil kocinasto roko, da bi otipal bolniku žilo.

Ob tej mogočni postavi, ki je imela noge ko iz brona in katere obraz je zagrinjala sapa, obilno prihajajoč iz ust in čevlju podobnega nosu, je bil Giorgio podoben voščenemu kipcu. Vendar se mu je obraz otroško sladko razjasnil, ko je svojo šibko utripajočo žilo kakor cvetlično stebelce prepustil zdravnikovim prstom.

— Dobro je! Pravili so mi, da si imel danes obisk.

— Da, a sem ga nagnal.

— Nápak si napravil, prijatelj moj dragi! Tudi zdravnika si prvi dan zapodil, potem pa si ga spet poklical! Morda si bral svojo knjižico (s palico se je dotaknil knjige psalmov, jo nato vzel in začel po njej listati). Glej, tu pravi, da je treba zdravnika spoštovati, resda iz potrebe, a tudi zato, ker ga je Bog ustvaril. To so bili pretkani ti tvoji preroki:

niso si upali nasprotovati znanosti, temveč so si jo skušali prisvojiti! Razumeš? Čuj, kaj pravijo:

»Bog je ustvaril iz zemlje zdravila in pameten človek jih ne bo zamedel.

»Njihovo moč spoznavajo ljudje, zakaj Gospod jim je vednost dal, da bi ga v njegovih čudežih častili.«

— Lepa stvar! In poslušaj, kaj še pravi ta tvoj vzornik:

»Sin moj, ko si bolan, ne zanemarjaj samega sebe, temveč prosi Gospoda, in on te bo ozdravil. Daruj mu dišave in najlepšo moko, tvoja daritev bodi obilna, potem pa pokliči zdravnika!«

— Ni slabo, poslušaj dalje:

»Zakaj Gospod ga je ustvaril; ne puščaj ga od sebe, dokler njegove pomoči potrebuješ.«

— Dobro, dobro, hvala lepa!

Vrgel je knjigo na mizo in si z rokami pomagal, da je prekrizal noge.

— Zdaj mi pa pripoveduj o obisku!...

Giorgio je pripovedoval in omilil izraze svojega ogorčenja, da jih ne bi slišal hlapčič, čigar oči so bile v poltemi kakor oči mačke, ko čaka na miš.

— Nápak ravnaš! — je ponovil doktor šegavoresno. — Ali misliš, da boš mogel vedno tako živeti?

— Živeti? Ker moram umreti, hočem umreti v miru.

— Umreti, umreti! — je vzrojil zdravnik in razkačeno udarjal s palico ob tla. — In kdo ti je rekel, da moraš umreti? Te zverine tu gori? Pozdravi jih v mojem imenu, prijatelj! Prave zverine so, ki jim ne manjka niti razuma. Ah, paraliza? — je nadaljeval in se neznansko namrdnil. — Ta tvoja prijateljica ti ne bi pustila tako gibčnega jezika! Za tako neznatno boleznijo, kot je tvoja, človek ne umre. Če bi bil jaz popuščal svojim živcem in svojemu žolču, bi bil doslej že tisočkrat crknil!

Giorgio se je smejal; oči so mu iskale Pretujeve

in obema so se zdravnikovo spakovanje, njegove besede in njegova razjarjenost zdeli najzabavnejša stvar na svetu.

— Vi ste bili močni, vi ste orjak!

— V tvojih letih sem bil mršav kakor ti, sem bil neumen kakor ti. Kakor ti sem si domišljjal, da so mlini na veter gradovi. Potomci Don Kihota, dragi prijatelj, nikdar ne izumro. Nekega dne sem pa opazil, da je v meni samem nekak hudobec. Tega je bilo treba premagati in zadušiti in ne sovražnikov, ki jih ni. Sami sebi smo sovražniki, predragi Jorgeddu, sami sebe mučimo in si delamo dan in noč skrbi. Tako. Čakaj, sem si rekel, zdaj ti pokažem, preljubi moj Don Kihot! In sem poklical svojega vragca kakor moja mati piščance, ko je hotela kateremu zaviti vrat; prav tako sem napravil tudi jaz s svojim vragcem. Otepal se je, še ko je bilo po njem. Ah, kako se je otepal! Hodil je še brez glave, prav kakor piščanci. Ah, dragi moj prijatelj, pa sem mu rekel: Crkni! Živeti je treba samo s telesom; jesti, piti in dihati dober zrak. Že kot deček sem hodil na lov in nekega dne me je zaneslo v te kraje. Jerebic je bilo, ko da bi jih bruhala zemlja; v eni sami jati sem jih naštel petdeset. Zajci so mi tekali med nogami kakor mačke. Tedaj sem sklenil, da pridem sem, in sem prišel, videl in zmagal. Ti veš, kaj se pravi v tej vasi zmagati: treba je drugačnega junaka, kot je Don Kihot, treba je Napoleona. Neka legenda trdi, da je ustanovil to vas hudič, ki se še vedno zateka sem, kadar ga na lovu v občinskem gozdu zaloti nevihta. Ha ha, lovec — hudič! Odkrito ti povem, da mi ta legenda ugaja. Nekega dne sem si rekel: Tisti, ki si je izmislil to legendo, je moral biti tukajšnji vaščan, torej je v tej vasi duhovito ljudstvo. Torej prvič: duhovito ljudstvo, drugič: dober, svež zrak, ki uničuje mikrobe, rešuje bolnike in olajšuje zdravnikov poklic, tretjič: obilen lov in možnost, da srečaš vraga, ne

da bi hodil v gledališče... »Glej svet!« (Dvignil je roko z vzboklo dlanjo in spet začel svojo priljubljeno arijo.) In tako sem prišel in hodil na lov in prve čase so vsi vaški paglavci, ki so se klatili po občinskem gozdu, pravili, da so srečali hudiča, ko so srečali mene! To bi ti lahko povedal lepih zgodbic! Če so oni srečavali vedno istega rdečega hudiča, sem jih srečal jaz najmanj po deset, dvanajst na dan, črnih in rdečih, pa tudi plešastih in sivih. Tistega pravega, ki bi ga bil zares rad srečal, tistega velikega nisem imel še časti videti v teh krajih...

— Faust je bil starejši ko vi!

— Hočeš reči, da mi še ni treba obupati? Ha ha, in poleg tega je moji služkinji Margherita ime! Rjave polti je, pa tudi umazana. Sicer pa bi napravila isto kot Marjetica, samo zblaznela ne bi...

In nenadoma je začel s ponarejenim glasom peti Marjetičino tožbo, posnemajoč tako smešno ženski glas, da je hlapčič pokal od smeha.

Doktor se je obrnil proti njemu in mu zagrozil s palico, a deček se je opogumil in rekel:

— Ta tu gori na skednju poje skoraj lepše.

— Kdo pa, huncvet?

— Neki duh... — je rekel Giorgio.

— Ne, ne, gospod doktor, njegova mačeha je, ki prihaja vsak večer tja gori na skedenj, ki je še njen, in poje neko pogrebno pesem, da bi nagajala mojemu gospodarju.

Tedaj je zdravnikov obraz posinjel.

— Pa pravite, da ni to vražji brlog? Samo še njene žalostinke nam je bilo treba! In vsi ste taki, vsi, od prvega do zadnjega! A ko sem v prvih letih svojega bivanja v tej peklenski vasi tam gori na trgu s povzdignjenim glasom rekel, da ste žlota, zlodjevo seme, no, tedaj so se ženske pred menoj križale in za menoj kazale fige, moški pa, namesto da bi se zatekali k meni, ko so se vračali s pljučnico s svojih

skrivnih pohodov, so klicali Martino Appedu z njenimi mazili ter veselo crkali...

— A zakaj ste potem ostali?

— Zakaj si se pa ti vrnil?

— Jaz sem se tu rodil... Prah našega telesa bi se rad vrnil v gomilo, odkoder je prišel.

Doktor ga je pogledal naravnost v obraz in za trenutek obmolknil. Njegov pogled se je zresnil in postal skoraj žalosten.

— Sveto resnico si povedal, Jorgeddu! Često pomaga vedi najpreprostejša filozofija. Kaj je končno naša otožnost, naš neprestani nemir? Vsi težimo, da bi se vrnil v zemljo, iz katere smo prišli. Novi poizkusi dokazujejo, da je človek na zemlji neuravnovešen. Njegove bolezni, njegova prezgodnja smrt in njegova nezadovoljivost izvirajo iz njegovega nepopolnega organizma, ali bolje iz posameznih organov, ki jih je podedoval po svojih živalskih prednikih, katerim so bili neobhodno potrebni, a so človeku škodljivi. Ti organi zastrupljajo naše življenje. Mi smo degenerirane živali in naše življenje ni naravno, kakor ni naravno življenje ptica v kletki in kače v zooloških vrtovih. Mi težimo za tem, kar je bilo nekoč naše naravno stanje: življenje sredi narave, nagonsko združevanje s sebi sličnimi, popolna zadovoljitev naših čutov. Vse, kar nasprotuje živalskemu življenju, ki je naše pravo življenje, je vir naše nesreče. Zaradi te neuravnovešenosti in ker je vse naše prizadevanje zaman, je edina tolažba, ki nam ostane, misel na smrt, na vrnitev v prvotno snov, na popolno združitev z materjo zemljo. Tako tedaj, — je zaključil in vstal, — kaj smo pa danes jedli? Meso, se razume! Morda pili tudi vino ali celó liker...

— Ne, ne! — je ugovarjal hlapčič, medtem ko je Giorgio pobesil veke kakor otrok, ki se zaveda krivde.

— Dobro, huncvet, in kje dobiš mleko? Ali ga zavreš?

— Da, zavrem in prevrem.

— Koliko litrov?

— En . . . ne, lažem, tri litre . . .

Hlapčič in gospodar sta se spet spogledala, zakaj Giorgio v resnici ni maral popiti niti požirka mleka. Gabilo se mu je.

Doktor je razumel laž.

— Dobro, jutri zjutraj ti jaz pošljem mleko.

— Ne, ne, nikar ne imejte sitnosti . . .

— Ne draži me! In ti, kako ti je že ime, huncvet, vzemi luč in pojdi z menoj!

Giorgio je nekaj trenutkov ostal v temi. Slišal je, da sta šla doktor in Pretu po zunanjih stopnicah in potrkala na skednjena vrata, ter z utripajočim srcem pričakoval mačehino vpitje, ko bi jo onadva neusmiljeno pretepla. Nihče se ni oglasil. Morda pa je coprnica odšla. Pretu se je smejoč se vrnil.

— Doktor je rekel, da se jutri večer postavi na stopnice in da ji s palico premlati glavo . . . Pa če ni ona? Če je kak duh? Potem bo treba poklicati župnika, da prebere evangelij in ga prežene. Ah, zakaj ste zapodili župnika? Nápak ste ravnali . . .

— Nehaj vendar, danes sem že do grla sit pridig, — je rekel Giorgio, zapirajoč oči, in se medtem, ko je Pretu nehal pripovedovati, spet pogreznil v dremavico.

Zdelo se mu je, da vidi ob svoji postelji sedeti tri postave: teto Giuseppe Fiore, župnika in doktorja. Bili so v živahnem razgovoru in zdravnik je dvignil palico ter onima dvema zaklical: »Degenerirani živali!« In on, bolnik, se je delal, da spi, in je upal, da odidejo in ga pustijo samega. Veter je žvižgal po dolini, s skednja je prihajala turobna pesem mačeh; vseokrog je vladala smrtna tuga. Zdajci pa se je zaslišal za zaprtimi vrati na dvorišču lahen škipot korakov . . . Jorgju je spet burno za-

plala kri po žilah; čutil je, da so se mu udje ogreli in da so popustile vse vezi, ki so ga tiščale, in bilo mu je, kakor bi bilo bitje, ki se bliža vratom, samo življenje, življenje, ki se mu vrača...

IV

Zdravnikova služkinja Margherita, visoko in suho deklè, olivastega obraza in silno črnih oči, ki so bile večje ko majhna rdeča usta, je vsako jutro prinašala bolniku steklenico mleka. Zdravnik je stanoval ne daleč v rdeči hišici, ki si jo je sezidal zunaj vasi med skalovjem. Sosedje Giorgia Niedduja, reveži, ki so večidel živeli ob miloščini, so godrnjali, ko so videli hoditi Margherito k bolniku. Sovražili so ga, ker jih je prejšnje čase zmerjal z lenuhi in babjeverneži, zdaj jih pa podil kakor pse, če so hoteli iz radovednosti v njegovo hištrno. Samo neki gluh, napol divji berač, ki je stanoval nasproti Corbujevi hiši, se je bolniku priljubil, a revež, mora se reči, ni bil nadležen. Sedel je pred vrati in ni vstopil, če ga niso poklicali, in ni govoril, če ga niso vprašali. Od Giorgia ni nikdar nič vzel, ker je vedel, da je ubožnejši od njega. Samo ta ni nadlegoval zdravnikove služkinje.

Ženske pa so jo grabile za roko in molédovale:

— Daj meni to mleko, ali ne slišiš, kako kašljam? Zavrem ga s slezom... Tvoj gospodar zabavlja nad našo vasjo, a denar le kopiči, sezidal si je hišo, kupil si je krave, da bi ga strela! In nikomur nič ne da, tudi če bi ga ubil, samo Jorgeddu, ker je brezverec kakor sam...

Dekle je molčala, nezaupno obračala oči, se izmikala iz gneče žensk in ni odgovarjala.

Samo če so ženske le prehudo govorile o doktorju, je prebledela in kaj odgovorila, a tako odsekano, da so še podvojile svoje napade.

Njihovo vreščanje je prihajalo do Giorgia, Pretu pa je tekel poslušat in mu je potem poročal grozne stvari, ki so jih ženske govorile o njem in o zdravniku. Tedaj je Jorgj prosil Margherito, da bi mleko odnesla nazaj, a ona je postavila steklenico na skrinjo, se zavila v svojo črno janko in odšla, ne da bi pozdravila, ne da bi spregovorila, včasih pa bolnika niti pogledala ni. S kalnimi očmi je gledal za njo in njegova prozorna roka se je nalahko tresla med gubami rjuhe. Ta molčeča, črna postavica z arabskim profilom, ta lepi obraz vaše sfinge ga je spominjal druge, ki ni nikdar prišla.

Neki dan so tudi župnik, teta Giuseppa Fiore in drugi usmiljeni vaščani poslali k njemu svoje dekletke s košaricami kruha in drugega živeža. Odklonil je vse. Ženske, ki so prihajale, so kazale s svojimi brezobzirnimi vprašanji več radovednosti ko sočutja. Ponižanje in srd sta tedaj poslabšala njegovo stanje, napadla ga je tesnobna omotica in nič več ni vedel, kaj so govorile.

Neko jutro je Margherita našla vrata zaprta. Trkala je in trkala, a nihče ni odprl, nihče odgovoril. Zato je položila steklenico na prag in odšla. Drugo jutro je našla vrata še zaprta in pred njimi steklenico.

Zunaj se je ob vzhajajočem soncu naslanjal berač na dvoriščni zid.

— Ali je umrl? — mu je zakričala Margherita na uho.

Mož se je zdrznil. Njegov kosmati obraz, ki je spominjal na veprovega, je spreletela otroška bojazen.

— Umrl? — je ponovil.

— Da, vprašam, če je umrl. Nič več ne odpre. Ali ste videli Pretuja?

— Od včeraj ne odprejo več, nikogar nisem videl, — je odgovoril berač in se pokrižal s črno svetinjo, ki jo je imel na prsih. — Sveti Elija in

sveti Frančišek mu pomagajta ... Gospoda je treba poklicati.

Margherita je prestrašena odhitela in kmalu je njena črna postava izginila tam doli na poti, rumeno ožarjeni od sonca.

Vreme je bilo lepo, prijetno in doktor se je odpravljal na lov. Zvečer se je vračal utrujen in če so ga klicali h kakemu bolniku, je zakričal: »Pojdite k Martini Appeddu!« To pot pa je takoj odhitel h Giorgiu, ko je izvedel novico, ki jo je prinesla služkinja.

Divje je moral butati s puškinim kopitom na vrata in dolgo kričati in zabavljati, preden mu je hlapčič odprl. Vrata so bila od znotraj zavarovana s tremi velikimi kamni.

Giorgio je gledal s postelje z velikimi, široko razprtimi očmi, polnimi tesnobe. Vratca v ozadju so bila odprta in skozi nje je bilo videti kos sivozelene pokrajine, ki jo je zlatilo sonce.

— No, kaj pa je? Ali nisi umrl? Daj, nesrečnej, da vidim ... Mrzlico imaš. Kaj si delal?

— Toliko jih je prihajalo ... — je povedal bolnik tiho, kakor bi mu zaupal kako skrivnost. — Vsi so mi pošiljali miloščino ... in so hodili tod mimo kakor po cesti, kjer se je nekdo zgrudil ... Vrnila se je tudi teta Giuseppa Fiore in me mučila ... Vidite, zato sem ukazal zapreti; nič nočem, nikogar več nočem videti ... razen vas, doktor ...

— Toda, nesrečnej, če hočejo priti in te najti, pridejo lahko tudi tam od zadaj ...

— Tam zadaj je pot huda. Menda je še vi ne poznate. Treba je iti po stezi za cerkvijo, plezati v breg ... Glejte, glejte ...

Doktor, ki je krivil debele prežvekovalske ustnice, se ni niti obrnil, a nenadoma se je začel smejati.

— Kaj misliš, da Giuseppa Fiore ne more

splezati po stezi? Kdo naj zaustavi tako kobilo? Pa tudi druge?

— Že, a prav pogosto ne bodo prihajale... Saj veste, da moram biti miren... saj veste... Povejte to vsem in ne pošiljajte mi nič več, nič več... Ko sem sam in so ona vrata zaprta, si domišljam, da sem daleč od vseh... sam ko puščajnik...

Doktor je izkoristil to izjavo, da je ponovil svoje priljubljene teorije:

— Prav imaš! Tvoj nagon spet dokazuje, da mora človek živeti po naravi, tudi če je bolan, dà, še posebno, če je bolan. Bolne živali se skrijejo in čakajo, da se bolezen sama razvije brez sleherne pomoči razen tiste, ki jo nudi narava. In prav zato nastopi smrt pri živalih iz naravnih vzrokov, zaradi starosti itd. O, če bi človek ne preganjal, ne trpinčil in ne moril živali — saj se razumeva! In kaj je končno pri človeku strah pred smrtjo? Gotovost, da umre predčasno, zaradi bolezni, po dolgem bolestenem stanju. Če bi umrl človek naravne smrti, to je brez bolečin, take smrti, ki bi bila sladka kakor spanje zdravega bitja, kar pa se ne more zgoditi, ker je naš organizem nepopoln, bi strah pred smrtjo izginil.

Giorgio se ni potolažil.

— Pokaži jezik! — je zakričal doktor in se sklonil nad posteljo.

Jezik je bil rumen in razpokan, zato je napisal recept in ga dal Pretuju:

— Hunevet, ajdi...

— Ali naj vzamem kozarec?

— Nič, teci!...

Ko je hlapčič odhitel, je zdravnik sédel na stol in iztegnil eno nogo.

— Dà, dà, prav imaš, Jorgeddu moj dragi! Včeraj sem bil v gozdu, tam gori na planoti; bilo je lepo sonce in skale so bile tople. Zleknil sem se

na eno, ki je bila izdolbena kakor zibel, in sem tako obležal skoraj dve uri kot otrok, to se pravi ko srečna živalca. Nebo je bilo modro, divji golobi so letali nad mojo glavo in sem si mislil: Pišite me v uho, kar letajte, ne bom vas ujel. Da, pomisli, celo smejal sem se, ko sem jih gledal, prav kakor neumno otroče, ki se iz zibeli smehlja ptičem in oblakom. In mislil sem, dà, človek je rojen, da živi sam: puščavniki, o katerih gre glas, da so bili veliki sebičneži, so bili v resnici ljudje še blizu svoji prvotni živalski popolnosti. Ravnali so se po svojem nagonu, ki nas nikdar ne vara. Dragi moj, kot deček sem mislil, kako bi psom uravnal noge, in praznoverje, nevednost in lenoba so se mi zdele tri krive noge človeške živali; četrta, zvijačnost, ki izvira iz gona samoohranitve, samo ta se mi je zdela še ravna... Povej mi, kaj neki hoče Giuseppa Fiore...

— Hoče, da jih tožim zaradi obrekovanja... Ponuja se, da poišče priče in da... jih plača... Ponudila se mi je tudi, da se zavzame pri komisarju zame, da mi pomore... Pogubiti mi hoče dušo, medtem ko jo hoče oni drugi, župnik, siloma rešiti! Nekomu je rekel, da privede semkaj škofa, da me spreobrne...

Doktor je s palico pokazal na vratca.

— Dobro si napravil, da si jih odprl! Res, prav dobro si napravil! Dovoljujem ti, da lahko izpiješ steklenico olienskega vina. Kar sam ti ga pošljem!

— Ne, ne, nič mi ne pošiljajte!

— Tiho, molči, nesrečnež! Zakaj ga nočeš? Iz ošabnosti? Ali imaš pravico, biti ošaben?

Giorgio je mislil, da meri zdravnik na žalostno preteklost, in oči so se mu zmračile, ustnice pa zaprle ko pri mrliču.

O svoji preteklosti ni nikdar govoril, čeprav je bil prepričan, da ga ima tudi zdravnik za krivega. Pretujev povratek z zdravilom in novico o komisar-

jevem prihodu je prinesel v hištrno nekoliko veselosti.

— Gospod komisar je visok, suh in črn kakor Kristusov križ. Ima majhne oči, rdeče trepalnice in velika usta; plešast je kakor stric Remundu, ima pa še kolobar črnih las in prav tako črne dolge brke, in moja mati je slišala, da si jih najbrž maže, kakor je navada na celini, morda s sajami, raztopljenimi v olju... Tako vsaj si jaz to mislim. Potem ima še črno obleko in še eno s črtami in dolgo suknjo s krznom okoli vratu, kakor vi, gospod, le bolj novo. Kravato ima take barve, kakor je divja sliva, in na njej zlat prstan, drugega pa ima na prstu in je debel kakor prstani, ki jih delajo o veliki noči iz palmovih listov... Noge ima dolge in tanke, čevlje pa na gumble...

Nadaljeval bi kdo ve kako dolgo z vsemi podrobnostmi, če ne bi bil doktor vzrožil:

— Dovolj je teh bedarij! Povej rajši, kakšen glas ima.

— Debel glas ima, a ne tako kot vi, gospod. Komisar je tudi vitez, iz Noura prihaja, in bajè ima dosti denarja. Pravijo, da ostane tu šest mesecev in da požre občini štiri sto skudov.

— Bog mu blagoslovi! — je rekel doktor in se obrnil k Pretuju. — Prav vam je, prav, prav! To je šiba, ki vam jo Bog pošilja, kar boste že še spoznali. Kar se mene tiče, si umijem roke, žlota! Nikdar se nisem potegoval za kak vaš glas, sram bi me bilo biti v taki upravi, kakor je vaša. In rečem vam, naj vas le, naj vas le ta bič!

Pretu je odprl skrinjo in si z glavo pomagal, da bi laže držal pokrov, ter štel gospodarjev denar, ki ga je mnogo bolj zanimal kot občinski. Nato je vzel majhen, preluknjan prtič in ga dal bolniku, ki je bil natočil zdravilo iz steklenice v kozarec in ga z največjo težavo popil.

— Moj Bog, moj Bog, — je mrmral Jorgj in si brisal ustnice in jezik, — bolje je umreti!

Ko je zdravnik odšel, je Pretu dejal:

— Stric Jo, v lekarni sem slišal praviti, da vam komisar nakaže podporo . . .

— Ničesar nočem! — je zavpil bolnik razdraženo. — Vsem, vsem moraš povedati, da ničesar ne potrebujem.

— Za zdaj imava dva velika bankovca in pet in štirideset soldov drobiža, imava kruh, sir, jajca in eno klobaso . . . A potem, stric Jo, kaj napraviva potem?

— Hišo prodam; zdravnik jo kupi, da iz nje napravi skedenj.

— In potem, ko poide tudi ta denar?

— Kaj ne umrem? Zdaj pa mi daj mir, sicer te poženem, kakor sem druge.

Deček se je začel smejati.

— Pretu, — je rekel bolnik, ko je bil za trenutek pomolčal, — kaj, ko bi mi šel kupit malo suhega grozdja! Že dolgo si ga želim.

— Pri stricu Remundu Corbuju ga prodajajo, lepo je in debelo, kakor bi bilo sveže.

— V to hišo ne pojdeš, Pretu! Gorje ti, če pojdeš! Še mrtev te bom preklinjal.

Tedaj je deček, ki se ni bal svojega gospodarja živega, vzdrhtel in se približal postelji.

— Ne, ne, stric moj, tega ne! Obrnem se, ko pojdem mimo te hiše. Nikdar ne pogledam tja! Tudi danes sem videl Columbo, tisto, s katero bi se morali vi poročiti; bila je na vratih, oblečena v novo jopico iz brokatnega žameta; kdo ve, morda je pričakovala ženina . . . A jaz nisem gledal, prisežem vam pri svoji vesti, da nisem gledal . . .

— Ali je bila suha? Ali je bila bleda? — je vprašal tiho Jorgj.

— Da, suha je kakor kaka sestradena kozica; na rokah je imela polno srebrnih prstanov . . .

— Ali ti ni nič rekla?

— Nič.

— Če ti je kaj rekla, mi povej, ne bom te kregal.

— Ne, prisežem vam, da nič. Samo gledala me je. Ali bi hoteli, da bi mi kaj rekla?

— Ne, nič! Le glej, da se ji ne približaš! Jaz tako vse izvem.

In ko se je deček spet zvito nasmehnil, je dostavil:

— Jaz slišim vse, tudi kar govorijo na trgu in kar govorijo po hišah. Veter mi prinaša novice iz vse vasi in povem ti lahko tudi to, česar ti ne veš...

— Torej ste čarovnik; dà, a jaz se vas ne bojim, glejte, — je odvrnil Pretu in izvlekel iz nedrja staro svetinjo, ki mu jo je že kot otroku pripela mati okoli vratu, da bi ga várovala pred uroki.

Tako je minilo dopoldne ob otroškem čebljanju, popoldne pa se je bolnik počutil bolje, zaradi zdravila in ker nihče ni prišel trkat na vrata.

Potem ko je nekoliko zadremal, je vzel kakor po navadi svojo knjižico in bral, nakar je nenadoma postal zamišljen. Pretuju je ukazal, naj poišče beležnico, ki je bila na dnu skrinje; iz nje je iztrgal nekaj že popisanih listov, s palcem na oglu pa je razmišljeno preletel še dolgo vrsto čistih listov.

Ko ga je Pretu videl, da je miren, je odšel in se vrnil šele proti večeru.

Giorgio je pisal v beležnico, ki jo je položil na knjigo ob robu postelje. Deček se je čudil, ko ga je našel v tako nenavadni legi, z glavo nizko sklonjenega nad blazino.

— Ali ne ležite nerodno? Ali se vam ne vrti v glavi? Stric Jo, kaj delate?

Bolnik, ki je bil postavil črnilnik na posteljo in zdaj pa zdaj iztegnil roko, da bi pomočil pero, ne da bi odmaknil oči z beležnice, mu ni nič od-

govoril. Bil je zamišljen v svoje pisanje, kakor ko je bral knjigo psalmov.

Tedaj pa je nekdo potrkal na vrata. Nemirno je pogledal kvišku in začutil, kako mu bije srce, ker se mu je zazdelo, da je Pretu, ko je pogledal skozi razpoko, zamrmral: »Columba je...«

— Ona črna coprnica, zdravnikova dekla s steklenico je... — je povedal tiho deček in se po prstih približal postelji.

— Ne odpiraj, ne!

Služkinja je vnovič potrkala in nato odšla. Pozneje so se spet zaslišali na dvorišču koraki. Pretu je pogledal in videl berača. In še ta in oni je potrkal, a vrata so ostala vedno zaprta.

Proti večeru se je nebo pooblačilo in veter je žvižgal in tulil po dolini. Zdelo se je, kakor da res govori in pripoveduje zgodbe in legende. Včasih je bil njegov glas oddaljen in proseč: ponižno je molédoval, pripovedoval žalostno zgodbo, iskal sočutja, pomoči in tolažbe. Ko ga ni nihče poslušal, se je divje zagnal, z odločnim poudarkom ponovil isto zgodbo in terjal pravico. Spet ni nihče odgovoril skoz zelenkasti večer, ki je s temnomodrimi tenčicami zakrival tajnostno pokrajino. In za trenutek je glas potihnil, kakor bi bil osupel, da ni na svetu več ne pravice ne usmiljenja. Čez nekaj trenutkov globoke tišine pa je zatulilo kakor v grožnji, in sledili so vzkriki maščevanja z vražjim požvižgavanjem in bučnim krohotom. Duh, ki je bil spočetka boječ, nato divji, je pobesnel in se v svoji mogočnosti maščeval nad naravo, ki ni sočustvovala z njegovo voljo. In prevračal je vse, zaganjajoč se v skale, v grmičje in v najnižje nedolžne bilke. Vse stvari je rušil v svoji siloviti togoti in zdelo se je, da veliki oblaki, črni in težki kakor ogromni mehovi, prestrašeni beže pred srditim vetrom na zeleno večerno nebo, da se izpraznijo tam za gozdovi na visoki planoti.

Giorgio je poslušal in občutil neizmerno žalost;

zdaj se mu je zdelo, kakor bi njegova duša govorila v vetru, zdaj, da je njegovo ubogo, negibno telo krotek kamen, v katerega se zaganja peklenska vihra.

— Idi, — je rekel dečku, ko je v linici ugasnila svetloba, — in pojdi čez dvorišče!

Pretu pa se je kljub svoji veri v strahove odločil za male duri proti meji. Hotel se je postaviti in želja po neznanem in groznem ga je silila, naj gre v noči po nevarni stezi. Odprl je vrata in ko jih je zaprl za seboj, izginil, kakor bi ga pogoltnila veter in tema.

Giorgio je ostal spet sam v svoji živi grobnici, sam s svojimi prividi. V dremavici mu je bilo, ko da je vstal in odprl z glavo skrinjo kakor prej Pretu, da prešteje zadnje novce, kar jih je še ostalo od izkupička za kos njegovega zemljišča. V debelem sta bila še dva bankovca po deset lir. In potem? Smrt od gladu ali miloščine. Toda umreti ni maral, vse v njem se je upiralo tej misli. Zdelo se mu je, da je ko narava v tem času, zamrzla in otrpla od mraza, izmučena od viharja, a pripravljena, da se vzbudi ob prvem dihu pomladi.

Ni maral umreti. Še bolečina mu je bila ljuba, ker mu je dajala občutek življenja. Jeza, ki so jo v njem budili radovedneži, zavijanje vetra, turobna popevka mačehe, zbadljive zdravnikove besede, privid Columbe na vratih, pričakovanje, spomin, vse je bilo znamenje življenja, daljna luč, ki je še razsvetljevala črno brezno, v katerem se mu je zdelo, da leži s polomljenimi udi, kakor bi bil padel z visočine.

Naslednje dni je še marsikdo potrkal na vrata z dvorišča.

— Župnikova postrežnica je, — je povedal tiho Pretu, ko je pogledal skozi razpoko, ali: — Teta Giuseppa Fiore je; Margherita je z zavitkom pod plaščem.

— Ne odpiraj!

In obiskovalke so odšle in se niso vrnile. Pretu je pripovedoval:

— Čujte, stric Jò, pri Dioniziju Farranca so včeraj pravili, da vam je doktor ukazal zapreti hišo, ker imate nalezljivo bolezen. Rekli so: Pošteno ga, prevzetneža, Bog kaznuje! In moji materi so rekli: Zakaj puščaš sina k njemu? Moja mati pa je odgovorila: Do zdaj se mojemu Pretuju ni nič zgodilo in sedem lir, ki mu jih Jorgeddu daje vsak mesec, so zame ko sedem unč zlata...

Tudi doktor je omejil svoje obiske, ko je videl, da se bolniku ne slabša in ne boljša. Nekega dne je rekel Pretu:

— Moja mati je pekla pri teti Giuseppi Fiore kruh in tam so pravili, da vas obišče komisar. On se pa vedno spreha ja z župnikom in morda mu ta poreče, naj ne pride, da ga ne spodite kakor druge...

In res, komisar se ni prikazal. Bolnik se je polagoma privadil na svojo samoto in ni pričakoval drugega, ko da nekdo boječe potrka na vrata in da hlapčič pogleda skozi špranjo ter zašepeta:

— Columba je!

Četudi ne bi prišla, ne bi hotel umreti kot po nedolžnem obsojeni in odnesti s seboj v grob to težko obrekovanje. Pretu ga je vsak dan dobil, ko je pisal v beležnico, in ga vprašal, če piše svojo spoved.

— Dolga je. Dosti grehov imate, stric Jò! Pa ali zapisujete vse po vrsti? Preberite mi košček svoje spovedi, prisežem vam pri svoji vesti, da nikomur nič ne povem...

Nekega dne — bilo je v začetku aprila in vreme se je spet zjasnilo — je priskakal Pretu po stezi izza meje in prinesel Jorgju dve vlažni, blede, dehteči vijolici. Uboge študentove roke so vzdrhte, dvignil je vijolici k ustnicam, zaprl oči in njegove solze so

orosile mlade cvetne liste, ki so predstavljali pomlad, poezijo in vso lepoto življenja, ki je zanj ni bilo več.

Pretu ga je začudeno gledal.

— Kaj vam je, stric Jò? Ali vam je slabo?

Tedaj se je bolnik nenadoma oveselil.

— Poslušaj, Pretu, bral ti bom svoje grehe. Ko bom mrtev, nesi to knjižico župniku...

— A če umrete, bi bilo bolje, da se ustno izpoveste...

— Rekel je, da ne pride več, če ga ne pokličem. In jaz ga nočem več klicati...

Deček je prenesel pečico k vratom in začel pripravljati kosilo. Od meje je prihajal vonj mateline dušice in v nenavadni tišini nad dolino je tu in tam podrhteval ščebet ptic.

Jorgj je vzel izpod blazine beležnico in jo začel prelistavati. Nič ni vedel, komu je popisal te lističe, a bil je zadovoljen, da jih je popisal. In čutil se je olajšanega, kakor če bi v resnici opravil svojo spoved.

V

»V vasici, kjer sem se rodil, se bavijo skoraj samo z živinorejo. Gorati svet slučajno ni za poljedelstvo, a tudi prebivalci se radi svojega posebnega značaja ne morejo privaditi potrpežljivega obdelovanja zemlje. Človek v teh gorah je še primitiven in če se mu posreči, da ukrade kako kozo in jo pojé s svojimi tovariši ali doma z družino, je zadovoljen, ko da bi se mu posrečilo ne vem kaj. Tudi njemu so prejšnji dan ali prejšnji teden ukradli kozliča, pa da ne bi vrnil milo za drago? In če bi mu rekli, da ni prav ravnal, bi se čutil užaljenega in bi vas zasovražil, kakor bi mu hoteli kratiti kako pravico. Ločen od vsega sveta, v večni borbi s peščico sebi enakih, neredko celó s sorodniki in s samim bratom,

misli človek naše vasi, da ima pravico poiskati si sam zadoščenje s svojim orožjem, bodisi z nasiljem, z zvijačo ali jezikom. Kaj je družba, ne vé, in postava je zanj slepa sila, ki se ji je treba pretkano izogniti, ker je ni mogoče premagati. Sicer pa ima prav: oddaljena uprava se ga spomni samo, da ga izžema: terja od njega davke, sili ga v vojaško službo, a ga ne ščiti ne pred njegovim sovražnikom ne pred tatovi, ne pomaga mu, ko mrzla zima pokonča njegovo živino, in ga ne reši krivih prič, kadar ga tožijo zaradi kakega prestopka.

Tako se torej nagonsko brani sam, kakor je navajen na svoj prav.

Leta in leta je razsajalo divje sovraštvo med prebivalci te vasi. Sovraštvo se je vnelo najprej med dvema družinama zaradi pravice do poti na neki pašnik. Sodna obravnava, ki je sledila, ni pravično rešila vprašanja, in ko je lastnik videl, kako so po-teptali njegovo pravico, je šel in sam razsodil: ubil je nasprotnika, ki je hodil čez njegov svet. Družina ubitega se je maščevala in sovraštvo se je širilo iz družine v družino kakor plevel; in bila so grozna leta nepretrganega maščevanja in smrti.

Tedaj sem bil še otrok, a se prav dobro spominjam, da so bili ljudje žalostni in zamišljeni. Zdelo se je, da drug drugemu ne zaupajo, tudi če so bili iste stranke; ko se je večerilo, so zapirali vrata, in tudi ko so svatovali, so bili vsi molčeči in žalostni.

Mnogi, ki so bili obtoženi kakega prestopka, ki so ga napravili ali pa tudi ne, so živeli po gozdovih, od tam pa so pošiljali vaščanom svoja navodila. Obe stranki sta se slepo pokoravali obema poglavarjema, ki sta še pripadala prvima dvema sovražnima družinama. Eden teh poglavarjev je bil stric Remundu Corbu, naš sosed, drugi je bil stric Innassiu Arras, sorodnik mojega očeta. Oba sta bila skrivača.

Tudi moj oče je bil pastir. Po smrti moje matere se je poročil z neko vdovo, ki je bila starejša od

njega, a je imela nekaj premoženja in je bila v sorodu s Corbujevimi. Poroka je bila v času miru, sklenjenega med obema strankama po dolgih pogajanjih in s posredovanjem deželne in cerkvene gosposke.

Še se spominjam tega veličastnega prizora. Mirovni obred se je zaključil v neki podružnici na planoti. Skrivačem so dovolili neoviran prihod, da bi se mogli udeležiti obreda in stisniti roko svojim sovražnikom. Govorilo pa se je, da eden izmed poglavarjev, stric Innassiu Arras, ne pride.

Škof, pokrajinski namestnik in drugi oblastniki so v številnem spremstvu meščanov in vaščanov, žená in otrok jezdili na planoto, ki loči vasi Tibi in Oronou. Kakor v procesiji so šli in imeli s seboj tudi zastavo, ki jo je nosil neki star očanec, čigar dolga rumena brada je pokrivala glavico dečka, ki je sedel pred njim v sedlu. Ta deček sem bil jaz. Oči se mi niso premaknile s pozlačenega droga zastave, ki sem ga držal z obema ročicama, in njena modra svila se mi je zdela kakor rob onega velikega jasnega neba, ki se je razpenjalo od ene gore do druge nad skalovito planoto, pokrito z gozdovi in grmovjem.

Ako zaprem oči, spet vidim slikoviti sprevod, v katerem so prevladovale rdeče in rumene barve vaških noš, vidim veličastno pokrajino in zlato črto daljnega morja.

Sonce, še nizko nad morjem, je lilo na nepozabno sliko sladko, rdečkasto luč; škof, lep mož rožnatega obraza in modrih oči, je jezdil pohlevno belo kobilo in namesto da bi bil prvi v sprevodu, je semtertja zaostal, kakor bi bili vaščani in meščani nanj pozabili. Jezdili so vsi napol divje konje, ki so hoteli drug drugega prehiteti.

Škof je pihal, privzdignil na snežnobelih laseh biret, pogledal okoli sebe in zamrmral kako besedo v narečju, ki je bilo podobno španščini. Zlati križ,

ki je počival na njegovih prsih, se je svetil v soncu in biser v pastirskem prstanu na njegovi roki je bil ko rosna kaplja.

Brez dvoma je bil najlepša in najmogočnejša postava v skupini in mnogi duhovniki, ki so se pomešali v sprevod, so ga gledali z občudovanjem, a tudi z nekim strahom. Kadar je zaostal, se ni nihče ustavil, da bi ga počakal, ker so vsi vedeli, da dela to nalašč, ker bi rad ostal kak trenutek sam.

Ko je sprevod prebredel neki potok, je nena doma v majhni dolinici, porasli z zelenjem in vijoličastimi cvetlicami, prišel iz gozda in dohitel škofa neki jezdec, oborožen kakor vojščak, zavit v črn plašč in s kapuco na glavi. Ostala sta sama zadaj. Mož ni bil več mlad, a je še trdno sedel v sedlu kakor na stolici: ne ena mišica se mu ni zganila, medtem ko je šel konj svojo pot, vaje roke in bremena, ki ga je nosil dan in noč. Črno oglavje kapuce je obrobilo temen obraz, skoraj ves pokrit s sivo, ščetinasto brado v dva cepa, ki sta satanski štrlela navzgor. Belina nezaupljivih oči in še nedotaknjene zobovja se je ostro odražala v sivini in črnini te divje postave.

Med množico je zašumelo; mož je bil stric Innassiu Arras. Starec, pred katerim sem sedel v sedlu in ki je bil Arrasov sorodnik, je dal vsem znamenje, naj se ne ozirajo, da ne bi motili razgovora med škofom in poglavarjem, ki se upira spravi. Vsi so vedeli, da je Arras stavil neke pogoje za sodelovanje pri obredu. Razgovor s škofom je trajal dobršen kos poti. Potem je govoril Arras še z deželnim namestnikom, in nekaj mož iz spremstva, med njimi tudi starec z zastavo, je bilo poklicanih, da bi razpravljali.

Tako je nastala skupina in Arras je govoril. Bil je razburjen in je označil spravi obred za hinavščino.

Zahteval je, naj se dá svoboda vsem skrivačem

in naj se določi težka kazen za tistega, ki prvi prekrši dogovor.

Škof je pihal, namestnik se je smehljaj in nalahko udarjal z ročajem jahalne paličice Arrasa po rami. Skrivač pa je bil resen in mrk. Nenadoma so začeli med razpravljanjem vsi kričati; mnogi iz spremstva, ki so bili šli naprej, so se vrnili in pridružili skupini.

Stric Remundu Corbu je visoko na svojem rjavcu molčal in z nekakim prezirom gledal prizor. Končno je Arras izpodbodel svojega konja in odšel, ne da bi kaj sklenili, in vsi so ga obsojali. Sprevod se je začel spet pomikati in škof in namestnik sta se skoraj neprenehoma razgovarjala s stricem Remundom Corbujem.

Visok in strog na svojem konju mi je vzbujal veliko občudovanje; zdel se mi je veličastnejši in strašnejši ko škof in namestnik. In res je bil še krepak, vzravnani mož, s črnimi, zelenkasto se iskječimi in grozečimi očmi. Koža njegovega obraza z židovskim profilom je bila kakor hrastova skorja, pa tudi gosti sivi lasje in dolga brada s črno rumenimi prameni so imeli nekaj rastlinskega na sebi.

Dolgo let je bil skrivač in dolžili so ga mnogih prestopkov; zato so se ga ljudje bali in ga spoštovali.

Končno smo prispeli do cerkvice Matere dobrega sveta, ki se dviga na sredi poti med vasema Oronou in Tibi. Iz te je prišlo več družin, ki so bile v sorodstvu z oronouškimi, da bi se udeležile pravnega obreda.

Kraj je prijeten, senčnat. Hrastov gozdič obdaja cerkvico, ki je kakor kaka hišica s križem na strehi; ne daleč od nje teče med dvema vrstama divjih oleandrov potoček, v daljavi pa se vidi morje.

Vaščani so že zakurili ogenj, da pripravijo kosilo. Kakor na semnju je bilo polno voz in v njihovi senci so sede le žene in deklice in medtem ko so se volile in konji pasli po travi, so se podili psi okoli

vreč, ki so bile polne brašna, možje pa so klali jagnjeta za pojedino.

Neka suha žena rumene polti, oblečena v črno — moja poznejša mačeha — me je potegnila s konja in peljala v cerkev. Zelena svilena zavesa je zastirala spominsko ploščo v steni ob oltarju, okrašenem s poljskim cvetjem. Sredi cerkve je na stari rumeni preprogi ležal velik črn križ in okoli tega zlatega četverokotnika so klečale ženske, vzdihujoč molile, se trkale na prsi in poljubljale tla.

Moja bodoča mačeha se je ustavila med ženskami ob razpeli; vedno me je držala poleg sebe in tudi jaz sem pokleknil in molil. Cerkvica se je napolnila z ljudstvom. Škof je maševal in po evangeliju se je obrnil pred oltarjem, da bi govoril ljudstvu. Njegov glas je bil jasen in zvonek, njegove besede ljubezni, grožnje, graje, spodbujanja k spravi, k edinosti in k delu so odmevale po cerkvi, da so se ženske jokale, moški pa sklanjali glavo na prsi.

Po končani maši je namestnik sam odkril ploščo: golob z oljkovo vejico je krasil napis:

15. MAJA 1895
SO V CERKVI MATERE DOBREGA SVETA
PREBIVALCI VASI ORONOU IN TIBI
SMELI IN MOČNI
PO DOLGIH LETIH SOVRAŠTVA
NESREČ IN ZASLEPLJENOSTI
ODPRLI OČI LUČI LJUBEZNI
SI PRISEGLI MIR IN ODPUŠČANJE
ZAČENJAJOČ NOVO DOBO
SKUPNEGA ŽIVLJENJA

Po dva in dva so šli moški in ženske iz sovražnih taborov nato mimo križa in se v znamenje sprave poljubili. Še jih vidim: visoki in trdi stric Remundu Corbu se je mrk in jezen kakor prisiljeno nekoliko nagnil k majhnemu Dionizu Arrasu, bratu poglavarja, ki je bil proti spravi. Ko sta se poljubila, je med množico zašumelo. Stric Dioniz, rdeč

in vesel možiček, se je obrnil in razširil roke, kakor bi hotel reči: „Mojega brata ni, pa kaj bi, ali nisem jaz tu?“

Sledili so drugi, sami divji, uporniški ljudje: visoki mladeniči brončenih lic, s temnih obrazov starejših pa kakor bi viseli lišaji hrastov, pod katerimi so prebili dobršen kos svojega življenja. V vseh je bilo nekaj trdega in zagonetnega, ko da bi prešla vanje narava pečin, iz katerih je naše gorovje.

Tudi ženske so se poljubljale: nekatere so jokale, druge pa smejale — in te so bile nemara najbolj ginjene. Ah, naposled so vendar minili žalostni dnevi bojazni in strahu, končno ne bo treba, da bi starke v viharnih nočeh vstajale s svojih ležišč kakor kače, preklinjajoč sovražnika in vsak trenutek čakajoč vesti o kakem groznem dogodku; končno se bodo dekleta lahko nasmihale sosedu in izbirale med tolikimi fanti najlepšega, ne da bi morale misliti: „Ta je naš nasprotnik, ki ga moram sovražiti in ne ljubiti.“

Nekaj parov, ki so se na skrivaj ljubili kakor v junaških časih Julijinih, je šlo smehljaje se mimo križa. Neki duhovnik je oklical več ženinov in nevest iz vrst sovražnikov, med njimi tudi mojega očeta z vdovo.

Bil je pravi praznik miru. Tiha, skoraj bi rekel stroga pomlad na planoti in veličastna, z morjem obdana pokrajina sta bili vredno ozadje razgibanega prizora prelepih likov od škofa v ornatu, ki je sedel ko kak druidski svečenik pod hrastom, do starih pastirjev, ki niso niti pri jedi sneli kapuce z glave, od bledega, zbadljivega namestnika v lovski obleki do občinskega tajnika, ki si je bil kupil za to priliko salonsko obleko in trd klobuk.

Ženske in mladi moški so pred cerkvico plesali. Bili so resni, skoraj mrki, kakor bi še vedno opravljali verski obred. Jaz sem se ves dan držal vdove za krilo. Sedela je na tleh v senci nekega drevesa,

z majhnimi, svetlikajočimi se očmi opazovala različne skupine in mrmrajoč o vseh slabó govorila.

Oče je prišel pome in me odpeljal k pojedini. Moj pogled je obtičal na kupih kruha, sira, pogač in suhega sadja, položenega na vreče in torbe, ki naj bi bile namesto prtov. Zdelo se mi je, da sanjam, da sem na pojedini, ki je kakor v pravljičah. Bilo je vsega in vino je teklo iz sodcev kakor voda iz studenca, mleko se je mešalo z medom, celi neresci, grmade prepelic in pladnji jegulj so krožili mimo škofa, ki je pil samo vodo in žvečil divji osat.

Sledili so pogovori, petje in napitnice. Jaz, stari ded in bodoča mačeha smo se vrnili v vas pred večerom, praznovanje pa je trajalo tri dni. Potem so se nekateri skrivači vrnili v gozdove, drugi so se ustalili doma, nekaj pa so jih pustili začasno na svobodi.

Tretji dan je prišel ponoči nekdo v cerkvico, razbil ploščo in pustil nekaj denarja za odškodnino. Vsi so pravili, da je bil to Arras.

Krvavih pobojev ni bilo več, obhajale so se svatbe in sovražne stranke so se spet pozdravljale, se družile in sklepale kupčije, a vendarle je trajala med družinami in posamezniki prikrita mržnja še petnajst let po dnevu sprave.

Stric Remundu Corbu je bil, ko se je vrnil, oproščen; drugi so bili obsojeni, nekateri so pomrli. Ostal je še stric Arras. Trideset let je že preganjan in kmalu bo imel pravico, da se svobodno vrne; oprostí ga edini nepodkupljivi sodnik, ki je čas.

VI

Moj oče se je poročil z vdovo nekaj dni po tisti spravi. Bil je krotak in molčeč mož, ki še muhi ne bi napravil kaj hudega, a gorjé, če ga je kdo brez vzroka razžalil ali vzel kaj njegovega. Tedaj je za-

hteval zadoščenje in če ga ni dobil, si ga je sam poiskal.

Spominjam se, imel sem devet let in živeli smo v tej bajti, oče, mačeha in jaz. Oče je bil skoraj vedno zdoma in ni maral, da bi hodil z njim v ovčjo stajo, ker je želel, da bi se učil in postal notar ali duhovnik. Kadar nisem šel v šolo, sem se klatil po vaških ulicah ali se pa prepiral z mačeho, ki je nemara gojila do mene še staro družinsko sovraštvo. Neki dan sem šel po vodo in ko sem se vračal, sem videl očeta in nekega kmeta iz Nuora, ki sta šla po stopnicah na trg. Vedel sem, da je oče dolžan kmetu najemnino za neki pašnik, pa me je zgrabila radovednost, stekel sem doli po stezi, odložil posodi z vodo in jo pobrisal z doma. Mačeha, ki se je pokazala ob okencu v zgornji izbi, me je klicala in vreščala ko kanja, želeč mi, da bi poginil od lakote ali da bi me preganjala kaka hudobna vešča. Jaz pa sem tekkel kakor zajec in brž sem bil na trgu, kjer sem tudi sicer preživel dobršen del dneva in kakor začaran gledal pokrajino sivih in zelenih dolin, slapov v pečinah, daljne ravnine in gore, ki so zapirale obzorje.

Veter je nepretrgoma žvižgal kakor na vrhu kake planine, drevje je šumelo in veliki srebrni oblaki so šli čez globokomodro nebo.

Zagledal sem očeta in kmeta, ki sta sedela na neki klopi, in tiho tiho odšel, da bi se nedaleč od njiju naslonil na ograjo.

Sicer sta govorila glasno in zdelo se je, da se prepirata; neki starec z dolgo rumeno brado, ki je sedel po turško na sosednji klopi, ju je skušal spraviti.

— Človek božji, — je govoril kmet, — jaz potrebujem denarja in ne praznih marenj! Danes ne pojdem odtod brez denarja, ker jutri mi zapade neka menica in če mi ne plača, kdor mi je dolžan, bom primoran prodati svojega konja. Svojega konja!

Tistega, s katerim sem lansko leto o vnebohodu zmagal pri tekmah in dobil nagrado dvanajst skudov in dve brokatni palmi. In letos naj zaradi vas izgubim teh dvanajst skudov, ki bi bili gotovi kakor dvanajst apostolov? Samo moj konj lahko zmaga na tekmi, da bi vam strigalice pregrizle ušesa!

Moj oče pa je vpil:

— Plačam! Ali je kdo kdaj že slišal, da bi bil Remundu Nieddu slab plačnik? Krave imam, imam koze in sina mislim poslati v šole, da postane notar!

Kmet pa le ni odnehal, ponavljajoč zgodbo o svojem konju, da me je kar omamil. Ko sta se z očetom sporazumela, sta odšla skupaj v krčmo, jaz sem pa ostal na trgu in sanjaril. Zdelo se mi je, da vidim na veliki cesti v Nuoru tekmo dirkačev. Črni in beli konji, rjavordeča žrebeta in lisaste kobile so tekli v prahu, ki ga je sonce zlatilo. Tekli so tako hitro, da se je njihova barva komaj razločevala. Jezdec, sami dečki ko jaz, pripogibajoč se živalim k vratu, bos, in gologlavi, so brez sedla trdno in varno jahali kakor majhni centavri. Občinstvo je gledalo s pečin in z vrtov in iz vse te množice se je dvigal v pričakovanju en sam vzklik. Tudi jaz sem čutil, kako mi bije srcece, ker se mi je zdelo, da sam tekmujem pri dirki. Prvi sem dosegel cilj in vzklikanje množice in dvanajst skudov — vse je bilo zame.

Zdrznil sem se, ko je zvon Svetega Jurija zamolklo oznanil poldan. Tudi starci, ki so s prekrižanimi nogami sedeli na klopeh, so se s palico uprli ob tla, da bi vstali in odšli. Drug za drugim so počasi in slovesno odhajali po stopnicah z dolgimi očakovskimi bradami, ki jih je mršil veter. Šel sem za njimi. Neka žena, ki se je vračala od vodnjaka, mi je rekla:

— Oh, oh, tvoja mačeha je taka ko kača, ki ji stopiš na rep. Pojdi, pojdi, čaka te!

— Kaj mi mar! Jaz bom tekmoval na konjski dirki pri Odrešenikovi svečanosti.

— Mati božja, — je vzkliknila ženska, — zmešalo se ti je!

Jaz pa sem brezskrbno tekel nizdol po stezàh in pel. Ljudje so se porazgubljali v hiše, le tu pa tam je kaka starka še sedela v senčnem kotu in predla.

Kljub grozeči napovedi one žene sem le hitel domov: duh po kozjem mesu, pečenem na ražnju, ki je prihajal iz mnogih hiš, mi je vzbujal tek. Komaj sem bil notri, sem zagledal kos mesa, ki je bil ravno na ražnju. Ker je mačeha odšla v gornjo izbo po kruh, sem se pripognil nad ognjišče kakor sestradana lisica in začel z zobki trgati pečenko...

Bil sem paglavec, tega ne tajim, a nihče se ni zmenil zame, razen ko me je tepel. Zdi se mi, da se še vidim kot deček v tem brlogu, ki takrat ni bil tako pust kakor sedaj. Vedno sem stikal za čim, privzdigoval z glavo pokrov pri skrinji, se plazil na stole, da bi videl, kaj je v omari; še vidim med vrati mračno postavo mačeha, rumene in črne v obraz in tako tudi oblečene, z jerbasom kruha na glavi in z rokami, ki mi grozijo... Pa se je nisem bal; gledal sem jo v obraz in se ji izzivalno smejal.

— Zmeraj se vračáš, kadar je kuhano, kakor zajci v vinograd, — mi je rekla, — lenuh, potep, ničvrednež.

Večna zgodba vseh otrok, prepuščenih samim sebi! Občutil sem žalost, ponižanje, kljubovalnost in samo mislil, kako bi kaj zaslužil, da bi se mogel umakniti krivičnosti svoje sovražnice.

Komaj pa je zaslišala žvenket podkovanih čevljev mojega očeta, ki so odmevali po kamenju na dvorišču kakor konjske podkve, je spremenila obraz. Nič več ni bila stroga, ni več grozila, postala je prijazna in postrežljiva. Začela je deliti, postavila jerbas s kruhom k ognjišču in mi rekla:

— Pridi, srce moje, in jej; lačen si.

Oče je vstopil. Govoril je o najemnini za pašnik, o kmetu, ki je hotel denar, govoril o kozah, o kravah, o hlapcu, ki je varoval ovčjo stajo, o vsem, samo o meni ne.

Jaz sem vse dni pohajal brez dela, nosil vodo in se mešal v ženske pogovore pri vodnjaku. Vse sem izpraševal, kdo bi imel kakega lepega dirkalnega konja, a vsi so mi odgovarjali, ali bi ga rad kupil, in se mi smejali v obraz. Končno mi je neki starec, ki je postajal že otročji, povedal za nekega bogatega, bolnega kmeta, ki bi prodal konja. Šel sem. Mož je ležal nepremičen in rumen na rogoznici in ženske so ga objokovale, kakor bi bil že umrl. Kljub temu sem vprašal po konju in neka starka mi je tiho odgovorila, da je na paši v gmajni; če ga hoče kdo kupiti, naj ga gre kar pogledat.

Misel, da bi poiskal konja in ga odpeljal na tekmo, me poslej ni več zapustila. Bližali so se dnevi svečanosti in na našem dvorišču so vsi govorili o njih. Naše sosede so sklenile, da pojdejo peš v dolino, in so se tako ogrele za svoje načrte, da niso več poslušale niti zgodeb strica Remunda.

Sedeč na visoki stopnici pri vratih na desni strani svoje hiše, s palico med nogami in nanjo opirajoč roké je pripovedoval svoje doživljaje, ženske in otroci pa so ga poslušali, kakor bi pripovedoval pravljice in bajke.

Tudi ta značilna slika ni v mojem spominu nikdar obledela.

Poleg starca je sklonjeno sedela njegova hči Liedda, ki je bila tudi vdova in se je zaradi neke srčne bolezni zgodaj postarala; kot ozadje njeni črni postavi z voščenim obrazom se je notranjost kuhinje rdečila ob svitu z ognjišča, kjer so kurili tudi poleti, in bakrene ponve so se bleščale po stenah kakor lune ob zatonu. V lini nekega okna v prvem nadstropju se je sklanjal rjavi in pozorni obrazek Co-

lumbin, medtem ko je Banna — obe sta bili Lieddini hčeri — ki se je že v dvanajstem letu zaročila z nekim tridesetletnim pastirjem in je bila visoka in prezgodaj razvita, poslušala dedove zgodbe, oslonjena na zid blizu vrat z rokami na hrbtu in nedoločnim nasmehom na ustnicah.

Čeprav sta bili Columba in Banna dvojčki, si nista bili podobni; prva je bila z ovalnim, ko olivarjavim obrazom in črnozelenkastimi očmi, zastrtimi s širokimi vijoličastimi trepalnicami, nežna in plaha, medtem ko se je zdelo, da je Banna, ki je bila močna in črna v obraz ko mulatinja in je imela debele ustnice, orlovski nos z drhtečimi nozdrvmi pa zelenkaste hudobne mačje oči, vpila vso življenjsko moč, ki je manjkala sestri.

Ob nedeljskih in prazniških večerih se je pridružil skupini Bannin zaročenec, visok in debel preprostež, ki je čudeč se stal pred starcem in se ni zmenil za zaročenko.

Starec je pripovedoval in očitvidno ga je veselilo, da je pretiraval v svojih zgodbah, da bi ostrasil ženske.

— Nekoč sem bil ranjen, dà, krogla me je zadela v pleča — tako naj jeza božja zadene dušo mojega sovražnika. Dà, in kri mi je tekla odtod — z brado se je dotaknil ramena — kakor voda iz vrča: jaz pa niti besede. Vrgel sem se za neko skalo in ostal tam mirno in negibno tri dni. Slišal sem, kako hodijo mimo, a nisem klical. Če je kak moj sovražnik, naj ga Bog razprši kakor prah v vetru. Na vislice! Ne, rajši umreti, ko da bi odprl usta in prosil pomoči. Končno me je našel neki prijatelj; izgubil sem bil že zavest in komaj so me rešili.

— Povejte, stric Remù, povejte, kako je bilo, ko vas je obiskala žena!

— Ah, takrat sem odprl usta! Ah, moje male gaščarice, takrat pa. Torej žena me je prišla obiskat.

Bil sem v gozdu »de S'Ena e Melas«, kjer smo nekoč imeli živino. Moja žena je vedela za pot. No, in ali ni bil v zasedi sovražnik, ki je streljal na žensko? Ah, da bi bil razčetrjen, hudič prekleti! Piti si hotel mojo kri, mojo kri, in še ubiti mojo ženo? Bleda je bila ko zid, a se ni tresla. Jaz sem začel vpiti in moje vpitje je odmevalo kakor rjovenje leva v puščavi. Sovražnik je zbežal in naju pustil pri miru, ker je mislil, da je z menoj še kakih dvajset mož, tako sem kričal.

— Povejte še kaj, povejte še kaj, — so prosile ženske in starec je pripovedoval.

Mesec je plul po nebu nad skalnato stezo in ljudje in pokrajina so bili beli in črni kakor v čisti vodi, ali črni in rdeči, če je bila noč brez mesečine in je prihajala iz hiše svetloba ognja.

Tudi berač Dionisi Oro, ki je sedel na skali pred svojo bajto, se je zdelo, da posluša, čeprav je bil gluhi. Vsako toliko je dvignil divji obraz proti Columbi in ji šegavo požugal, nato pa spet gledal strica Remunda, poljubljal svetinje, ki so mu visele čez prsi, in se križal, kakor bi se bal ob starčevih zgodbah.

— Pripovedujte, pripovedujte, stric Remù!

— Nekoč mi je Innassiu Arras, oni lenuh, ki živi izven vasi, ker se mu zdi to boljše ko delati, sporočil, naj se v osmih dneh spovem. Dobro, hotel je reči, da mi deveti dan posveti. Torej sem, golobice moje male, sporočil duhovniku Arrasu, ki je bil Innassijev bratranec, naj me pride spovedat, ker mi je tako naročil oni lenuh, njegov bratranec. Župnik Arras, Bog mu daj dobro zdaj, ko je mrtev, saj ste ga vse poznale, je bil človek, ki je ljubil življenje. Sporočil mi je, naj pridem v njegovo hišo, če se hočem spovedati, sicer naj se pa spovem svojih grehov kakemu probkovemu štoru. Tako, kaj torej napravim? Poslal sem mu pošto, da pridem ponoči

preoblečen v žensko, a da nočem, da bi me videl še kdo razen njega. Bil je zadovoljen. In kaj smo napravili jaz in moji prijatelji? Ko je prišla omenjena noč, pošljemo v hišo duhovnika Arrasa pravo žensko, ki ste jo vse poznale, a jo je zdaj odveč omenjati. Tudi ona je že mrtva; bila je vesela ženska, Bog ji daj dobro! Komaj je bila notri, je nekdo potrkal na župnikova vrata. Nihče ni odgovoril. Nekaj nas je šlo naprej in lop po vratih smo klicali, da se hoče nekdo, ki umira, spovedati. Ženska znotraj se je delala, kakor bi se bila prestrašila, in je skočila skozi okno. Zgrabili smo jo, se delali, kakor da jo hočemo razkrinkati, in vpili. Vsa vas je drugi dan vedela, da je bila ponoči pri župniku taka in taka...

— In kaj vam je napravil Innassiu Arras?

— Oh, ta lenuh? Kadar zavoha moje čevlje, beži kakor zajec pred psom.

Ob večerih pred svečanostmi v Nuoru so se ženske kratkočasile s pogovori o svojem potovanju. Tudi jaz sem čutil mrzlično nestrpnost in nekega večera, ko sem bil prevrnil kvas, ki bi ga imela mačeha zlit v moko, sem jo pred njenimi grožnjami kar na lepem popihal iz vasi.

Še se spominjam, bila je lepa mesečna noč. Vsak kamenček je imel svojo senco in daljne gore so bile kakor sinje zavese, razgrnjene po obzorju. Ko sem bil že visoko gori na cesti, kjer se začenja planota, sem se obrnil, da bi pogledal na vas, ki se je modrila v mesečini in bila kakor naslikana ob skalnatem vznožju hriba. Zdelo se mi je, da sanjam. Dišalo je po brinju in na obzorju sem videl na obeh straneh modrikastega stožca Monte di Galtelli dve progi morja, ki sta se mi zdeli ko dvojne skrivnostnih oči. In prostega sem se čutil v noči kakor zajec, ki je ušel iz zanke. Tedaj sem verjel v mrtve, da se spovračajo, v peklenške duhove, ki stražijo zaklade, v skrivače, ki blodijo po gozdovih, v bele žene, ki sedijo na skalah in predejo belo volno ter ugonobijo

vsakega popotnika, če jih zmoti, da jim pade iz rok vreteno, ker so se raztresle. Da bi ušel tem strahovom in tudi zato, ker bi konj, ki bi ga zagledal ponoči, utegnil biti eden izmed onih skrivnostno zelenih konj, ki v nekih pripovedkah s tistim, ki si jih upa zajahati, zdirjajo v prepad, sem sklenil, da se ustavim in prebijem noč v gozdu. Legel sem za neko ogrado in sem sanjal, da me mačeha na konju zasleduje in mi grozi. Ko se je začelo daniti, sem bil znova na poti. Da ne bi zašel, sem se držal ceste, ki je šla po skalnati planoti skozi probkove in hrastove gozde. Vendar sem se semtertja ustavil, da bi se razgledal. Jerebice so s perutmi, ki so jih zlatili prvi žarki sonca, prhutale z drevesa na drevo. Sinji in rožnati hribi so se prikazovali skozi gozd na obzorju in Olienske gore so se čarobno belile, kakor bi bile marmornate.

Nato sem vedno spet vzel pot pod noge, upajoč, da najdem konja na pašniku. Končno se mi je zadelo, da vidim enega v senci pod nekim gričem, a ko sem se približal, sem videl, da je bila samo skala.

Že sem začel obupavati, ko sem srečal nekega starega pastirja iz Nuora, ki je jezdil proti Serri.

— Stric, — sem rekel, — ali bi mi pustili, da bi na praznik tekmoval s tem lepim konjem? Nagrado bi si delila.

Namesto da bi se začudil, me je starec, debel in dobrodušen možak z rdečim obrazom, ki se je svetil, dobrohotno pogledal in mi prijazno pokimal z glavo.

— Čigav pa si? — je zaklical.

— Očetov!

— Torej čuj, pridi v sredo k meni. Pišem se Giuseppe Maria Conzu. Dam ti konja, a mislim, da z njim ne boš zmagal!

Ko sem prišel truden, a srečen v Nuoro, sem srečal neko sovaščanko, ki mi je dala kos štruklja.

Do drugega dne je bila to moja edina hrana. Spal sem pod milim nebom v družbi branjevcev Baroniesov, ki so se ustavili s svojimi vozovi pred mitnico, in prvi dan slavnosti sem dolgo blodil med pisano množico. Godba je igrala veselo koračnico in vsi so hodili in se pomikali po njenem napevu.

Tudi jaz sem hodil, a v ušesih sem čutil grozen trušč, noge so se mi tresle in vsako toliko se mi je zazdelo, da vidim med množico obraz svoje mačehe. Šel sem, da poiščem pastirja, a so mi povedali, da se vrne šele drugi dan.

Tudi drugo noč sem prespal med branjevci, hraneč se z olupki dinj, ki so mi jih metali.

Drugi dan svečanosti sem šel spet iskat pastirja in držal je besedo.

— Čepico in čevlje odložiš, — mi je rekel, ko je zvijal konju rep in mu vpletal rumen trak. — In glej, da gotovo dobiš prvo nagrado, a da mi ne pokončaš živali! Danes sem ga pustil, da je tešč.

— Tako sem napravil tudi jaz! — sem rekel in zazehal.

— Bolje je tako, boš lažje dirkal. Po tekmi ti že dam jesti.

Spremljal me je do mesta, kjer so reditelji svečanosti zapisovali konje za tekmo, in jaz sem splezal na goli hrbet nemirne živali, se upogibal naprej in vznak pa sem in tja, da bi pokazal vso svojo gibčnost.

Pastir me je spremljal še kos poti, potem sem sam šel dalje do izhodne točke na mostu med dolino in pogorjem. Drugi dečki so se bosí in gologlavi med seboj dražili in hvalili vsak svojega konja. Na daleč po pečinah, na katere je pripekalo sonce, je bilo črno ljudi in tu in tam kakor madež krvi: rdečina vaških životcev.

Od lakote in sončne vročine se mi je vrtelo. S tesnobo v srcu sem gledal konje, ki so bili lepši ko moj, a sem vendar upal, da dobim vsaj drugo, vsaj

tretjo nagrado. Potrebno je bilo, zakaj domov bi moral prinesiti vsaj pet lir. Končno nas je nekdo razvrstil in tlesknil v roke. Konji so se pognali kakor puščice med oblaki prahu in kaj kmalu sem opazil — od vsega početka sem bil med zadnjimi — da sem sam, sklonjen nad vlažno grivo zasoplega konja, — sam, zadnji, izpostavljen posmehu množice.

Prevzela me je neznanska tesnoba in začel sem kričati, da bi razdražil konja, a drugi so drveli vedno dalje in imel sem vtis, kakor bi se preganjali in bežali drug za drugim v blaznem strahu in jezi.

Najbolj besen pa je bil moj. Zleknjen skoraj po vsem njegovem žehtečem hrbtu sem se mu prepustil, da me je nosil, ne da bi ga vodil. Pri ovinku nad vodnjakom se je konj, ki je šel pred mojim, spotaknil in popustil v teku. V trenutku sem ga dohitel, ga prehitel in pogum se mi je povrnil. Vzravnal sem se in zakričal; konj je, kakor bi ga prevzelo veselje, zarezgetal in podvojil hitrost. In že sem prehitel drugega konja in še drugega... Zdelo se mi je, da sanjam. Preden smo prišli do napajališča, kjer je množica že gledala in vzklikala, sem dotekel in prehitel še druge konje. Srce mi je grozansko bilo, vsenaokoli sem videl velike rdeče pege in bilo mi je, kakor bi slišal brenčanje čebel.

Od veselja se mi je vrtelo. Na nič več nisem mislil, ne na nagrado ne na mačeho, samo nenadoma sem zaslišal neki glas, ob katerem sem vztrepetal:

— Sijajno, Oronou, sijajno!

Ob gospodarjevem glasu je konj poskočil, se močno stresel, kakor bi se hotel znebiti moje teže, in strmoglavil sem kakor kamen, vržen iz višine... Prah se mi je zdel rdeč in podkve konja, ki je zdirjal preko mene, so mi prebile glavo kakor s kladivom... A bolj ko zaradi bolečine sem se onesvestil zaradi vzkrikov groze med množico.

Tri mesece sem ostal v postelji in bolezen, ki je bila kakor dolg mrzličen sen, je moj značaj popolnoma spremenila.

Postal sem občutljiv in razdražljiv, nič več se mi ni ljubilo postopati po vasi, nič več nisem klepetal z ženskami in nič več se nisem prepiral z mačeho.

Vse mi je presedalo, a v notranjosti me je grizlo, ne da bi si mogel dati duška z besedami, kakor bi bil onemel. Da bi ubežal preganjanju mačehi, sem se zatekal med pečevje v okolici in se skrival med skalami in travo kakor martinček.

Nekega dne pa je oče naročil mačehi, naj napolni torbo s kruhom, sirom in sočivjem, in oba sva odjahala proti Nuoru — oče v sedlu, jaz na hrbtu.

Bilo je oktobra in vsa dolina, še rumena od strnišča in subega grmičja, je bila tu in tam kakor pobarvana z nežnim zelenilom jesenske trave. Nebo, potreseno s sivimi, nepremičnimi oblački, se je belo svetlikalo kakor zrcalo, v katerem se odraža pokrajina s svojim skalovjem. Na obzorju so bile barve bolj žive in osvetljene z daljno lučjo, Monte di Gallu pa se je na zlatem ozadju morja dvigal kakor ogromna sinja kleč, zastrta z rožnato tenčico.

Medtem ko mi je oče pripovedoval o raznih sovražnostih v naši vasi, je moja domišljija poletavala sem in tja kakor jerebice na oljkah in v vsaki skali sem videl kak spomin in v žuborenju vsakega studenca sem slišal kako zgodbo.

Tako sva prispela v Nuoro in šla v hišo strica Giuseppa Marije Conzu. Tam sem ostal pet let na hrani in stanovanju; na hrani prav za prav ne, ker sem plačeval samo za pritlično sobico, hrano pa sem si pripravljaj sam iz zaloge, ki mi jo je pošiljal oče vsaka dva ali vsake tri tedne.

Leta preprostosti in veselja! Vstajal sem pred zoro in gostolel s ptiči; vse se mi je zdelo veliko, vse se mi je zdelo lepo; bilo mi je, kakor bi živel v šumnem mestu; ko sem bil pri maši, se mi je zdelo, da je škof Kristus; v šoli sem čislal profesorje kot imenitne in slavne može, in če sem napravil s sošolci kak izlet v okolico ali če smo se povzpeli celó na Olienó ali Mamojado, sem bil prepričan, da sem videl najlepše kraje na svetu in da sem odkril še neznane zemlje. Brali smo še pesmi Iginija Tarchettija, romani in novele Gabriela D'Annunzia pa so nam odkrivali čaroben in vražji svet s sladkim in žarečim ozračjem, polnim strupenega cvetja in prepovedanih sadov.

Počitnice sem preživel tu v vasi in odnošaji med menoj in mačeho so postali skoraj prijateljski. Nisem bil več dečak ko prejšnja leta, temveč že študent, ki lahko kaj postane. Rekla mi je:

— Zakaj ne gledaš za Columbo, našo sosedo? Bogata bo, stric Remundu ima mnogo denarja. Pravijo, da je našel zaklad, ko je bil skrivač. Zanimaj se zanjo že zdaj, ko je še deklica, sicer se poroči s kom drugim. Tako lahko ustanovita, če postaneš notar ali občinski tajnik, bogato in ugledno družino.

Jaz sem tedaj prebiral »Terra Vergine« in sanjal o velikih, svetlih rekah z otoki, poraslimi s trstjem in ločjem in s senčnatimi gozdovi vrb in topolov; vse topla, fantastična pokrajina, odeta v rožnato soparo, kjer žive lepe in strastne žene. Tudi te žene sem videl odete v valujoče tenčice z razpuščenimi lasmi in z vijoličastimi očmi kakor nebo ob sončnem zatonu.

Resnični svet okoli mene pa je bil svetel in trd: svet skal in grmovja z vejami, zvitimi kakor udje, ki jih je večna borba z vetrom utrdila in upognila, a ne zlomila. Če se je privlekla meglà nad mojo glavo, jo je veter kmalu odnesel: in ženske so bile oblečene v črno in rumeno, v raskavo platno in

oguljen žamet, kakor bi predstavljale obenem dan in noč, a brez zarij, ljubezen in sovraštvo, a brez prehodov.

Nad to hištrno sta dve sobici, že tedaj v kaj slabem stanju. Streha je puščala in veter je pihal skozi razpoke trhlih durnic. V eni sem spal jaz: okence gleda na dolgo vrsto hiš in majhnih dvorišč, med drugimi tudi na sosednje dvorišče strica Remunda. V lopi, ki je pred hišo, in na dvorišču, ki je kakor kletka, so bili vedno voli in konji, psi in prašiči; večkrat sem videl, kako je gibčna olivasta Banna, drzna kakor krotilka hodila med nogami konj in žrebet in ob juncih, ki so grozeče opletali z repom, medtem ko je hodila Columba boječe in skoraj prestrašeno ob zidu, ko se je bližala vodnjaku, da zajame vodo. Včasih sta se sestri prepirali in Banna se je divje vzpela, pripravljena, da se vrže na Columbo, ki se je prestrašena umaknila.

Columba se mi je smilila; bila je šibko bitje, potrebna zaščite, in misel, ki mi jo je mačeha vsiljevala, da bi se vanjo zaljubil, se mi je zazdela dobra in plemenita. Bil sem dve leti mlajši ko ona, a že velik in močan, medtem ko je bila Columba, tenka ko asfodel, še kakor otrok.

Dih divje poezije in tajnostne pripovedke so obdajali hišo, v kateri je prebivala. Včasih sem videl srednjeveško glavo starčevo, ki se je prikazala na oknih, podobnih strelnim linam, in vsa junaška preteklost je vstajala pred menoj v globokem opoldanskem miru, ki je dišal po mástiki, ali ob brezkončnih večerih, ko sem bil truden od puste vsakdanjosti in se vdajal mladostnim sanjarijam.

Tedaj se mi je zdelo v hiši mojih sosedov vse polno poezije, preprosti vodnjak, ki je bil po svoji zgradbi kakor kak stolp, konji, ki so žvečili seno, grabeč ga iz trstikovih pletenic, starec, ki jih je božal in govoril z njimi ko s prijatelji, rimski mlinški kamen, ki ga je vrtel osel, stara dekla, ki je sedela

pod ostrešjem in sejala moko, leseni hodniki in zlasti nekakšna veranda, ki je štrlela na dvorišče nad pritličnim stebriščem. Ta mostovž, ki ga je pokrivala streha s korci, je bil sirov posnetek staroveškega »calcidija«, z njega so se odpirala vrata sob v prvem nadstropju. Večkrat je tu sedela na pručici Columba poleg bazilike¹, ki je zelenela v vazi iz probkovine.

Šivala je ali vezla in črno jagnje je ležalo zlek-njeno ob njenih nogah. Pod svetlim avgustovim nebom so letali nad patriarhalnim dvoriščem sokoli, za katerimi se je ozrla, kadar je njihovo ljubezensko in divje vreščanje vzbudilo njeno pozornost. Njen nežni, žareči obraz, njene velike oči z rjavimi trepalnicami in ves ta preprosti starodavni prizor mi je priklical na ustne vrstice iz Visoke pesmi.

Bannina navzočnost me je često priklicala spet v vsakdanjost. Prihajala je v predvežje in obešala kako vrečo ali sedlo na dolge kline, zabite v zid, se znašala nad staro deklo, ki ji je predrzno odgo-varjala, stopala preko dvorišča, se mi nasmihala in me pozdravljala ter se sklanjala nad vodnjak.

Njeni pogostni pozdravi, njeni zagonetni smehljaji, ki so se mi zdeli včasih, kakor bi se norčevala, drugič spet polni nežnosti, so mi vzbujali nekako bolešno razpoloženje. Večkrat mi je poslala v dar sadja, mesa in oblizkov. Bosa stara dekla, ki je imela kratek egipčanski obraz, togo obleko in dolgo čepico, je tiho prihajala s krožnikom pod predpasnikom. Počasi, skoraj skrivnostno je odkrivala dar.

— Za lepega Jorgedda! Banna pošilja, moja gospodinja.

Bila je prijazna in porogljiva. Mačeha je vzela krožnik, ga izpraznila in se vljudno zahvalila.

— Kdaj se pa poroči tvoja gospodinja?

— Kmalu, duša moja, sicer se pa še ne mudi.

¹ Cvetlica.

— He, ali morda čakajo, da zrastejo ženinu novi zobje?

— Zakaj pa ne? Bogatini imajo zmerom sedem let, tudi če jih imajo sedemdeset.

— Čuj, tolažba moja, — mi je rekla mačeha, ko je odšla starka s krožnikom pod predpasnikom, — če bi ne bila Banna že zaročena, bi ti svetovala, da bi se zanjo zanimal; nemara bi se z njo bolje razumel ko z ono mrtvo Columbo...

In mi je ponudila eno izmed zelenih hrušk, ki jih je prinesla dekla na krožniku, a sem jo nejevoljen odklonil.

Bannino poroko so praznovali o veliki noči. Tedaj sem se vrnil za nekaj dni domov in sem bil povabljen. Tri dni so bile mize pogrnjene in medtem ko je stric Remundu sedel na častnem mestu med dvema bokaloma vina, je hodil ženin gori in doli po hiši in pomagal klati drobnico in kozliče, namenjene za pojedino.

Na dvorišču so plesali po napevu neke zborne pesmi. Ženske in moški so s prepletenimi prsti resno in skoraj mrko poskakovali okoli skupine pevcev, ki so si stali nasproti in držali roke na licih, kakor bi si pravili kako skrivnost. Pod lopo, kjer so klali kozliče in devali iz kože drobnico, je imel ves prizor na sebi nekaj obrednega, podobnega nekakemu žrtvovanju, ki ga v čast poročencema spremljata petje in ples. Tudi jaz sem plesal. Columba mi je dala svojo nežno roko in čutil sem, kako se je polagoma ogrela in nekako otekla v moji kakor premrla ptičica, ko se ogreje in oživi.

Tretji dan zvečer so še zmeraj plesali. Jaz sem ostal pri večerji; namizni prti so bili politi z vinom, s krvjo in z medom, vsa hiša je dišala po praženju in pijači in bila polna slaščic in žita, ki so ga poklonili nevesti, šopkov cvetlic, še ne spredene volne in svežega mesa. Nepopisen nered je bil po vseh sobah in ljudje so hodili po njih kakor po kakem

javnem prostoru; na dvorišču so pevci nadaljevali s svojo lepoglasno popevko in plesalci so rajali in glasno vzdikali.

Bilo je kakor kaka orgija, kakor slavlje vinskega boga Baccha, vse čarobno razsvetljeno od mástikovih bakel, ki so plapolale po dvorišču, in od lune, ki je rdečkasta plavala preko pomladnega neba.

In starec je sedel na častnem mestu med dvema bokalom vina in pripovedoval svoje doživljaje, medtem ko se je ženin nekoliko bled smejal in pil ter odgovarjal na zbadanje in namigovanje svatov, češ, da bi mogel še na pašnik krotit žrebeta. Ženske so bile z nevesto vred, katere oči so se zdele še bolj zelene v njihovem vijoličastem kolobarju, trudne in blede; le Columba je bila nenavadno razigrana zaradi petja in plesa ali poklonov povabljenecv: oči so se ji svetile in imela je rožnato lice. Še sva plesala na dvorišču ob svitu bakel in lune. Noč je bila hladna, a z užitkom smo vdihavali zrak, ki je bil prepojen z vonjem vlažnih skal in cvetoče mastike. Mesečina je lila na verando, kjer se je nenadoma prikazala Banna in kmalu za njo še ženin. Ko so ju zagledali, je ta in oni plesalec razposajeno zavriskal, Columba pa se je kakor prestrašena zdrznila in mi stisnila roko, da me je kar mrazčalica spreletela. Pogledal sem jo in njen pogled mi je odgovoril.

Ko sem dalje plesal, sem čutil, kako se njen bok dotika mojega, a enolično, bučno petje zbora, ki je spremljalo ples, me je spominjalo vetra v gozdu.

Zdelo se mi je, kakor bi bil na gori, ki jo obseva luna, med pošastnimi skalami in okamenelimi štori in da smo vsi, ki se vrtimo na plesišču, praljudje, zbrani pri obrednem plesu, po katerem vsakdo svojo tovarišico lahko odvede s seboj, da ponori z njo v pokrajini, polni mesečine, skrivajoč se po votlinah in poljublajoč se v senci hrastov.

Gnan od tega privida sem šel za Columbo, ko

se je ločila od družbe, da bi šla v hišo. Vzpela se je po stopnicah, šla skozi sobo, kjer je bila gostija, in stopila na hodnik, ki je vodil v neko drugo sobo: šel sem za njo. Luna je bila že zašla in samo belkast obsev je še črtal obris gorá. Svetloba in petje, ki sta prodirala z dvorišča, sta pojemala, kakor bi zaton lune pomenil konec svatovanja. Objel sem Columbo in jo poljubljal z vsem svojim ognjem in s svojo mladeniško vero: ta trenutek mi je bila tajna noči, pomlad, pesem ljubezni; njene ustnice so mi bile kakor rob čaše, polne napoja samega življenja.

VIII

Drugi dan sem ob zori odpotoval, ne da bi jo še videl, in tedne in mesece sem preživel v nekaki omamljenosti, v sladki, globoki zamaknjenosti prav kakor v snu.

Na poletje sem se vrnil in zopet sva se na skrivaj ljubila.

Banna je stanovala po svoji poroki v desnem krilu hiše, ki je bil popolnoma ločen od srednjega in levega, in dekla je pogosto hodila k njej delat. Če starega ni bilo doma in je bila Columba sama v hiši, se me ni pomišljala sprejeti.

Tako sva prebila po cele dni skupaj, kadar je bil ded v ovčji staji in je dekla pekla pri Banni kruh.

Hiša je tudi v svoji notranjščini tajinstvena; s svojimi hodniki, z ozkimi prehodi, vežami in shrambami je kakor kaka srednjeveška zgradba.

Neke noči mi je Columba pokazala neko skrito sobico.

— Tu se je nekoč moj ded sedem dni skrival, medtem ko je bila hiša polna vojakov, ki so ga iskali in čakali, misleč, da bi se moral vrniti iz

gozda. Ko so videli, da se ne vrne, so odšli. Ves čas, ko je bil pregnan, bi mogel tukaj prav lepo živeti, a je ljubil prostost v naravi. Tudi zdaj pravi, če ostane kak dan doma v hiši, da mu je, kakor bi ga dušilo.

Rad sem hodil s Columbo po nizkih, praznih sobah in se ustavljal z njo v veži, kjer sem jo prvič poljubil. Če je kdo potrkal na vrata, sva se oba zdrznila in se stisnila drug k drugemu, kakor bi nama grozila neznanska nevarnost. Najina ljubezen je spominjala na pravljico.

Nekega večera pa je bilo žalibog trkanje na vrata besno in nepočakano. Columba je odprla okno in slišal sem Bannin glas. Zahtevala je, naj odpre. Ravno sem skušal skočiti z dvorišnega zidu, ko sem zagledal Banninega moža, ki je držal v rokàh puško, kakor bi prežal na roparja.

Vrnil sem se in sva odprla. Banna je planila noter in hotela zgrabiti sestro za lase. Jaz sem Columbo, ki se je preplašena umikala, branil, Banna pa je naju, da ne bi vzbudila pozornosti sosedov, s pritajenim glasom grdo psovala. Columba je molčala. Zaprta in šibka narava ne ljubi borbe, a ima nenavadno moč, da premaga svojo jezo in da se nikdar ne izda, kaj misli. Na Bannina vprašanja in natolcevanja sem sam odgovarjal. Prizor je bil smešen in resen, zakaj prišel je tudi Bannin mož s puško in me semtertja po strani pogledal, pripravljen, da se maščuje za čast rodbine, potem pa se spet nasmehnil in šegavo grozil ubogi Columbi. Naposled je predlagal, da bi se pobotali.

— Ženka, ali ne slišiš, da jo je pripravljen vzeti? Kaj besniš kakor neresec? Ko postane doktor, se poročita in imeli bomo notarja za svaka.

Banna se je zaničljivo zasmejala in prezirljivo kazala na sestro:

— Ona je ustvarjena za to, da postane žena kakega pastirja. In ded ne more videti sestradanih

škricev — ne bo te maral, Jorgj Nieddu! Vzemi kako smrdljivo mestno. Pojdi odtod in zahvali Boga, da nisva povedala dedu, ker če bi vaju on zalotil, bi vama raztreščil glavo ob glavi. Zdaj se pa poberi!

Po tem dogodku sem sklenil, da bom prosil starega za Columbino roko, in ker je mnogo dal na vaše običaje, je šel nekega nedeljskega jutra moj oče v sosedovo hišo, sédel za ognjišče in vprašal:

— Remundu Corbu, izgubil sem jagnje, ki je bilo najlepše v moji čredi; bilo je belo, s kodrasto volno, mehko ko prvi sneg. Morebiti si ga ti, ki hodiš okoli po polju, slučajno kje videl? Morda se je pomešalo med tvojo čredo?

— Remundu Nieddu, v moji čredi je toliko jagnet, eno lepše od drugega: morebiti je tudi tvoje tam, treba bi bilo iti pogledat.

In tako dalje, dokler ni vstopila Columba. Tedaj je moj oče skočil na nóge in tlesknil z rokami:

— To je tisto jagnje, ki sem ga iskal!

Toda stari si je izgovoril sedem dni časa, da se odloči in odgovori. Ves ta teden so Columbo imeli pod ključem in le včasih sem jo videl skozi železno omrežje nekega okna kakor ujetnico. Moja mačeha je prisluškovala pred sosedovimi vrati in mi pravila, da se Banna in stari neprestano pričkata: ona hoče, da bi ženitno ponudbo s prezirom zavrnil, starec pa me hvali, a se pri tem norčuje, nazivajoč me že »notarja« ali »škrica« v opankah.

Stara dekla se je pogovarjala z mojo mačeho.

— Jorgedda bodo uslišali, — je marnjala s svojim negotovim glasom. — Le verjemi, uslišan bo, za drugo pa že Bog poskrbi.

In res so me Corbujevi sprejeli v svojo hišo kot Columbinega zaročenca. In spet sem dobival darove, a zdaj je prihajala starka v dedovem imenu; vsakokrat sem ji dal kak srebrn novец, za kar se mi je zahvaljevala in me neznansko hvalila, vendar pa nisem dosegel, da bi mi postala prava prijateljica.

Vedno je pazila na naju in ni se mi več posrečilo, da bi se s Columbo sešel na samem. Vsak večer sem jo obiskoval, a sem bil vedno z dedom, čigar navzočnost mi je vzbujala občutek pokorščine in hladnosti. Med nama je vstajalo nekaj usodnega, nekaj, kar je preprečevalo, da bi se medsebojno razumela in se imela rada. Bil je razumen mož in se ni pred nikomer zmedel; že izza otroških let sem občudoval njegovo postavo, način njegovega govorenja, moč in lokavost, ki so ju izražali njegovi pogledi in kretnje, njegovo neomajno voljo, da živi po svoje, voljo, ki je ni prikrival. Zdaj je moje občudovanje pojemalo od dne do dne in se umikalo nedoločenemu občutku odvisnosti in mržnje. Spočetka sem mislil, da gre za večno borbo med dvema rodovoma: on je bil star in je imel za seboj divje življenje, jaz pa sem bil še skoraj otrok in sem porabil vsako priliko, da sem nastopil proti staroverskim navadam v vasi in oznanjal ljubezen do bližnjega, pravičnost in mir med ljudmi.

Starec se je norčeval iz mene; zdelo se mi je, da me ima za nebogljenega pokvarjenega dečaka. Zabaval se je, ko se mi je včasih vpričo Columbe posmehoval.

Večkrat mi je rekel:

— Dokler se ne odvadiš nositi nogavic, ne boš mož. Ali sta jih mar tvoj ded in oče tudi nosila?

Če je Columba posredovala, se je ponorčeval tudi iz nje.

Sedeč pred hišo, se je naslanjal na svojo palico iz divje oljke, ki je bila debela in svetla ko kak stebriček, pripovedoval svoje zgodbe ter porabil vsako priliko, da je oplazil mene ali Columbo s kako zbadljivko.

— Ti, onogavičeni ptiček, ne bi napravil kaj takega, ti bi laže prekobalil svojo posteljo kakor kak hudournik, ki je prestopil bregove.

— Ženske se takrat niso bale, niso bile kakor naša ovčica, ki omedli, če priteče miš skozi vežo.

Ženske so se smejale, zlasti pa moja mačeha, ki mi je prigovarjala, naj vzamem Columbo. Zdaj, ko sem uspel, pa kakor bi ji ne bilo prav; ona in Banna in še druge ženske v sosesčini so venomer stikale glave in naju zaročenca vlačile po zobeh.

Oktobra sem odpotoval, a že čez nekaj dni sem se moral vrniti, ker mi je grozna bolezen, črm, pobrala očeta.

Namesto da bi takoj poklicala zdravnika, se je mačeha zatekla k teti Martini Appedu. Ko sem prišel, je bil oče že mrtev.

Ležal je na tleh na rogoznicah in vrečah z osinjelim obrazom, obrnjenim proti vratom. Mačeha je stala z razpuščenimi, s pepelom posutimi lasmi sredi črne gruče žensk, med katerimi so bile Banna, Columba in druge sosedo, vse blede in mrtvaške kakor čarovnice. Tulila je ob mrliču, tolkla z glavo ob stene, se metala na tla in tulila ko obsedena. Tega žalostnega prizora nikdar ne pozabim. Ure in ure sem stal kakor okamenel v kotu in gledal umrlega očeta in jadikujoče ženske. Napodil bi jih bil, a si nisem upal iz spoštovanja do mrliča, ki je ležal pred mano z onim posinjelim obrazom in se nekako bolešno in porogljivo smehljal. Potem pa so se mi ti neurejeni žalni kriki blazne žalosti spet zazdeli kriki mojega lastnega srca. Molčal sem, a v meni je vse kričalo.

Ko so mrliča odnesli, sem se prebudil iz žalosti.

Nekatere žene so še jadikovale, najete žalovalke pa so že dobivale plačilo: mero žita in libro sira. Vdova je tolkla z glavo ob oder, s katerega so bili odnesli rajnika.

Tedaj sem vstal in rekel:

— Zdaj je pa dovolj: vse je končano.

Toda prizor se je moral nadaljevati prav do večera: mačeha se je semtertja dvignila, se obrnila

k vratom in rekla, da sliši korake iz ovčje staje se vračajočega moža, nakar je zatulila in ga klicala. Bila je kakor blazna in tudi mene se je lotevala norost. Drugič sem vstal in zavpil:

— Ženske, zdaj je dovolj. Pojdite, sicer vas siloma naženem!

Prva je umolknila Columba, polagoma pa so umolknile tudi druge. Nekateri so se dvignile in črni venec se je pretrgal.

Samo mačeha je še tulila, a v njenem vpitju ni bilo več žalosti za umrlim, temveč sovraštvo do živega.

Stric Remundu me je dal poklicati. Sedel je za ognjiščem sredi oblaka dima s svojo kakor steber svetlo palico, a ni bil več ne miren ne zbadljiv. Bil je kakor kak razjarjen bog: njegove zelenkaste oči so divje žarele. Banna je sedela na kamnu kraj ognjišča sključena in nepomirljiva kakor angel, ki obtožuje človeške grehe pred božjo sodbo.

— Zakaj si neki to napravil, Jorgj Nieddu?

— Kaj sem napravil, stric Remù?

— Še vprašaš? Napodil si iz hiše ženske, ki so jokale za tvojim očetom. Samo ti moreš živeti kakor neresec v goščavi, da tako spodiš ljudi.

Skušal sem se opravičiti in mu razložiti svoj odpor do nekaterih barbarskih navad; bilo je, kakor bi z roko tolkel po skali in upal, da jo zdrobim. Spet je postal zbadljiv.

— Ah, sevé, vsem bi rad obul nogavice? Pusti, pusti, naj teče voda po svoji strugi, in ako nočeš živeti med nami, pojdi v mesto: tam najdeš ljudi, kakršen si sam.

— Stric Remù! Ženske, ki sem jih spodil, so bile vendar najete, za vsak svoj vek so dobile svoje plačilo.

— Kaj pa ti, ali ne boš zahteval plačila za

sleherno svoje kričanje, ko boš odvetnik? In ali te bodo zato spodili s sodnije in iz sodnih dvoran?

Prevzelo me je slepo razburjenje. Vprašal sem ga, ali se norčuje iz mene, on pa je vstal in dvignil palico. Skočil sem predenj in zakričal:

— Kar udarite me, a skušajte vsaj razumeti, kar govorite in delate!

Columba, ki je do tega trenutka stala v kotu in naju gledala s prestrašenimi očmi, je jokajoč planila med naju. Stari je povetil palico in naju prezirljivo pogledal.

— Nikdar nisem spregovoril besede, ne da bi jo bil sedemkrat premislil, — je vzrožil in spet sedel. — Da bi tudi vi tako, prismode!

Da se ne bi nadaljeval prepir, sem takoj odpotoval in prepustil mačehi, naj razpolaga z očetovo zapuščino. Preselila se je v svojo kočo, v tej hiši pa obdržala zase zgornje nadstropje. Ko sem se vrnil, je bila hiša zapuščena in prazna: jaz sem jo oživiljal s svojo mladostjo in s svojimi sanjami.

Še sem bil Columbin zaročenec, a odnošaji s starim so bili vedno napeti. Bila sva dva svetova, ki sta drug drugega sovražila; on je bil preteklost, jaz sem mislil, da sem prihodnost, Columba pa se je gibala med obema kakor planet med dvema zvezdama, katerih moč in privlačnost je bila enako velika in grozna.

Sčasoma sem pa spoznal, da dedov odpor do mene ni bila mržnja preteklosti zoper sedanost: bilo je še »sovraštvo«, rodbinska mržnja. Za starega sem bil še vedno sorodnik Arrasov in dovolj je bilo, če sem samo imenoval strica Innassija, — ki ga sicer izza slovitega dne sprave nisem več videl —, da je postal ded jedek in hud.

Columbo sem pa le še ljubil iz sočutja. Iztrgati sem jo hotel iz sveta, v katerem je živela. Mislil sem, da bi začel reševati vso sosesko, če bi rešil njo praznoverja in malenkostnih razmer.

Da bi mogel nadaljevati študije, sem medtem prodal svoje bore stvari, kar me je v očeh sovaščanov ponižalo, češ, denar zapravlja, da se zabava. Vsakikrat, ko sem se vrnil v vas, so me radovedneje in nezaupljiveje gledali.

Columba mi je namignila, da je bila med njo in Banno neprestana borba glede nameravane poroke.

— Ko si v mestu, mi sestra vsak večer pravi: »Tačas bo z onimi vražjimi ženskami na takih krajih, kjer se zapravlja denar«, ali: »Požre ti vse do zadnjega, te pusti na cedilu in se pojde zabavat z drugimi ženskami«. Jaz tedaj stopim na prag, gledam večernico, kakor jo gledajo jetniki, in jočem in jočem.

— Ti torej verjameš sestrinemu natolcevanju?

— Ne, ne, srček moj, le to mislim, da boš ti odvetnik, gospod, jaz pa zmeraj kmetica. Sramoval se me boš.

Zaman sem jo skušal rešiti zlobnega sestrinega in dedovega vpliva; bila je vedno žalostna in nezaupna. Trpel sem in kadar sem šel v njihovo hišo, mi je bilo tesno, kakor bi se v shrambah in v temnih kotih skrival kak sovražnik, pripravljen, da me napade.

Ko pa sem bil v mestu, se mi je tožilo po divji in vetrovni pokrajini in z veseljem sem se vračal v svoj dom.

Lani sem se vrnil o veliki noči: v Nuoru sem si najel konja in spet premeril pot, ki sem jo prvič prehodil z očetom.

Bilo je aprilskega popoldne. Po dolini, ki je bila že pokrita s travo in cvetjem, je spremljala vijoličasta proga cvetoče mete srebrn trak potoka, po skalah je poganjal nov mah in zdelo se je, kakor bi se iz vsakega grma in kamna dvigal prijetno dišeč vonj. Petje ptičkov se mi je zdelo ko pritajen klic veselja v tišini pokrajine in čutil sem se tako srečnega, da mi je bilo, kakor bi bil eno z naravo.

Tudi moje srce je cvetelo in moje čelo je bilo jasno kakor nebo.

Na pol poti se nisem mogel premagati, razjahal sem in se zleknil v travo.

Tudi konjiček, ki sem mu snel brzdo, da bi se napasel malo trave, se je ves stresel, pogledal zahajajoče sonce in zarezgetal, kot bi hotel povedati žrebetom, ki so se pasla nekoliko vstran, da je tudi on vsaj za trenutek prost.

Prost! Tudi jaz sem bil vsaj za trenutek prost! Sezul sem čevlje in legel v travo. Sonce je že brez žarkov tonilo na srebrnem nebu, z zapada je pihal veter, sprva lahno, potem pa vedno močnejše, srebrna trava je valovila, kakor bi hotela prestrašena zbežati, grmi pa so se rahlo šušteč pripogibali, kakor bi ječali od slasti.

Gledal sem sonce, se obrnil, gledal daljno morje in bil srečen.

— Glej, — sem si mislil, — zdaj se začnejo večernice v cerkvi, Columba se preoblači, da bi šla, in tudi ded vzame svojo palico in se odpravi.

In že se mi je zdelo, da vidim polmračno cerkev, da čutim vonj kadila in slišim župnikov glas. Sonce je bilo zašlo, že se je zgrinjala noč. Kako sem prišel v vas? Stresel sem se — bil sem še vedno v travi, kjer sem sanjaril in zaspal. Nekoliko otrpel sem planil na nóge in iskal z očmi konja, a ga nisem spazil. Vse naokoli je bilo tiho, samo daljni šum potoka se je slišal in večernica se je že lesketala na obzorju kakor iskra, ki jo je pozabilo sonce.

Tekal sem sem in tja, šel po neki stezici in se vzpel na pečino. Zmračilo se je. Končno sem opazil konja na neki majhni goljavi, ki so jo obdajale skale in je bila podobna razrušeni trdnjavi. Medtem ko sem šel skozi ta skalnati labirint, sem zagledal nekega starca, sedečega ob ognju, ki si ga je bil zakuril na nekakem ognjišču, izdolbenem v skalo.

Slika je bila lepa in ustavil sem se, da bi jo

občudoval. Zdelo se je, kakor bi rdeči, plapolajoči plamen hotel odleteti, a ker ni mogel, je odpošiljal samo koščke, ki so se izgubljali v ozračju kakor zlata peresa.

In starec, črno oblečen, s kapuco na glavi, z dolgo, sivo brado v dva cepa in rožnim vencem v rokàh je bil kakor kak puščavnik. Zdelo se mi je, da sem ga prepoznal, in sem ga pozdravil.

— Stric Innassiu Arras, ali ste vi?

Nezaupno me je pogledal in me vprašal, če nisem kdo s policije. Ko je zaslišal moje ime, je nejevoljno zmajal z glavo.

— Ah, ti si Jorgj, sin Remunda Niedduja? Sorodnika sva, čeprav te je sram to priznati.

— Zakaj naj bi me bilo sram?

— Ker rad poslušáš Remunda Corbuja, kadar pravi, da sem lenuh. Ah, in z njegovo vnukinjo se oženiš? Prav, prav, saj ima zvrhan lonec cvenka, hudič naj vzame njega in njegov denar! Sicer pa pazi, dečko, tega človeka ne poznaš še dobro!

Skoraj bi bil zaklical: »O, poznam ga, poznam!« a sem pomislil, da je pametneje, če molčim.

Ko mi je nato starec rekel: »No, ali se ne ustaviš? Saj se nisva šele včeraj videla,« — sem sédel na skalo blizu njega in ga, čeprav je bila ura že pozna, prosil, naj mi pove kaj iz svojega življenja.

— No, kaj naj ti pa povem? Potok šumi, dokler je poln; ko nima več vode, molči.

Ko sem le silil, mi je začel pripovedovati neki doživljaj, ki je bil razvnel mržnjo med njim in stricem Remundom.

— Nikdar nisem napravil kekega zločina; tisti, ki so ga, živijo lepo mirno doma; jaz sem živel kakor divjačina, samo ker sem zahteval pravico. Mene so preganjali, a čemu naj bi se bil dal zapreti v kletko, ko sem bil nedolžen ko sonce? In bilo je nekega dne, ko je škof zajahal živinče in jezdil v vas kakor Kristus v Jeruzalem. Tri, štiri njegove

besede so zadostovale, da so vsi jokali kakor ženske in kakor ženske sklenili mir. Vsi, ki so se klatili po okolici, so se vdali, šli v ječo in se lagali, da bi se prosti vrnili. Podleži so bili, dragi sin, zakaj mož, če je res mož, rajši umrè, ko da bi popačil resnico. Remundu Corbu je bil med tistimi, ki so poljubili škofu roko, in se je vrnil domov. Nekega dne sem ga tu v tej okolici srečal in mu očital njegovo strahopetnost. Krivica izziva krivico, sinko dragi, kakor kamen, ki se kotali po bregu in sproži drugega, ki je nižje. Udaril sem Remunda in mu pljunil v obraz. Zagrozil je, da me ubije, a veš, ta človek je strahopeten, boji se krvi in okovov in me ni ubil. Pa čuj, kaj je napravil! Delal se je, kakor bi bil pozabil, leta so minila in meni še na mar ni prišlo, da bi mu napravil kaj hudega. Pa mi je sporočil: »Javi se, jaz bom pričal zate in oprostijo te: vsi smo prisegli, da bomo živeli v miru.« Toda jaz sem se zaklel, da umrem rajši v gozdu, kakor da bi okusil okove. No, čez nekaj mesecev bo trideset let, odkar se klatim po gozdovih, in bom prost. Tedaj bom imel pravico vrniti se v vas. Srcé je pa srcé in zato sem večkrat mislil na svoje hčere; zleknjen kakor podlasica, ki se plazi med skalami, sem se včasih vrnil v vas. Orožniki me niso poznali in nihče izmed vaščanov me ni mogel izdati. No, in nekoč me je prišel Remundu Corbu iskat v gmajno in me pregovoril, da sem šel z njim. Iti sem moral, koder je on hotel, in ko sva prišla na neki vrh, mi je stisnil roko in me zapustil. Izdal me je kakor Judež: dva orožnika, ki me še nista poznala, sta planila iz grmovja in zdirjala za mano. Moje noge pa so bile urne, dragi sinko, in tekel sem kakor pes; ko sem prišel na mesto, kjer me ni mogel nihče več videti, sem vzel z ramena torbo in videl, da se je moj kruh spet spremenil v moko. Tako sem tekel, dragi sinko!... Tedaj sem sklenil, da Remunda ubijem, da ga ubijem na trgu ali v cerkvi, skratka kjerkoli

na kakem javnem prostoru, da bi mu bilo v sramoto. Tedaj je bil véliki petek. Proti večeru sem se vrnil v vas in šel v cerkev, prepričan, da najdem v njej svojega sovražnika. Predstavljali so svete prizore trpljenja in smrti našega Gospoda in bila je taka gneča, da sem moral stati nekaj časa ob vhodu med ljudmi, ki so se prerivali, da bi prišli v cerkev. Nekateri možje so me spoznali, se posmejali in se zgrnili okoli mene, kakor bi me hoteli skriti in braniti, tako so me spoštovali, dragi sinko. Slišal sem Jezusov glas, ki je rekel: »Cuddu chi mi traichet est chin mecus« — tisti, ki me bo izdal, je z menoj, — in Judežev glas, ki je odgovoril: »Cheries narrar pro me, amadu Deus?« — ali hočeš reči, da jaz, ljubi Bog? — Potem sem slišal Jezusa, ki je rekel: »Moj Bog, vzemi od mene ta grenki kelih, sicer pa se zgódi tvoja volja«, in stisnjen med gnečo sem začutil tudi jaz, da me obliva po hrbtu mrzel pot. Z očmi sem iskal svojega sovražnika, a nisem videl drugega ko črne in bele glave, obsvetljene s sojem sveč, in stiskal sem v žepu svoj nož. Mahoma se je gneča zredčila: Jezusa so vojaki odgnali in med tem in naslednjim prizorom misterija je stopil župnik na leco in pridigal. Tedaj sem mogel naprej in sem pokleknil v kotu za neko klopjo med dvema starima ženicama. Župnik je objemal črnega in krvavega Kristusa, ki je stal na prižnici, in je jokal in klical: »Moj Bog in moj Gospod, odpusti tistim, ki ne vedó, kaj delajo. Tu pred tvojimi očmi, medtem ko teče tvoja kri za odrešenje grešnikov, tu, tu je nekdo, ki misli na umor, ki drži svoj nož v pesti, da umori svojega brata...« Odkrito ti povem, dragi sinko, da sem se zgrozil; mislil sem, da me župnik vidi. Zdajci je prišel nekdo in sédel v klopi pred menoj: bil je on, moj sovražnik. Samo roko bi naj potegnil iz žepa in maščeval bi se, a bilo mi je, kakor da mi je roka postala železna in ne more več iz žepa. Ni me sram povedati, dragi sinko, videl sem tam

gori na križu Kristusa in slišal sem jokati ženske, ko da bi bil jaz mrtev. In ko je rekel župnik: »Kristusa bodo položili v grob, a bo vstal. Tako položite tudi vi, grešniki, v grob svoje prepire, ako hočete, da vaša duša vstane«, tedaj, dragi sinko, sem začel tudi jaz jokati z ženskami. Remundu Corbu se je obrnil in me spoznal. Bal se me je in je bil osupel, potem pa je vstal in hitro odšel. Zdaj veš, zakaj pravi, da sem lenuh, da nisem za nič: ker ga takrat nisem ubil, ker ga ne sovražim in mu ne napravim nič hudega.

Medtem ko je pripovedoval, je starec premikal jagode na rožnem vencu in neprenehoma obračal glavo zdaj sem zdaj tja, ker mu je prišlo v nagonsko navado, da je prisluškoval najmanjšemu šumu v okolici.

Postal sem žalosten: podoba strica Remunda se mi je zazdela temna in dvoumna. Skušal sem ga zagovarjati, a stari skrivač ni več govoril. Kadar je menil, da je povedal kako resnico, ni o tem več razpravljajal.

Samo preden sva se ločila, mi je še rekel:

— Če mi ne verjameš, bolje ali slabše zate. Kristus je umrl in je vstal in vendar ne verujejo vsi.

Zajahal sem in nadaljeval pot v svitu lune, ki je vzhajala iznad morja. Polagoma sta se vrnila v moje srce mir in veselje.

Starčeve zgodbe se bom spominjal, dokler bom gledal, kako zemlja po sivi zimi spet ozeleni, in vsakokrat, ko bom videl koga, ki stremi za svojim resničnim vstajenjem, ki je zmaga dobrega nad zlim, ljubezni nad sovraštvom.

Toda sestanek s starim Arrasom mi je prinesel nesrečo.

Columba je bila bolj ko navadno otožna in tiha; na veliko noč ni hotela iti niti k maši. Ko sem jo vprašal, zakaj je tako slabe volje, mi je rekla, da je prezaposlena, ker je dekla bolna. Pri kosilu smo

tisti dan sedeli jaz, stari, Bannin mož in neki gost iz Tibija. Bil je bogat pastir pri štiridesetih letih, lepega, rdečega obraza s črno svetlo brado in s sladkimi kostanjevimi očmi, imel pa je kratke noge in debel život. Če je sedel pri mizi, je napravil mogočen vtis, ko je pa vstal, je bil smešen.

Pri kosilu ni bilo veselo. Columba je stregla in gost, ki je bil nekaj mesecev vdovec, je govoril o rajnki ženi in zdelo se je, da je potrj tudi zbog tega, ker je zdaj brez gospodinje.

— Zdaj je moja hiša kakor kaka lopa, odprta vsem vetrovom; vsak piš kaj odnese.

— Pa se spet oženi, Zuampredu Cannas! — je rekel stari. — Bogat si in brez otrok. Vsaka ženska, ki bi jo vprašal, bi se obliznila od veselja.

Gost je pogledal starega in se nasmehnil, a ni odgovoril.

Popoldne je prišel k meni Bannin mož in me povabil, da bi šel z njim malo po vasi. Napil se je in je bil vesel bolj ko po navadi; imel je polne žepe suhih hrušk in mandeljnov; ustavljal je otroke, jih jim dajal in se smejal z njimi, a semtertja se je zresnil, kakor bi se zatopil v globoko misel, dajal znamenja in mihal, govoreč sam pri sebi z visokim glasom.

— Poslušaj, dragi brat... — je začel dvakrat ali trikrat, a ni nadaljeval.

Ko sva končno prišla na trg, mi je rekel:

— On nima otrok, kakor tudi jaz ne. A jaz lahko še upam, da jih bom imel, ker je moja žena lepa in živa kakor žrebica, medtem ko on nima žene. O kom govorim, vprašaš? O Zuampredu Cannasu govorim. Bogat je, da bi ga strela, tak probkov gozd ima, da mu nese kakor kaka župnija. Bogat je, dà, a brez otrok. Čemu naj mu bo vse? Posestvo brez dedičev je kakor panj brez čebel!

In tako je nadaljeval precèj časa, čeprav sem ga le brezbrizno poslušal.

— Je že odšel. Ali si videl, kakega konja ima? To je konj! Kaj, nisi ga videl?

Ustavila sva se ob ograji. Beli oblaki so se podili čez sinje nebo, veter je pihal: spomnil sem se konja strica Conza in svojega groznega otroškega doživljanja.

— Ali si videl, kako je gledal Columbo, da bi ga krogla v oči!

Tedaj sem se obrnil, da bi ga pogledal, a se je nagnil čez ograjo, da bi se umaknil mojemu pogledu. Pa sem že slutil, kaj misli in kaj se je pletlo zoper mene.

Vendar nisem nič rekel. Tuhtal sem Columbo in upal, da mi sama kaj pove, a je molčala, in če sem kdaj kaj namignil, se je delala, da ne razume, in res ni razumela. Nekega dne, preden sem odpotoval, sem ji rekel:

— Poslušaj, Columba, mislim, da bi bili tvoji sorodniki veseli, če bi me pozabila. Ogledali so se za drugim, ki jim je gotovo ljubši ko jaz. Saj moraš kaj vedeti, povej mi resnico. Ne zahtevam drugega, ko da si odkritosrčna, in če hočeš, te odvežem dane besede.

Pogledala me je užaljeno in začudeno.

— Nihče ne more z menoj razpolagati zoper mojo voljo. Sorodniki mi niso o nikomer govorili in nihče ni gledal za mano. Če pa hočeš ti snesti svojo besedo, jo le snej, a bodi odkrit!

Zadovoljen sem bil z njenim ponosom in sem pomirjen odpotoval. Ko sem se pa julija vrnil in komaj prišel v vas, sem zagledal Columbo in Banno, pred vrati in medtem ko je bila Banna z menoj nenavadno prijazna, se mi je zdelo, da je moja zaročenka hladna, kakor ni bila še nikoli.

Brž ko sem odprl vrata svoje izbe, sem zapazil neko pismo, ki je bilo vrženo skozi špranjo in ki me je kakor čakalo na pragu. Ležati je moralo tu že nekaj časa, zakaj bilo je porumenelo in zapra-

šeno. Pobral sem ga in odprl, čeprav se mi je upiralo. Bilo je brez podpisa s ponarejeno pisavo.

»Vsi vedo, da se daleč odtod zabavaš s slabimi tovariši in se norčuješ iz vere in Boga. Kadar se vrneš, narediš kakor lev, ki se je odel z ovčjo kožo, a Bog te bo kaznoval. Columba je naredila prav, da te je pustila in si izbrala drugega. Edino, kar ti preostane, je, da izgineš iz vasi.«

Da bi skril in obvladal svoje ogorčenje, sem se zaprl v izbo. Kdo je pisal pismo? Pomislil sem na Banno: mogel sem jo sumiti ko koga drugega.

Samo proti večeru sem šel iz hiše. Mladi mesec je zahajal za vijoličasto črto planote in iz doline se je oglašalo zvončkljanje čred in cvrčanje murnov. Človeški glasovi so potihnili, vse je bilo spokojno in sladko. Rimska cesta je bila kakor svetla reka na neizmerni cvetoči ravnini in jaz sem sloneč ob ograji na trgu poslušal glasove večera in mislil na zgodbo strica Arrasa in na sanje o miru in ljubezni, ki so tedaj spremljale mojo pot.

Čemu bi se jezil? Če me Columba ljubi, je gotovo premagala spletke svojih sorodnikov, če me ne ljubi, bi se zaman boril.

Vrnil sem se proti hiši in šel, da jo obiščem. Povabili so me k večerji, potem pa je sédel stari na stopnice pred vrati, žene in otroci pa so se zbrali okoli njega. Columba je bila zamišljena, a mi je rekla, da je preobložena z delom, ker je stara dekla še vedno bolna; čez nekaj dni je res umrla in Columba ni hotela druge.

Ko je šel stari na polje, je ostala sama v veliki, tihi hiši, a če sem prišel k nji, je brž prišla tudi Banna. Pa tudi sicer, če bi bila sama, sem čutil, da bi se med menoj in Columbo nikdar več ne ponovili oni idilični prizori lepih preteklih dni. Okoli naju je bila neka senca. Iz ponosa ji anonimnega pisma nisem omenil, a zdaj je ona namigovala na stvar, ki jih nisem razumel.

Nekega dne me je neki vaščan začel izpraševati, kako sem se imel v mestu, in ženice so me nezaupljivo gledale. Vedno sem mislil na anonimno pismo. Nekdo me je moral obrekovati in spraševal sem se, kaj sem zagrešil, da bi zaslužil svoj slab glas. Moje življenje ubogega študenta je bilo brezbarvno in enolično: živel sem v sanjah in nisem se spominjal, da bi bil napravil kdaj kaj slabega.

Tovariši so se norčevali iz mene zaradi mojih sanjarij, čistega življenja in samotarjenja, a vendar me je neka soseda vprašala, če je res, da sem pretepel nekega duhovnika, in neka druga mi je dajala dobre nauke:

— Prodal si zemljo, glej, da ne prodaš tudi hiše, ker denar vedno zavaja v pregrehe!

Spočetka sem se togotil nad temi preprostimi ljudmi, potem sem se jezil nad samim seboj zaradi brezplodnega srda in sem kakor v deških letih, ko sem padel s konja, hodil po okolici vse do gorske planote ali v dolino, ker sem čutil neizmerno potrebo po samoti. Odhajal sem zgodaj zjutraj in če sem srečal zdravnika, ki je šel na lov, sva šla kos poti skupaj, potem pa je krenil eden na desno, drugi na levo, oba želeč, da bi bila sama.

Čeprav v poletju, je bilo vreme včasih hladno; pihal je veter, nebo je bilo kakor morje, po njem so bili raztreseni negibni oblaki, podobni otokom in srebrnim čerem.

Prehodil sem najbolj strme steze med gostim grmovjem in žoltovino in ob vetru, ki mi je pihal v obraz in prsi, sem imel občutek, kakor da je roka, ki me hoče za šalo potisniti nazaj. Prišel je lahen piš, se umaknil, se nenadoma spet povrnil, kakor bi čakal v zasedi na ovinku stezè, da bi me kar naenkrat napadel, upajoč, da me vrže med skale in me potem tako premaganega laže kam zavalj. Včasih se mi je zazdelo, da je veter živ in da bi se rad z menoj spoprijel in se zabaval, kakor delajo

otroci, in tudi mene je prišlo, da bi skakal, se boril z elementi in se strnil z naravo, ki me je obdajala. Ko sem bil v takem duševnem stanju, sem pozabljal sebe in vse: Columbo, njene sorodnike, celo vas in še svoje študije.

Ko sem sedel na pečinah in položil glavo v travo, sem se počutil kakor otrok v naročju, ki ga mati zaziba in je varen. Veter mi je bil brat, oblaki sanje, ki me niso mogle izdati, odmev edini glas, ki me ni mogel varati. Nekega dne sem se napotil prav do pečin, podobnih gradu, in iskal strica Innassija Arrasa. Na skali, ki je imela obliko ognjišča, je bilo nekoliko pepela in ugaslih ogorkov, starca pa ni bilo.

Hodil sem sem in tja, kar sem zaslišal, da me kliče zvočen glas, kateremu je brž sledil konjski rezget, otožno riganje in petelinje petje, ki se je čudno glasilo v spokojni ubranosti pokrajine.

Bila sta dva dijaka, moja stara tovariša iz Nuora. Šla sta na izlet k neki ovčji staji tam v bližini in me povabila s seboj. Šel sem in pojoč in smejoč se smo tam gori prebili noč. Tisti, ki je oponašal glasove živali in petje ptic, je imel flavto in je začel igrati nanjo. Nenadoma smo zaslišali v tišini spokojnega večera žalostno, zateglo skovikanje sove, zdaj blizu zdaj daleč, kakor bi se oglašal duh, ki blodi v noči. Dijak je igral na flavto, sova pa je odgovarjala s svojo tožbo; zdelo se je, kakor bi bila nočna pokrajina vsa živa duhov, vil, žalikžen, škratov in jelenov, ki se podijo po gozdu, in zajcev, ki plešejo v mesečini. Bolest in laž sta izginila z zemlje in samo nekaka prijetna tiha žalost je zastirala sladkost te sanjave pokrajine.

Jaz sem ostal med skalami tudi potem, ko sta tovariša zaspala na svojih torbah, in sanjaril. Spominjal sem se večera, ko sem plesal s Columbo, in bil tako v svetu svojih sanj; a nje, nje ni bilo, niti nisem več želel, da bi bila. Občutil sem opojnost

samote in poslušal govorico stvarstva: nebo pred menoj nad morjem se mi je zdelo kakor severno obzorje, slišal sem drobnico, ki je smukala seno, in razločeval šum, ko je drobila stebelca, pečine v mesečini so se mi zdele kakor stolpi; vse je bilo lepo in sanjarsko. Ko sem zagledal, da se bliža po stezi neka čudna postava z veliko grbo na plečih, z rogom na glavi in še z iskro poleg roga, se nisem čudil. Menil sem, da je favn. Pa se je ustavil, me dobro pogledal in me pozdravil.

— Kaj delaš v teh krajih?

— Stric Innassiu! In jaz sem vas danes iskal!

Sédel je poleg mene. Grba je bila njegova torba, rog je bila oglavnica in iskra — puška.

Ponudil sem mu cigaro, a ni kadil in ne pil.

— Ljudje, ki bi radi tekli ko jaz, ne smejo imeti napak. Vino človeku izpodnaša noge, tobak pa ima duh.

— In ženske, stric Arras?

— Skrivač sme imeti samo mater, vse druge ženske so njegove sovražnice.

— Povejte mi kako zgodbo!

— Kaj naj ti povem? Zgodbe se pripovedujejo za ognjiščem ali sedé na pragu domače hiše; tedaj, ko je človek zadovoljen, si lahko izmišlja in dela kakor pasar, ki veze cvetlice na smrdljivo usnje.

Namignil je na deda.

— Vi ljubite resnico, stric Innassiu, in morebiti si zato ne znate izmišljati!

— Norčuješ se iz mene, a nič ne dé! Lahko opraviš brez tebe! Vedi samo, če hočeš vedeti, da je svet resnice daleč od nas; našli ga bomo le, če bomo tudi na tem svetu iskali resnico!

— A kaj je resnica?

— Ah, — je dejal nejevoljno, — pusti me v miru. Resnica je resnica. In spat pojdi, najbolje bo.

— Kdaj se vrnete v vas?

— Če Bog dá, čez devet mesecev: na dan sve-

tega Frančiška sem pobegnil v gore, na dan svetega Frančiška se vrnem v ovčji stan. V teh tridesetih letih me je zmeraj spremljal, bil je moj prijatelj in moj brat in mi je zmeraj pomagal, ker, no, da se razumeva, zmeraj sem ga prosil samo, kar se sme. Vsak mesec grem v njegovo cerkev tam gori, jo li vidiš sredi hriba kakor belo ovčico, pa poklekнем pred ograjo in ga prosim, kar bi rad. Pa, no, da veš, ne prosim ga, da bi pobrala kuga mojega sovražnika, ne nosim mu ukradenega denarja, kakor delajo drugi. Veš, ni, da bi se z njim šalil. Nekoč je neki ključavničar, ki se je tod klatil, ukradel puško, katero je bil odložil neki romar s svojo torbo poleg cerkve k zidu. No, zajček moj, in veš, kaj se je zgodilo? Zgodilo se je, da se je puška sprožila in tat je hudo ranjen obležal! Hudobija se pač zmeraj kaznuje. Pa misli kdo, da lahko naredi, kar hoče, in gre in gre svojo pot kakor žrebè, a glej, kar na lepem ga zaustavi nevidna roka in neki glas zakliče: »To si napravil, ono si napravil!« Kdo tako kliče? Svetnik ali zlodej? Pojdi in ga išči. Tako je.

To noč je bil stric Innassiu dobre volje. Dolgo sva kramljala, a če sem ga vprašal kaj o dedu, ni maral govoriti.

V vasi so kmalu izvedeli o mojem izletu in da je prebil Arras noč z nami; vsi so mi o tem govorili razen deda in Columbe, ki je bila vedno tiha. Še sem jo videval, ko je sedela na verandi kraj vaze z baziliko in šivala, a zdelo se mi je, da naju zdaj vsak dan bolj nekaj loči, in stara hiša je bila kakor nezavzetna trdnjava, polna zased. Dušila sta me vročina in neko tesnobno pričakovanje. Nekaj bi se moralo zgoditi, nemogoče je bilo, da bi šlo tako dalje. Skoraj vse dni sem prebil ležeč na postelji ter bral in spal. Hlapčič Pretu mi je nosil vodo, živež in vaške marnje, pripovedujoč mi, kako me vsi opravljajo. In kakor vzbudi brnenje školjke misel na bučanje morja, mi je preprosto dečkovno

brbljanje nudilo nedoločen pojem o valovih mržnje in sumničenja, ki so me obdajali.

V začetku avgusta sem imel nekaj dni revmatično mrzlico. Upal sem, da me Columba obišče, a mi je pošiljala le sadja in hrane in izpraševala hlapčiča, kako mi je. Grizel sem se od žalosti, a nisem poslal ponjo. »Če me ljubi, bo že prišla,« sem si mislil in jo čakal, a vsaka ura, ki je minila, je naju ločila, kot bi bila leta in leta narazen.

Kako sem bil žalosten in sam! Medtem ko sem se čutil v pravi samoti zadovoljnega in srečnega, mi je bilo sredi ljudi, kakor bi bil obsojenec, ves v okovih: sleherni gib, da bi se osvobodil, me je le še bolj zvezal.

Brž ko sem se počutil nekoliko bolje, sem odšel v Nuoro, kjer so bile tekme, da bi vsaj v spominu preživel spet sončne dni svoje mladosti. Zaman! Tegoba in nemir sta prišla za mano.

Da bi bila moja žalost še večja, sem opazil med množico dobrodušni obraz Zuampreda Cannasa. Hodil je sredi skupine svojih sovaščanov in živahno govoril. Zakaj je obmolknil, kadar me je videl, in se delal, ko da me ne pozna? Ali sem se varal? Zdelo se mi je, da je postal tudi on zamišljen, kakor bi ga vznemirjala moja navzočnost ko njegova mene.

Dva dni sem ga v množici oprezoval. Za njim me je gnal neki čuden nagib, skoraj sočutje. Približal bi se mu bil rad in mu rekel: »Ti in jaz, oba sva žrtvi o n i h, oba naju varajo: eden izmed naju bo nesrečnejši od drugega: kdo?« Nato sem se sam sebi nasmehnil, čeprav sem vedel, da sem prava žrtev jaz. Tretji dan je tekmeec izginil. Sédel sem pred neko kavarno in začel piti... Zdaj pa zdaj sem se vprašal, kaj naj napravim, in bilo mi je, ko da moram rešiti veliko vprašanje.

Žene in dekleta so hodile mimo mene pod fantastičnimi svodi rumenih in zelenih plamenčkov, ki so razsvetljevali ulice: kmetiške so bile rdeče in

črne ko mak, mestne v svojih belih oblekah ozke ko nožnica, skrivajoč si lice v košaricah rož...

Kaj naj napravim? Naj spijem še četrto, peto čašico janeževca in gledam nežno bradico, v odsvitu lune belo ko alabaster, dvoje velikih oči, temnih in svetlikajočih se ko morje ponoči, čelo, obroblijeno z lesketajočo se senco tenčice...

Medtem ko se je val množice prelival gori in doli, kakor bi se gibal po ritmu godbe, sem se jaz zibal na stolici in čakal, da pride mimo mene deklica s tenčico, in čutil, da mi je tesno ko otroku.

Prišla je mimo. Bila je v srebrnobeli svili, majhna in gibčna, in mehka obleka, v životu za spoznanje ohlapna, je odražala njene dovršene oblike. Njeni čevljički so se lesketali, imela je svilene nogavice mesnate barve, da se je zdelo, kakor bi bili gležnji goli. Ko je šla mimo mene, sem razločil med šumom množice in godbe kakor šelest listja v vetru; spet sem videl dolino v mesečini in morje, ki se je lesketalo v dalji. Vse sanje in romantični spomini moje mladosti so mi vstajali v globini duše. »Zakaj ne pride in ne sede semkaj?« sem se vprašal — tedaj je sedla predme, in gospa, ki jo je spremljala, je sedla tako, da je bil lepi, zastrti obraz njene mlade tovarišice v polni svetlobi.

Kadar se je nasmehnila, se je vsa njena tančica lesketala, a njen smehljaj je bil kratek, kakor bi se vsako toliko spomnila kaj žalostnega in bi se ji obraz stemnil. Ko je opazila, da jo gledam, me je grozeče pogledala.

Nisem si je upal več gledati, a ostala mi je v spominu. Mislil sem si: To bi bila ženska, ki bi me nemara bolj ljubila ko Columba!

Vendar sem se prepričal, da sem mislil nanjo iz istega vzroka, kot sem pil žganje: da bi se omamil.

Ko sem se vrnil, nisem ugledal Columbe na vratih, ni me čakala. In do večera je nisem obiskal.

Tega se bom vedno spominjal. Bila je v kuhinji, sklonjena nad ognjiščem s hrbtom proti vratom. Ko je zaslišala moje korake, se je zdrznila. Ne da bi vstala, se je obrnila in me pogledala s svojimi velikimi, na široko razprtimi očmi.

— Jorgj, dušica moja, kako si me prestrašil! — je rekla, si oślinila kazalec in si omočila grlo, da bi pregnala strah.

— Moj Bog, zakaj? Včasih nisi bila tako bojazljiva!

S svojim podsmehljivim poudarkom sem jo užalil, da je vstala.

— Ali veš, da so pred včeranjim bili pri nas tatovi? — je rekla pritajeno. — In so dedu ukradli denar, tisto skrinjico, se spominjaš, v omari v zgornji sobi... Pokazala sem ti jo... nekoč... se spominjaš?

— Pa ste prepričani? — sem presenečen vprašal.

— Poslušaj. Ded je bil zdoma, šel je k ovčji staji. Jaz sem bila doma in sem mislila: Morebiti se Jorgeddu danes vrne — in sem te čakala, a sem bila slabe volje. Bilo je že pozno, ko mi je Banna rekla: »Pojdiva k botri Margheriti Sanni, da pogledava njenega novorojenčka!« Rekla sem ji: »Ne grem, srce mi je težko in se mi ne ljubi.« Sestra se je začela smeјati in je rekla: »Pa zakaj? Kar pojdi, tvoj Jorgeddu se ta čas zabava, ti pa naj bi se tu cmerila? Pojdiva!« Zaprla sem vsa vrata, vsaj zdi se mi... ne... prepričana sem, da sem jih zaprla. Dà, prepričana sem: mirne duše bi presegla; dà, vse sem zaprla. Ko sem se vrnila, je bilo že temno. Odprla sem in videla, da so vratca na malo dvorišče priprta... Karkoli je že bilo, nisem se menila za to: prav imaš, nisem bila bojazljiva. Znova sem vse zaprla, skuhala večerjo in šla spat, a bila sem nemirna; vso noč nisem zaspala. Drugi dan, včeraj zjutraj, se je ded, ki je bil šel v stajo,

da proda nekemu prekupčevalcu dve junici, vrnil in prinesel s seboj denar. Šel je gori, da ga spravi, in nenadoma sem zaslišala, da me kliče, kakor bi mu bilo slabo. Prestrašena sem tekla gori in ga našla vsega rdečega v obraz zbog pritiska krvi in s penami na ustih... ko je bil vendar vedno tako miren! Nič nisem vedela, kaj naj bi bilo. Vprašal me je, če sem se jaz kaj dotikala denarja. Duša moja, mislila sem, da umrem! Preiskala sva vso hišo, a nič, nič, duša moja, denar je bil izginil. In vendar ni bilo nič v neredu, samo jaz sem se spominjala, da sem našla vrata odprta... In zdaj...

Obmolknila je in drhtela, medtem ko si je brisala oči z rokavom srajce. Bila je, kakor bi se postarala po dolgi bolezni.

Jaz nisem vedel kaj reči, vrtelo se mi je, kakor bi me bil kdo udaril v tilnik. Grozna misel se mi je vrtinčila po omotični glavi.

— In zdaj? — sem kriknil.

Ona je jokala.

— Kje je zdaj ded?

— Zunaj po vasi hodi.

— Ali je naznanil tatvino?

— Ne.

— Zakaj ne?

— Ker pravi, da se hoče prej dodobra prepričati...

— Čemu... če je denar res izginil?

— Ne vem... ne vem... — je ihtela in si oporekala. — Morebiti je kje... in ga ne moremo najti... morebiti, da ga še najdemo... O, da bi ga le, duša moja, kako bi se oddahnila!

Grozna misel mi je kar naprej razbijala po glavi, da sem videl vse rdeče in bi kar tulil.

— Danes... popoldne je prišel brigadir. Hotel je vse videti, vse je pregledal, tudi dvorišče, tudi vodnjak... Tudi vodo je zajemal. Nič!

— Brigadir? A če tatvine niste naznanili?

— Vseeno vedo... vsi vedó!

— Toda... kaj ste pa rekli brigadirju?

— Zanikali smo, rekli smo, da ni res, a je vendar hotel vse pregledati in z dedom sta se pričkala... Mene je na dolgo izpraševal, kakor bi hotel reči, da sem jaz ukradla...

— Isto misli tudi ded!

Znova me je preplašeno in nezaupno pogledala.

— Kako veš, da tako misli?

— Sama si mi povedala!

— Ne, ne! Prepovedal mi je, da ne smem o tem z nikomer govoriti, zagrozil mi je, da me spodi od hiše, če bi govorila!

— In vendar govoriš, z mano govoriš. Zakaj?

— S tabo... s tabo... ker je potrebno... Naj me le spodi, a s teboj moram govoriti...

— In zakaj z mano, Columba, zakaj? Kaj naj jaz pomagam?

Prijel sem jo za roke in ji gledal v oči. Kar pomodrela je v obraz, ki je kakor otekel in potem spet krčevito upadel. Nazadnje je začela divje in obupno jokati, stokajoč in zvijajoč se kakor iz krčevite potrebe, da se oprosti težke more. Nisem se je dotaknil in sesedla se je na ognjišče. Snela je ruto, si razvezala kite, se praskala in bila s pestmi, venomer stokajoč s stisnjenimi zobmi, kakor bi se borila z željo, da bi kričala, da bi odkrila neko tajnost.

Gledal sem jo in se mi je zdelo, kakor bi igrala, hkrati pa sem tudi jaz občutil, kakor bi me zajel val obupa.

Ko se je nekoliko pomirila, sem ji rekel:

— Čuj, le čemu to delaš? Končajva že vendar. Povej mi vso resnico: ali je res, da ni denarja?

— Res.

— Povej mi vse, Columba, ne boj se. Povej mi, da ded mene sumi. Ali ne? Ne začenjaj znova, vekanje nič ne pomaga! Columba, če si upa tvoj ded tako podlost, ga ubijem!

Vrgla se mi je okoli vratu in mi položila roko na usta.

— Columba, — sem rekel in jo odrinil, — zdaj grem in moja noga ne stopi več v to hišo. Čakal pa te bom v svoji hiši, čakal te bom en dan, deset, tisoč dni. Če me res ljubiš, moraš to hišo zapustiti. Čakal te bom, si razumela? Če ne prideš, je znamenje, da me ne ljubiš.

Obrnil sem se, da bi šel, a ker Columba ni šla za mano, sem se vrnil in stopil tik do nje. Tisti trenutek sem moral biti grozen, zakaj gledala me je vsa prestrašena.

— Povej mi vso resnico! Ukazujem ti, Columba!

Tedaj mi je povedala, da je ded odkrito izjavil, da je ona ukradla denar, da bi zbežala z mano.

— A čemu? Čemu naj bi bežala z mano?

Sklonila je glavo.

— Ker hočejo, da bi te pustila in se poročila z drugim.

— Z Zuampredom Cannasom? Pa dobro, vzemi ga, a mene pustite v miru! Jaz sem revež, nisem zate! Ti se moraš ukvarjati s sirom in volno. Vzemi ga. Jaz in tvoj ded se tako sovraživa... vsaj on me sovraži, ker mu je sovraštvo v krvi. Če bi me gledal v svoji hiši, bi ga bila sama jeza in bi postal še hujši, kakor je. Le povej mu, kar povej mu, da ni treba hliniti zločin, če me hoče nagnati: sam grem!... Tudi jaz sem ga sit, razumeš, sit sem njega, sit tebe, ki ne znaš ne ljubiti ne sovražiti niti se odločiti. Zdaj je napočil trenutek: odloči se, zanje ali zame! Zbogom!

Razumela je, da to pot zares odidem, in začela se je tresti, a ni me poklicala nazaj, ni šla za mano. In tako sem se spet umaknil v svoj brlog kakor ranjena zver. Kakšni dnevi so to bili, kakšne grozne noči! Zavidal sem berača, ki je vsako toliko pomolil skozi odprtino v svojih vratih svoj divji obraz

in si ni upal naprej, ko je videl, da ležim; zavidal sem hlapčiča, ki se je še ob moji nesreči smejal in obnavljal d o g o d e k , ne da bi se čudil:

— Skrivši ste se vrnili, šli z dvorišča v hišo in — hop! Vedeli ste, kje je bil denar. Ah, to ste prebrisani!

Vsi so vedeli o tem dogodku; nikomur ga niso pripovedovali ne starec ne njegovi hčeri, a vendar so vsi vedeli zanj. Mnogi so bili prepričani, da sem jaz vzel denar v sporazumu s Columbo, da bi potem z njo zbežal, češ, ded je še pravočasno prekrizal najin načrt in preprečil beg, a denarja le ni dobil.

Čakal sem Columbo, a ni prišla. Namesto nje je prišel Bannin mož in mi rekel, da je bilo vse le prazna marnja; da me je moja mačeha obrekovala, da pretiravam in iščem katerokoli sredstvo, da bi se odkrižal Columbe.

Rekel sem mu:

— Naj pride sama sèm in sporazumeli se bomo.

Pa ni prišla.

Medtem sem nekaj opazil. Prve dni so me prihajali vsi obiskovat, da so prerešetavali dogodek in mi svétovali, naj starega tožim ali pa naj se z njim pobotam. Potem so postali obiski bolj redki, nihče se me ni več spomnil. Nekega dne sem pa šel iz hiše. Ko sem šel mimo vodnjaka, sem videl, kako so me ženske začudeno gledale in šepetale, na trgu pa se mi je zdelo, kakor bi me lenuhi in potepuhi prijateljsko pozdravljali kot novega tovariša...

Gotovo se mi je vse to le zdelo, in trudil sem se, da bi si vse tako razlagal, a moja domišljija je bila strahovito razgreta in bolečina me je grizla. Najžalostneje je bilo, ker se mi je zdelo, da sem vse to že vnaprej videl, a se nisem znal izogniti.

Nekega večera pa sem se odločil, da odpotujem in začnem novo življenje. Preden sem odšel, sem pozdravil edino zvesto prijateljico, ki mi je ostala — naravo. Videl sem, kako je legal mrak nad do-

lino. Bila je temna noč, a vendar sem razločeval črne obrise pokrajine, videl tu in tam kako daljno luč in duhal vonj, ki je vel iz grmičja, vonj, ki je bil tako močen, da me je skoraj omamljal.

Dolgo sem se pomudil in sedeč kraj peščene stezè sem se tako privadil temè, da sem razločil lističe v vrhovih grmov.

Tako se mi je zdelo, da jasno vidim tudi v temò svojega življenja, in neusmiljeno sem se obsojal, a zdel sem si velik prav zato, ker sem videl svoje pogrèške in zmote.

Nápak sem delal, sem si mislil. Skoraj sem žalil naravo, ko sem ljubil žensko, ki mi ni podobna, ko sem se spoprijel s človekom, čigar moč je različna od moje. In zdaj se narava maščuje in mi daje vedeti, da je nevarno boriti se zoper njene zakone in njene zasede. Polagoma se mi je zdelo, kakor bi mi te moje misli prišepetaval lahen šelest iz grmičja okoli mene. Narava je govorila s svojim vonjem in s svojim šepetom; divja pokrajina mi je odkrito kot mati svétovala in me opominjala.

— Pojdi, sicer gorje ti! Bolj divji od njih bi postal, postal bi spet človek tvoje vasi, ki si sam poišče pravico.

Pomirjen sem se vrnil domov in po toliko neprespanih nočeh trdno zaspal.

Nisem pa hotel, da bi bil moj odhod kakor beg. Ko sem drugi dan napravil nekaj poslovilnih obiskov, sem poslal hlapčiča h Columbi z obvestilom, da odhajam.

— Odgovorila je »Srečno pot!« in si z robcem otrla oči, — mi je sporočil hlapčič.

Pripravil sem si torej prtljago in hotel iti, ko je nekdo rahlo potrkal na dvoriščna vrata. »Columba je, — sem pomislil, — bilo bi nemogoče, da ne bi bila prišla.«

Odprl sem in bilo mi je, ko da me duši. Bil je brigadir, ki je prišel, da preišče mojo izbo.

Vstopil je debel in miren ter z zaspanimi očmi blodil naokoli, kakor bi iskal kak izgubljen predmet. Potem me je prosil, naj odprem prtljago.

Strah me je prevzel, da sem mu ugodil. In spretno je preiskoval, ne da bi govoril, ne da bi delal kak šum, toliko da se je dotikal predmetov s svojimi debelimi, kocinastimi rokami. Rdeči obraz z brazdama dolgih rumenih brk je izražal nejevoljo. Vsako toliko je napihnil lica in je pihal, kot bi se jezil na tistega, ki ga je prisilil k tako ponižujočemu in brezplodnemu opravku.

Ko je pregledal prtljago, me je prosil, naj odprem skrinjo. Tedaj se je moje bojazljivo začudenje spremenilo v ogorčenje. Začel sem se tresti, a da bi se premagal, sem odšel na dvorišče.

Ženske so bile že opazile obisk in so oprezovale na cesti; vrata pri Columbi so bila zaprta, a na nekem oknu se je prikazal mačji obraz Bannin.

Tedaj sem prišel k sebi. Ne, moral bi se braniti, pobegniti pred zalezovanjem.

Vrnil sem se in brigadir, ki je pripognjen brskal po skrinji, se mi je zazdel smešen in usmiljenja vreden. Iskal je nekaj, česar ni bilo, o čemer je vedel, da pri meni ni. Tako se vsi v življenju trudimo in iščemo nekaj, čeprav smo se že sprijaznili z mislijo, da ne najdemo.

Po preiskavi sem pogledal brigadirja v oči in mu rekel:

— Če me morate še kaj vprašati, opravite hitro, ker moram oditi.

Zapuhal je, si potisnil kapo s potnega čela in si ga obrisal.

— He, — je rekel dobrodušno, — pa mi kaj povejte!

Sédel je na stolico in oslonil laket na posteljo. Potil se je in bil očitno utrujen. Jaz sem začel spet spravljati prtljago in pripovedovati o onem prizoru s Columbo ter kako sumim, da je tatvina

skrinjice le izmišljena. Brigadir ni odgovarjal, ni me spraševal, a njegovo dihanje je postajalo vedno počasnejše in močnejše in se je kmalu spremenilo v glasno smrčanje ... Spal je ...

Niti tedaj se ni zbudil, ko je pritekel Pretu in mi povedal, da že upregajo konje v voz. Dal sem mu prtljago in mu namignil, naj molči, nakar sva oba smeje se tiho odšla.

Med vožnjo sem pripovedoval ta doživljaj in tovariši so se smejali; ta in oni se je celó malo preveč šalil in predlagal, naj bi spet odprli mojo prtljago ali pa me preiskali. Bil sem bolj žalosten ko razdražen. Zdelo se mi je, da so se moji sopotniki nasmihali in se pomenljivo spogledovali.

Ta vtis mi je ostal dolgo časa. Zdelo se mi je, da me tudi neznanci sumljivo gledajo.

Dneve in dneve sem preživel v vedno tesnobnejšem pričakovanju; pričakoval sem, da me pokličejo domov, pričakoval Columbino pismo, a nič ni prišlo. Namesto da bi se čutil ob tej pozabi olajšanega, je moj nemir še rastel. Burile so me mučne sanje.

Septembrska jugovina je povzročila v mestu dušeče ozračje: počutil sem se slabega, onemoglega. Neprestano se mi je vrtelo v glavi, vse se mi je gnusilo in če sem se kam namenil, se mi je zdelo, da mi noge samo drsajo, ne da bi se mogle dvigniti s tal. Nekega večera sem se onesveščen zgrudil na klop v nekem drevoredu in odtlej nisem več vstal.

V bolnišnici se mi je začelo tožiti po domu in zgrabilo me je, da bi se vrnil in tamkaj umrl.

In zdaj sem tu. V turobni tišini moje grobnice, kjer živim, se mi včasih zdi, da slišim utripanje nekega srca, ki ga muči in grize vest.

Katerega? Srca starčevega ali Columbinega? Oba vesta, da sta me obrekovala, in zdaj, ko se jima mene ni treba nič več bati, se bosta pomirila.

Columba se poroči in starec, ki je dosegel svoj cilj, ne bo več lagal.

Resnica! Jaz sem bolan, ker je resnica izginila iz mojega življenja, a prepričanje, da jo spet najdem, me še drži pokonci. Včasih, zimske dni, ko nas ovija megla kakor mrtvaški prt, imamo vtis, da je vse končano: sonce je umrlo, luč je ugasnila in mi hodimo po svetu kakor po pokopališču. Nenadoma pa sonce predre oblake in vse se spet smeje in mi vstanemo kakor Lazar iz groba. Tako lahko za trenutek, za dolga leta in celó vekove koprena laži zastre resnico, a nenadoma spet zablesti svetla in večna in en sam njen žarek zadostuje, da prežene temò in vrne mrtvim življenje.«

DRUGI DEL

I

Columbina poroka je bila določena za binkošti, a do konca meseca marca je bilo že vse pripravljeno.

Mnogi so grajali to ženitev, predvsem iz zavisti, ker je bil ženin pošten in premožen, potem pa tudi zaradi tega, ker je bilo nekaj oporečnih okolnosti: ženin je bil vdovec, ni bil domačin, bil je majhne postave in dvajset let, starejši od Columbe, ki je morala, preden se poroči, pustiti ubogega Jorgedda, da umre...

Banna je ves ljubi božji dan sedela na soncu pred svojimi vrati in medtem ko je šivala iz debelega sukna hlače za moža, ni govorila drugega ko o možnostvi svoje sestre, o hiši, o živini, o poslih, o pašnikih, o vrtu in ogradah ženinovih. Če je kaka zlobna ženica omenila Giorgia Niedduja, je zavzdihnila, šla z robom rute preko obraza in ni odgovorila. Tudi Columba je šivala, sedeč blizu vrat na dvorišču ali na prazni verandi, a je imela sklonjeno glavo in se ni ganila, kot bi speča delala.

Nekega dne pod večer je slišala, da nekdo trka na vrata s ceste, in stopila je k oknu, da bi videla, kdo je. Visoka, bleda žena z orlovskim obrazom in velikimi črnimi očmi, nad katerimi so se bočile obrvi tako goste in gibljive kakor brki, je gledala kvišku, držeč z rokami na glavi »corbulo« — košaro iz asfodela.

— Ali ste vi, teta Martina Appeddu? — je vprašala Columba z okna. — Takoj pridem.

Šla je doli in odprla vrata, ki jih je po onem dogodku vedno s ključem zapirala, in ženska,

padarica in šivilja, se je pripognila in vstopila s svojo košaro, ko je bila napravila znamenje križa, da ne bi padla na pragu in da bi tako preprečila slabo znamenje za nevesto.

— Columba, duša moja, ali sestre ni tu? Rada bi, da bi bila tudi ona zraven, ko ti oddam šivanje.

Columba je trdo odgovorila:

— Obleka je moja in ni potreba, da bi jo prišel ves svet sprejemati. Pojdite gori v mojo sobo!

Odšla je v gornje nadstropje in žena za njo. Soba je gledala na verando in je bila prostorna, nizka. V njej je bila velika, visoka in trda postelja, okoli katere je ležala na tleh preproga z belimi in rdečimi četverokotniki. Dvanajst staroverskih stolic iz orehovine in slame, očrnelih od časa, se je somerno vrstilo ob pobeljenih stenah, tri z ene in tri z druge strani visoke temne skrinje, tri z ene in tri z druge strani dolge črne blagajne z vrezanimi okraski.

Nekako čemeran red je vladal v tej prostorni sobi, ki je bila prej Columbine matere, a ni zdaj v njej, kot se je zdelo, nihče več stanoval.

Teta Martina je odložila košaro na blagajno in odgrnila prt, ki jo je pokrival: prikazal se je kup črnega, zelenega in rumenega blaga...

— Poglej; da bi jo vesela nosila sto let, — je ginjeno rekla in držala v suhih rokah poročno krilo Columbino iz črnega sukna, obrobljenega z zelenim blagom, za krilom je vzela kamižolo iz rumenega blaga in pihala vanjo, da bi odstranila kako dlako ali nit, potem pa še modro iz zelenega žameta in zlatega brokata. — Nihče, golobica moja bela, nihče bi ti jih ne mogel tako napraviti. Poglej jih, ali niso, kakor bi jih bile sešile vile? Poglej te srajce! Ali niso kakor oblakci? Vidiš šive pri kamižoli? In zgornje ubode? Takih nisi še videla! Če bi mi rekla, da si že videla take, si zamašim usta s čepom in jih ne odprem več. Toda kaj ti je, golobica moja?

Bleda si in bela, ali se ne počutiš dobro? Ali si mar nezadovoljna s šivanjem?

Columba je ogledovala modre in ga obračala spet in spet proti luči, nalahno pihala po nežnem puhu blaga in ni bila videti zadovoljna. Semtertja se je med njenimi črnimi obrvmi zarezala brazda in ko je žena omenila njeno bledičnost, je nekoliko pridvignila nekam kalne oči, a jih brž spet povescila in nejevoljno rekla:

— Že četrtrič mi pravite, da sem slaba, teta Marti! Ali bi me radi ozdravili kakih urokov?

— Nekatere dni si res kakor uročna. A saj nikdar nisi hotela, da bi ti prišla pomerit. Veš, če so se ti roke skrajšale, je to jasno znamenje, da je letela čarovnica čez tvojo glavo in ti hiraš pod njenim škodljivim vplivom...

— Pustiva to, jaz nisem uročna, teta Marti! Opravljajte pri drugih svoje zagovore.

— Glej, da lepega dne ne boš še potrebovala teh zagovorov! Takrat boš videla, kaj so. Tvoja rajnka mati ni tako mislila!

— Da, spominjam se, ona je hodila k vam. In kaj ste ji pomagali? Nič!

— Ker je šla k zdravniku! Zdravniki ubijajo ljudi s svojimi strupi. Dà, dà, na ves glas povem, — je tiho pristavila, — v vseh zdravilih je strup, vsako ima zunaj mrtvaško glavo. V starih časih so se ljudje zdravili z zelišči, s kajenjem, z vodo in molitvijo.

— In vendar so mrli, teta Marti!

— Mrli so od starosti! Koliko let je imel Noe? In Jakob in Elija? Povej, če veš. Dočakali so celih devet sto let. In takrat ni bilo zdravnikov. In nekaterih bolezni, ki so si jih ti izmislili, niso poznali ali pa so jih poznali z njihovim pravim imenom in so se zdravili; na primer bolezen tistega tam doli... kdo jo je poznal?

Z glavo je pomigala preko verande proti Jor-

gjevi hiši in Columba, ki je še pregledovala obleke, je znova dvignila žalostne oči, a ni nič odgovorila.

— Torej, golobica moja, ali nisi zadovoljna z obleko? Kaj bi si jo še pomerjala! Saj že veš, da ti stoji ko ulita, táka boš ko naslikana. Povej mi zdaj kaj o Zuampredu Cannasu. Ali se ne bojiš iti stanovat v tujo vas?

— Kako v tujo, če je tam moja hiša?

— In kakšna hiša! Slišala sem praviti, da bi se bilo treba, ko vstopiš, pokrižati, tako je lepa. A glej, srajca ti je padla, golobica moja zlata; pazi, da ti nič ne pade: to je slabo znamenje. In kje je Remundu Corbu? Težko mu bo, ko odideš; a on je pravi orel in ne bo vriščal, ko mu vzamejo perut, ti pa, Columba moja, boš jokala... Kaj praviš?

Namesto da bi odgovorila, je Columba vprašala:

— Koliko sem vam dolžna? — in je odprla skrinjo, da bi vzela denar.

— Ali že odhajaš, da bi mi kar précej morala plačati? Saj je še čas! — je vzkliknila teta Martina, vzela svojo košaro in prt in se delala, kakor bi hotela oditi. Tedaj jo je dekle prijelo za roko in jo odpeljalo v kuhinjo.

— Ne, prej vam postrežem s kavo. Sedite in počakajte!

Medtem ko je Columba pripravljala kavo, je sedela žena na tleh ob svoji košari. Noge je prekrizala po turško in položila roke v naročje pod črno zgornjo obleko, ki jo je imela namesto plašča, ter začela spet klepetati. Kakor skoraj vse vaščanke je govorila z dramatičnim naglasom, pretiravajoč svoje izraze začudenja, srda in sočutja, medtem ko so nad njenim resnobnim obrazom živahne črne obrvi izražale zdaj mrko nejevoljo zdaj ponižno in globoko nežnost.

Spočetka je hvalila ženina, njegovo bogastvo in dobroto, potem je ostro zavračala razne nepovoljne

govorice nevoščljivcev, končno pa je hvalila strica Remunda, pretkanega in močnega »starega orla«, ter Banno in njenega moža.

— Malo žensk je, ki bi bile podobne tvoji sestri Banni. Dobra žena je, dobra sestra, nihče ji ni kos v urnosti rok in jezika. To je res prava ženska!

— In kaj sem jaz, teta Marti? Moški? — je podsmehljivo vprašala Columba in se nagnila k ženi s skodelico v roki. Ni še vsega izgovorila, že je teta Martina s privzdignjenimi obrvmi izražala navdušeno občudovanje.

— Ti, Columba moja? Tebi še ust ni treba odpirati. Ko te je mati rodila hkrati s tvojo sestro, je rekla: Banni jezik, Columbi oči. Tvoje oči govorijo in dovolj, da te človek pogleda, pa ve, kdo si.

— In vendar me vsi ne razumejo! — je rekla in povescila veke, boječ se, da le ne bi ženska res kaj brala v njenih očeh.

Teta Martina jo je gledala, počasi srebajoč kavo.

— Povedati ti hočem nekaj, ker sva sami, ker si slabe volje in te bo zabavalo. Poslušaj! Moja hči Simona...

— Kako je Simoni? — jo je prekinila Columba in odložila pladenj na ognjišče.

Ob spominu na hčer, ki je imela neozdravljivo očesno bolezen, je žena povescila veke z izrazom vdane žalosti.

— Skoraj nič več ne vidi; naj se zgodi božja volja! Torej, včeraj je bila Simona sama doma, ko ti pride, ugani, kdo? Ne, ne boš uganila, golobica moja, ker se ne meniš za dogodke v vasi in niti ne veš, kdo gre in kdo pride. Vedeti bi torej morala, da je pretekle dni prišla komisarjeva sestra, da bi videla našo vas in se zabavala. Majhno, a lepo deklè je, ki pri hoji poskakuje kakor kozica. Obleko ima ozko ko vreča in klobuk velik kakor košara. Ne rečem, za poletno sonce je dober, a ne za zdaj,

ko je skoraj še mraz. Seve, v mestu se nosijo tako, a tu pri nas so otroci slabo vzgojeni, kaj bi tajila, in ko jo vidijo, kričijo: »Ho, ho, košaro je dela na glavo!...«

— Videla sem jo, — je rekla Columba, da bi jo prekinila, željno pričakujoč obljubljene zgodbe, ki se je gotovo tikala Jorgja, — šla je tod mimo z župnikom in bratom.

— A, si jo videla? Morebiti so šli tja doli... k bolniku?

Columba je odkimala.

— Torej poslušaj! Saj veš, da komisar in njegova sestra stanujeta pri Giuseppi Fiore. Ta je že povedala dekletu, Mariana se kliče, vse vaše dogodke in ji je rekla, da jaz in Simona šivava tvojo poročno obleko. Zdaj se zdi, da bi si dalo deklè rado narediti kostum za pust, ker ima denarja kot črepinjš... saj njen brat, ki mu je tudi Mariano ime in je plemenitega rodu, dobiva, sem hotela reči, od naše občine lepih denarcev... Pa kaj sem že hotela reči? Tista, ki je včeraj bila pri moji hčeri, je ravno ta Mariana. Hotela je videti kostum, vprašala je, koliko bi stal, kako je vezen, kako je s šivanjem in kakšni so ubodi. Potem je vprašala Simono, kaj ji je, in je začela: »Take bolezni so zdaj ozdravljive, samo v Rim je treba iti!« V Rim, golobica moja! Kakor bi imeli toliko denarja ko ona. Pa kaj bi govorili o tem! Potem sta začeli govoriti o boleznih, saj veš, bolniki govorijo zmerom o drugih bolnikih, pa je Simona, ki je živa svetnica, rekla: »Jaz sem nesrečna, a drugi so še bolj.« In tako je beseda dala besedo in začeli sta govoriti o Jorgju Niedduju. Tedaj je to tuje dekle reklo: »Tudi ta bolezen je ozdravljiva, samo v Rim je treba iti!« Pojdi, pojdi, ti in tvoj Rim! bi ji dejala jaz. Moja hči Simona pa je nato rekla: »Nemogoče, nemogoče!« In tuje deklè je potem reklo: »Bolezen onega reveža je živčna bolezen in nič drugega. Poznam vso nje-

govo zgodbo in vem, da ga je neka ženska, ki jo je ljubil, očrnila in da je zato od žalosti zbolel.«

Columba si je grizla ustnice, da ne bi govorila, a v obrazu, ki ji je posinjel, so se lesketale oči in odkrivalo njeno bol.

— Če bi bila jaz doma, bi jih povedala komisarjevi sestri, — je povzela teta Martina in odložila skodelico na tla. — Rekla bi ji: »Vi ste gospodična Mariana, kaj ne? In ste prišli v našo vas, gospodična Mariana, da bi se zabavali, kaj ne? Zabavajte se torej, a ne poslušajte čenč Giuseppe Fiore, in preden govorite o Columbi Corbu, pojdite in ji pogledajte v obraz, kakor pogledate nebo, da bi videli, kakšno bo vreme.« Pa nisem bila doma, ti dem, golobica moja, in Simona je dobra duša, a ne zna govoriti. Rekla je samo: »Vse to šivanje je ravno za Columbo Corbu, njena poročna obleka je.« Tedaj je tuje dekletke vzkliknilo: »Ali je mogoče, da se poroči tako veselega srca, ko je ubila človeka, ki jo je ljubil?«

Columba je skočila na nóge in zavpila:

— Prekleta!... Zakaj se ne vtika v svoje zadeve? Jaz... jaz...

Nenadoma je utihnila, zakaj visoka in uporna postava njene sestre se je prikazala na vratih. Banna je bila praznično oblečena, ker se je vračala z nekega obiska. Roke je držala v gubah z žametom obrobjenega krila, čigar sprednji del je tvoril nekaj majhen predpasnik.

— Vi ste tu, Bog daj dobro! — je rekla teti Martini. V njenem temnem obrazu so se lesketali močni beli zobje in zelenkaste oči. — Ali ste prinesli šivanje?

— Da, prinesla sem.

Columba je opazila, da jo Banna, čeprav se smehlja, vendarle nemirno gleda, ker je morebiti uganila, da ji je teta Martina pripovedovala vaše čenče.

— Teta Martina mi je pripovedovala, da je Giuseppa Fiore grajala mojo obleko, češ, da ni primerna za deklè, ki se poroči z vdovcem, — je rekla in se sklonila, da bi pobrala skodelico s tal.

Ob imenu Giuseppe Fiore se je Banna stresla kakor žrebica, ko jo oplaziš z bičem; srebrni gumbi z verižicami, ki so viseli na njenem modrcu, so zacingljali kakor zvončki.

— Oho, Giuseppa Fiore! Bolje bi storila, če bi mislila na svoje težave. Čakaj, ko jo bom videla, jih ji že povem...

— Duša moja, — je tedaj vzkliknila prestrašena žena, — saj ji nič ne poveš! Ne boš me vendar upropastila, če nočeš, da bi se kesala, ker sem prišla sem kakor v cerkev in govorila z vama kakor s Kristusom. Giuseppa Fiore je maščevalna.

— Avša avšasta, kaj nam pa more? Samo to tuhta, da bi nam napravila kaj hudega, a nam ne more napraviti niti tega! — je rekla Banna in pljunila v pepel.

— Vi ste premožni, dà, a jaz? V hiši ima komisarja in je vsega zmožna zoper reveže. Meni napravi lahko kaj hudega, ne vam. Duša moja, ne ubijaj me!

— In vi jo urecite, da ji odpovedo jezik in noge!

Žena se je dvignila, zadela prazno košaro na glavo in se ovila v ogrinjalko.

— Banna, duša moja, če bi znala čarati, ne bi imela prstov od igle tako opikanih in luknjičastih.

— Pojdimo in poglejmo obleke! Vem, da jih je celó komisarjeva sestra hotela videti, tako lepo so napravljene, — je rekla Banna in se okrenila s svojim odločnim korakom.

Žena je pomirjena šla za njo.

Columba je ostala v kuhinji in bila videti mirna, brezbrizna, tako brezbrizna, da je niti poročna obleka ni več zanimala. Medtem ko je spravila pla-

denj, je naenkrat obstala blizu vrat na dvorišče, kakor bi prisluškovala oddaljenemu glasu, in polagoma se ji je obraz sklonil prav do prsi in se podaljšal, da je bila kakor starka šestdesetih let.

V nekakem prividu, ki jo je že nekaj časa mučil, je zagledala Jorgja, kot so ji ga opisovale sosede, nepremično iztegnjenega na postelji in shujšanega, da je bil ko okostnjak. Srce ji je neznansko bilo, oči so se ji zameglile. Samo trenutek je to trajalo, nakar je dvignila glavo in začela spet pospravljati.

Toda stalna misel, ki jo je mesece in mesece grizla, je ni zapustila.

»Ali je res on ukradel ali pa se je delal užaljenega, ker me ni več maral in je iskal izgovora, da me zapusti. Ded in Banna sta imela prav, — je mislila. — Ni me imel rad, ne, ne; če bi me bil imel rad, bi se drugače vedel... medtem ko sem ga jaz... jaz tako ljubila, da bi mu bila odpustila, tudi če bi bil res ukradel... A on me ni maral... Čakala sem ga, da bi se vrnil, odkar sva se zadnjič videla tu pred tem ognjiščem. Pa se ni. Celó druga vrata je odprl doma, da ne bi niti hodil več mimo naše hiše. Naj torej živi v svoji revščini in nesreči s svojo prevzetnostjo in zlobo! Nič več ne bom mislila nanj, zame je ko mrtev. Prav mu je, prav mu je! Sam je tako hotel. Ali sem jaz mislila na Zuampreda Cannasa? On je bil prvi, ki mi je rekel, da misli Zuampredu Cannas name, in on mi je prigovarjal, naj ga vzamem... Da, nalašč ga vzamem, a ti umri od ihte, saj si sam to hotel! Zaradi tebe nisem imela drugega ko neprijetnosti in poniževanja. Od vsega početka, ko si prihajal ponoči, sem se od strahu tresla, ti pa si v tem užival!... Potem mi je vedno nagajal, ugovarjal je dedu in opravljal Banno, češ, da je bila vanj zaljubljena in da ga preganja, ker se je ljubezen spremenila v sovraštvo... Potem... potem pa še vse drugo... Dà, dà, nikdar mi ni pisal, kakor bi ne znala brati, in mojim pismom

se je smejal. Posmehoval se mi je in se obnašal, kakor bi bila njegova sovražnica. Hotel je, da bi mu bila sovražnica in za sovražnico me ima... Če je bolan, je to njegova krivda, ne moja. Le kaj pripoveduje ona postopaška tujka? Ali ni imela doma nobenega dela, da je prišla v naše skalovje iskat tiste, ki je ne iščejo? Če mi pride pod nohte, ji izpraskam oči. Nikomur ne dovolim, da bi me obsojal. Nikomur, razumeš Columba Corbu? Niti ti se ne smeš obsojati, zakaj vse, kar si napravila, je dobro...«

Vrnitev obeh žensk v kuhinjo je pretrgala nit njenih misli. Banna je še vedno držala roke v gubah suknje in se smehljala z resnimi, skoraj zamišljenimi očmi.

— Lahko si zadovoljna, sestra, obleka je kakor naslikana... Spravila sem jo v skrinjo, ker tako blago ni, da bi ga pustila razmetano kakor cunje.

— Jaz je nisem razmetala; sicer napravim lahko drugo, ko to strgam. Zuampredu Cannas mi da denarja, kolikor hočem.

Naglas njenih besed je bil žalosten in ujedljiv. Banna ji je hotela z enakim glasom odgovoriti, a radi navzočnosti tete Martine in drugih vzrokov se je premagala. Samo vzdihnila je in rekla:

— Dà, bogat je, blagor ti, in tudi dober.

— In tudi dober, — je razdraženo ponovila Columba.

Banna je dobro razumela, kaj pomeni njen naglas, in slutnja se je spremenila v prepričanje, da je šivilja s kako novico ali sumnjo zmedla sestrine misli.

Prav zato je bila z ženo dobra. Odpeljala jo je s seboj v svoje stanovanje, češ, da ji pokaže neki modrc, v resnici pa je hotela preprečiti, da ne bi še ostala pri Columbi.

Ko je Columba ostala spet sama, je začela šivati blizu vrat. Vedno bolj je bila nemirna in z nemirom

je rastlo začudenje, zakaj ni teti Martini ugovarjala. Nemara ji je povedala tujkino sodbo, da bi ji nagajala.

Morebiti pa je šivilja še tam pri Banni in nadaljuje s svojimi hinavskimi in zlobnimi čenčami. Columbo je premagala ihta, vrgla je na tla svilenino, ki jo je vezla, prevrgla košarico s šivanjem in planila proti vratom. Naprstniki in vretenice so se zakotalili po tleh, kakor bi prestrašeni bežali pred njenim pogledom. Zavzdihnila je in jezne besede so ji privrele iz stisnjenih ust.

— Nebodigatreba, tujka postopaška... kaj se neki meni zame?... Kaj vemo mi o njej? Morebiti je ona koga ubila... In šivilja... in Banna... ta kleščarica... Zdaj, zdaj vama jih povem...

Odprla je vrata, a ni izstopila. Zdravnikova služkinja Margherita se ji je urno bližala in ko se je mahoma ustavila, je nalahno zasopla pogledala, če kdo posluša, potem pa tiho vprašala:

— Ali je tu teta Martina? Rekli so, da vam je prinesla obleko. Če je tu, jo brž pokličite. Brž!... In če je pri Banni, pojdiva tja. Pojdiva!...

Columba jo je pogledala in se kljub svoji vznemirjenosti nasmehnila.

— Kaj ji hočeš? Ali je tvojemu gospodarju slabo?

— Tiho, da te kdo ne sliši!

— Tu ni žive duše, vse ženske so odšle nabirat užitna zelišča. Živeti je treba, — je odvrnila Columba, ki ni kaj cenila svoje sosede.

Ta trenutek je prilezel berač iz svojega brloga in sedel blizu nizkih vratc, obdanih s kamenjem. Njegov ščetinasti obraz, lasje, cunje, ki so ga pokrivala in kazale tu in tam njegove črne ude, so bili vsi ene barve, kakor bi se bil pogreznil v blatno kopel. Z vrvico privezana vreča mu je visela čez pleča in vrh njegove dolge čepice je bil napihnjnjen, poln raznih stvari. Vsako toliko se je pokrižal s

katero izmed črnih svetinj, ki so mu visele na prsi, in zdelo se je, da ga dekleti prav nič ne zanimata. Kljub temu ni služkinja nič več govorila in je samo z miganjem glave še prosila Columbo, naj jo spremlja v Bannino hišo.

Columba je s ključem zaprla vrata in šla pred njo po Banninih stopnicah, mokrih od vode, ki je kapljala iz čebriča, položenega na klopici v presledku stopnic. Služkinja je zgrabila korec iz probkovine z dolgim lesenim ročajem, s katerim so zajemali vodo, in ga željno izpraznila. Ko je izpila, si je opomogla.

— Moja teta Martina, — je rekla, ko je vstopila v kuhinjo, ki je bila tam zraven in sta v njej obe ženski skrivnostno šušljali, — brž morate z mano, da napravite nekomu »vodo zoper strah« ...

— Tvojemu gospodarju? — sta smejé se vprašali ženi.

Potem je šivilja, da bi pokazala svojo važnost pred sestrama Corbu, vstala in prijela Margherito za roke:

— Ti si se prestrašila, na obrazu se ti vidi. Kaj se je zgodilo?

Deklè je ugovarjala in si brisala s predpasnikom mokra usta.

— Ne, pri svoji duši vam prisežem, nisem se jaz. Poslali so me ... neka moja prijateljica. Brž, pojdiva ...

— Pa si le ti. Treseš se. Sedi, vodo lahko tu pripravim. Čim prej jo spiješ, tem bolje ... Dajte mi kristalen kozarec in malo vode iz studenca ... Jaz poiščem sedem ogljev ...

Medtem ko je Columba napolnila kozarec, se je šivilja nagnila nad ognjišče in stikajoč s prsti po pepelu poiskala sedem majhnih ugaslih ogorkov. Ta čas se je Banna približala Margheriti in ji sladko rekla:

— Kaj pa so ti naredili, srčece? Ali je bil tisti tvoj neumni gospodar?

Tedaj je služkinja še naslonjena na podboj pri vratih skrila obraz v roke in zajokala. Columba se je ustavila s kozarcem v roki, jo gledala in pozabila na svoje težave ob bridkosti, ki je bila hujša od njene.

— Kaj ti je napravil, povej mi, duša, — je silila vanjo Banna, — saj si ko pri treh sestrah... Povej, povej...

Toda Martina se je dvignila s sedmimi majhnimi ugaslimi gorki na dlani.

— Zaprl te je v svojo sobo.

— Ne, ne... kaj govorite? On je pošten človek! — je zaklicala tedaj Margherita in privzdignila objokani obraz. — Tako me gleda kakor kako sedemletno hčerko...

— Kaj ti je torej bilo? Povedati mi moraš, da lahko zagovorim, sicer kar pojdi in se obesi...

Medtem je teta Martina metala ugasle ogorke drugega za drugim v kozarec in ga gledala proti luči: voda se je sivo skalila in ogelčki so prišli na površje — strah je torej moral biti hud.

— Pa naj bo torej, — je zavzdihnila Margherita, — naredil je, da sem videla nekega duha...

Columba se je nasmehnila, Banna se je zasmejala, šivilja se je podsmehljivo pokrižala, vse tri pa je kljub navidezni nejevernosti spreletela mrazčalica. Služkinja je povzela:

— Ve ne verjamete, a vendar je res, kakor je res, da smo tu. Bil je v temi v svoji sobi, kjer dela, danes... ravno prej... Pokliče me in nenadoma vstopim, sestre moje drage, in ga vidim vsega črnega pred neko rdečo svetilko, v ozadju sobe pa neko belo prikazen... Drugega ne vem, sestre moje, kričeč sem letela iz sobe, brez krvi v žilah... in sem priletela k vam, moja teta Martina...

— A zakaj ti je to napravil?

— Ne vem... ne vem... Morebiti zato, ker noče, da bi verjela v duhove, ne v Boga, ne v Kri-

stusa. Včeraj je rekel, da duhov ni in da napravi, če hoče, da bom verjela, da sem videla duha, čeprav bi ne bilo res...

— Potem pa bo že tako, neumnica! — je rekla teta Martina in še vedno gledala v kozarec, v katerem se je pepel gibal kakor oblaček. — Čemu si se prestrašila?

— Ne, ne, prisežem, da sem videla duha. Bil je dolg, bel in se je pregibal. Duše moje, kaj naj bi pa bilo?

Še se je tresla. Ni bilo druge pomoči, ko da izpije vodo. Teta Martina je postavila kozarec na tla in šla sedemkrat okoli njega, mrmrajoč zagovor:

Unu — unu est Deus,
Duos — duos su chelu e sa terra,
Tres — sa Trinitade,
Battor — sos battor Vangelos,¹

in tako dalje do dvanajst, do dvanajsterih apostolov, v imenu katerih je ukazala hudobi, naj izgine in ne straši več mlade služkinje. Nato je položila kozarec na dlan in ga tako ponudila Margheriti.

Dekle je pila in pihala v mešanico, da bi šlo oglje na dno, kašljala, zakaj pepel jo je po grlu praskal, pljuvala ter se nekoliko pomirila.

— In zdaj me poslušaj, — je rekla teta Martina, ki je spet vzela svojo košaro, — napravila sem ti vodo, ki naj ti dobro dé, a to ni tvoja slabost, Margherita. Tvoja slabost je tu, v glavi. Od gospodarja si se nalezla nekoliko njegove norosti. S teboj bo napravil kakor jastreb z golobico: požre te. Poslušaj me, pojdi iz te hiše! Zbogom, Banna, zbogom, Columba, imejta se dobro!

Zadovoljna je odšla, a medtem ko je Margherita

¹ Eden — eden je Bog, Dva — dva nebo in zemlja, Tri — tri sv. Trojica, Štiri — štirje so evangeliji itd. Prim. našo narodno obredno božično v Štreklju!

začela znova jokati in jo je Banna tolažila, je Columba odbrzela po stopnicah in dohitela šiviljo.

— Teta Martina, če vidite kje tujko, ji recite v mojem imenu, naj se več ne meša v moje zadeve!

Teta Martina je pa mislila na nekaj drugega. Za trenutek se je ustavila ob vratih, namrščila obrvi in rekla:

— Vedve, sestri Corbu, sta priči, da me je prišla Margherita sama iskat; vedve sta priči!

Vrgla je beraču sold in odšla; in medtem ko je v tišino ulice odmeval enakomerni glas moža, ki se je zahvaljeval svetemu Eliji in sveti Ani za miloščino, se je vrnila Columba v hišo in zaklenila vrata.

Dogodek, ki se je pripetil zdravnikovi služkinji, jo je le malo zanimal. Imela je dovolj svojih skrbi in le tedaj, kadar se je lahko umaknila iz sleherne družbe in se vsa potopila v svoje misli, je občutila tegobno pomirjenje ko človek, ki nič več ne upa. Ta dan pa še tega ni bilo. Begala je po veliki tihi hiši, se vrnila v svojo sobo in odprla pokrov na skrinji, v katero je bila Banna spravila obleko. Zahajajoče sonce, ki je prodiralo skozi odprta vrata na verando, je obsvetljevalo skrinjo. Med črnim suknom so bili škrlatni robovi kakor madeži krvi in rumeno blago se je lesketalo kakor zlato, vijoličasta rožica na zelenem žametu pa se je odražala kakor v travi na polju. In zaročenko je spet prevzela neke vrste bolestna omama: zdelo se ji je, da vidi bolnika, in se je spomnila, da ji je nekoč govoril:

— Dokler ostaneva v vasi, boš nosila narodno nošo, da ne bi žalila deda, a ko pojdeva, kakor upam, in bova živela v mestu, se oblečeš kakor gospa s klobukom in tančico... In boš, črnkasta in nežna kot si, tako prikupna... črnkasta in vitka kakor nevesta v »Visoki pesmi«...

Oh, na te stvari je dosti dal. Vedno je pravil:

— Tančica napravi ženske lepe.

In sanjala je o oblekah in tančicah, ki so mu

ugajale. Ko je pred malo urami videla tujko z njeno ozko obleko in vihrajočo tančico, se je čutila v spominu na te sanje ponižano in osramočeno. Dà, tudi osramočeno. »Prav ti je, neumnica, — si je rekla, — sanjala si, da opustiš svojo nošo, da se izneveriš svojemu pokolenju, da razžališ deda, in vse to zaradi človeka, ki te je preziral. Prav ti je, prav ti je! In zdaj trpi in se noč in dan spominjaj ponižanja, ki ti ga je napravil, ko te je zapustil...«

Tedajci je pustila odprto skrinjo, krenila na verando, se krepko oprla z laktmi na leseno ograjo in zarila prste v lase pod ruto, pomaknjeno na čelo.

— To je žebelj... žebelj... — je mrmrala.

Da, zdelo se ji je, kakor bi imela v sredo glave zabiti žebelj; ta misel... vedno ta misel...

Sonce je še osvetljevalo strehe hiš, a z rdečkastim, umirajočim bleskom; izza cerkve so se dvigali majhni oblaki, rumeni in rdeči ko cvetovi, in bilo je, kakor bi prihajali iz doline in prinašali prav do vasi vonj narcis in šipka. »On je ljubil pomlad. Kako je bil preteklo leto ta čas vesel, ko se je vrnil domov za veliko noč! In zdaj? Zdaj je tam kakor živ zakopan in se ne more ganiti: vsa njegova prevzetnost je upadla kakor hrapav in bodeč list indijske smokve, ko začne v jeseni veneti. Še huje je zanj, še huje! Ljudje pravijo, da ga je razbrzdano življenje uničilo,« — misli Columba in potegne ruto še bolj na oči, ko da ne bi hotela videti dvorišča, hodnika in oblakov ob zatonu. Razbrzdanost? — Ne, ona vé, da to ni res. Jorgj je bil pošten fant; tisočkrat bi jo bil lahko zlorabil, a ni tega storil. Bil je skoraj mrzel, kadar sta bila sama; govoril ji je o stvareh, katere je le nejasno umevala, kakor dekletce, kateremu razlagajo stvari, ki so za velike. Pripovedoval ji je zaljubljene zgodbe, ji deklamiral pesmi — in nekateri stihi so odmevali v njeni duši kakor glasovi zvonov in krik jastreba, drugi pa so se ji zdeli kakor sladko, a nejasno žuborenje potoka.

Dà, bil je skoraj mrzel, skoraj boječ kakor oni drugi, vdovec, ki se je ni še upal poljubiti... A vdovec je bil boječ, ker se je je bal, da ga ne ljubi. Jorgj pa... Jorgja je blazno ljubila in moški ni pri ženski, ki ga ljubi, nikdar boječ.

— Pa on me ni ljubil, zato je bil mrzel... Oh!

Vzravнала se je, se stresla, zaprla oknice, zaprla skrinjo; ustnice so se ji spet stisnile v ono ježno in kruto potezo, ki je vzbujala zaročenemu vdovcu strah. Žebelj jo je kar naprej mučil, bil je ko žarišče, okrog katerega so se vrtele vse njene misli.

In znova je začela begati po tihotnih sobah. Tenka plast prahu je pokrivala skrinje in staro opravo, očrnelo od časa in dima, ki je prihajal iz kuhinje in prodiral v vse sobe. Ona, v kateri je spal ded, je bila natrpana s puškami, z »leppasi«¹, vrečami ter je zaudarjala po ovcah; izpod stropa so visele češulje rumenega grozdja in rdečkastih, uvelih hrušk.

Columba se je približala steni v ozadju, pritislila in odprla so se vratca, ki so nalahno zaškripala kakor struna pri goslih, in pokazal se je temen hodnik, ki je bil skoraj povsem zadelan z dvema črnima skrinjama. Iz ene od teh je bila izginila skrinjica z denarjem. Columba jo je odprla in tipajoč šarila po njej, ko da bi še iskala zaklad. Nič. Odprla je drugo. Nič. Dvigne se, da bi pogledala na polico v zidu, končno pa se povzpne po lestvici v dnu hodnika, pride v nekako majhno kaščo, iz katere je bil skozi žlempрге dohod v najnižje podstrešje v hiši. Dvignila je žlempрге in nekoliko rumenkaste luči je posvetilo v skrivnostni prostor. V enem kotu je bila štorja iz ločja, kjer je morebiti spal kak skrivač in nemirno sanjal; bilo je tam zarjavelo železje, vrč, stara puška, v neki vdolbini pa črn kip svetega Franciška in ugasla leščerba.

¹ Veliki noži.

Columba je privzdignila štorjo, pogledala po kupih obrabljenih predmetov, ki so polnili prostor, potem je povlekla za seboj lestev, jo oslonila na žlempge in prišla v podstrešje.

Tako so morali v nevarnosti in ob iznenadenju bežati in se skrivati njeni očetje, ki jih je trla mržnja in žeja po maščevanju v časih divjega, a tudi junaškega in velikega sovraštva. Zdaj so se časi spremenili, ljudje se še sovražijo, a zvito: jezik je njihovo orožje in opravljanje njihov strup.

Columba, ki je nekoč odkrila svojemu ljubljencu vse skrivnosti hiše, je zdaj begala po sobah, po shrambah in podstrešju in iskala nekaj, česar ni mogla najti. Vsakikrat, ko ni bilo deda doma, je iskala, iskala kakor sestradana miš, in upala, da najde kje zaklad, ki je bil izginil. Vedela je, da ga ne najde, a vendar ga je vztrajno iskala; priganjala jo je misel, ki si jo je ko blazna vtepla v glavo. S svojih iskanj se je vračala polna prahu, pajčevine in spominov. Ti spomini pa so se ji zdeli daljni, kot da se nanašajo na njena otroška leta; zdaj se je čutila staro, zelo staro.

Medtem je sonce zašlo; rumenkasta proga je brazdila zelenkasto nebo, ki je bilo nad planoto že skoraj črno, in mlada luna, ki jo je spremljala bleščeča se zvezda, je bila kakor srebrn prstan, ki mu je izpadel biser.

Po cesti je bilo slišati kramljanje ženic, ki so se vračale s polja z rjuhami, polnimi komorača in morske redkve. Ta in ona je že zakurila ogenj in dim se je dvigal izpod sajastih streh; nekatere so prinesle Banni v dar nekoliko svoje bere in dobile za to olje, da lahko zabelijo. H Columbi si niso upale, ker jih ni lepo sprejemala.

Tudi Columba je zakurila ogenj in šla po kruh v shrambo v pritličju. V veliko, črno klet je prihajala svetloba skozi zamreženo okno. Polnile so jo vreče pšenice in ječmena, košare fižola in krom-

pirja, posode z oljem in na stotine črnkastih hlebov sira. Izpod stropa so viseli bledorumeni sirčki in mehurji masti, beli ko snežene kepe. V čebru za slanico je v vodi, ki je bila kakor pokrita z luskinami, plavalo nekaj kosov svežega sira, drugi, beli in trdi kakor marmor, so bili stisnjeni na neki mizi med dva hloda. Kljub svojim skrbem je Columba opravljala vse delo pri siru, poglavitnem hišnem pridelku. Komaj je stopila v shrambo, je pogledala v čeber, poravnala enega izmed hlodov in skočila tudi v sosednje prostore, da bi se prepričala, če je vse v redu. V odprtini okenca je luč zamirala in v polmračnem spredolgem prostoru, ki je bil kakor podbrodje kake ladje, so dobivali predmeti pošastne oblike; bakreni kotli so rdeli med črnimi lonci olja, vreča ječmenove moke se je sredi vse te črnine belo odražala kakor kaka trebušasta prikazen. Columba, ki je iz strahu, da se ne bi kaj vnelo, hodila zvečer brez luči po vsej hiši in našla tipaje vsako stvar, je vzela iz košare hleb boljšega kruha in se nenadoma spomnila Margheritine zgodbe. Ni verjela v duhove in se ni bala ne mrtvih ne živih, vendar jo je ta večer obšel nekak nemir. Rdeči kotli, bela vreča, črni lonci in kovinasti blesk slanice — vse se ji je zdelo nekam nenavadno. In srcé ji je zdaj pa zdaj brez pravega vzroka močno udarilo.

Urno je odšla iz shrambe in ko se je vrnila v kuhinjo, je slišala, da so ženice na cesti klepetale in vreščale bolj ko navadno.

— Naj oslepim, če ni res, kar vam pravim. Na lastne oči sem ga videla: vrnil se je.

— A če poteče trideset let na dan svetega Frančiška? Vrnil se bo v vas ravno na ta dan in sorodniki in prijatelji mu pojdejo naproti kakor v procesiji.

— Če vam pa pravim, da se je že vrnil. To se pravi, če še ni minilo točno trideset let, ga sodnija zaradi kakega tedna ne bo nadlegovala.

Columba je razumela, da govorijo o stricu In-nassiju Arrasu, in stopila je k vratom, da bi bolje slišala. Ta trenutek je priskakal Jorgjev hlapčič z dvorišča in se vmešal v pogovor žensk.

— Tudi jaz sem ga videl, dà! Sedel je pri ognju s kapuco na glavi in s torbo na hrbtu.

— Znamenje, da bo spet odšel. Torej, Maria-zoseppa Conzu, kaj hočeš, da staviva, da se do sve-tega Frančiška ne vrne za stalno v svojo hišo?

— Tudi jaz tako mislim, — je rekel hlapčič, se približal Columbi ter jo tiho vprašal: — Kaj hočete?

— Kdo te je klical? Izgini! — je rekla z jeznim glasom.

On pa jo je kar gledal. Dvignil je glavo proti njej in njegove velike oči so se lesketale v polmraku večera kakor dva žareča oglja med pepelom.

— Zdelo se mi je, da ste me klicali. Ali se je ded vrnil?

— Kaj to tebi mar?

— Grem, da kupim svečo za gospodarja, — je nemoteno nadaljeval, ker je iz izkušnje vedel, da ga bo končno Columba le poslušala. — Nimamo jih več. Skrinja je prazna, ničesar več ni, a v nekaj dneh bova imela morebiti dosti denarja...

Columba ni nič rekla. Gledala je po ulici, da bi videla, če prihaja ded, in se je delala, kakor bi poslušala ženske, ki so se še pomenkovale.

— Da, hišo bova morala prodati...

— Komu? — je vprašala skoraj nehote.

— Zdravniku, teta! Hoče jo kupiti, ker ga ve-seli, da bi se potem prepiral z Rozalijo Nieddu, mačeho mojega gospodarja, ki zgoraj venomer poje kakor sova, a če stric Jorgeddu umre, mislim, da ne bo več pela. Kaj pa vi mislite?

— Mislim, da ne umre.

— Kaj, ne umre? Potem bi bila bogata, tetka! Pa umre in še kmalu. Kaj bi rekli, če bi umrl isti dan, ko se vi poročite?

— Molči, glupec!

— Mislim, da bi bilo to zanimivo. Ah, dà, bel je kakor mrlič; zdaj malo je in skoraj nič več ne spi. Prej je vsaj jedel, zdaj nič. Podnevi malo zadremlje, ponoči pa bere. Koliko sveč porabi, tetka! Dà, zmeraj mu pravim: Vi ste zapravljivec. In potem ga vprašam: In kaj bova delala, ko ne bo več denarja? ... Pa bere v svoji knjigi in pravi, da Bog pomaga tudi pticam, a ga le skrbi, vam rečem. Da, ptice imajo peruti, a on nima niti nog. In noče ničesar od nikogar, rajši pogine. Pravi samo, da bo jutri dobil od doktorja denar za hišo.

— In ko poide tudi ta? — vpraša Columba, ne da bi ga pogledala.

— Pravi, da bo že Bog napravil svoje, da ozdravi ali umre. Jaz mislim, da umre ...

— In župnik, ali ni več prišel?

— Nihče več ne pride. Samo ... no, vam pa zaupam, oni dan je prišel stric Arras. Vstopil je z one strani in moj gospodar je bil tega obiska vesel. Kaj sta govorila, ne vem, ker sta me poslala ven. Pa tudi če bi vedel, ne bi pravil, ker nisem ovaduh. O vsem, kar vidim, molčim in ne morem videti ljudi, ki vse izblebetajo. In tudi potuhnjenec, kakor je tistile tam, pogledjte, ne morem videti. — Namignil je na berača, ki je sedel na kamenju pred svojimi vratci in vsako toliko poljubljal svoje svetinje. — Tudi ta prihaja z one strani in se postavi pred vrata, da bi ga stric Jorgj videl in poklical. Dela se, da ne sliši, potem se pa le počasi, počasi približa, vstopi, sede in vzdihne. »Zakaj vzdihujete?« mu pravim jaz. »Da bi vam krogla predrila bisago! Pojdite, saj ste bogatejši ko midva.« Stric Jorgj noče, da bi mu tako govoril, in ga gleda kakor kak redek predmet. Lep predmet! Ko odide, pometem, kjer je sedel. Dobro, a veste, kaj se je primerilo? Oni dan je Dionisi Oro zdihoval; moj gospodar ga je izpraševal in končno mu je povedal, da mu spravi birič njegov

brlog na boben, ker ni plačal davka: devetdeset centezimov ali s stroški liro in devet realov, dà, ravno toliko. In ta je lepa, ali mi ni ukazal gospodar, ta neumnež, naj odprem skrinjo in mu dam? »Ah, da,« sem tedaj zavpil, »ali se tako razsipa denar? Kdo bo pa nama potem pomagal? Vran?« Gospodar mi je pa rekel: »Za svoje stvari se brigaj, Pretu!« Toda jaz sem Dionisija zapodil, tekel za njim in vpil: »Gorje ti, če sprejmeš denar, tat!« Prestrašen je zbežal.

Columba pa ga ni več poslušala, gledala je nizdol po ulici.

— Stric Remundu prihaja, — je dejal Pretu in jo urno popihal s svojim soldom, ki ga je tiščal v pesti.

Medtem ko je njegova gibčna postava izginjala v gornjem koncu ulice v svetlo ozadje obzorja, se je dvigala iz pepelnatega dna po kolovozu črna postava strica Remunda. Bil je na konju, sedeč med dvema velikima, polnima torbama. Koder je šel, se je širil vonj po travi in sesirjenem mleku.

II

Columba je pohitela, da mu odpre vrata, in ded je ročno razjahal.

— Ded, ženske pravijo, da se je Innassiu Arras že vrnil, — je povedala in mu pomagala odložiti torbi, katerih ena je bila polna svežega sena.

Starec ni nič odgovoril. Medtem ko je peljal konja na dvorišče in mu napolnil jasli s travo, je vzela Columba iz druge torbe kos svežega sira, iz katerega se je cedila še sirotka, in skuto, stlačeno v leseno dežo, pokrito s asfodelovimi listi. Tudi Banna je pritekla, da pozdravi deda in mu pove, kaj govorijo ženske o vrnitvi strica Arrasa; on pa je dvakrat od spodaj navzgor zamahnil s kuštravo

glavo, ko je slekel suknjo in jo obesil na kljuko v veži ter sédel za ognjišče z vzbočenimi prsmi, katerih oblike so se črtale pod črnim žametnim telovnikom, zapetim po eni strani, kakor pri še mladem možu.

— Ta lenuh se je vrnil? Pravi dobiček, en pohajač več v vasi!

Columba je pripravljala košarico s kruhom, skuto in krožnikom solate; rada bi povedala dedu vse, kar je vedela, a vpričo Banne ni marala govoriti, ker je bila prepričana, da bi nastalo neprijetno prerekanje. Molčala je tudi, ko je sestra pripovedovala starcu vaške novice in da je doktor prestrašil služkinjo in da je Giuseppa Fiore grajala Columbino obleko, češ, da je malo primerna za vdovčevo nevesto.

Starec je s svojimi zdravimi zobmi žvečil trdi kruh in je z jedkim prezirom človeka, vzvišenega nad vso revščino svojih bližnjih, odgovoril:

— Giuseppa Fiore je kakor polž, ki leze in pušča sline, koder gre. Doktor? Zdaj zdaj ga povežemo z jermení in ga denemo v spone, tega starega konja norega!

Samo ko so govorili o Zuampredu Cannasu, se je njegov ostri obraz raznežil in glas mu je postal resen.

— Dober je, vnuka moja; dà, prav imajo, da ga hvalijo. Nič ne dé, če je vdovec. Spoštoval te bo še bolj, ker bo mislil: »Če bom slabo ravnal z njo, poreče, da je prva žena dobro napravila, ker je umrla!...«

— In tudi otrok nima, — je dodala Banna in vstala, da odide, — kakor bi bil še neoženjen. In kar govorijo, je iz same nevoščljivosti!

Ko sta ostala sama, sta bila starec in deklè nekaj časa tiho. Z dvorišča je bilo slišati, kako žveči konj svežo mrvo in semtertja udari z nogo ob tlak; samo ta hrup je motil večerno tišino. Veter je

molčal, a noči so bile še premrzle, da bi se ljudje zbirali na cesti.

Starec se je sklonil, vzel hitro z dvema prstoma majhen ogorek in ga stlačil v svojo črno pipo, nakar je stisnil ustnik z zobmi, gledal, če se je tobak vnel, in rekel:

— Dà, doktor je bil vedno prismojen; če pa bi drugi njemu napravili kaj takega, bi šel na kak grič in začel zavijati ko pes...

A Columba je bila raztresena. Počenila je pred starcem, podnetila ogenj in ne da bi privzdignila oči, mrmrala:

— Ded, nekaj vam moram povedati... Komisarjeva sestra je rekla Martini, da je Jorgeddu obolel zaradi prevelike žalosti... ker sem ga obrekovala...

Zdelo se je, kakor bi se po starčevem obrazu razlila rdeča svetloba prižgane pipe; njegova desnica, črna in preprežena z žilami, ki so bile kakor korenine, se je oklenila kolena in se na njem skrčila kakor orlov krempelj, ko se oprime pečine.

— In zbog tega si slabe volje, Columba?

— Da, zbog tega, ded Corbu!

— Pa kaj se meniš za to, kaj ljudje govorijo?

— Da, mar mi je. Mrtvim ni nič mar, kaj govorijo živi!

— Komisarjeva sestra stanuje v hiši Giuseppe Fiore, to moraš pomisliti.

— Mislila sem. Kačam je treba jezik oštuliti.

— In kaj hočeš, da napravim? Če bi bil mlad, bi rekel: „Pojdem in odrežem jezik konju Giuseppe Fiore, da kaznujem njeno obrekovanje.“ A sem star, draga hči, star sem in marsikaj govorijo na moj račun!

— Res je, ded, res je! Vsi nas opravljajo, vsi bi nas radi poteptali, ker smo sami... Vi ste stari, medve sva ženski... Ignassiu, Bannin mož, kakor

bi ga ne bilo: na nič drugega ne misli ko na svoje koze in krave.

Sklonila je glavo in skoraj stokajoč povzela:

— Nihče nas ne spoštuje... vsi nas opravljajo... vsi bi nas radi videli mrtve... Da, da, in tudi jaz umrem kmalu, to čutim tu v srcu... čutim...

— Columba! Kaj tako govoriš?

— Ker umiram od srda, ded! Ne vzdržim več. Vam povem to, drugim ne. Trudna sem.

In se je zgrudila na tla, žalostna in res izmučena, tako izmučena, da se ni mogla več zdržati na nogah. Male zelenkaste starčeve oči so potemnele.

— Columba! Mar nevesta tako govori? Dekle, ki ima doma že poročno obleko? In zakaj vse to? Zaradi babjih čenč. No, povej mi, kaj bi hotela, da bi bila zadovoljna?

— Hotela bi...

Biló ji je, da bi zakričala: »da bi se ne bilo zgodilo, kar se je zgodilo«, a si ni upala.

— Hotela bi, da bi bila že poročena, da bi bila že daleč odtod; tako bi bili vsi bolj mirni.

— A zakaj nisi mirna? Kaj ti za božjo voljo manjka, hči?

— Nič mi ne manjka, ded, a vsi nam želijo slabo; še Banna mi želi slabo. Vem, nisva si ko sestro, ne, ko sosedi sva si, ki si imata nekaj deliti in sta pripravljeni, da si skočita v lase. Celó stric Dionisi Oro, ta umazani berač, ki bi brez nas umrl od lakote in žeje, celó ta govori slabo o nas. In jaz mislim, da je prav on ukradel denar...

Starec je močno udaril s palico ob tla.

— Tisočkrat si mi že to rekla, vnuka! On ali kdo drugi, kaj mi mar! Brigadir je preiskoval v Dionisijevi bajti kakor v drugih hišah... in ni našel nič in stvar je bila opravljena. Tudi jaz se ravnam po njem: nič več ne mislim na to. Čuj, kuščarica moja, tako napraviva: nič več ne govoriva

o tem. In če ljudje mrmrajo, naj mrmrajo! Zavist jih grize. Opazuj, kadar piha veter: nesnago dviga in razpihuje, skale pa ostanejo trdno. Tako je z ljudmi: najslabša sodrga se preriva in mrmra. In če misliš, da spreobrneš svet, boš prej osivela. Opravljaj svoje delo in poslušaj samo svojo vest. In če ti vest nič ne očita, pojdi svojo pot in misli: če me ljudje opravljajo, je znamenje, da mislijo, kako sem srečna!

Pljunil je v pepel, prekrižal noge in roke in držeč se slovesno in ponosno, je bil ko kak star junak iz davnine, ki je v svojem življenju opravljal samo velikodušna dela in preziral ljudsko mnenje. Kljub temu pa mu je desna roka kar naprej drhtela.

Columba je zamrmrala:

— A moja vest ni mirna, ded! Zmeraj se bojim, da se nismo motili... Tudi danes sem iskala... In če bi bil denar v hiši? Če bi ga našli, ded? Kako bi bila zadovoljna! Tako ne bi več govoril, da smo ga mi obdolžili in bili krivi njegove bolezni...

Starec ni odgovoril, a ona je dvignila blede obraz in trenutek sta se gledala kakor sovražnika, ki sta pripravljena, da se spoprimeta.

— Columba, — je rekel in stisnil zobe, — saj noriš. Spregovoriva odkrito enkrat za vselej. Jaz nisem nikogar dolžil in če še kdaj izrečeš to besedo, te s palico pobijem. Ne maram se prerekati, poslušaj me! Prvi trenutek po tistem dogodku, v prvem navalu jeze sem morebiti imenoval onega nesrečnega, a potem... za božjo voljo, kdo ga je potem še iskal? Ali sem ga morebiti naznanil? Ali sem morebiti o tem s kom govoril? Če so ga ljudje tako slabo cenili in mislili, da je zmožen kaj takega, ali sem jaz kriv?

— Vi, ded, ste se mu smejali, Banna, moja sestra, ki ima jezik ko kača, pa ga je pri sosedih opravljala in tako sta ga sleherni dan malo po malo spravila ob dobro ime.

Starec je dvignil palico.

— Kar udarite me, razbijte mi glavo! — je rekla z rastočo jezo. — Prej pa moram govoriti. On je nedolžen in mi smo ga obrekovali... mi, da, mi, zakaj tudi jaz sem govorila zoper njega... in ljudje to vedo in začenjajo dajati njemu prav. Prišel bo dan, ko bodo kričali vsi zoper nas in govorili: »Oni so ga ubili, izvabili so ga v hišo kakor v zasedo in ga zahrbtno napadli, ker so ga sovražili...«

Ded se je pomiril.

— Ti si ga privabila, ne jaz! Ti si mu odprla ponoči vrata in ga peljala v svojo sobo kakor propadla ženska. Zakaj si to napravila? Takrat bi ti bil moral razbiti glavo, ne zdaj; pa sem te pustil, bojazljivec, da si delala, kar si hotela, ker si bila sirota in te mi je mati, ko je umirala, priporočila, naj ravnam lepo s tabo. O, ne, ženska, ki podnevi molči in ponoči odpira vrata svojemu ljubemu, ne, taka ženska ne zasluži, da bi lepo ravnal z njo! K vragu, kdor ji veruje! Propast hiše je — in ti, ti si postala propast mojega doma!

S palico se ji je dvakrat dotaknil glave in začela se je tako tresti, da ni mogla več govoriti.

— Zdaj molčiš? O, jaz sem ga privlekel v hišo! Zini mi še kdaj to neumno besedo! Če te je zapustil spomin, slabo zate, jaz pa se še nisem pootročil. On, berač z nogavicami, nas je sovražil in se nam posmehoval. Mar te ni on zapustil? Če bi ga ne bila sprejemala v hišo in se ne bi bila poniževala, kakor bi bila ženska, ki ni za nobeno rabo, bi te bil cenil. Ženska mora biti ženska, zlasti če nosi tako ime kakor ti. A ti si, kakor se zdi, na to pozabila; nisi se več spominjala, da si vnukinja Remunda Corbuja in hči Battiste Corbu. Ti nisi posnemala svoje matere, ki se je poročila s svojim bratrancem, sinom mojega brata, da se ne bi družina razpršila. Ne, ti si gledala za sinom navadnega kozarja, za študentom brez hiše in glave, pokvarjenim fantom, ki ni bil

ne tvojega rodu ne tvojega stanu. In prav ti je, kar se ti je primerilo! Zdaj se nikar ne cmeri in si odgrizni jezik! O, mi naj bi ga bili umorili? — je nadaljeval, ne da bi poslušal Columbo, ki je nekaj golčala. — Sam se je ubil s svojo razbrzdanostjo in pokvarjenostjo! Sicer pa, ne boj se, vnukinja, ne bo umrl. Dela se tako, a kdo ve, kdo ve, če nima spet kaj za bregom! Zaprt je v svojem brlogu kakor zla misel v glavi kakega hudobneža: lepega dne se prikaže in bo kakor bič. Dovolj, ne govoriva več o njem! To je zadnji pot, da sem o njem govoril. Samo še nekaj ti moram povedati: ali bi se rada poročila z njim? Napravi, kar sama hočeš! Ali sem ti kdaj branil? Moja krivda je, da sem bil jaz, jaz, Remundu Corbu, vedno premehek s tabo! Sploh nisem bil človek, bil sem kakor prača v dečkovih rokah: nategne jo sem, nategne jo tja, končno pa se utrga. Prav mi je! In radi Zuampreda Cannasa, ali sem ti kdaj kaj rekel? Ko je prvič vprašal, si ga zavrnila, v drugo si rekla dà. Ali se zdaj kesaš? Še zmerom lahko napraviš, kakor hočeš; ni ti treba poslušati, kaj drugi svétujejo. Nekoč, vnuka moja, — je nadaljeval in se raznežil ob vdano trpeči Columbi, ki se je dvignila in naslonila glavo na ogel ognjišča, — v tistih časih, ko sem imel še noge kakor jelen, sem bil v gozdu nad Dorgotori pa zagledam nekega človeka, ki nabira metličje. Šel sem kar mimo, a me je poklical: »Pozdravljen, prijatelj, pozdravljen!« In ali ti nisem prepoznal v njem prijatelja iz otroških let, sina Sadurra Chessa iz Tibija? Sadurr Chessa je bil bogat, vnuka moja; imel je tri sto krav s teleti. Njegov sin je takrat študiral, da bi postal doktor, a poslušal je nasvete zdaj tega zdaj onega, opustil študije, začel s trgovino, poskušal z vsemi poklici, pognal po grlu vso dediščino, obubožal in postal nazadnje pometač! Tako ti pravim, golobica moja mala, napravi, kakor hočeš, samo drugih ne poslušaj!

Columba ni odgovorila, spet je postala molčeča ko po navadi, a dedove besede so jo očitvidno le pomirile; njen obraz in njene oči so dobili običajni izraz.

— Pojdi, pojdi spat, — je nadaljeval in se sklonil, da bi vzel spet živ ogorek, ker mu je bila pipa ugasnila, — pa spi sedem ur in videla boš, da nehajo muhe brenčati. Na cvetno nedeljo pride Zuampredu zaradi oklicev, potem pride dan poroke in pojdeti. V njegovo stajo pojdeš, preštevala boš njegove krave in imela na razpolago denar, da boš plačevala hlapce. Skrbi ti ne bo manjkalo; tedaj te bodo muhe lahko pikale, a ne boš niti zmajala z glavo, da bi jih pregnala.

Columba je vstala, ubogala kakor dekletce, prižgala svojo okroglo leščerbo, ki je bila iz medi in je nihala kakor pomaranča na veji; zaprla je vrata na cesto in jih zapahnila z železnim drogom.

— Columba, — jo je vprašal starec, medtem ko se je pripravljala, da bi odšla spat, — ali si plačala Martini Appendu?

— Ni hotela.

— Potem pa ji jutri pošlji, kar ji gre, in je ne išči več.

— Ogenj naj jo išče! — ji je priželela Columba, ki se ji je znova pomračil obraz, in je odšla. Ko je ostal sam, se je tudi ded zamislil in se s skrčeno roko oklenil kolena.

— Remundu Cò, — si je jezno rekel, — star si, a si še neumen! Tega dekleta ne smeš puščati samega; preveč si jo prepustil sami sebi! Vsak pih vetra se ji zdi, da je glas, in trese se kakor list. Taka je, kakor bi bila pod vplivom kake čarovnice!

Ni verjel v čarovnije, a že nekaj časa je vsakokrat, kadar je bil doma, občutil nekako moro, kakor bi bil kdo skril pod ognjiščem kak čar, katerega onih kipcev iz probkovine, pokritih z bucikami, kakršne je delala tudi Martina Appedu, ki polagoma

ugonobijo nesrečnika, pod čigar nogami so skrite, dokler ne umre. Columba je bila vedno slabe volje in tudi Banna je bila večkrat kakor zaskrbljena. Starec se je spomnil žalostnih časov, ko je bila njegova hči bolna in so kateri dan upali, da jo rešijo, drugi dan pa so se bali, da umre. Pa ne, niti v tistih časih ni občutil takega nemira, kakršnega mu je zdaj povzročala Columba. Bilo je, kakor bi dekle obdajal kak nalezljiv čar: koder je šla, je pustila za seboj občutek žalosti. Ded si tega ni znal tolmačiti, a spomnil se je, da je Giuseppa Fiore, ki je vedela za ljubezen med Columbo in študentom, rekla starcem na trgu: »Remundu Corbu mora še zadostiti za grehe!«

— Grehi, grehi! — je rekel z visokim glasom in se ves stresel kakor konj, ki bi se rad iznebil uzd in sedla. — Ne, jaz nimam grehov, da bi se moral pokoriti zanje. Kar sem napravil, vem, zakaj sem napravil! Kaj pa so meni napravili? Mar naj bi se dal zaklati? Bog me je ustvaril, da živim, dal mi je noge, da hodim, in roke, da dvignem lesa na prelazu.

Pipa mu je medtem spet ugasnila, pa je le še vlekel, a je čutil grenko slino. Jezno je pljunil, nato vstal in šel pogledat konja, ki je dremal in s slabimi zobmi grizel seno. Bil je staro kljuse, poln brazgotin in okrnjenih ušes, ker so ga starčevi sovražniki več ko enkrat z nožem zabodli in porezali. Zaradi tega ga je imel rad. Ko mu je spet napolnil jasli s senom in čutil na licih topli dih, prihajajoč iz konjskih nozdrvi, se je raznežil.

— Stara sva, — je rekel in ga potrepljal z roko po hrbtu, — a najina koža je trda... In če bi bilo treba, bi še dirjala...

Vrnil se je, zaprl vrata in legel na rogoznico. Kadar je bil vznemirjen, se ni nikdar slekel in je imel rajši rogoznico ko postelj; tako je obdržal navado, da je bil za vsak slučaj pripravljen. Zdaj mu

sicer ni nič grozilo, vsi njegovi so bili zdravi, vse mu je šlo po sreči, Columba je bila na tem, da se poroči z bogatim možem, vendar ga je še vedno nekaj vznemirjalo, kakor bi se bližala kakšna nevarnost.

Zaspal je z mislijo na Innassija Arrasa in še v dremavici se je silil, da bi se prezirljivo smehljaj in mrmral besedo »lenuh«, vendar mu je tudi spomin na starega, zdaj neškodljivega sovražnika vzbujal ta večer neko čudno neugodje. Kakor skoraj vsi stari ljudje je spal malo in slabo in se je čez nekaj ur nemirnega spanja zbudil. Ogenj je bil ugasnil, sever je pihal in se zaganjal v vrata na dvorišču. Mrazilo ga je in iztegnil je roko, da bi povlekel nase volneno vrečo, ki jo je imel za odejo, a ta gib je zadostoval, da se je popolnoma predramil. Tedaj je spet občutil ono moro, ki je bil pod njeno težo zaspal.

— Columba...

Dà, Columba je bila njegova stalna misel, za vse drugo mu je bilo zdaj malo mar. Preteklost je bila preteklost, prihodnosti zanj ni bilo. Ko se Columba poroči in odide, mu ne preostane drugega, ko da bo tudi stojé dremal in premleval svoje misli, kakor je konj drobil seno...

Toda ali pride dan Columbine poroke in njenega odhoda? Prav ta misel vznemirja starca. Columba je še pod vplivom svojega žalostnega doživljanja s študentom, in ta urok tlači vso družino... Kakor hud spuščaj je, ki je spočetka, kakor bi se človek zbodel z rožnim trnom, a se polagoma prisadí in se ne pozdravi, čeprav ga zdraviš s peklenskim kamnom...

Ded se je obračal na rogoznici in začel spet sam s seboj govoriti.

— Stari, veš, kaj ti dem? Rano bi moral takoj zdraviti z žarečim železom. Ko ti je Banna povedala, da je Columba ponoči sprejemala kozarjevega sina, bi moral oba nažgati z jermenom. Pa si ju pustil v

miru. Študent ti je kratil spoštovanje in ljudje so se smejali in govorili: »Prav je, da vzameš v hišo vselega fanta, odpiha ti denar kakor veter listje z drevesa!« In Giuseppa Fiore je rekla: »Remundu Corbu mora zadostiti še za grehe...«

Nenadoma je vrgel vrečo z glave in odprl oči. Vse je bilo temno, a tam pred ognjiščem je še vedno videl blede in podsmehljivi obraz Jorgja Niedduja in njegove lesketajoče se oči; še vedno je občutil ono nejevoljo, ki so mu jo nekoč vzbujale študentove besede in njegova navzočnost... Ah, on je tu, še je tu, sredi med njimi je, vedno bolj je močan in jih končno požene iz hiše.

»Ded, — je rekla z žalostnim glasom Columba, — rada bi bila že daleč odtod... tako bi bili vsi bolj mirni...«

Kaj naj napravi, da bi se pomirila? Nazadnje, staremu ni za njegovo vznemirjenost; preživel je tako burno življenje! A neprestane Columbine žalosti ne more prenašati. Kaj naj napravi? Naj še išče tatu? Naj znova preišče vse koče v sosesčini? Čemu? Da si nakoplje spet po nepotrebnem novih sovražnikov? Denar je izginil, naj ga je vzel Giorgio, naj ga je vzel berač ali kdorkoli izmed sosedov. Tudi če bi ga našel, ne bi nič koristilo. Zlo ni v tem, mnogo globlje ima korenine, dalje, mnogo dalje sega in se ne da ozdraviti. Tudi če bi šel ded v cerkev in bi pokleknil sredi ljudi in zaklical: »Jorgj Nieddu je nedolžen! Obdolžil sem ga, ne da bi bil prepričan o njegovi krivdi!« — kaj bi koristilo? Da bi se ljudje smejali. Mržnja med starcem in mladeničem bi kljub temu ostala, saj bi ta netil kakor prejšnje čase zdražbo v družini in Columba bi dalje trpela. Bolje pustiti, naj gre vse svojo pot. Čas ozdravi vse. Columba odide s svojim bogatim ženinom in zanjo se začne novo življenje. Ded jo pojde večkrat obiskat, dá njenim otrokom palico, da jo bodo jezdili, posadi jih na svojega konja, naroči svojim hlapcem, naj

napravijo iz svežega sira ovčke, ptičke, pletenice in amulete, da jih podari vnučkom. Žalostni časi so minili.

Skušal je spet zaspati, a ni mogel zapreti oči. Trepalnice so se mu tresle in nekaka utrujenost mu je trla hrbet.

Zdajci je zapel petelin in starec je prešel iz vznemirjenja, ki mu ga je povzročala sedanost, in se predal spominom na preteklost. Tedaj ga je prevzel občutek oddiha in pozabe. Bil je kakor človek, ki odrine od brega reke in plove in plove v lahkem čolnu po tihi vodi proti pristanu. Vsakikrat, ko je slišal peti petelina, se je spomnil vzkrikov, ki so odmevali v tišino gozda, ko so napadli njegovo ženo... Njegova žena! Ko je ponoči spal v postelji in se zbudil, se mu je često zdelo, da je še poleg njega, suha in topla, trda in krepka. To je bila ženska! Nikdar solz, nikdar prošenj ne jadikovanja. V žalostnih časih je bila ko jeklena palica, ki se ne upogne, a ko so prišli mirni dnevi, jo je nenadoma zlomilo.

Za ženico, ki je hodila kakor Banna, udarjajoč z nogami po tleh, in skrivala roke v gubah ogrinjalke, se je vrstila dolga procesija... Prijatelji in sovražniki, sodniki in žrtve: prikazalo se je ozadje nekega gozda, zaslišal se je topot konja, strel, vzkrík... Potem se je pozorišče spremenilo v mračen prizor: neka ženska z razpletenimi lasmi je klicala po maščevanju... Teta Giuseppa Fiore se je tiščala za ognjiščem in vsako toliko jezno zavreščala kakor sova v gozdu... Innassiu Arras se je poganjal s torbo na hrbtu od pečine do pečine... Nato se je prikazala podružnica; oltar je bil pokrit z rdečim cvetjem in Kristus je bil položen na rumeni preprogi kakor na sončnem četverokotu.

Škof iz Nuora, lep kakor sveti Janez, je blagoslavljal z dvema prstoma in moški in ženske so se vrstili mimo Kristusa, poklekali in prisekali, da

odložijo sleherno mržnjo, sleherno misel na maščevanje, poljubljali so okrvavljene noge Gospodove, potem pa šli na zeleno trato, plesali in jedli in nezaupno gledali tega in onega, s katerim so prisegli skleniti mir.

Tok spominov je nosil starca in kakor voda v reki ob večerni zarji, tako so tudi njegovi spomini odsevali modro in rdeče, v mlečnem blesku in v črnih sencah... Bil je prepričan, da ni storil nikomur nič hudega. Samo branil se je, kakor se pač vsak pravi človek. Zdajci se je nasmehnil pod vrečo, medtem ko se je tudi konj na dvorišču zbudil po kratkem spanju in znova začel gristi seno ter je semtertja kaj završalo v vetru, ki je pojemal.

Spomin je moral biti prijeten. Starec je videl še neko cerkev, a ne tiste »mirovne«. Črn Kristus je gledal s prižnice in bilo je, kakor bi govoril.

»Tu, tu, v tej cerkvi je nekdo, ki misli kakor Judež izdati svojega brata...«

In Innassiu Arras je jokal. To je bil najsmešnejši spomin, kar jih je mogel stric Remundu priklicati...

— Vendar, kakor resnično je Kristus, posihmal mu nisem več slabega želel. Bilo bi, kakor bi želel slabo beraču Dionisiju Oru!...

In vendar!... Spomin na berača mu je pregnal dremavico, v katero se je bil spet pogreznil. Nekaj neprijetnega kakor nenaden sunek ga je streslo. Čoln je prispel na drugi breg, treba je bilo skočiti na tla, vrniti se v sedanjost, v resničnost. Columbin glas je še žalostno in mrzlo odmeval:

»Mislim, ded, da bi bil lahko... tudi Dionisi Oro... Zakaj ne daste še preiskovati?...«

Starec je sédel in se popraskal po licih.

— Prekleti vsi sedmeri glavni grehi! Ako vidim Martino Appedu, ji izbijem zobe in ji porečem: »Lahko bi bila molčala in ne vznemirjala dekleta! Pojdi k vragu, stara klepetulja!«

Petelin je spet zapel in starec je vstal, odprl vrata in šel gledat konja na tihem dvorišču pod zelenkastimi zvezdami, ki so bile, kakor bi jih zibal veter.

III

Ker se mu ni posrečilo dobiti svireli, se je Pretu zadovoljil z nekakimi manjšimi piščalkami, ki si jih je sam napravil iz debele ovsene slame. Sedeč ob meji, kamor so se odpirale male Jorgjeve duri, je igral napev sardinskega plesa ali »gosos«¹ svetega Frančiška in brlizganje njegove »leonedde«² se je mešalo z brenčanjem muh.

Bil je poldan. Veliki, beli oblaki so šli preko sonca in vsa pokrajina zelenih in sivih dolin, zaprta z vijoličasto črto visoke planote, je kakor dremala. Semtertja pa je sonce spet posvetilo in tedaj sta se trava in grmovje lesketala in vsa pokrajina se je zamajala v vetru, kakor bi se nenadoma zbudila.

Tudi Jorgj je dremal, a vsako toliko se je zganil in se ob brlizganju piščalk spomnil raznih stihov iz svoje knjižice.

»Prazno upanje in laži so za neumneža in sanje dvigajo nespametnike.«

»Kakor oni, ki objema senco in teče za vetrom, je tisti, ki da na slepilne privide...«

Pa vendar je venomer upal in šibkost, v katero se je vsak dan bolj pogrezal kakor v mehke in tople vrtinec, mu je često vzbujala bolesterne privide. Ob takih prilikah je bil celó zadovoljen s svojo negibnostjo.

— Kako naporno je vstajati in hoditi! Le čemu? Življenje je v gibanju veseljstva, skale in rastline pa tudi živijo, ne da bi se gibale.

¹ Hvalnice.

² Piščalka.

Menil je, da njegovo omotičnost in utripanje njegove uboge krvi povzroča vrtenje zemlje, in zdelo se mu je, da ga večno gibanje vseh stvari vleče preko prostora in da ure in dnevi tečejo za njim.

— Dan je minil prav tako zame kakor za srečnike zemlje, — je mislil, ko se je zgrinjal večer, — le da jaz nikomur nisem nič hudega napravil...

Toda ko je bil ponoči sam in se je v temi zbudil, ga je zgrabila groza živih pokopanih, da se je v obupu ves tresel in mu je mrzel pot močil lase. Včasih ni do zore več zaspal in tedaj je bila njegova edina tolažba upanje, da kmalu umre.

Hlapčičev razdraženi glas ga je vzdramil.

— Prizanesite,¹ sem vam rekel! Zdaj ko ste našli pot, jo hočete siloma izrabiti s prihajanjem in z odhajanjem...

Upadli beračev glas je pa le odmeval v tišino ob meji; bilo je, kakor bi njegove počasne, presekanke besede padale v travo, medtem ko se je zvonki Pretujev glasek dvigal in gubil v jasnem zraku.

— »In nomen de su Babbu, de su Izu, de s'Ispiridu Santu, faghide sa caridade a custu poberu ezzu istorpiadu...«²

— Če ne greste, vas zakotalim po bregu kakor brinovo jagodo!

— Sveta Ana in sveti Elija ti pomagajta, kje je gospodar?

— Kje naj neki bo? Na konju na svojem pašniku. Tja pojdite, da vas natakne na raženj!

Mož pa je s svojimi okroglimi očmi, svetlimi ko dva še ne prav čadova lešnika, buljil v Jorgjeve duri in se bližal, kriveč se pod svojo polno torbo.

— Kar vstopi, Dionisi, — je rekel z visokim glasom bolnik. In berač je vstopil, za njim pa Pretu,

¹ Prizanesite (Perdona) rečejo beraču, ko mu ne marajo dati miloščine.

² V imenu Očeta, Sina in Svetega Duha, dajte miloščino temu revnemu, nadložnemu starcu.

ki se je dvignil na prste, da bi pogledal v vrečo.
— Daj mu kaj, Pretu!

— Kaj naj mu dam? Kar nama ostaja? Ali ne vidite, da ima vrečo polno kruha, skute in kislega sira? Dajte ga meni, stric Dioni, — je pristavil in se namrdnil, — napravimo velikonočno pogačo. Bogatejši ste ko midva, pa prihajate nadlegovat...

— Nehaj, Pretu! — je zaklical Jorgj jezno, ne da bi za trenutek obrnil oči od berača, ki je gledal okoli sebe in vzdihoval.

— Vsak dan je tukaj, — je golčal Pretu, ko je privzdignil pokrov pri skrinji in vzel polovico pogače, ki je bila okrogla in rumena kakor luna.

In vsak dan je imel bolnik isti vtis: da prihaja Dionisi Oro sam od sebe ali po naročilu — čigavem? Columbinem ali starčevem? — vohunit v njegovo hišo. Spočetka mu je vzbujal radovednost in odpor, a je čakal, da mu pove kaj nenavadnega.

Mož pa je govoril malo in neskladno.

— No, Dionisi, kaj je novega po svetu? Ali si poslušal pridige?

— In kako, srčece moje! ... V tistih časih, ko ljudje še niso bili pokvarjeni, so puščavniki jedli pse...

— Zdaj pa, ko so pokvarjeni, jedo teleta in imajo prav! — je zaklical Pretu in mu nejevoljen dal pogačo.

— Kaj pa, ali si bil pri spovedi? Zdaj smo v postu! — je zavpil Jorgj.

— Ali ste bili pri spovedi? — mu je Pretu zakričal na uho.

Mož se je zdrznil in razjezil.

— Eh, saj nisem tako gluhi! Da, bil sem v cerkvi. Lepe pridige, da! Kakor bi bil sveti Frančišek.

In je poljubil svoje svetinje in se pokrižal.

— Kdo?

— Kdo? — je zakričal Pretu.

— Daj no, pusti mi ušesa v miru! Župnik De-fraja, pravim, da bi mu prestrelilo žep!

— Res je, — je potrdil Pretu. — Tako pridiga kakor kak svetnik. Glasu nima močnega, govori pa tako, da se ljudje jočejo. Mati mi je povedala.

— Torej je čas misliti na grehe in se poboljšati. Zakriči mu, Pretu!

— Torej je čas, da se spoveste svojih grehov, — je po svoje zakričal hlapčič Dionisiju Oru na uho.

— Vsi smo v smrtnem grehu, — je odgovoril berač. Potem pa kljub žaljivkam, ki mu jih je deček kričal, ni več govoril, pač pa se je oziral okoli, se večkrat okrenil, ogledujoč si okrušeni strop, in se končno odpravil.

— Če nič ne želite, grem tudi jaz, — je rekel Pretu. — Mati pojde v cerkev, pa bom varoval malega.

— Kar pojdi in glej, da kupiš svečo!

— Stric Jò, — je pripomnil deček kljubovalno, — denar je pošel, to veste ... Pa dajete kruh temu postopaču ...

Jorgj je nejevoljno vzdihnil in pogledal skozi duri. Vreme je bilo lepo in odsev obronkov, pokritih z bleščečo se travo, je segal do sten v hištrni.

— Dve bo, Pretu. Ob štirih pride doktor in spomnim ga, da bi bilo treba napraviti pogodbo glede prodaje hiše.

Pretu je dvignil in spet z ropotom spustil pokrov skrinje. Isti trenutek je nekdo potrkal na glavna vrata in bolnik se je zdrznil, ne vedoč zaradi kate-rega hrupa.

— Kdo neki je? — je vprašal in s široko odprtimi očmi strmel v široko odprte Pretujeve oči. — Doktor gotovo ni.

In Pretu ne bi bil odprl, če ne bi bil hripav glas zaklical:

— Pošta.

Val svežega zraku se je razlil v hištrno in pismoša, ali bolje eden izmed kočijažev, ki so vozili pošto med Nuorom in Oronouom, je vstopil z zavitkom in spremnico v roki. Bil je visok, mršav mož, oblečen v staro uniformo cestnega čuvaja, ki so ji rdeči naši že kakor zarjaveli. Tudi koža njegovega koščenega obraza je bila rjastordeča, osušena od vetra in sonca, a pod rdečkastimi obrvmi, ki so sršale kakor suho grmičje na robu pečin, so se smehljale kovinskosinje oči. Bilo je, kakor bi prinesel v hišo dih širnih pokrajin, ki jih je vsak dan premeril.

— Zavitek! Iz Nuora! Podpis! — je zaklical s svojim hripavim glasom. — Kako pa gre, Jorgj?

Spustil je zavitek — zabojček, povezan z vrstico in rdečimi pečati, ki so se že odluščili od deščic — in Jorgjeva mizica se je zazibala pod nenavadno težo.

Bolnik je molčal ter gledal moža in pošiljko skoraj z jeznimi očmi; samo spomin, da mu je žena strica Conza vsako leto za veliko noč poslala iz Nuora nekako testeno pogačo in svež sir, ga je zadržal, da ni zavrnil zavitka.

— Kako ti je torej? Le glej, da kmalu vstaneš, lenuh!

— Če bi mogel, — je zamrmral Jorgj in iztegnil roko, da bi poiskal pero.

— Če hočeš, moreš, z božjo pomočjo! Veš, tudi meni je preteklega januarja po svetem Antonu ena noga otrpnila. Vsi so pravili: »Mrtvoud je, ker vedno sediš.« Nekega dne sem tam v čuvajnici pri Svetem Janezu, kjer stanuje moj brat, rekel: Ali se mi noga pozdravi ali pa si jo dam odrezati, saj mi ni tako potrebna, vajeti ne držim z nogami. In veš, kaj ti povem? Ta tukaj — udaril je z roko po nogi, o kateri je govoril — se je zbala in se začela gibati, ta lenuhinja. Včasih se spet poleni, da jo moram vleči, a ji pravim: Hodi z božjo pomočjo! Tako,

vidiš, tu podpiši! Bele roke imaš, lenoba! Vstani, vstani in bolje bo!

— Ali ste kaj videli strica Conza? — je vprašal Jorgj in odložil pero.

— V nedeljo sem ga videl. Sicer pa ne smem pozabiti pogledati k njegovi ženi, ker mi ima dati nekaj zate.

— Torej ni njen ta zavitek?

— Morebiti je njen. Kakor pravim, že od nedelje me čaka. Nemara pa je poslala po pošti. Zbogom, pa le kmalu se pozdravi in spet se odpeljemo!

In kakor bi vedel za bolnikovo misel, je mož hitro odšel in pridržal za seboj vrata, ki jih je Pretu brž zaprl.

V hištrno je spet sijala sinja luč skozi duri, kjer se je sladko in prijazno pomikalo sonce čez prag kakor zvest prijatelj, ki pride vsak dan v goste.

— Pretu, prereži vrvico!

Dokler je bil pismonoša v hiši, deček ni odprl ust, ker se je bal, da se Jorgj ne bi razjezil in zavrnil zavitka, a srce mu je močno bílo. Koliko časa že ni bilo v hiši takega dogodka!

Izlekel je svoj nožič, ki se je zapiral, svoj črni, srebrnkasti nožič, svoj ponos in zaklad, — prinesel mu ga je v lepših časih Jorgj iz mesta — in začel rezati. Precèj debela močna vrvica se je vsa tresla, kakor bi se upirala.

— Stric Jò, po pravici vam povem, da mi srce bije. Kaj je notri? Zdaj je treba izdreti še žeblje, a jih bom kar jaz, sem močan.

Položil je zabojček na stolico in zataknil ost nožiča med deščice, a rezilo se je upogibalo; bila je nevarnost, da se brezuspešno zlomi.

— Ne, ne, ne tako, Pretu! Vzemi nož...

— Moj Bog, kako je težko! Kaj mislite, da je notri? Če bi bil poln denarja? Soldov in lir? Koliko bi bilo? O, z nožem gre dobro! Krepko, Pretu,

krepko in lepo! Na, en žebelj je že ven, av, prst! Glejte ga, že drugi! Prekleti Judje, tako so pribili Jezusa. Oh, srce mi bije kakor prašičku v vreči! Oh, oh!

Sopihal je, se potil in smejal. Tudi Jorgj je čutil, kako mu bije srce. Končno je pokrov iz deščice zaškripal, biló je, kakor bi se sam od sebe dvignil, a je pridvignjen obstal, ker ga je na eni strani držal še en žebelj. Z začudenjem je bolnik opazil plast skoraj črnih vijolic in je mislil, da je zavitek poln samega cvetja.

— Spim in sanjam, — je pomislil in prepričan, da se zdaj zdaj zbudi, ni bil več ne radoveden ne začuden.

Kdo naj bi mu bil poslal te cvetlice? Kdo se ga je neki na ta način in v tem času spomnil kakor dragega pokojnika, ki mu polagajo na grob marčne vijolice?

Hlapčič pa je že dvignil rožnati papir, na katerem so bile stresene vijolice, in jemal iz zabojčka druge predmete, dotikajoč se jih in jih nezaupno ogledujoč, kakor bi tudi on dvomil v resničnost.

Najprej sta bili dve mehki, kakor sneg beli rjuhi, potem tri brisače iz damasta, svetlosive kakor oblački, ki so pluli na ozadju onstran duri, potem nekaj vezanih prtičev, ob katerih se je spomnil Pretu prta na velikem oltarju pri Svetem Juriju, potem šest ažuriranih robcev, povezanih z modrim trakom, potem nekaj sprebelih rutic z uvezeno glo-govo vejico. Na dnu je bila poslikana škatla iz pločvine: dve rumeni, otovorjeni kameli, ki sta jih vodila dva bela in črna beduina, sta tekli preko rdeče puščave; nebo je bilo vijoličasto in na obzorju so se videle zelene palme v oazi.

Hlapčič je vzel škatlo s tresočimi se rokami in se obotavljal, preden jo je odprl. Njegove oči so se srečale z gospodarjevimi. Tedaj se je začel Jorgj

smejati. Bil je živčen smeh kakor iz odpora in nejevolje nad samim seboj in svojim začudenjem.

Škatla je bila polna majhnih, suhih piškotov, ki so bili tenki ko oblati. Pretu je bil kakor razočaran.

— Hm! Ali bodo dobri? Poslala bi lahko onih svežih!

— Ti so fini, luksuzni, — je rekel Jorgj s težkim glasom. — Pokusi enega!

— Jejte jih vi... To so piškoti za bolnike!

A v zabojčku je bilo še blaga: trije ali štirje zavitki, povezani z navadno sivo vrstico. In jih je izvlekel, obračal in gledal in hlapec in gospodar sta se zavedela vsakdanje stvarnosti. V enem zavitku je bil kakao, v drugem sladkor, v tretjem so bile tri škatle sardin, v zadnjem pa salama.

Ko je Pretu tehtal, se veselil in računal z visokim glasom, koliko časa utegnejo trajati te zaloge, je zapadel Jorgj spet v svojo navadno razdraženost.

— Miloščina je to, ti rečem! Kdo, kdo jo je poslal?

— Kdo naj ve, če vi ne veste?

— Jaz nič ne vem. Vse bom vrnil...

— Komu? Če vrnete, pojé vse pismonoša. Čujte, stric Jò, bolje je, če pojedete vi. Najbrž je tista gospa iz Rima, tista... veste, o kateri ste mi oni dan pravili!

Deček je govoril zdaj resno zdaj šegavo, medtem ko so se Jorgjeve oči spet uprle v vijolice in ga je znova prevzelo ginjenje prvega trenutka. Kdo mu je poslal dar? Brez dvoma ženska. Spomini, megleni kakor oblački, ki so hiteli preko ozadja onstran vrat, so se mu spovračali. Zdelo se mu je, kakor bi bil še v Nuoru, in sicer nekega sanjavega večera med barvastimi lučmi in hrumom ljudske veselice. Skupine žensk so stopale v ritmičnem koraku, kakor bi hodile po taktu koračnice, ki jo je igrala godba. Ena izmed teh, morda neznanka z

lesketajočo se kopreno, je zvedela za njegovo nesrečo in se ga spomnila...

Njegovo usehlo srce, a ne še mrtvo kakor te skrivnostne vijolice, je sunkoma bilo: tako se srce pomiloščenca počasi, počasi budi in vrača v življenje.

A to zmedeno veselje se je znova sprevrglo in spremenilo v tesnobo. Jorgj se je skoraj bal gledati darove; zlasti so mu veneče cvetlice vzbujale grozo.

— Vse odnesi, vse zapri v skrinjo, Pretu; ničesar ne maram videti... Hitro, hitro, sicer boš moral vreči vse stran... Pojdi!

Obrnil je obraz v strop in zaprl oči. Pretu, ki je bil vaju takih posebnosti, se je podviral in spravil vse v zavitek. Položil je nazaj rožnati papir in nanj vijolice. Pokrova pa ni zaprl in je položil zabojček na stolicu. Nato je odšel, ker se mu je mudilo, da bi pripovedoval komu o dogodku.

Ure so potekale. Vedno enako toplo in sladko aprilsko sonce, vedno enako kakor zvesto srce, se je nagibalo na nebu, kjer so drug za drugim izginjali oblaki kakor madeži na steklu, ko ga umivaš. Sončni pravokotnik se je približal prav do nog postelje, kakor bi hotel skočiti nanjo, da poboža bolnika. Zabojček z rožnatim papirjem in vijolicami je dajal pustiti izbi nenavaden značaj. Tudi Jorgj je čutil, da ga mineva jeza. Ko je izginila rumena obla sonca in je ostala za njo na obzorju velika vijoličasta koprena, se mu je zdelo, kakor bi se razširila po izbi barva venečih vijolic, nad njegovim srcem pa tančica miru.

Ne, kdor mu je poslal ta dar, ne more biti kdo izmed običajnih, navadnih dobrotnikov. V spomin si je klical vse osebe, ki jih je poznal v Nuoru, in mislil na male vrtove, ograjene s kamenjem, pokrite z velikimi, trdimi in bledimi cvetovi cvetač in z zelenimi lasmi žafrana. Tu in tam se je pokazalo sinje oko hijacinte in se je zlatorjavo lesketala mačeha, a oseba, ki je nabirala vijolice, se je morala

pripogibati ob stezi, ki jo je zlatilo sonce in so jo senčili gradni v tišini gore Orthobene. Kdo je bila? In če je bil moški? In če je bila kaka revna služkinja? Ali kaka bosa deklica, ki je vlekla za seboj butaro drv?

Kdorkoli je bil, Jorgj se je čutil navezanega na neznanega dobrotnika. Navezanega, navezanega za vse uboge dni, kar mu jih je še ostalo. Nekdo mu je, ne da bi se pokazal, vrgel od daleč zanko kakor pastirček, ki se ob pomladnih večerih skrije v grmičje in meče zanko na speče žrebè.

Ob hlapčičevem povratku se je zdrznil.

— Stric Jò, ali spite? Zdaj prižgem luč. Kakšne oči imate! Najbrž imate mrzlico. Ali naj zaboječek prestavim?

— Ne, pusti ga tu.

— In kam bo sédel doktor, če pride? In kaj poreče? Ali naj mu vse pokažemo? Ah, — je pristavil, pripognivši se nad zaboječek, — kako lepo diši! A zdaj je štiridesetdanski post in si moramo pritrgovati. Župnik je danes takò lepo pridigal, je povedala mati, da so ga vsi z odprtimi usti poslušali. Celó te zlodejeve ženske, ki stanujejo tod okoli, hodijo k pridigam. Samo Columba ne hodi, ne vem, zakaj ne. Jutri pride ženin radi oklicev in ji prinese darove. Tam na cesti so pravili, da ga bosta spremljala dva orožnika, toliko vrednosti prinese...

Jorgjeve oči so se napolnile s solzami.

— Pa dobro, naj se vse konča, — je mislil in obrnil obraz v strop, — naj se poroči in naj gre. Potem mi morda vrnejo dobro ime... A kaj mi to mar! Še je nekdo na svetu, ki me ceni, ko mi pošilja cvetlice...

In ob tej misli, ne ob novici, da pride ženin, je zajokal. Njegov jok je bil jok ljubezni ne žalosti in je osvežil njegove veke kakor razžarjene obali.

Doktorja ta večer dolgo ni bilo. Končno so se

oglasili v tišino na dvorišču počasni, težki koraki in obenem pesem, ki naj bi bila žalostna in slovesna, a je bila smešna kakor jok krepkega moža.

»Tam po polju, tam po travnikih...«

Hlapčič je odprl in možakar je s svojo palico, s svojimi težkimi nogami, s svojo čepico in krznenim ovratnikom treščil noter. Morda je bil zaradi tega, ker je bila noč topla, bolj zaripel ko navadno. Pot mu je kakor svetla tančica pokrival obraz, in oči so se mu lesketale.

Medtem ko je Pretu mirno stal ob stolici in bil pripravljen, da prenese zabojček, je doktor poslušal Jorgjevo žilo.

— Dobro je! Kako pa preganjamo čas?

— Dobro. Prestavi ono škatlo, Pretu!

Bolnikov glas je bil sladek, šibek. Deček je vzel zabojček v naročje in se je nalašč ustavil pred doktorjem, ki je pa sédel, iztegnil nogo in tolkel s palico po tleh, ne da bi bil opazil novost in nenavadno veselje, ki ga je izžareval Jorgjev obraz. Tudi on, doktor, je bil vesel; smejal se je ob tem, kar je pripovedoval — neki doživljaj z lova, neke vrste spopad z gozdnimi čuvaji, ki so ga zalotili, ko je v gozdu streljal jerebico.

— Zdaj je vendar čas valjenja, doktor; zakaj hodite zdaj na lov?

— Ha, ha, čas valjenja? Dà, pomlad je, prav imaš, toda ali lovec spomladi ni človek? Človek je kakor vsi drugi in gre v naravo. In če ne lovi, kaj naj dela? Naj séde pod drevo in sanja o kaki ženski? Lovec ni pesnik. Te lepe dni ga žene v naravo, da zapusti vas, to odprto galejo, in da diha zrak, ki ne pozna nesnage. In ko je tam zunaj, pozabi, kdo je in zakaj je šel iz vasi. Med njim in nebom ni drugega ko jerebica in ta trenutek je edini cilj njegovega življenja, da zadene jerebico. Če se to ne posreči, trpi in meni, da ni več živ človek, da ni

več bitje, ki bi moglo razložiti smoter svojega bedastega življenja.

— Vi ste prirodnjak ... Tolstoj ...

— Pojdita k vragu, ti in tvoj Tolstoj! Jaz ljubim, kar se mi zdi in kar mi ugaja: lov, tobak in vino, če je potreba ... Ti in Tolstoj me ne nadlegujta ... Nikomur ne napravim nič hudega: živali ne trpijo. Velik sem in rejen in bom dolgo živel, medtem ko si ti s svojo ljubeznijo do bližnjega ohromel in napravil kakor redovnice, ki se same zapro v ječo. Jaz hočem biti prost, prost — je kričal in vsa hištrna se je tresla pod udarci njegove palice — in požvižgam se na vse neotesance in polizance! Jaz grem, kamor se mi zdi in mi ugaja, in veper in sokol sta edina sovražnika, ki se mi ju zdi vredno preganjati. Na vas, ljudje, se požvižgam. In če napravim jutri kako neumnost, ki vam ne škoduje, kaj vam mar? Jaz napravim to, kar se mi zdi in mi ugaja! ...

Bilo bi nesmiselno kaj ugovarjati. Doktor je često menjal svoje mnenje in je kričal, kadar je bil zadovoljen. Ta večer je moral biti zelo srečen. Zakaj? Jorgjeve ustnice so se nabrale v hudomušen smehljaj.

— In ali se je duh še prikazal Margheriti?

Možakar se ni samo pomiril, temveč se je spet začel smeјati in peti: »Margherita, saj nisi več ti ...«

— Zdaj vam povem, kaj je napravila ta šema ...

Pretu se je tiho približal in se ustavil za doktorjevim hrbtom. Senca dveh glav, ene ogromne in poskakujoče kakor orjaški pajek, druge podolgovate in negibne kakor črna risba, je pokrila vso steno v ozadju sobe.

— Ta šema je torej tekla k vaši padarici, ki ji je dala ko po navadi piti svoje mešanice. Zdi se, da so jo zmešale. Vse te dni sem videl, da je potrta in bolj šemasta ko kdaj prej. Danes, ko sem se vrnil z lova, sem jo našel zleknjeno na tleh; bila je rume-

na in zmedena. No, dragi moj prijatelj, in veš, kaj mi je rekla? Da ima kačo v želodcu. Crkni, sem ji rekel. In je jokala, mi objela kolena in me prosila, naj ji dam protistrup! Dal sem ga ji... Dve unči ricinovega olja in jo pustil, naj še dalje joče. Sicer pa ni slaba, predragi Jorgeddu, — njegove oči so se uprle v dijakove z zvitim, ljubeznivim pogledom. — Ni slaba, saj razumeš... ali vsaj zdi se, da ji ni mar...

— Vi ste krasen človek, doktor!

Krasni človek se je spet zasmel, kakor bi se zabaval ob kaki svoji skriti misli, a v njegovem glasnem smehu je bila tudi ničemurnost, zadoščenje in še veselje človeka, ki misli, da je ljubljen.

— Mar misliš, da je zmožna, vdati se iz ljubezni? — je vprašal po francosko, obrnivši se k Jorgju kakor do človeka, ki pozna svet in so mu nemara bolj ko njemu znane skrivnosti ženskega srca. — Grobo sem ji povedal, da je ne vzamem. Pomisli, če se nisem poročil z meščanko, naj si nadenem jarem s kmečko! Pa pravi, da je bolj zadovoljna tako, suženjska duša... praznoverna, barska, bolj zamotana kot še tako moderna duša. Zgodbico o duhu si je sama izmislila, dragi! Nisem je klical oni dan, prišla je v mojo delovno sobo in rekla, da pojde, ker sem jo neko jutro trikrat ozmerjal. Nagnal sem jo in ji rekel, da mi napravi znansko veselje, če pojde. To je bil strah, prijatelj moj dragi, ker sem jo zapodil. Oprezno, oprežno se je vrnila in ne dolgo tega... se je zgodilo, kar se je moralo zgoditi. Poljubljala mi je roke, njene ustnice so gorele. Povedala je, da me ljubi že izza dvanajstega leta; menda je bila tedaj bolna in sem jo skrbno negoval... Dovolj, dovolj. — Obdržim te, zadovoljen sem s teboj, a poročim se ne, še v sanjah mi ne pride na misel... In tudi na mojo oporoko ne upaj, sem ji rekel. Ne, draga, jaz ne verujem v žensko ljubezen in tudi v moško ne, v nobeno ljubezen. Drugega ni ko nagon, račun in navada...

— Torej boste lepega dne, ko boste trudni, svojo služkinjo pognali...

— Ne, nikdar!

— In če jo obdržite, pomeni, da jo imate radi!... Ako jo obdržite tudi tedaj, ko si je ne boste več želeli, pomeni, da ljubezen obstoji... Da, da, obstoji! Dajemo ji različna imena: dolžnost, usmiljenje, navdušenje, sočutje, tudi navada. Na vse zadnje je vse ljubezen... Obstoji, obstoji!

Mislil je na vijolice, na neznanega dobrotnika in čeprav se je doktor smejal in ga podsmehljivo gledal, mu je končno razkril vzrok svojega navdušenja.

— Poslušajte, doktor, nekdo mi je poslal cvetlice... Meni, razumete, prav meni... To pomeni, da se nekomu smilim, zares smilim, iz resnične ljubezni... Tako sem vesel, da se mi zdi, zdaj zdaj bom ozdravel... Pretu, pokaži doktorju!...

Deček je brž prinesel zabojček in ga položil pred posteljo, a ga je kmalu spet odstranil, ker je hotel doktor s palico brskati po njem.

— Vi se smejete, a je vendar tako, — je povzel Jorgj, medtem ko je Pretu postavil zavitek na skrinjo in znova dvignil rožnati papir, da bi doktorju, ki je zmajeval z glavo in se smejal, od daleč kazal predmete, — jaz sem zadovoljen. Zdi se, kakor bi kdo premostil prepad med menoj in svetom... Če bi mogel vstati, doktor!...

Mož je vstal, udaril s palico krepko ob tla in uprl svetle oči v bolnikove, kakor bi hotel nanj vplivati.

— Če hočeš, moreš! Vstani!

Jorgj se je žalostno nasmehnil.

— Vi niste Kristus!

In da je doktor navaden smrtnik, je pokazal s tem, da se je približal Pretuju, mu vzel predmete iz rok, jih po svoje radovedno ogledoval in razlagal njihov izvor.

IV

Zuampredu Cannas se je ustavil na pol poti med svojo in nevestino vasjo, razjahal in snel kobili brzdo. Medtem ko se je žival v potoku napajala, je ogledoval okolico in mislil, da bi se nemara tu odpočil z nevesto in s spremstvom sorodnikov, ko bi po poroki peljal Columbo v Tibi.

Kraj je bil pripraven za počitek. Ne daleč se je dvigala cerkvena, kjer so pred toliko leti praznovali spravo, in tu in tam je v veličastni samoti visoke planote kak hrast, obdan s hrastiči kakor košata mati z že odraslimi in močnimi sinovi, metal senco na sveže seno in grmičje žoltovine, ki je bila posuta z zlatimi zrnci. Tudi oleandri, ki so obrobjali rečico, so se začeli odevati z rdečimi šopki; vse je bilo sladko in čisto v tem kraju miru.

»Če bi hitro odšli, bi napravili lahko tudi tu majhno pojedino, — misli debeli zaročenec, obračajoč sem in tja lepe kostanjeve oči, medtem ko se kobila otresa in pršijo z njene brzde lesketajoče se kaplje. — Tu je les, tu je voda, lahko bi kuhali tudi makarone.«

In zdi se mu, da vidi k hrastom privezane konje, Columbo, ki sedi na travi, ogenj, zakurjen med tremi skalami, in raženj, ki se vrti nad žerjavico. Zadovoljen se zavihti spet v sedlo in kmalu se njegova postava, ki je bila na konju mogočna in imela nekaj barbarsko patriarhalnega, spremeni v črn madež, ki se sam premika v neizmerni samoti pokrajine na ozadju sinjih in rdečih meglic na obzorju. Tudi grmi in skale se zlivajo v en sam črn obris na tem vedno bolj rdečem ozadju. Somrak je, ura igre s senčnimi podobami, a zaročenec dobro pozna pot in gre kar naravnost; roke ima na glaviču sedla, oči pa so mu polne spokojnosvetlega gledanja notranjega sveta. Njegov notranji svet je prostranost njegovih pašnikov, poraslih s travo in asfodelom za pašo, s hrasti,

ki dajejo probkovino, in so polne krav, telet, junčkov, hlapcev, konj in psov; v ozadju se dviga črna vas z njegovo hišo, s skednjem, s kuhinjami, z dvoriščem in vrtom. Tudi Columbina postava oživlja ta svet, nekoliko nedoločno sicer, kakor zastrto. A čim bolj se bliža vasi, kjer vidi že luči in sliši že kak oddaljen glas, postaja njena podoba razločnejša, več se in se giblje.

»Ali bo zadovoljna z darovi? — se vpraša skoraj nežno. — Ni posebno vesela, Columbedda, a bolje tako. Tudi prejšnja, rajnica, Bog ji daj dobro, je bila resna ženska, le zmerom je bila bolna, uboga revica. Columba pa je zdrava, živa. Imela bo mnogo otrok. Prvega bomo krstili Zuanne Zoseppe, po mojem očetu, drugega Remundeddu. Če bova imela šest sinov, dobi vsak polovico pašnikov in dvajset krav s teleti in še kaj drugega. In premoženje se tudi pomnoži, ker je Columbedda resna in pridna in ji ne bo treba prepuščati vsega deklam, kakor dela toliko drugih. Sicer pa se z božjo pomočjo fantje lahko dobro oženijo.«

Že je videl, kako ga obkrožajo živahni in kakor levčki močni otroci. To je vedno sanjal. Edino to nezadovoljstvo je kalilo njegov prvi zakon. Res je, da tudi Banna nima otrok, dà, ali njen mož se ne da primerjati z njim, Zuampredom Cannasom, ki je korenjak in močan — čeprav ne okreten — kakor lev.

In slovesno miren kakor lev, ki gre iskat svojo levinjo, je razjahal pred Columbino hišo. Bil je že večer. Iz tihih hiš je prodiral kak pramen luči in je razsvetljeval cesto. Neki deček — Pretu — je tekkel po stezi od vodnjaka in ko je zagledal novega prišleca, se je ustavil, da bi pasel radovednost.

Columba je prišla z lučjo v roki na glavna vrata, Banna pa k oknu.

— Bog daj, Zuampredu Cannas, dobro došel!

— Kako se imata, ženičici? — je vprašal netotesano in boječe obenem.

Tako, zdaj jo je dobro videl, popolnoma razločno, svojo Columbeddo. Nekoliko bleda in resna je bila, a tudi mirna in gotova kakor levinja. Ne da bi ga bila pogledala, kakor bi bil navaden gost, mu je pomagala sneti torbe, brzdo in sedlo s konja. Ni pozabila celó vprašati:

— Ali je pil? Ali naj ga napojimo?

— Je pil, je, pri potoku, ni žejen. In stric Remundu?

— Takoj pride. Vstopi in sedi!

Z torbami v roki je stopil v kuhinjo in začel kramljati z Banno, ki se je vrtila okrog njega z rokami v gubah krila in ni skoparila s pogledi, z besedami in vzkliki. Vdovcu pa je mnogo bolj uga-jalo molčeče vedenje Columbino. To je ženska, ki ne bo izgubljala časa s svojimi sosedomi.

Ko je vstopil stari, se Zuampredu ni več zmenil za ženski. Ko mu je krepko stisnil roko, ga je stric Remundu zadovoljno in občudujoče gledal iz svojega kota.

— Sedi, Zuampredu Cannas! Govori s srcem v roki, ker si v hiši, kjer znajo ceniti tvojo veljavo. Ali je kobila dobro spravljena? Ali si ji dala kaj jesti, Colù?

Hotel se je prepričati na lastne oči in je odšel na dvorišče ter potrepljal kobilo po bokih.

— V redu je, — je dejal, ko se je vrnil. — Debela je zdaj; kakor da je breja.

— Dà, je, — je odgovoril Zuampredu zamišljeno. — Zato sem počasi jezdil; ne bi hotel, da bi povrgla kakor lansko leto.

— Nekoč sem imel kobilo, ki je hotela vedno hoditi, ko je bila breja, — je odvrnil stari. In medtem ko je Columba pripravljala mizo, pri čemer ji je pomagala Banna, sta moža govorila o konjih in kravah, kakor bi ne bilo nič drugega na svetu.

Columba ni po sprejemnem pozdravu nič več odgovorila zaročenca in Banna, ki je popoldne videla

Pretuja, kako se je ustavil in govoril s sestro, je le težko premagovala svojo jezo.

»Vsakokrat, ko se oni mali zvodnik ustavi pred našimi vrati, je tako, kakor bi Columba videla kakega ptiča, ki nosi nesrečo, — je pomislila. — Molči, oči ima zamišljene in zdi se, kakor bi jo tlačila mora.«

Tudi njo je mučil isti vtis, ki je včasih žalostil deda; zdelo se ji je, da grozi nevarnost. Da bi prikrila svojo bojazen, se je delala hudomušno veselo, da ji je dobil obraz zagoneten izraz hudobne sfinge. Columba pa je poznala to krinko in je čakala ene same besede, da bi izbruhnila, da bi se uprla, pripravljena na spopad kakor zver, ki jo samo krotiteljev pogled na videz obvlada.

Ko je bila miza pripravljena, je Banna odšla, zakaj čakala je moževe vrnitve iz staje; moža, ki jima je Columba stregla, sta pa začela jesti.

— Da, povem ti, Zuampredu Cannas, nekoč mi je prišlo na misel, da bi prekupčeval s konji. Vsi so mi gonili svojo živino na ogled in vsi so me skušali prevarati. Ali ti ni nekdo pobarval svojega si-vega konja, kakor delajo nekatere ženske s svojimi lasmi, kot sem slišal pripovedovati!... Še zdaj se smejem, če se tega spomnim. Ne, sin moj, vsak naj ostane pri svojem poslu, vsak naj obuva čevlje, ki so za njegovo nogo...

Vdovec je pritrjeval in semtertja pogledal na svoje torbe; zdelo se mu je, da je Columba slabe volje, ker odlaša in ne izvleče darov.

Prihod Banninega moža je družbo očitno nekoliko poživil.

— Dobro došel, tujec! — je zaklical in iztegnil proti vdovcu svojo raskavo roko z razkrečenimi prsti. — Kje pa so darovi, o katerih govori moja žena dan in noč z odprtimi usti?

Banna, ki je prišla za njim, ga je sunila v hrbet, a Zuampredu je srečen in boječe vstal, vzel malo

torbo, ki je bila kakor iz vezene svile, jo položil na stolico in izvlekel pleteničico iz asfodela, ki je bila zavita v rdečo ruto. Medtem ko je razreševal trde vozle in si pomagal z zobmi, je Banna mislila:

— To bodo dragotine njegove prve žene!

Njen mož, ki se je hotel kot običajno šaliti, je pa rekel:

— V kuhinji si bil pustil to torbo? Ali se tako puščajo take stvari?

— Na varnem je bilo! — je dejal zaročenec resno.

Starec se je bahavo oddahnil in pred Columbinimi očmi se je kakor zameglilo; niti blesk draguljev, ki jih je zaročenec počasi, počasi in previdno, skoraj obotavljajoče jemal iz košarice in jih polagal pred njo na prt, ni mogel razpršiti te megle.

Najprej je izvlekel dva gumba iz zlate pletenine, podobna dvema rumenima jagodama, zvezanima z zelenim trakcem; potem druge gumbe iz srebra za rokave pri kamižoli, bucike, rožni venec iz biserne matice z bizantinsko svetinjo, pritrjeno na zlat križec; ogrlico iz koralov, ki se je zdela, kakor da je iz kapelj krvi, nazadnje pa uhanе in prstane z blede-rdečimi »predas de ogu«, ¹ slonokoščeno nadahnjenimi kakor še ne razprti cvetni listi rože, ali z rumenimi in zelenimi kamni, ki so bili prozorni in so se lesketali kakor rosne in medene kaplje. Vsi dragulji so bili starinski, težki in skoraj grobi, kakor bi bili izdelani nalašč zato, da se jih dotikajo tako raskavi prsti, kot jih je imel Zuampredu Cannas. Banna je ob vsakem dragulju, ki je prišel iz košarice, občudujoče vzklikala, oči so ji žarele, kakor bi v njih odseval blesk zlatnine in draguljev, medtem ko je Columba bleda in očarana nepremično gledala, a je bogati darovi niso genili.

Tudi starec je gledal. Ni se razumel na take

¹ Pietre di fuoco — ognjeni kamni; koral.

stvari in je zaničeval potrato, a je vedel, da se Columba zaveže, da vzame Cannasa, ko sprejme darove. Zato je nekako slovesno predsedoval pri navidezno tako preprostem obredu, ki je pa imel globok pomen. Columba je pa le preveč molčala in znova se je pokazala na vseh obrazih lahna zadrega. Banna se je dotaknila prstanov in rekla:

— Pomeri si jih, sestra, pomeri! Ali ne vidiš, da so kakor prstani Čudodelne Gospe?

In si jih je sama pomerjala, medtem ko je njen mož vzel pest gumbov, jih potežkal na dlani in rekel:

— Stavim, da so toliko vredni ko čeda ovac!

In ded je začel pripovedovati neko zgodbo:

— Takrat, ko sem imel še hitre noge in sem kolovratil, sem srečal nekega pastirja iz Dorgali, ki mi je pripovedoval svoje doživljaje. Malo prej se je bil zaročil in da bi »obdaril« zaročenko, je prodal čedo. Da, sto ovac je imel in vseh sto je prodal. In je kupil take igrače in ni imel več čede, dva dni po poroki pa mu je rekla nevesta: »Dragi moj, zakaj ne greš v stajo, da bi pogledal svojo čedo?« Pa ji je odgovoril: »Draga moja, najina čeda je v tvoji skrinji!« A nevesta ni bila neumna: prodala sta igrače in spet kupila čedo!

— Zuamprè, — je zaklical svak, — ti gotovo nisi tako napravil!

— Mož moj, zakaj govoriš take neumnosti! Še v šali bi jih ne smel govoriti! Sestra moja! Columbè, pomeri...

Columba kakor da se je pogreznila v sen. Počasi je iztegnila rjavi roki in se je dotaknila dragotin, a skrivaj kakor tat, ki poskuša vzeti kak dragocen predmet, a se boji. Nenadoma pa se je odločila in razkrečila prste, da si pomeri prstane, a vsi so ji bili preširoki, nekateri pa so bili ko prstani ajdinje, tako so bili debeli in težki.

Zasmejala se je.

Začela se je smejati, stresla roko s povešenimi prsti in prstani so zdrknili na prt med gumbе, ki so bili premešani kakor zlati in srebrni grozdi.

Vdovec je bedasto rekel:

— Eh, nisem vedel, da imaš tako suhe prste!

Columba je pridvignila oči in se nehala smejati.

— Vidi se, da me ne gledaš, Zuampredu Cà! No, nič ne dé; dam jih zožiti.

Svak pa je pomežiknil s hudomušnimi očmi in rekel:

— Čakaj, saj odebeliš, tako odebeliš, da ti bodo preozki!

Zaročenec je zardel od veselja, Columba pa je povесila oči in začela spet pomerjati prstane, iščoč najožje, medtem ko je Banna preštevala gumbе.

Ko so po večerji močje še pili in govorili o živini, je Columba pobrala dragocenosti v košarico in jih odnesla v svojo sobo. Še enkrat je preštela gumbе in prstane, potežkala z roko zlati križ, potem pa vse zaprla v skrinjo, kjer je bila njena poročna obleka, in ključ spravila.

Ko je bila v svoji visoki, trdi postelji, je spet razmišljala o stvareh, katere ji je bil nekaj ur pred zaročenčevim prihodom povedal Pretu. Tudi Jorgj je bil dobil dragocen dar, tako lepe stvari, da jih ni mogoče niti opisati. Od koga? Gotovo od kake ženske... Morda od kake prejšnje ljubice ali od kake ženske, s katero je imel skrivno razmerje... Nena-vadna ljubosumnost ji je grizla srce in odganjala spanje. Negibno je na svojem ležišču iz volne, trde kakor žima, z razprtimi očmi gledala sivkasto svetlobo malega okna in skušala prepoditi nadležno misel, a ni mogla, ni mogla... Skrivnostni dar, ki ga je dobil Jorgj, jo je bolj zanimal ko darovi, katere ji je prinesel zaročenec.

Drugo jutro so stopali ded in oba zaročenca v občinski urad zaradi oklicev. Moža sta šla naprej;

starčevi koraki so krepko odmevali po strmi poti. Columba je šla za njima; nosila je pokonci glavo in hodila odločno, skoraj izzivalno, kakor je navadno nastopala pred ljudmi. Banna je gledala s svojega okenca, sosede so pa z vrat radovedno zijale za trojico, ki je mirno stopala, kakor bi bili njihovi koraki ko druge dni...

Bilo je svetlo jutro brez vetra, brez oblakov. Ptičje gostolenje je drhtelo v čistem zraku in v daljavi je bilo slišati korake konj, meketanje koz in lajanje psov. Vse je bilo vedro in spokojno in tudi Columba je bila skoraj srečna. Ne, to pot koraki niso bili taki kakor druge dni! Zdelo se ji je, da se oddaljuje od preteklosti in da gre lepšim dnevom naproti. Samo to, da je morala mimo oken tete Giuseppe Fiore, ji ni bilo všeč. Toda okna in vrata tete Giuseppe so bila zaprta in je šla mimo, odzdravljajoč s pripogibom glave starcem, ki so sedeli na klopeh in jo pozdravljali.

Pred občinskim uradom je bilo zbranih več vaščanov, ki so skušali razbrati razglas, nabit na vrata. Neki pastir, ki je nekoč gledal za Columbo, je pobral nekaj kamenčkov in jih metal v zrak, kakor delajo navadno z žitnim zrnjem, ko gre mimo nevesta, da ji voščijo obilje.

Moški so se nasmejali, Columba se je pa zdrznila in fanta ježno pogledala, ker se ji je zdelo, da se vaščani norčujejo iz nje in zaročenca vdovca in da oni kamenčki pomenijo nesrečo.

Ded in Zuampredu sta bila vedno spredaj in ni sta nič opazila. Ko ju je pa Columba v čakalnici v prvem nadstropju dohitela, je zaročenec opazil, da je ko po navadi zopet zamišljena.

Nekaj žensk je čakalo, da jih komisar sprejme in da ga zaprosijo, naj prekliče odredbo, s katero je prepovedal, da ne smejo kar tako kakor prej puščati po vaških poteh prašičev, koz, oslov in jarcev. Ena izmed njih, neka košata vdova krepkega mo-

škega obraza z obvezo okoli glave in z zvitkom papirja v roki kakor na slikah velike Eleonore d' Arborea, je spregovorila s podsmehljivo resnobljostjo:

— Če bo gospod komisar vztrajal pri odredbi, da se ne bi smela živina prosto gibati, ne bo na cesti nikogar več videti.

Stric Remundu se ji je tedaj približal.

— Kaj, tudi ti se šteješ med živino, Maria Antonia Pirastru?

— Govorila sem samo za moške, Remundu Corbu!

Vsi, tudi vratar, so se zasmejali in se začeli razgovarjati. Columba, ki so jo ženske kljub brbljanju radovedno gledale, je izrabila ta trenutek splošne razmišljenosti in odšla na hodnik, ki je vodil iz čakalnice v uradne sobe. Tudi tu je sedelo na umazanih klopih nekaj strank, ki so čakale, da pridejo na vrsto. Bili so v črnih suknenih plaščih z ozkimi rokavi. Zdelo se je, kakor bi spoštovanje do uradnih prostorov vplivalo nanje, a ko so zagledali Columbo, so jo preprosto pozdravili z glavo, pokimavši od spodaj navzgor, in neki starec jo je vprašal:

— Kaj pa ti tu, Columba?

Tedaj je šla do konca hodnika in stopila na balkon, ki je šel vzporedno z balkonom sosednje hiše tete Giuseppe Fiore. Odondod se je videl zapadni del vasi, črnosiva cerkev med skalami in ozadje pokrajine, ki jo je zapirala črta visoke planote. Jutranja luč je vse stvari sinje barvala, sonce je zlatilo stekla na oknih. Na enem izmed teh je v črni okrušeni hišici slonela lepa deklica v modre iz rumene tkanine. Bila je kakor cvetoča zlatica na zidu kake razvaline.

Vsa Columbina pozornost pa se je zaustavila na sosednjem balkonu, čigar vrata so bila odprta. Na stopnici je bil bel čevlček — gledala ga je ko nekak nenavaden predmet in čutila, kako ji bije srce. Naenkrat sta se poleg njega pojavila še dva črna

čoveljčka s pozlačeno zaponko. Columba se je kakor preplašena umaknila v skrajni kot balkona, a se je takoj zavedela svojega občutka in obstala. Čemu naj bi se bala onega malega tujega dekleta, ki se drzne mešati v tuje zadeve?

Pa glej jo, ko nalašč! Priskakljala je po stopnicah in se ustavila na balkonu, tri metre daleč od Columbe. S svojo belo, kratko obleko, s črnimi, lesketajočimi se lasmi, povezanimi z dvema trakovima nad ušesi, z bledim, polnim obrazom, ki se je dvigal iznad zelenkastega ovratnika v dva konca kakor rožni popek, ko se razpre cvetna čaša, je bila kakor deklica. Njene velike črnozlate oči so imele na dnu zenice nekaj kakor biser in so hitro preletele najprej polkrog obzorja, se zaustavile ob cerkvi, potem ob dekletu z zelenim modrcem in končno ob Columbi.

Columba je začutila ob tem pogledu, kakor bi jo kdo zabodel z nožem, ter žalost in jezo. Zdelo se ji je, da ponavlja tujka z visokim glasom besede, ki jih je rekla šivilji, da jo more slišati vsa vas: »Kako, da se to dekle ne sramuje poročiti, medtem ko neki človek zaradi njene krivde umira?«

Užaljena in jezna bi rada odgovorila in tudi pred njo zavrnila vsa podtikanja, katera je dan za dnem premlevala, ko je mislila na tujko. Pa ni mogla. Negibno se je oklepala balkona, kakor bi jo urekel lesketajoči se pogled njene sovražnice.

Bila je tako razburjena, da ni opazila niti Zuampreda, ki jo je iskal in klical.

— Columba, kaj delaš tu? Pojdiva, so nas že klicali!

— Gledala sem, — je rekla s pridušenim glasom, kakor bi se vzbujala iz sanj.

Šla je za njim, a po hodniku, v čakalnici in v sprejemnici sta bili vedno pred njo v zraku dve iskri kakor svetle točke, ki jih vidimo, ko smo gledali v sonce.

Zuampreda Cannas in ded sta mirno stala pred

zeleno mizo, za katero je na drugi strani sedel tajnik in semtertja dvignil iznad registra svoj rjavi obraz z brado, ki je bil v nasprotju z belo plešo, ter to in ono vprašal. Columba, ki je tudi sedela blizu mize, je poslušala dedove, Zuampredove in tajnikove besede in je odgovarjala, kadar jo je ta kaj vprašal, a njene misli so bile odsotne.

Ded se ji je nalahno dotaknil rame, kakor bi bila zaspala in bi jo dramil. Stresla se je in mu pogledala v oči, kakor bi ga hotela potolažiti.

»Ne vznemirjajte se, če me vidite tako; zdaj je vse sklenjeno, vse je končano,« se je zdelo, da mu hoče reči.

Tajnik je naslonil komolec na mizo, zataknil pero za uho in iztegnil svojo debelo kmečko roko ter čestital Zuampredu Cannasu. Da, vse je bilo sklenjeno, čeprav še ne končano. In vsi trije so odšli mirni in na videz srečni, moža naprej, zaročenka za njima, medtem ko je vratar na glas kričal:

— Ohè, »feminas«, naprej... — in ženske so potiskale proti sprejemnici košato vdovo z zvitkom v roki.

V veži so se vaščani glasno pogovarjali, mnogo ljudi je šlo in prišlo po stopnicah smeje in pomenkuje se kakor na javnem prostoru. Columba je ostala zamišljena in jo je bilo nekako strah v teh prostorih, ki jih je ljudstvo smatralo kot svojo hišo ali vsaj kot pribežališče, kjer je lahko uveljavljalo svoj prav, medtem ko so se zdeli njej usoden kraj, kamor je prišla svobodna, a odhaja za vse življenje navezana na moža, ki ga ne ljubi.

Na cesti v klancu jo je dotekla doktorjeva služkinja, ki se je vračala od vodnjaka, in jo v eni sapi vprašala:

— Urejeno?

— Urejeno.

— Kdaj se poročite?

— O binkoštih.

Margherita je gledala kratko in nerodno Zuampredovo postavo, ki je bila podobna senci strica Remunda. Njene žareče oči so se hudomušno lesketale in Columbi, ki ni nikomur zaupala, se je zdelo, da se ji ta pogled roga.

— Tudi ti, pravijo, se kmalu poročiš, — ji je rekla, da bi se maščevala. — Tvoj gospodar sicer ni kdo ve kako lep, a doktor je in bogat.

Margherita se je najprej zasmejala, potem pa se ji je obraz pomračil.

— Hudobni jeziki marsikaj govorijo, Colù! Pravijo celó, da se poročiš iz ključovalnosti, ker ima Jorgeddu neko bogato damo, ki mu pomaga in ga ima rada...

Columba ni odgovorila, ker se je bala, da bi ona povzdignila glas in bi jo slišal Zuampredu, pač pa jo je sunila in jo prezirno pogledala. Služkinja se je tedaj znova zasmejala, da se ji je zlila voda iz probkovinastih posod, ki jih je nesla po eno v vsaki roki, in ji zmočila zeleni rob krila.

Tako je vse dražilo Columbo in medtem ko se je pripravljala za poroko, urejajoč navidezno mirna in hladna še zadnje stvari pri bali ali troč mandeljne za potice, je zadoščala beseda, večkrat tudi samo šum s ceste ali z dvorišča, da se je vznemirila.

Na veliko noč ji je hlapec Zuampreda Cannasa prinesel v njegovem imenu živo jagnje, košaro pomaranč in druge darove. Hlapec, visok in močan mož z mogočno glavo, je poznal vse gospodarjeve zadeve in je o njem navdušeno govoril.

Sedeč med svojimi torbami še z ostrogami na nogah, je gledal okoli sebe in opazil, kako je v kuhinji teh bogatih ljudi vse v redu, pa je pljunil na tla in rekel Columbi in stricu Remundu:

— Moj gospodar je orel, zapomnite si dobro. Tudi ko se zdi, da je raztresen, je kakor orel, ki ima strnjene peruti, ko da spi, a le misli, kako bi od-

letel. Vedeti morate tudi, da je raven kakor vaša palica, stric Remundu. Raven! Ne upogne se ne na eno ne na drugo stran. Dober je, kadar pa vé, da je kaka stvar krivična, ne odpusti, če bi mu tudi oči izdrli... Vedeti morate...

— Vse vemo! — je rekla Columba skoraj z jeznim glasom, a hlapec ji ni zameril, nasprotno, s spoštovanjem jo je gledal, ker je govorila, kakor bi bila že poročena žena Zuampreda Cannasa.

Kmalu nato je začel naštevati, kaj vse premore njegov gospodar, koliko panjev, koliko glav živine, koliko žita ima doma, vse njegovo bogastvo in njegovo spretnost. Banna, ki je nepričakovano prišla, je negibna poslušala in se delala, da jo izredno zanima, ter je kdaj pa kdaj občudujoče vzkliknila, kar je Columbo dražilo.

Ohrabren je začel hlapec pretiravati.

— Vedeti morate, da je on, moj gospodar, najbrž, — ne, gotovo — najboljši strelec v vsaj Sardiniji. Vidi vepra, ki beži, pa pravi: Zadenem ga pod ušesom! Pa sproži in krogla zadene vepra pod ušesom, četudi je skrit za kakim grmom. Povem vam, nekoč...

Starec, ki ga je to zadelo na občutljivem mestu, se je porogljivo nasmehnil.

— Jaz ti povem, — ga je prekinil in oslonil roke na svojo svetlo palico. — V tistih lepih časih, ko so bila moja kolena še gibčna kakor z oljem namazana kolesa, je bil nekdo zatožen, da je meril na svojega sovražnika, ne da bi ga zadel. In veš, kaj je odgovoril v svojo obrambo, ko je prišel na sodišče: »Čujte, ljudje, ki razumete, kaj je prav: če bi bil vzel tega človeka na muho, — tožitelj je bil pri zasliševanju navzočen — bi sedaj ne bil tu!« In je bil oproščen.

— Ta nekdo ste bili vi, saj vemo! Bili ste najboljši strelec, — je dejal mož ginjeno kljub svojemu občudovanju Zuampreda Cannasa.

Starec se je pohlevno nasmehnil in bil zadovoljen, da je pobil hlapčevo hvalisanje. Pozneje je Banna odšla na cesto in začela, oponašajoč hlapca, klepetati s sosedomi.

— Vedeti morate, da bo moja sestra, moja Columba, bogatejša ko gospa Iuanicca Fiore... Vedeti morate, da se v hiši Zuampreda Cannasa kopiči blago kakor v zakristiji, kamor so znosili bero...

— Komu veliko, drugemu nič, tako je na svetu! — je zavzdihnila neka starka, a berač, ki je sedel na svojem kamenu z rožnim vencem v roki, je s sumljivim pogledom ostro motril skupino žensk.

Stric Remundu je stopil iz hiše, da pogleda svojega konja, ki je bil ta dan radi sosesčine hlapčevega konja zelo nemiren.

— Najbrž pojdem nocoj z doma, noč je svetla in topla, — je rekel Columbi. — Pripravi živež za pastirja!

Hlapec je bil odšel. Columba se je ravno hotela vrniti v hišo, ko je zagledala Pretujevo postavico, ki je priskakal z dvorišča, se pridružil skupini žensk in se posmehoval, poslušajoč Banno, ki je opisovala darove, katere je poslal Zuampredu.

— Dve pomaranči in jagnje, kaj pa je to! — je zakričal. — Moj gospodar je dobil danes vse kaj drugega, zaboj sadja, ki se zdi, da je sveže, a je vse iz medu, in še druge stvari... In prišle so od daleč... daleč in so zato še boljše...

— Poberi se, lažnivec, — je zavpila Banna, — poberi se, smrkavec!

Starka, ki je malo prej potožila, je znova zavjalkala.

— Res je, videla sem kočijaža. Meni pa ni poslal nihče niti kozje krače...

— Ko se poroči moja sestra, vam damo mesa, kolikor ga boste hoteli. Tri krave zakoljemo in deset koz, meso pa razdelimo med dobre prijatelje in dobre sosede, — je rekla Banna, ki je hotela odvrniti

Columbino pozornost od Pretujevih marenj. Ženske pa so bolj ko njene obljube zanimali skrivnostni darovi, ki jih je prejel bolnik, in vse so se obrnile k dečku in ga spraševale.

— Dà, moj gospodar ima prijatelje na vseh koncih sveta. Danes je dobil tudi pismo, ki je bilo tako lepo, da se je smejal in jokal, ko ga je bral.

Čeprav je ded že sedlal konja, se Columba ni genila z vrat.

— Poberi se, smrkavec! To bo kaka miloščina, ki so mu jo poslali...

— Kaka miloščina? Če bi jo moj gospodar hotel sprejemati, bi bila njegova hiša polna kakor krušna peč. Pa je noče. Kar mu pošiljajo, so pravi darovi. Neka visoka gospa iz Rima... In tudi tu... in tudi tu... — je dodal s posebnim poudarkom, — hoste videle, kaj se zgodi tu...

Starka, ki je zaman pričakovala, da ji dá Corbu za veliko noč kak dar, je rekla:

— Slišala sem praviti, da komisar sam obišče ubogega Jorgedda. Da, duša moja, še so usmiljeni ljudje na svetu. Jaz sem revna, a če bi bolnik hotel, bi mu tudi jaz dala kako malenkost...

— Oh, vsi, vsi bi mu dali, če bi hotel, še Dionisi!

— Jaz mislim, da komisarjeva sestra pošilja Jorgeddu darove, — je povzela starka. — Dà, zelo je radodarna. Hčeri Catherine Farre daje po dve liri, da stoji nekaj časa mirno pred njo, da jo slika...

— Ah, to ni nič. Margheriti je ponujala deset lir, a jo je hotela nago slikati!

Banna se je zavzela, divje zakričala in zgražajoč se odšla. Tedaj se je Pretu približal Columbi, ki je ostala kakor okamenela na pragu, in ji rekel:

— Dajte mi no eno pomarančo! Saj mi ne daste celega sveta.

— Pridi pozneje, — je zamrmrala.

Pozneje se je Pretu vrnil. Ded je bil že odšel, ženske so se porazgubile domov, iz daljave se je slišalo petje in kričanje pijanih ljudi, ki so praznovali veliko noč ter pili ko mehovi. Gruče prijateljev — ta dan so bili vsi prijatelji in botri — so še prihajali po poti, podpirali drug drugega, se ogovarjali »frate meu«¹ in si popravljali na glavi kapo, ki ni hotela trdno stati. Vsi so imeli polne žepe pomaranč, ki so jih nesli otrokom in ženam. Kakor dih veselja in ljubezni je velo preko vasi, ki se je otresla zadnjih spominov sovraštva. Celó v petju pijancev je bilo nekaj divje nežnosti.

— Ali mi daste torej pomarančo? — je zašeptal Pretu skozi špranjo v vratih.

In prvič izza Jorgjeve bolezní je Columba povabila dečka, naj vstopi. Srce ji je bilo kakor v tistih časih, ki je sprejemala študenta, ne da bi njeni vedeli. V tesnobo se ji je pomešalo nekaj nežnega, sladkega, kakor v pesem pijancev na cesti.

Deček se je nemirno ogledoval okoli, a le trenutek. Kmalu se je pomiril in ne da bi ga vprašala, je začel kramljati in ji je pripovedoval vse, kar bi Columba rada vedela.

— To je že tretji dar, ki sva ga dobila, — je začel in prekladal težko rumeno pomarančo, ki mu jo je dala Columba, iz roke v roko. — Če pojde tako dalje, obogativa in ne bo treba prodati hiše. Ravno v četrtek je prišel drugi dar: sladkor, kava, sveče, maslo, dateljni. Najprej se je smejal in rekel: »To pa mora biti hči kakega trgovca!« Potem sem pa videl, da je postal bled, bolj kakor že je, razumete. V neki škatli je bil listek, in on ga je bral in se tresel. Potem je pa pisal, pisal do noči in mi dal pismo, naj ga nesem kočijažu. Potem mi je rekel, naj pustim vrata na dvorišču odprta. Očividno je koga pričakoval. Danes je prišel drugi dar in drugo

¹ Brat moj.

pismo. Ko ga je bral, se je smejal in jokal. Vesel je kakor ptič, preden odleti. Zdi se, da bo še hodil in ozdravel, je že rdeč v obraz.

Columba je sedela na mestu, kjer je zaročencev hlapec na dolgo našteval lepe lastnosti svojega gospodarja, in pozorno poslušala. Njene oči so žarele od radovednosti in ljubosumnosti.

— Ti, Pretu, kaj misliš, kdo bi mogel to biti?

— Kdo?

— O kom pa govoriš, bebček? Tisti, ki pošilja darove, mislim.

— Ne vem, teta! — je rekel, vrgel pomarančo v zrak in jo ujel v prgišče.

— Nehaj se igrati s pomarančo in me poslušaj! Ali misliš, da on ve?

— Kdo, stric Jorgj? Eh, gotovo, on bo že vedel!

— A kaj je bilo napisano na pismu, ki si ga nesel kočijažu?

— Nič ni bilo napisano. Ta zlomek mora vse vedeti.

— Misliš, da je komisarjeva sestra? Ali govori kaj o njej?

— Dà, zmerom me sprašuje, kakšno je to deklè. Tudi danes sem jo videl na trgu, kjer se je sprehajala z župnikom in s tajnikom. Dà, lepa je. Tudi posmejala se mi je.

— Ali misliš, da je ona?

— Ne vem, teta! Morebiti, — je odvrnil Pretu in ugriznil v kožo pomaranče. — Darove pošilja ženska, sam stric Jorgj tako pravi. Slišal sem, ko je rekel doktorju: »Če bi prišla, se mi zdi, da bi mogel vstati!« In ta nori doktor je odgovoril: »Gotovo, gotovo!« To bi bilo nekaj nenavadnega!

Columba, ki je imela komolce na kolenih in prekrižane roke, si je grizla členke na prstih. Trenutek se je obotavljala, nato pa vprašala:

— In ali še govori o nas?

— Kdo, stric Jorgj? Nikoli.

— Povej mi odkrito, prismoda, če ne, gorjé ti...

— Prisežem, da ne govori! Večkrat mu pravim: Columba, s katero bi se morali vi poročiti, tolče mandeljne za poročne potice, a on — molči. Prej je včasih govoril o vas, zdaj ne...

— No, kaj mi mar! — je zdajci vzkriknila Columba, skočila na noge in bila bleda od jeze nad samo seboj, ker ni krotila svoje neumne radovednosti. — No, — je pristavila in odprla vrata, — zdaj pa pojdi, klepetec! Čemu si prišel noter? Pojdi in ne govori, sicer ti spraskam z nohti kožo z glave...

Kljub tej grožnji se je Pretu obotavljajal vstati. Snel je dolgo čepico in vrgel vanjo pomarančo, nato pa dvignil v Columbo svoje lepe, hudomušne oči.

— No, dajte mi še eno! Ponesem jo bratcu Boreju, ki jo bo cuzal kakor prsi...

Columba ga je podila:

— Pojdi, pojdi, — in vstal je slabe volje in odšel.

Zaprla je vrata in spet sedla na prejšnje mesto. Srce jo je bolelo in težko je dihala. Bilo ji je, kakor bi bila sama sredi sveta in bi kdo okoli nje izpraznil vse stvari, kakor je hlapec izpraznil torbe. Pašniki, krave, panji, hiše, vse je bilo brez vrednosti, vse se ji je zdelo nekoristno, ker je nesrečni Jorgj jokal in se smejal, beroč pismo neke druge ženske. In strast, ki jo je mučila, se ji je zdelo, da je še vedno kljubovanje, mržnja do človeka, ki jo je žalil in zapustil. A že je v dnu njene zavesti odmeval tajen glas, divji in nežen kakor glas pijancev, ki so peli ta večer o ljubezni, in zavedela se je, da je živela do tega trenutka kakor človek, ki je zgrešil pot in gre kljub temu naprej, ne da bi koga vprašal za smer, in čim dalje gre, tem huje zaide.

Ko se je Pretu vrnil, je gospodar še prebiral tajna pisemca, a da ne bi hlapčič opazil, jih je dal med liste v knjigi in začel brati psalme.

Nekaj nenavadnega je delalo hištrno manj žalostno. Vonj po slaščicah, ki je prihajal iz skrinje, in pomladni dih, ki je prodiral skozi duri, sta pregnala zatohlost vlage in revščine. Bolnik, čigar nežna glava je imela na bleščeče beli posteljnini, ki mu jo je poklonila skrivnostna darovalka, angelski izraz, je začel na glas brati vrstice iz svoje knjižice.

»Ne prepuščaj svoje duše v plen žalosti in ne muči samega sebe s svojimi mislimi.«

»Iz ljubezni do Boga se usmili svoje duše in prepodi žalost daleč od sebe, zakaj mnogo jih je že umorila in ni k ničemur dobra, veselje pa podaljša človeku dneve.«

Pretu je medtem s pomarančo v čepici, ki mu je lezla z glave, pripravljaj večerjo in klepetal.

— Velika noč je minila, hvala Bogu. Moji materi so podarili kozje stegno, ki ga je hotela dati meni, da bi ga prinesel sem, a sem rekel: Midva ne marava od nikogar nič! Da, tega Giuseppa Fiore je zaklala kravo, da bi razdelila meso med reveže, a ribo in boljše dele je obdržala zase, da bi jo strela! Moji materi pa je dal oče pet pomaranč, a je bil tako pijan, tako pijan, kakor ga nisem še nikdar videl. Nalokal se je dobrega vina: smeje se in spi, spi in se smeje. Glejte tu pomarančo, polovico je dam vam, dva krhlja ponesem pa bratcu Boretu. Da bi videli, kako sesá pomarančo! Kakor čebela na cvetu.

Vzel je pomarančo in jo začel lupiti. Olupek je spravil, da bi ga nesel materi.

— Pomarančevce napravi, vam ga že malo prihranim. Ali bi zdaj pokusili.

Boječe mu je dal polovico pomaranče in čakal, bo li Jorgj uganil, odkod je, a bolnik, čigar misel

se je mudila v neskončnem prostoru sanj, je vzel samo košček in ga sesal, ne da bi odložil knjigo. Šele potem, ko je srebal mleko z rižem, ki mu ga je pripravil deček, je gledal okoli po hiši in rekel:

— Dà, stene so umazane, treba jih bo pobeliti. Potem pa dobro pobriši mizo in skrinjo in vrata...

Sprva hlapčič ni odgovoril, nenadoma pa se je hudomušno nasmehnil in rekel v eni sapi:

— Vem, koga pričakujete. Komisarja in njegovo sestro. Meni nič ne poveste, a jaz to vem in vsi to vedo, in teta Grazia je rekla, tam zunaj, da vam pošilja darove to deklè.

Jorgj je drhtel, a vendar rekel:

— O kom govoriš, budalo?

— No, saj veste! O tistem dekletu! Ime ji je gospodična Mariana. Lepa je, a videti je kakor bela goba, ker je nizka in ima klobuk velik kakor košara. Tudi čevlje ima bele. Videl sem jo, ko se je sprehajala z župnikom in tajnikom in se mi je posmejala. Oči ima velike kakor dva sveža mandeljna. In bogata mora biti, da bi kuga pobrala zlomke! Rečem vam, da stane njena obleka dvajset lir. In čevlji? Najmanj sedem lir. Ko jo je tajnik gledal, je imel oči tako velike ko dva kolesca pri vretenu. Pa ga ona gotovo ne mara. Tudi teta Giuseppa Fiore je rekla: »Za tole bo moral biti doktor.« A če vi, stric Jò, ozdravite, postanete doktor...

Bolnik se je ob nepričakovanem zaključku nasmehnil, nato pa je hlapčiča ozmerjal in mu naročil, naj prižge luč in gre.

— Ali naj pustim vrata na dvorišču odprta?

— Le pusti jih!

Časi so se spremenili. Gospodar ni bil več odljuden in nedostopen kakor prejšnje dni, znova je nekoga pričakoval, a razen zdravnika, berača in strica Arrasa ga ni hodil nihče več obiskovat.

Ko je Jorgj ostal sam, je dolgo gledal v svečo; zdelo se mu je, da mu dela plamenček družbo in da

mu kaže, ko se v vetrcu pripogiba, na knjigo, ki jo je bil odložil na mizo in sta bili med njenimi stranmi dve pisemci. Počasi počasi je torej iztegnil roko, vzel knjižo in ju spet začel brati.

Sicer ju je znal že na pamet. Obe sta bili pisani na rumenkast, po vijolicah dišeč papir s podolgovatimi in oglatimi črkami.

»Prisrčno se Vam zahvaljujem, da niste odklonili mojega skromnega darila. Vem, da ste ponosni. Nima smisla, da bi se še delala, kakor bi bila daleč. Blizu Vas sem, čeprav samo za nekaj časa, in poznam v s o Vašo zgodbo in Vaše dolgo trpljenje. Vem, da so Vaša vrata zaprta za take, ki Vam ni do njih, in za radovedneže. Jaz pa nisem kakor d r u g i, zato si Vas upam prositi, da mi dovolite priti na obisk. Če hočete, da pridem, pišite mi po prijatelju kočijažu.«

Drugo se je glasilo:

»Ne zahvaljujte se mi! Jaz se Vam moram zahvaliti, ker ste mi dovolili, da Vam morem vsaj malo pomagati. Pridem. Da bi Vam mogla pomoči do pravice in reči kakor Kristus Lazarju: Vstani in hodi!«

— Vstani in hodi, vstani in hodi! — je ponovil desetkrat, stokrat, zagledavši se znova v plamenček, potlej pa poiskal v knjigi zgodbo o Lazarju.

V mlačen večer so drhte iz daljave pesmi zaljubljenih mladih pastirjev. Še je čakal, a nemir in upanje, s katerima je tedne in mesece pričakoval Columbo, nista bila nič v primeri s sedanjim pričakovanjem. Ženska, ki naj bi s svojo navzočnostjo razžarila hišo, je predstavljala zanj daljno omiko, pravico, dobroto, vse največje stvari življenja. Že iz hlapčičevega klepetanja, ko je pravil o pogovorih žensk na cesti, je spoznal, da je začel njegov ugled spet rasti, in misli starega skrivača so se mu vračale v spomin. »Čas je edini sodnik. Potrpežljivost in pogum sta edini nepodkupljivi priči.« In besede

nove prijateljice so mu še vedno drhte v krvi.
»Vstani in hodi, vstani in hodi!«

Prevzelo ga je blazno upanje in poskusil se je dvigniti, a omotica ga je zmagala in spet je omahnil. Skozi nekako paro, ki je krožila okoli njega kakor tančica, ki jo goni veter, se mu je ta trenutek zadelo, da se vrata odpirajo in da se je v odprtini pokazal rumeni rob Columbinega krila. Potem je vse izginilo in je mislil, da je bil privid. In kakor vedno po omotici je tudi to pot trdno zaspal.

Drugo jutro je ukazal hišo in dvorišče lepo posnažiti.

Čeprav je Pretu, sedeč v senci pred vrati, igral na svoje »leoneddase« iz ovsa in so ob tem sladkem brnenju, enakomernem kakor šumot majhnega slapa, zaspale tudi muhe, ni mogel Jorgj popoldne zatisniti oči. Nekaj dni sem ga je zapustila ona zaspanost, v katero se je prej neprestano pogrezal. Želja po življenju ga je zgrabila in ker se ni mogel pregibati, je razmišljal. Prečudne in zmedene misli, zdaj mračne zdaj svetle, so se mu porajale kakor oblaki na pomladanskem nebu.

Predvsem je mislil in razmišljal o skrivnostni tatvini, katere žrtev naj bi bil ded. V resnici je postal žrtev on, a se je spraševal, ni li ravnal tedaj krivično, ko je obdolžil starca, da si je zločin sam izmislil. In če se je tatvina res izvršila? Kdo je ukradel? Starec gotovo vé, a radi mržnje molči. Morda bo pa po Columbini poroki spregovoril. »Kdo je ukradel, kdo?« se je Jorgj spraševal. Beračevo čudno vedenje, njegovi pogostni obiski so mu vzbudili misel, da nemara goni v njegovo hišo tega človeka ona tajna sila, ki tira zločinca na kraj, kjer je izvršil zločin.

Jorgj se je čudil, da ni že prej poskusil odkriti pravega krivca. Po darovih in pismih njegove nove prijateljice mu je iz dneva v dan želja po vrnitvi dobrega slovesa prehajala v trdno in zavestno voljo.

Kakor da bi ga prignal vpliv te volje, se je zdaj-

ci prikazal v vratih berač in širil po hištrni smrad po svojih cunjah.

— Pridi bliže! Kaj je novega po svetu? — je zaklical Jorgj.

Dionisi se je približal in bolščal s svojimi okroglimi in zelenkastimi očmi v ozadje sinjega neba, ki je bilo prepreženo z belkastimi oblaki.

— Eh, zdi se, da bo dež. Potreben je, potreben je! Žito je suho, preden je pognalo, — je rekel zamišljeno; in dolgo je nepremično stal s privzdignjenimi očmi, kakor bi ga začaral zaspani mir veličastnega neba, ki je bilo s svojimi oblaki, podobnimi marmornatim stopnicam, okrnjenim stebrom in razpadlim spomenikom, kakor pokopališče.

Prav tedaj se je zaslišal zbor dečkov, ki so hodili po vasi, noseč kakor zastavo na trstiko privezan robec, in prosili dežja.

Dazenos abba, Sennore;
Pro custa necessidade;
Sos anzones pedin abba
E nois pedimus pane...¹

— Vidiš, — je rekel Jorgj in pokazal s prstom proti oddaljenim glasovom. — Da, Gospod nas tepe, ker so veliki naši grehi.

Ko oni ni odgovoril niti se ni ganil, mu je pomignil, naj pride k postelji, in glasno ponovil:

— Bog nas tepe zaradi naših velikih grehov. Ali si bil pri spovedi? Dioni, ali si res opravil veliko-nočno dolžnost?

— Da, opravil sem jo. Vsak kristjan jo opravi.

Jorgj pa ga je gledal s stisnjenimi ustnicami in zmajeval z glavo na blazini. To kretnjo je mož bolje razumel ko glasno izgovorjene besede.

¹ Daj nam vode, Gospod, v tej potrebi; jagnjeta prosijo vode in mi prosimo kruha...

— Kaj, da je nisem opravil? Pa pojdi in vprašaj, pojdi k župniku Defraju . . .

— Če bi se mogel gibati, bi marsikaj vedel. Ti bi gotovo ne bil tukaj!

— Kje pa? Pri Svetem Frančišku?

— Saj res, — je rekel Jorgj in položil eno roko pod lice, — čez mesec dni bo njegov praznik. Ali pojdeš tja?

V odgovor je začel možakar goreče poljubovati svetinjo svetega Frančiška, mrmrajoč nežne besede.

— Pojdi, le pojdi na proščenje, Dioni! A ne razžali svetega Frančiška, ker je svetnik, ki se maščuje. Ne hodi v cerkev z namenom, da ga prevaraš, zakaj on vé, če si kaj ukradel, vé, če si razžalil Boga. Grozen je ta mali mož; bajè celó napravi, da grešniki, ki pridejo v njegovo cerkev, neprevideno umro.

Dionisi pa je po svoje majal z glavo in stiskal ustnice, ko pa je dobro premislil, je končno rekel:

— Motiš se, srček moj. Ali ne hodijo tja najhujši rokovnjači? Koliko bi jih torej moralo že umreti v tej cerkvi?

Jorgj ga je nepremično gledal. Hotel je napraviti nekaj poizkus.

— Dionisi, — mu je nenadoma rekel, — ali je res, da veruješ v pekel?

— Ni drugače, srček! Pekel tu, pekel tam!

— Poslušaj, kaj se mi je sinoči sanjalo; pridi bliže, da mi ne bo treba tako kričati. Poslušaj torej! Zdelo se mi je, da sem že umrl, in sem hodil, da bi prišel v nebesa. Pot se je vzpenjala ob neki reki, recimo, kakor na Monte Albo. In sem šel in šel in nikamor prišel. Pa glej, nenadoma sem zagledal nekega fratra, ki je stopal nizdol in mi prihajal nasproti. Bil je sveti Frančišek. »Kam greš?« me je vprašal. Povem mu in on se začne smejati. »Pojdi z mano,« pravi, »ti nekaj pokažem.« In me primora na drugo pot in me pripelje na neki prelep prostor pod latnik, poln črnih grozdov. »Sedi,« mi reče, »in jej to

grozdje, pa boš videl, zakaj sem se smejal.« Sédem in utrgam nekoliko jagod z nekega grozda in glej, nenadoma se razprostre pred menoj ob vznožju hriba svet, in vidim v notranjščino hiš, vidim ljudi in vse, kar imajo v žepih. Med drugim vidim tudi samega sebe na tej postelji in pred njo tebe z vrečo, v kateri je skrinjica z denarjem, ukradenim Remundu Corbuj... Tedaj mi sveti Frančišek reče: »Vidiš, zakaj ne moreš do nebeških vrat? Ker si dovolil, da je hodil v tvojo hišo tak grešnik...«

Čim dalje je Jorgj govoril, tem bolj je berač širil oči in sršil divje obrvi; njegov obraz je izražal začudenje, a nekoliko tudi porog in nejevoljo.

— Sveta Ana ti pomagaj, — je rekel in se oddaljil, ko da hoče iti, — kdo ti je vtepel to misel v glavo?

Obstal je sredi izbe, obrnil obraz, ko da posluša, kaj bolnik govori, a Jorgj ni govoril, le gledal ga je še vedno nepremično in kimal, kot bi mu hotel reči, da vse vé.

Nenadoma se je berač očividno premislil in se spet približal postelji. V obraz je postal prsten, velike črne roke so se mu krčile kakor kremplji. Jorgj se je prestrašil.

— Dioni... Dioni... kaj delaš? — je zaklical in si pokrnil obraz z rjuho.

Ta trenutek je narahlo potrkalo na priprta vrata z dvorišča in mož se je zgrudil ob postelji na kolena, da ga ne bi zalotili v njegovi grozeči kretnji.

VI

Vstopila je Mariana in se približala s poskakajočimi koraki. Oblečena je bila v belo in imela velik, črn klobuk, čigar ena perot ji je padala prav do rame, medtem ko so se izpod druge videli njeni svetli lasje in pentlja nad ušesom. Njen dežnik je bil skoraj

tako velik ko ona in srebrna torbica na zadrgo, kakršne vidiš v ilustriranih knjigah o vilah, se ji je zibala obešena na nežni, goli roki.

Vonj, ki ga je Jorgj že poznal, prav isti, ki je preveval njegovo knjigo, se je razširil po izbi in še preden je dobro razložil obraz svoje obiskovalke, se mu je zazdelo, da jo je že večkrat videl. Bil je oni beli obraz, bile so one stroge, lesketajoče se oči, ki so se mu prikazale v Nuoru ob fantastični razsvetljavi veseličnega večera. Vzdrhtel je.

— Dober dan, kako je kaj? — je vprašala preprosto z nekoliko zastrtim glasom, ko se je ustavila pred posteljo in gledala berača.

Tudi Jorgj ga je gledal, a se ni več spominjal, čemu je ta človek pri njem. Zmedeno je samo videl, da je ob črni Dionisijevi postavi bela postavica obiskovalke, in neznansko ga je bilo sram, da ga je našla v taki družbi, s takim človekom v takem položaju.

— Vstani in pojdi! — je ostro zaklical, a se brž skesal. — Oh, oprostite, neki nadležnej je ... bebec ...

Mož je težko vstal in migal, kakor bi hotel kaj reči.

— Pojdi, pozneje se vrni, pojdi, — je ponovil Jorgj in iztegnil roko, a jo takoj umaknil, sramujoč se, da bi videla obiskovalka odpeti rokav njegove srajce.

Dionisi je pogledal kvišku, nato pa prav počasi odšel.

Tedaj se je Jorgju zazdelo, da se je izba razširila, da je postala prostorna in vonjiva kakor pomladna pokrajina. Svetel mir in drhteč sen lepote in luči sta se zgrnila krog njegove postelje, krog bajte in dalje in dalje čez ves svet.

— Saj ste kar dobri! — je rekla Mariana začudeno, sedla na stolico blizu postelje ter oslonila

roke in brado na sončnikovo glavico. — Zvonek glas imate, naravno barvo in niti tako shujšani niste!

S povešenimi očmi je gledal nihajočo in lesketajočo se torbico ter se zasmel. Smejal se je in se tresel.

— Ni slabo! — je rekel suho. — Tako govorite, da bi me opogumili!

— Zdi se vam, a v tej zadevi ne lažem!

— Oh, oprostite! Neotesan sem, veste! Že toliko časa nisem nikogar videl! Samo ta berač, ste ga videli? pride včasih, poklekne, moli in klepeta... Ne morem ga spoditi. Kako naj to napravim? Tako nečeden je... Ali se ne umažete na tej stolici?

— Kdo pa vas še obiskuje? — je vprašala, ne da bi se zmenila za njegove zadnje besede.

— Kdo naj bi prihajal? Kakšna ženica in doktor...

— Ali je doktor dober?

— Tako, nekoliko čuden je, a sicer dober in plemenit.

— In drugim se niste dali preiskati? Ali ste se kaj zdravili z elektriko?

— Vse, vse sem poskusil! Tri mesece sem bil v bolnici... Zame ni pomoči!

— Vsi bolniki pravijo tako! Iti bi morali na kako dobro kliniko na celini...

Kakor prestrašen se je zdrznil.

— Ne, ne, gospodična! Vrnil sem se semkaj, da umrem, in tu hočem umreti!

— Kaj govorite! — je nestrpno vzkliknila.

Dvignil je oči, jo pogledal, zardel, nato pa hitro rekel:

— Ne trpim dosti; če se ne ganem, ne čutim nikake bolečine, in tudi če se premaknem, ne. Samo grozna omotica me zdeluje, da se kar onesveščam. Sicer pa ne govoriva zdaj o tem! Zadovoljen sem, srečen sem... Ne verjamete, kaj?

Zamislila se je. Ali veruje v njegovo srečo ali

ne, ni bilo videti na njenem resnem obrazu, pač pa se je zdelo, da misli nekaj drugega.

— Čujte, kaj torej pravi ta vaš doktor? V pismu ste mi povedali, da ste bili že kot otrok bolni...

— Da, s konja sem padel.

— In potem?

— In potem sem bil vedno zelo občutljiv. V bolnici so zdravniki govorili o oslabeledosti živcev in o delnem mrtvoudu, kar naj bi bilo posledica one nesreče v deških letih. Naš doktor pa pravi, da je neka vrsta akutne nevrastenije, ki so jo povzročile razne stiske in nadloge... Morebiti ima prav: žalost me je vrgla. Bil sem tako občutljiv... tako... tako... kakor trava, ki se ob vsaki sapici upogiba... Tudi zdaj, glejte, se ves tresem... Ker ste vi tu! Tresem se, a sem vendar zadovoljen... Oprostite, gospodična! Tako... tako zelo sem zadovoljen...

Z roko si je zakril obraz in zaihtel. Začudena je privzdignila obraz, odprla usta, a ni spregovorila. Ne, naj joče. Bil je to jok, če že ne veselja, kakor je hotel, da bi se zdelo, pa potolaženosti in ljubezni. Medtem ko si je bil sramujoč se zakril obraz in točil solze, ki so mu toliko časa polnile srce, se je ona, ne preveč ginjena, ogledovala naokoli.

Videla je po kotih pajčevino, ostanek ognjišča, prastaro skrinjo, mizico, ki je bila tako črna, da se je zdela starodavnejša ko skrinja, okrušen vrč, pločevinaste vilice, ki so imele en zob okrnjen, posteljno pregrinjalo, molno madežev, in njegovo zbledelo srajco, ki je bila na laktu zakrpana... In vlažna zatohlost, ki je polnila izbo, je učinkovala nanjo turobno kakor zaudarjanje iz grobnice. Zdelo se ji je, da je pred človekom, ki je živ pokopan, in pripovedovanje, prišepetavanje in prepričevanje tete Giuseppe Fiore, ki ni govorila drugega ko o nesrečnem Jorgeddu, pritiskajoč nanjo, naj ga ščiti, brani in maščuje, se ji je zdelo tisočkrat manj kruto in žalostno kot resničnost. Kakor nebogljen otrok, ki so

ga krivični ljudje pretepli, je sam jokal na dnu tega brloga, dasi je bil bister in poln misli in je tako ljubil življenje, da se je čutil včasih še srečnega v tej strašni grobnici živih.

Zdrznila se je od groze in planila na noge, hoteč se gibati, da bi se prepričala, ali je še zdrava in prožna. Potem pa so jo zbodle v srce in jo grizle besede, ki jih je teta Giuseppa Fiore vsak trenutek ponavljala.

»Vi, ki ste bogati in mogočni, morate nesrečnemu fantu pomagati...«

Pomagati mu? Kako? Odložila je nakit, ki jo je oviral, sklenila svoje male roke in jih vila obupana in brez moči ob Jorgjevi stiski. Pa ji je šinila misel: spomnila se je, da ji je nekoč neki oboževalec rekel, da je nesrečnik kakor otrok. Često zadošča božanje in kaka obljuba, da ga potolaži. Razklenila je roke in položila eno na Jorgjevo glavo.

— Gospod Giorgio, opogumite se! Pomagali vam bomo...

Ob dotiku njene roke je bolnika spreletel nekak krč; ječal je, ihtel in jecljal nerazločne besede: bilo je, kakor bi počil tvor jeze, žalosti in ponižarja, ki se mu je mesece in mesece nabiral v srcu, in se prelil v solze. Potem je nenadoma prenehal jokati in je negiben, a še vedno z zakritim obrazom obmolknil, sramujoč se bolj ko kdaj svoje slabosti.

— Zdaj je pa dosti, — je rekla Mariana in mu nežno odmaknila rokav srajce. Obraz mu je bil zaradi joka kakor spačen, a oči med rdečimi vekami so bile jasne in žive kakor dve zvezdi na nebu, ki je po nevihti še kalno.

Spet je sedla in se oslonila s komolcem ob mizico.

— Tako je prav, zdaj pa lahko mirno kramljava. Dajte kaj jesti! Ali hlapčič ne pride?

— Pride pozneje. Ne, ničesar nisem potreben, hvala.

— Ali je deček dovolj močan, da vam more streči? Pameten je, kaj ne?

— O, zelo pameten, a tudi velika klepetulja.

— Sicer pa so tu vsi pametni! In kraj je tako slikovit! Iz hiše, kjer stanujem...

— Pri teti Giuseppi Fiore stanujete, — jo je Jorgj prekinil in jo nezaupno pogledal. — Ali vam je ta ženska govorila o meni?

— Nekaj ona, nekaj drugi, a sem že prej poznala vašo zgodbo. Povedal mi jo je kočijaž, ko sem se s pošto peljala sem gori. Prišla sem, da si ogledam to vas, zakaj brat mi je neznansko hvalil pokrajino in običaje. Brž ko sem prišla, sem rekla, da vas obiščem, gospod Giorgio, a so mi odsvetovali. Nikogar ne sprejme, so rekli, nikomur ne zaupa in zaprl se je v svojo hišo kakor v ječo. Ne obiščite ga, če mu nočete napraviti žalosti. Dolgo se nisem mogla odločiti, končno pa sem sporazumno s kočijažem poslala prvi zavitek; drugo veste. Ne, nihče mi ni pravil kaj slabega o vas, samo vsi, od župnika do mojega brata, ki vas še ni obiskal, da ne vzbudi kakih preprirov in govoric med ljudstvom, ki je tako udarjeno na spletke, vsi, pravim, se vas bojijo!

— Dà, kakor steklega psa!

— Motite se! Čujte, jaz študiram to čudno čustvo, ki ga gojijo vaši sovaščani do vas. Veste, kaj je? Sram. Vsi se vas bojijo, ker ste bili po krivici obrekovani, a vas oni... oni niso znali braniti. Vi ste, naj kar povem, strah vasi. Ko govorijo o vas, se vsi vznemirijo in zamislijo. Sram jih je priti k vam, a težo svoje omahljivosti že čutijo. Verujte mi, prišel bo dan, ko se bodo vsi dvignili, da vas branijo in maščujejo, samo če...

— Samo če?

— Če vaši sovražniki prej ne pripoznajo svoje zmote!

— Prazne sanje, gospodična! — je rekel Jorgj žalostno. — Vi ste dobri, pa mislite, da so tudi dru-

gi. Jaz vam moram biti nad vse hvaležen; če ne bi bili vi prišli, se me ne bi nihče spomnil...

— Ker ste vse odbili! Župnik...

— Ah, župnik, — jo je prekinil Jorgj, — prišel je, da me spravi še v večji obup! Govoril mi je o smrti, ko me je vendar še samo življenje! Poslušajte, kako mi bije žila... poslušajte, kako mi bije srce... Nikdar nisem bil tako živ, kakor sem, odkar so me sovražniki pribili ko Kristusa in čutim kakor on ljubezen in sočutje do ljudi zaradi njihovih zablod...

— Če bi sočustvovali, bi se ne bili jezili nad nesrečnim župnikom. Bolj je nesrečen ko vi. Kolikokrat, mi je povedal, je prišel prav sem do vrat, a si ni upal vstopiti. Bolj je osamljen ko vi. Dajte, dovolite mu priti, gospod Giorgio, dobro delo napravite. Ali naj mu rečem, naj pride?

Snela je rokavico in mu otipala žilo.

Kako ugodje, kak sladek občutek, pravo opojnost je prelil ta rahli dotik v vse njegove žile!

A deklè je izpustilo žilo in spet je prišel k sebi.

— In tudi drugim, — je povzela. — Vsi vam želijo dobro in pridejo in vam povedo. Glejte, naj povem, tudi teta Giuseppa Fiore na primer... Zapodili ste jo, a vendar vam ta žena želi dobro kakor svojemu sinu. Res, preprosta žena je, ki goji sovražstvo in maščevalnost, a k vam jo je prignal nekak občutek pokroviteljstva. Svojo mržnjo je združila, tako je menila, z mržnjo, ki bi jo moral imeti Giorgio Nieddu do skupnega sovražnika...

— Dobri ste, gospodična, — je ponovil Jorgj in se ko sam pri sebi nasmehnil, — a zamotane duševnosti mojih sovaščanov ne poznate še do dna... Dam vam prebrati nekaj strani, ki sem jih svoj čas napisal. Mislil sem, da bom moral od vseh zapuščen umreti, in sem pisal kakor brodolomec, ki spravi svoje spomine v steklenico in jo vrže v morje... Boste videli, napisal sem bridke resnice. Sicer mi ni

več mar; vsem odpuščam, nikogar ne sovražim...
Dà, — je zamišljeno pristavi, — prav kakor Učenik
lahko ponovim: saj ne vedo, kaj delajo!

Zardel je in se spomnil prvega srečanja s starim
Arrasom na večer velikega petka. Kako je bil tedaj
srečen! A tudi zdaj je občutil veselje, podobno one-
mu, ki ga je spremljalo na stezah po dolini. Dasi je
bilo njegovo ubogo telo negibno, je duša le potovala
po pokrajinah, polnih luči in ubranosti. Življenje,
poosebljeno v Mariani, je stalo ob njem in ga božalo,
pa ne bi odpustil sovražnikom in ne verjel, da je
edina resnica vesoljstva ljubezen?

— Kako pa pišete? — je vprašala, da bi se
raztresel, zakaj zdelo se ji je, da ga je utrudila.

In govorila sta o vsakdanjih stvareh, o vasi in
vaščanih, o hlapčiču in kočijažu. Jorgj se je opogu-
mil in ji je pripovedoval, da jo je že nekoč videl v
Nuoru kakor v sanjah.

— Imel sem že toliko neprijetnosti in... tisti
večer sem pil! Naenkrat sem zagledal vas z neko
gospo. Kako ste me pogledali! Grozno...

— Ne spominjam se, — je rekla prostodušno.

— Bila je taka gneča in vsi so vas gledali...
Bili ste najelegantnejši; imeli ste srebrnobelo obleko
in lesketajočo se kopreno... Kdo bi bil tedaj rekel,
da vas bom spet tukaj videl?

V strahu, da ne bi razkril vse svoje romantične
ljubezni, ki mu jo je vzbudila njena prikazen, je
nato hitel spraševati:

— Tu vam ugaja, pravite? Ali ste videli, kakšen
razgled je s terase pred občinskim domom? Tam za
cerkvijo je prostor, ki ga tako ljubim, v kotu abside,
veste. Pojdite tja, ko zahaja sonce, boste videli, kako
visoka planota žari vsa v rdečem, potem pa vijoliča-
sto in zdelo se vam bo, da ste ob vznožju kakega
ajdovskega gradu. Vsa pokrajina s to nakopičeno in
s skalami obdano vasico, s stezami, ki so napravljene
kakor nalašč za zasede, s samotnimi, zastrtimi in

oboroženimi postavami, ki oprezno jahajo tod, in s pobočji, po katerih se vlečejo ograde, spominja na dobo najemnikov. Vse diha pesem divje starodavnosti.

— Da, res je. Tudi iz hiše, kjer stanujem, se nudi čudovit razgled; tekam od enega okna do drugega in se spominjam pesnikovih verzov:

Kralj je prihajal k oknom in gledal na morje,
kralj je prihajal k oknom in gledal na gore...
O, da bi bil ptica, ki leteti more!

— Ali vam ugaja Pascoli?¹

— Skoraj vsega znam na pamet.

— In D' Annunzio?

Nato sta začela navajati stihe, tiho razpravljati, ponavljati: »Oh, tudi meni ugaja!« — »Ne, prej je bilo bolje!« — »Ah, vedno je mlad!« — »Jaz pozabljam naslove.« — »O, ali se spominjate onih stihov? ...«

Mariana se je medtem obrnila k mizi in se dotikala predmetov — sprva boječe, potem radovedno in končno kar oblastno. Uredila je posvaljkane knjige, ki niso hotele ostati zaprte, odstranila od peresa okrnjene vilice in vrgla na tla košček prepečenca, ki je vabil vse zgodnje muhe v izbi.

Jorgj ji je dal početi, kar jo je bila volja, in ni čutil več ponižanja zbog svoje revščine. Med njim in njegovo prijateljico se je pretrgala zavesa neznanega: Mariana je prodrla v njegov svet in se je zdaj lahko gibala, gledala, pretikala in razvrščala vse kakor na mizici: prinašala je red in veselje.

Čas je potekel in sonce je zgrnilo pred njene noge kratko zlato preprogo. Na obrazu malega Kri-

¹ Giovanni Pascoli (1855—1912), nežen, globoko religiozen italijanski pesnik.

stusa je zažarela iskra kakor solza veselja in iz doline je zadehtelo po glogu.

Zdajci se je na cesti spet oglasil zbor dečkov, ki so prosili dežja. Mariana, ki jo je premagala otroška radovednost in potreba, da bi se razgibala, je planila pokonci in stekla na dvorišče.

Jorgj se je spomnil hlapčičevih besedi: »Kakor dekletce je« in čustvo nežnosti se je združilo z zanosom, ki ga je tako osrečeval. Dolgo se je mudila zunaj, tako dolgo! Vse okrog njega je molčalo in čakalo njene vrnitve. In če se ne vrne? Če je bilo vse le sen? Pa bi ji imel še toliko povedati in toliko stvari bi rad še izvedel od nje! Poiskal je beležnico, ki jo ji je hotel pokloniti, in kesal se je, da ni naročil Pretuju pripraviti skodelico kave. Le zakaj se ni še vrnila? Zbora dečkov ni bilo več slišati. Cesta je bila polna radovednežev. Ljudi je poznal po hoji: ta trdi, nekoliko počasni korak ima Bannin mož, oni nekoliko hitrejši, a bolj drseč je korak strica Remunda... Columba je bila morebiti na oknu ali na pragu in je videla Mariano. Čutil je, kako mu bije srce, a ni vedel, ali od veselja ali od strahu, in rad bi zavpil in poklical svojo prijateljico... Ah, čuj šum na dvorišču in poskakujoč korak, podoben Pretujevemu! — Vrnila se je v hišo in vse je spet zaživel in zažarelo.

— Pogledala sem malo okoli vaše trdnjave, gospod Giorgio! Kako je lepó tam spodaj na ulici! Po vsej dolini se vidi. Pa veste, koga sem še videla? *O n o ž e n s k o*. Na pragu stoji in črni obok vrat in ozadje stare hiše čudovito okvirijo njeno rumeno in črno, nežno in zamišljeno postavico. In starec s svojim konjem! Kakor ona Petrova skupina. Ali se spominjate njegovih »Dveh prijateljev«? Vse ženice so se zbrale na ulici ter gledale starega in deklè, potem pa so gledale mene...

— Gospodična, — je zajecal Jorgj in nervozno stisnil beležnico k prsim, — ne menite se za te

ljudi... za božjo voljo... ne brigajte se zanje! Utegnili bi vam napraviti kaj hudega,... ker ste prišli k meni!

— Ali so tako hudobni? Meni se ne zdi. Dekle se zdi celo nesrečno...

— Oh, ne verjemite! Če bi vedeli, kako je hinavska! Sama skrivnost jo je: molči in poveša trepalnice, molči in v mislih prede svoje grde spletke. Tudi jaz sem jo videl v lepem okviru tam gori na nekaki verandi. Ob nogah ji je ležalo jagnje, glavo je imela ovito s kopreno sanj, pa se mi je zdela kakor kaka mala kraljica iz Sabe... In mi je le napravila toliko hudega! Grenek oleandrov cvet je!... Vse vam bom dal prebrati... Vzemite te lističe, a ne pregledujte jih zdaj... Saj ne mislite že iti, ne? Zgodaj je še. Ali vam je mraz? Če bi bil vedel, da danes pridete, bi bil ukazal pripraviti kavo...

Listala je po beležnici, ki jo je dala nato pod pazduho, in se spet ozirala po izbi.

— Hočete, da vam jaz skuham kavo? Kje je posoda za kavo?

Sram ga je bilo povedati, da jo je kuhal Pretu v lončku.

— Mislim, da se je nekaj pokvarila... Hlapčič jo je odnesel popraviti. A kava bi bila za vas, ne zame... In umazali bi se... vaša obleka je draga...

Zasmejala se je in stopila po izbi, hoteč odpreti skrinjo in jo preiskati.

— Moja obleka? Veste, koliko stane? Šestnajst lir. Sama sem si jo napravila. Kaj mislite, da ne znam nič? Doma vse delam. Morda ste pa upali, da sem kaka vojvodkinja?

— Kraljica ste, — je rekel dvorljivo, a ona je zavzdihnila.

— Ah, kaj vse mi manjka, da bi bila kraljica!

— Kaj vam manjka? Zdravi ste, lepi in mladi...

— Mlada? Mislite, da sem mlada? O, kako se motite, gospod Giorgio! Nikdar vam ne povem, koliko let imam. Tudi če mi daste pol milijona, vam ne povem. Pa tudi če bi vam povedala, ne verjemite, zakaj številka ne bo nikdar prava!... Sicer, — je pristavila, vzela svojo torbico in znova sedla blizu njega, — kaj pa pomenijo leta? Včasih se nam zdi, da jih imamo šestnajst, in šestnajst jih imamo v resnici, včasih se nam pa zdi, da jih imamo sto in toliko jih tudi imamo.

— Res je, res! — je ognjevitro pritrdil.

In spet sta začela z drobnimi zaupnostmi, z izmenjavanjem misli, z navajanjem stihov. Vse je bilo ko sladka otroška igra, prihajanje in odhajanje nedolžnih rečenic, domislic, neškodljivih paradoksov¹ in poklonov. Toda kljub razvnetosti, ki ga je poživiljala in je ob njej pozabljal, da je bolan, se je Jorgj čutil utrujenega. Preveč je govoril; oči so se mu sinje obrobile in roka se mu je tresla. Sonce se je bilo vzpelo na posteljo in ga ko vsak dan božalo, a zdelo se je, kakor bi bil ta goreči prijatelj ljubosumen na tujko in kot da z nekako slastjo odkriva bolnikove ude in obraz v vsej njihovi brezupnosti. Kako so bili suhi in kar majceni ti njegovi ubogi udje! In ta prozorni obraz, v katerem so živele samo še oči, kako je bil žalosten v luči in veselju, ki sta ga ožarjala!

Mariana je znova občutila usmiljenje in bojazen. Pomislila je:

— Zdaj pojdem, čas je, — in gledajoč skozi vratca zeleno sinje ozadje, se je zdrznila od veselja ob misli, da lahko gre. Zdelo se ji je, da bi morala zdaj zdaj zleteti kakor škrjanec, izginiti skozi svetla vrata, a Jorgjeve oči so bile polne nežnosti in trepetu kakor pri otroku, ki sprašuje, ki zaupa, a se hkrati boji.

¹ Razumu nasprotna trditev.

»Kaj napravi, ko pojdem?« — se je vprašala Mariana.

— Ne govorite več! — mu je ukazala. — Trudni ste. Nekaj časa še ostanem, potem pa pojdem. Utrudila sem vas in vam nisem povedala drugega ko same neumnosti. Zdaj vam pa povem nekaj iz svojega življenja.

Odprla je torbico, se pogledala v zrcalce, ki je bilo v njej, vzela iz nje karamelo in mu jo dala. Nič ni vedela, ali bi spravila beležnico v torbico ali ne. Končno se je odločila: torbico je zaprla in pustila beležnico zunaj.

— Vedeti morate, — je spet začela, — da sem romantično deklè, ki zelo ljubi čustveno razgibanost. Radi tega se mi nemara ni primerilo nikdar nič izrednega! Pogosto rada menjavam način življenja, ker se krajev in stvari, ki jih vidim, brž naveličam. Moj oče je bil industrijalec; neprestano je potoval in je umrl, ko sem bila še otrok. Mati pa se ni nikdar ganila iz naše vasi, ki je nekoliko večja kot ta; a ona je »močna« svetopisemska žena, delavna, krepka, modra. Naše imetje upravlja in njej se morajo zahvaliti moji bratje za svojo vzgojo in trdni značaj. Imam tudi sestro, ki je poročena z nekim plemičem v našem kraju in je zelo podobna materi. Varčna je in dobra gospodinja. Njena največja zabava je, da gre na ljudske veselice ali v kako mesto na svečanosti. In z njo sva šli preteklo leto na veselico v Nuoro. Jaz pa sem že mnogo potovala, saj je eden izmed mojih bratov v notranjem ministrstvu, drugi je artilerijski kapetan, ki se je poročil z neko lepo, bogato gospodično, in tretji je Giovanni Mariano, ki je tu. Vsak me hoče imeti nekaj časa pri sebi in tako sem danes tu v vaši samoti, gospod Giorgio, jutri bom v Rimu, poleti v Anziju ali v Viareggiu, jeseni pa spet doma v naši dolgočasni, vlažni vasi, ki jo obdaja močvirje in bičevje in je nad njo

skoraj vedno črnomodro nebo, preko katerega letajo vodne kokoši in druge selivke. Tam se kar upijanim od dolgočasje in otožnosti. Imamo hišo, ki je bila nekoč samostan. Pred njo se razprostira skalovita, pusta, neizmerna ravan z močvirji in morjem v ozadju. Oblakov in gavranov nič koliko, gospod Giorgio! Tu je v primeri z našo vasjo kraj življenja, je trogloditska¹ Švica, ali vsaj iz dobe pred gostilnami. Naša hiša je velika, podobna praznemu panju. Bratje so odšli drug za drugim, kakor gredo skoraj vsi bistri vaški fantje, in le semtertja se vračajo s svojimi ženami in otroki. Mati ima hišo vedno pripravljeno, da jih sprejme. Včasih vam bom iz naše vasi pisala, gospod Giorgio! A tudi iz Rima vam bom pisala, ne dvomite! Tam doli v naši vasi imamo okoli hiše prostran vrt in jaz ga v svojo zabavo gojim. Tri leta je, odkar sem vsadila granatovo drevo, in že rodi. Ali veste, kako se obrezujejo rastline? Treba je pustiti samo zadnje poganjke. Imela sem sadiko divjega oleandra, ki sem ga tako skrbno gojila, da se je podvojil, da ima cvetove ko rože. Blizu naše hiše stanuje neki čudaški starec, pravi čarovnik, ki mi je bil zaradi oleandra nevoščljiv in mi ga je skušal z zagovori posušiti. In ker sem se mu smejala, je neke noči vdrl v naš vrt, izruval moj oleander in mi vsadil divjega. Pa sem poslala takoj hlapca na čarovnikovo zemljišče. Hlapec je našel moj oleander, presajenega v senčen kot in vsega ograjenega z živo mejo. Tako teče življenje na vasi. Ko ne obdelujem vrta, berem časopise in revije, ki mi jih pošiljajo bratje, hodim na obiske ali pa pomagam materi pri delu. Pretekli pust sem se našemila z neko našo služkinjo, ki je imela za naličje zajčjo kožo, a nenadoma so naju obkolili vsi pobalini in neki vaščan naju je začel nadlegovati. Tedaj si je služkinja snela zajčjo kožo z obraza in mu jo potisnila v usta in vsa dlaka mu je

¹ Jamarska; kjer so ljudje še živeli v jamah.

šla v grlo, da smo morali poklicati zdravnika, zakaj revežu je postalo slabo. A vi boste rekli: Kaj mi pripoveduje ta neumnica?

Jorgj je poslušal, kakor bi ga zibala daljna godba. Zdelo se mu je, da je spet otrok izpred žalostne mačehine dobe, ko mu je še stara mati pripovedovala otroške zgodbe iz svojega detinstva.

— Pripovedujte, pripovedujte! — je prosil.

— V naši vasi imam dalje še celo vrsto oboževalcev, in sicer vse male potepe, malopridne fantine, študentke, brivca, pismonoša in celó nekega malega trgovca s kozjimi kožami, a vsi so še zelo mladi, veste, od šestnajst do devetnajst let. Takih preko devetnajst let ne gledam več.

— Pred devetnajstimi pa?

— To se pravi... oni me ne gledajo! Ko jih imajo devetnajst, vedó, da... ni kaj upati. Spametujejo se, to je vse! Fantje od šestnajstih do osemnajstih pa hodijo za mano kakor očarani: zanje sem prikazen iz daljnega sveta, kjer je vse veliko in lepo. V meni obožujejo svet, ki ga sanjajo: Rim, modne letoviške obali in fantastično življenje mogotcev. Kar vseč sem si v tem njihovem prividu, medtem ko se mati, sestra in svak zgražajo nad menoj in uživam v vsej vasi grozen sloves spogledljivke. Sicer pa sem zadovoljna s tem, ker ne maram, da bi resnim možem naše vasi, plemičem, ki še sami orjejo, ali bogatim lastnikom krav prišlo na misel, da bi se hoteli z mano poročiti. Ne, gospod Giorgio, bolje je umreti, ko poročiti se in ostati vse življenje v domači vasi...

Jorgj se je tiho, tiho in sladko smejal. Kako so ga njene besede zabavale in tolažile!

— Pa kdaj ste vendarle ljubili?

— In če? Kaj bi zanikala? Prvi je bil bled lep fant, zelen še in nežen ko steblo; zdaj je mrtev, ne govoriva več o njem. Bila sem tudi zaročena z nekim majhnim, vljudnim zdravnikom, o katerem sem slišala, da je pravi veleum. Nekega večera je prišel v

našo hišo. Bilo je polno ljudi, a on ni odprl ust. Mislila sem, da se tako vede, ker je nejevoljen, ali pa, da se samo tako dela. Pa se je potem še večkrat vrnil in tudi sama sva bila, a je bilo treba nezaslišanega napora, da sem mu spravila kako besedo iz ust. Samo smejal se je včasih in tresel, kadar je bil ginjen. Tudi ta je mrtev.

— Vsi mrtvi, gospodična?

— Huje ko mrtvi, pozabljeni! — je rekla Mariana in primaknila torbico k ustom, da bi zakrila zehanje.

Bila je že trudna in želela je, da bi kdo prišel in bi mogla oditi. Sonce je zašlo, a bila je še vedno tu. Gnala jo je želja, da bi šla, zadrževalo pa jo je sočutje in prepričanje, da vzbuja njena navzočnost bolniku neizrečno tolažbo.

»V nekaj dneh morebiti umre, — je mislila, — medtem ko bom jaz dolgo živela, morebiti štirideset, morebiti petdeset let še . . .«

Kaj bi mu ne posvetila kake ure tega pol stoletja dolgega življenja?

Vendar je občutila nekako olajšanje, ko se je zaslísal na dvorišču težek korak in ropot palice, ki je udarjala sem in tja po zidu in po kamenju. Sopihaajoč je vstopil doktor, že poletno oblečen — zanj ni bilo prehodne dobe: imel je široke bele hlače, vihrajoč jopič iz črne alpage in slamnik s trobojnim trakom. Zdel se je še skoraj mlad in njegove oči so bile pomladansko modre.

— Dobro, — je rekel in se približal, ne da bi pogledal Mariano, ki je bila vstala, da bi mu prepuстила prostor.

Ko pa je otipaval Jorgjevo žilo, se je nenadoma obrnil in kažoč na stolico zakričal:

— Preteto, sédite no, gospodična! Kaj pa stojite?

— Hvala, zdaj moram iti . . .

— Kaj, že greste? — je rekel Jorgj prestrašeno.

Doktor je z obema rokama zgrabil stolicu, jo dvignil in jo postavil poleg nje.

— Sedite, prosim, predobra gospodična! Vaša navzočnost je edino zdravilo za mojega pacienta, ki je lopov, veste. Njegova bolezen je samo slepilo. Te dni ga bomo videli že na nogah in na sprehodu. A sedite vendar! Ali mislite nemara še rasti?

In sklonjen je krepko udarjal z roko po stolicu.

— Zaradi mene! — je rekla Mariana ter sedla na skrinjo, kažoč svoje male, svetle noge. — To bi bilo nekaj, kar bi morala znanost še iznajti!

— Če bi bili vsi visoki, bi bili vi prvi, ki bi zahtevali nasprotno!

— Schopenhauer ...¹

— Dajte mi mir s svojim Schopenhauerjem!

— Hotela sem le reči, da se moti, ko pravi, da visoke ženske ugajajo moškim nizke postave, medtem ko so majhne ženske ...

— Všeč visokim moškim in tudi takim, ki so nizke postave! Samo če so tako lepe ko vi!

— Hvala! — je rekla in se pretirano poklonila.

Zdravnik se je smejal in bil zadovoljen s svojo dvorljivostjo, Mariana pa ni opustila prilike in je veselo koketirala z njim. Jorgj je postal ljubosumen. Zdelo se mu je, da sta oba pozabila nanj, in po svoje utrujen in žalosten je zaprl oči in videl Pretujevo postavico, kako se bliža iz ozadja hištrne, prihaja k postelji in se sklanja nad njim.

— Če povpraša po ročki za kavo, ji reci, da si jo nesel h kositarju ...

Doktor pa je grozansko udaril s palico po nogah postelje in zakričal:

— Ta ženska ima prav!

Jorgj se je zdrznil, odprl oči in spet videl Ma-

¹ Arthur Schopenhauer (1788—1860), nemški filozof.

riano, ki je vsa bela sedela na črni skrinji, skozi vrata pa srebrnkasto nebo, prevlečeno s sinjimi oblaki.

Mariana se je smejala, sklanjajoč glavo, da si je pokrivala kolena s krajci klobuka, ter zibala svoje lepe, elegantne nožice. Kako je bila vesela! Bila je poosebljeno veselje in mladost; mladeniči njene vasi so po pravici očarani tekali za njo. On, on pa je bil kakor list, ki je padel z velikega drevesa življenja in počasi, počasi trohni ter se vrača v nemo zemljo. Nič več ni zanj ne odsevov sonca ne bučanja vetra, samo zdaj pa zdaj odmev daljnega življenja, senca oblakov in mrko krakanje gavranov, ki ga ona so-vraži. Čemu je le prišla? Srečnejši je bil, dokler je še ni poznal.

— Ali ne greste, gospodična? Spremim vas, — je rekel končno doktor, ki se je spomnil, da mora iti.

A je ostala. Komaj je bil doktor odšel, se je spet približala postelji in se sklonila nad bolnika, ki jo je gledal z očmi, polnimi žalosti.

— Ubogi gospod Giorgio! Utrudila sva vas, kaj ne? Kakšen čudak je ta doktor!...

— Nor, da bi ga morali zvezati! Zaljubljen je v svojo služkinjo, pa dvori tudi drugim!...

Mariana se je spet zasmejala; list njenih rožic na klobuku je padel Jorgju na obraz. Ko je pobrala z blazine listič in šepetala:

— Jutri se vrnem... če vas ne dolgočasim, — je spet zaihtel in rekel:

— Vedno, vedno... kadar hočete... zdaj ste mi vi vse... vse moje življenje!...

Tedaj je znova obmolknila in pobledela in medtem ko je s ceste, ki je bila že v senci večera, še odmeval doktorjev glas:

Ljubezen, tajna...

in se je zaslísal na dvorišču lahek Pretujev korak, se je še bolj sklonila nad bolnika in ga poljubila na čelo.

Pretu ju je tako zalotil in uro pozneje je povedal Columbi, da se njegov gospodar, brž ko ozdravi, poroči s komisarjevo sestro.

TRETJI DEL

I

Ko neke noči Columba ni mogla spati, je vstala in odšla v kuhinjo.

Ded je bil že pribil kljuke na zid v veži kakor pred Bannino poroko, sama pa je stolkla mandeljne in očistila žito za potice in poročni kruh. Še teden dni in bo nevesta. Bilo ji je, kakor da že vidi obešene torbe tu in tam v kuhinji in v veži, razčtetverjene ovce, kokoši, ki so obešene z glavo nizdol in jim kaplja kri iz odprtih kljunov in dela majhno rdečo lužo v prahu na dvorišču. Vendarle se ji je zdelo, da je še zelo dolgo do binkošti. O binkošti mora biti skoraj toplo, zdaj pa se v vasi in po gorah še vedno držita veter in mraz.

Po lepih velikonočnih praznikih je padlo dovolj tako zaželenega dežja, ki mu je sledil še sneg. Ne-prestano so se dvigali z morja sivi in rdeči oblaki in še, kadar je sijalo sonce na dolino, so se Monte Bardia in Monte Albo, Monte Acuto in Monte Gonnare z enega konca obzorja do drugega gledali skozi megleni zastor kakor štirje starci, ki sedijo sredi dima okoli kamenitega ognjišča. Veter je pihal in ugašal sonce in tedaj je bilo zares vse žalostno. Dež je lil kakor iz škafa in poti po vasi so se spremenile v potoke. Potem je znova sijalo sonce, nebo je bilo podobno modrosivemu mozaiku in v daljavi proti Siniskolski ravnini je pramen sončnih žarkov ob-svetljeval zeleno progo, ki se je zdela kakor voda, a je bila njiva že visokega ječmena. Vsi grmi po do-lini so bili že v cvetju, a sklonjeni, osmukani in raz-drapani, skoraj uničeni od neprestanega bičanja ve-

tra. Kako žalostna pomlad! Kakor bi bili zemlja in elementi v nesoglasju: ona bi se rada smejala in cvetela, veter jo je pa bil ko pobesnel ljubimec.

Tudi Columba je bila vsa potrta; križ jo je bolel od neprespanih noči, misli so ji bile vse meglene in nič drugega ji ni bilo mar ko njena tesnoba.

Niti čenče njenih sosed o najvažnejših dogodkih tistih dni — o končni vrnitvi starega Arrasa v vas, o proščenju pri Sv. Frančišku in da je berač Dionisi Oro izginil — ji niso pregnale misli, ki so jo mučile. Dionisi je bil odšel ravno na oni ljudski praznik in se ni več vrnil. Ženske so vsako toliko vdrle v njegovo kočo, ki je bila črna in smrdljiva kakor brlog divjega prašiča, in ko so prihajale iz nje, so držale krilo privzdignjeno in so majale z glavo.

— Najbrž je umrl.

— Pridružiti se je moral kakemu drugemu beraču in je šel z njim na slovesnost v Fonni...

— Videli so ga tu, videli so ga tam... Nemara so ga ubili... Morda je bil pri kakem poboju, pa so ga spravili s poti, da ne bi pričal...

Vrnitev strica Innassija Arrasa je prinesla nekaj spremembe za žensko radovednost. Starčevi sorodniki in prijatelji so napravili zanj nekako bero in so dobili skoraj od vseh vaških pastirjev tu kako kozo, tam kako drugo žival; tako so mu spravili skupaj čredo in začel je spet staro življenje. Samo ob nedeljah so ga videli v cerkvi. Bil je s svojo dolgo brado granitne barve resen in slovesen in miren ko patriarh, ki je že spokojno preživel življenje med svojimi otroki in vnuki. Ko je odšel iz cerkve, je krenil na trg, kjer je posedel z drugimi starci na klopi, ali pa je stopil k Jorgju Niedduju.

Nekega dne je šel mimo hiše Corbujevih. Na pragu je videl deda, ki se je pripravljaj, da odreže kos trstike in napravi iz nje škatlo za vžigalice. Pokimala sta si v pozdrav, a na obrazu obeh se je pojavil nasmeh prezira. Medtem ko so zelenkaste de-

dove oči gledale nedolžen prot rogovilaste palice, h kateri se je nekdanji rokovnjač povrnil po toliko letih divjega upora, so drobne oči strica Innassija gledale sovražnikov nožič in škatlico iz trstike in bilo je, kakor bi si s pogledom govorila:

»Glej, kam si prišel!«

Columba je zanetila ogenj in pripravila kavo. Ded je bil zdoma in njegova rogoznica je bila zvita in postavljena v kot za ognjiščem, in zdelo se je, da tudi ona čuje v mrzli noči in pričakuje starčeve vrnitve. Na dvorišču je žvižgal veter. Ko je Columba odprla vrata, da bi šla po drva v lopo, je pljusknil vanjo vonj po travi in mokri zemlji ter jo spomnil na vonj iz Jorgjeve hištrne.

Z zobmi je držala ruto, ki ji jo je hotel odnesti veter, vzela drva, se vrnila in zaprla. Vonj pa je šel z njo in o n je bil tu pred njo, majhen in voščen v obraz kakor mrtev otrok, negiben na svoji čisto beli postelji v dnu črne hištrne. Dà, to je bila storila: dva-krat je šla k njemu; prvikrat na velikonočno noč ponoči, ne da bi se upala približati vratom, potem neko jutro ob zori, preden so sosede vstale. Spal je in imel glavo zavito v belo ruto. Njegov obraz je bil še bolj bel ko ruta in od daleč so se videli njegovi črni, nad čelom razdeljeni lasje, vijoličasti krog trepalnic in senca nad zgornjo ustnico.

Bil je kakor otrok, mrtev otrok. Postal je tako majhen in moral je biti lahek ko ptiček. Zato ga je Pretu lahko dvigal in ga vardeval ko mlajšega bratca. In je zbežala, ne da bi ga zbudila, se doma zaprla in začela spet begati po sobah in shrambah, ko da bi iskala svojega Jorgja iz prejšnjih časov, tistega, ki jo je poljubljal in zmerjal, žalil in zapustil. A ni se ji posrečilo, da bi ga našla. Uporni študent, sovražnik deda Corbuja, je izginil za vedno. Umrl je. Zadušila ga je nemara njegova jeza in njegova ošabnost. Drugi Jorgj je bil, ki je zdaj noč in dan živel

v njenih mislih, majhen, neboljen, Jorgj, umirajoč otrok...

Včasih je zaželela, da bi šla spet k njemu, ga vzela v naročje in ga zazibala na svojih prsih.

Njena želja je bila kakor materina želja po otroku, ki je daleč, in tudi njena ljubosumnost ob misli, da je tam in prav pri njem neka druga ženska, ki ga neguje in poljubljuje, ki ga ji dan za dnem vsega krade, je bila grozna materinska ljubosumnost do druge ženske, ki jo njen otrok bolj ljubi ko njo. Pred to materinsko strastjo so izginili vsi očitki vesti, sočutje, ljubezen, pa tudi ljubosumnost zaljubljenke. Misel, da bi Jorgj umrl, ne da bi ji odpustil, da bi odnesel s seboj na oni svet spomin na ono drugo, jo je mučila noč in dan.

Vse to pa je ni oviralo, da ne bi oskrbela še zadnjih priprav za poroko. Tudi to noč, ko je pripravila kavo, spila eno skodelico in potem še eno, je postavila luč na stolico blizu ognjišča in začela šivati.

Semtertja je zalajal pes, drugi psi so odgovarjali in veter v dolini je bil kakor odmev teh nemirnih tožb. Columba je pridvignila glavo in se spominjala grozotnih noči svojega detinstva, ko je mama prestrašena poslušala veter, ki oznanja nesrečo. Nato je mislila na svoje sestanke z Jorgjem in na bojazen, da ju ne bi zalotili, in zdelo se ji je, da še sliši po cesti njegove korake, tako tihe, da se ji je zdelo še utripanje njenega srca glasnejše.

Toda ali jo srce vara? Glej, znova utriplje kakor t e d a j, tako močno, da so koraki, ki se ji zdi, da jih sliši, ki jih resnično sliši zunaj pred vrati, šibkejši. Za trenutek se ji zgrne kakor megla pred očmi in jo loči od sedanjosti. O n je tu... on je tu... in trka z nohti na vrata. Ozdravel je ali morebiti umrl. Na vsak način je vstal in je tu kakor včasih in bi rad k njej...

V skoku je bila pri vratih in odprla, ne da bi vprašala, kdo je.

— Teta Colu, jaz sem. Videl sem luč in sem rekel: Morebiti peče kruh. Dajte mi malo ognja, zakaj gospodar se slabo počuti. Moje ogle je tako vlažno, da se ne vname. To grdo vreme! Ali ste se ustrašili?

Pretu je vstopil s strešnim korcem v roki in šel naravnost k ognjišču.

— Ali si tam tudi ponoči? Kaj mu je? — je vprašala Columba s hripavim glasom.

— Ne, ponoči nisem skoraj nikdar, a že od včeraj se je počutil slabo in zato je hotela gospodična Mariana, naj spim tam... Podarila nama je tudi samovar na špirit, a se ga bojim prižgati, lahko se razpoči in potem bi bilo, kakor če bi zlodej prišel v hišo. Ali se tudi vi slabo počutite?

— Vstala sem, ker imam delo. Vzemi, kar vzemi, — je rekla in potiskala z lopatico žerjavico v korec.

— Kaj mu je?

— Kaj vem, kaj mu je! Zdaj se mu je poslabšalo. Skuham mu malo kave. Ali ste jo vi že skuhal?

— Čuj, Pretu, ali je ne bi vzel malo v skodelico?... Seveda, porečeš mu, da si jo imel že pripravljeno...

— Da, ko bi bil človek, ki se da tako varati! Vse vidi...

— Pojdi, pojdi, duša, — je rekla, ko je videla, da se deček obotavlja. Pa se vrni potem, ko zaspi...

Z vrat je videla njegovo postavico, ki je šla po cesti tik ob zidu. Veter je odnašal s korca iskre in psi so zavijali v temi kakor pogubljene duše.

»Grem...« — je rekla Columba sama pri sebi, krenila na stopnice in hotela zapreti za seboj vrata, a veter jih je izmaknil iz njene roke in jih odrinil, kakor bi ji hotel reči, da bi slabo ravnala, če bi se oddaljila od svoje hiše.

Vrnila se je po stopnicah, zaprla in čakala dečka.

»Jorgj umre, zato pa žvižga veter in psi zavijajo.

O Marija Tolažnica, obolel je po moji krivdi, a zanj skrbi tujka . . . tujka, ki ga ni poznala, ki ga ni videla kot dečka, ki ni plesala z njim! . . .«

Znova je sedla poleg ognjišča in si zakrila obraz z rokami. Glej, spet je ves majhen, voščen in suh pred njo . . . Otrok je še: mačeha ga tepe, on pa beži po stezi. Na vrhu se obrne in se hkrati smeje in joče, medtem ko ga ona, Columba, sloneč na oknu spremlja z neusmiljeno porogljivim pogledom . . .

»V otroških letih sem bila hudobna, — pomisli v trenutku svetle zavesti. — Zakaj mi je bilo všeč, če ga je mačeha topla? In zdaj? Ravno tako je. Tudi Banna je hudobna z mano in ded je še slabši . . . Mi smo ga topli, siroto ubogo, mi smo ga spravili v ono posteljo, da je tako majhen, tako rumen . . . In tujka . . .«

Ob spominu na tujko se je živčno zdrznila: Vsa kljubovalnost in mržnja, ki jo je gojila do Jorgja, se je obrnila zdaj proti Mariani.

»A jaz grem in ji ga prevzamem. Grem in ko me zagleda, pozabi ono drugo. Ona ga ne more imeti rada. Pravijo, da si umije roke, če se ga dotakne, in ne ostane, da bi ponoči čula pri njem. Jaz lahko ostanim tam sto noči, tisoč noči, ne da bi se utrudila, dokler ne ozdravi. In potem? In moj zaročenec? Kaj mi mar, naj gre, kamor hoče . . .«

Zdaj se ji zazdi, da sovraži tudi svojega zaročenca. Znova vstane, odrine z nogo jerbašček za šivanje in se vrne k vratom. Veter in psi zavijajo vedno bolj žalostno. Morebiti Jorgj umira . . . Columba zapre vrata, se bori nekoliko z vetrom, ki ji dviga obleko, in krene po poti tik ob zidu, kakor je videla iti Pretuja . . . Njena ruta plahuta kakor velik črn ptič proti zidu, a ko pride do vogla hiše, kjer se ta obrne proti Jorgjevemu dvorišču, buti veter z besnejšim sunkom vanjo. Veter je spremenil svoje mnenje, zdaj jo žene nizdol proti črnim, zlato obrobjenim durim, nizdol proti njeni usodi . . .

II

Ko jo je zagledal na vratih, je Pretu, ki je čepel ob priročni pečici in čakal, da zavre kava, presenečen vzkriknul.

Jorgj pa je mirno gledal, ne da bi se premaknil, in zdelo se mu je, da še sanja. Ena izmed tolikih podob, ki so se pojavljale v vročici okoli njega, se je bližala v izbi, ki jo je razsvetljeval košček sveče, postavljene blizu Pretuja, medtem ko je ogromna hlapčičeva senca zastirala ves strop in se prelomljena pomikala po stenah kakor pošasten pajek. Bližala se je ... bližala ... Bila je Columba ...

In Columba si je potegnila ruto na oči in grizla njene konce, hoteč se nagonsko skriti ali pa premagati in prikriti svoje razburjenje. Ko pa je prišla do postelje, se je zgrudila na kolena, kakor nekega dne berač, zarila obraz v odejo in začela jokati. Bil je krčevit jok, poln tarnanja, podobnega cviljenju. In tako se je tresla in krčevito mečkala z rokami odejo, da sta Jorgj in Pretu oba prestrašena isto mislila: ni-li morebiti zblaznela.

— Teta Colu ... teta Colù ... — je rekel deček z drhtečim glasom, ne da bi mogel izgovoriti še kaj drugega.

Jorgj je gledal in končno dejal z zastrtim glasom, kakršnega imajo vročični:

— Pretu, prižgi svečo in pojdi za trenutek ven ...

Tedaj je Columba dvignila obraz in skočila na noge.

— Čemu ga pošiljaš proč? Nič ne dé, če me vidi ... ni mi mar, če me vidi on ali me vidijo drugi ...

— Dobro, pa se pomiri! Kaj hočeš?

— Rada bi vedela, kako ti je ...

— Ali ne vidiš? Zdaj si se na to spomnila ... ob tej uri? ...

Kako mrzla, rezka bridkost je bila v njegovem glasu! Ah, vedno je bil tak njen Giorgio, visok in prevzetan, in še vedno jo je poniževal. Toda čeprav je bil on na bolniški postelji, razgreti od vročice, vedno isti, je ona postala majhna in šibka; njena izmučena duša je klonila in se dala poniževati kakor veja, ki jo lomi nevihta.

Pretu je položil svečo na mizico in pokazal se je blede Jorgjev obraz, poln nejevolje; oči so mu bile ko zastrte z lesketajočo se tančico. Columba si je z rokavom srajce brisala solze in se z drhtečimi koleni naslanjala na posteljo, sklonjena nekoliko nad bolnika, s čigar razgaljenih prsi je žehlala žgoča vročina in vonj po mrzlici.

Tudi njegove roke, ki so se oprijemale rjuhe, so se tresle.

— Ob tej uri, dà ... — je zajecala. — Ob tej uri ... Noč je, vem, a zame je vseeno ... Noč je hujša ko dan ...

— Kaj hočeš? — je ponovil manj trdo.

— Da mi odpustiš.

— Stokrat sem ti odpustil, kdaj že! Pojdi, vrni se domov ...

— Ni res, nisi mi odpustil, Jorgj, duša moja! Ne podil bi me zdaj ...

Jorgj ni odgovoril.

— Da se morava tako spet videti, Jorgj! Ah, šel si in se nisi nikdar več vrnil!

— Ti bi bila morala priti, Columba!

— Bala sem se, da me zapodiš. In vidiš, zdaj me hočeš! ... Zakaj?

Obotavljal se je z odgovorom. Kaj naj ji reče? Da mu ni več mar zanjo?

— Prej bi bila morala priti ... mnogo prej; vedela si. Zdaj! ... — je rekel in zamahnil z roko, kakor bi hotel pokazati nekaj, kar izginja v zraku.

— Zdaj ... lahko ozdraviš; če boš miren, lahko ... je rekel doktor. Jaz bom skrbela zate ...

boš videl. Dà, dà, doktor pravi, da lahko ozdraviš, če doživiš veliko veselje... Zdaj veš, zakaj sem prišla... Vidiš, ali vidiš? Tu sem... Columba... tvoja Columba! Ali me še poznaš, Jorgè, povej mi, ali me še poznaš?

Jorgj jo je sočutno gledal. Ah, saj je zblaznela!

— Jaz nikdar ne ozdravim, Columba, a nič ne de... to naj te ne skrbi. Pojdi, bodi mirna in ne misli name... Zakaj ti je zdaj prišlo na um, da misliš name?

— Vedno sem mislila nate... Ti me nisi ljubil... kakor sem si želela! Vedno si me poniževal, bila sem zate neuka ženska! Da, da, res sem bila, le oponašaj mi to, a ne goni me proč! Jorgeddu moj, odpusti mi: tu sem kakor kdo, ki je na tem, da umre, pa gre k onemu, ki mu more dati zdravilo...

Ni ji odgovoril. Ah, njegov molk jo je togotil bolj ko njegove bridke besede. Spet je začela viti roke.

— Me ne slišiš? Mi nič ne odgovoriš? Bolj sem bolna ko ti in sovražim vse... vse, ki so naju razbojniško pobili... Če bi naju bili pustili v miru, bi se nič ne primerilo... O, razumem, ne misli, da sem tako neumna! Govoriti ne znam, a znam misliti. Tu notri, tu notri, — je pristavila in si z rokami stisnila glavo, — tu je nekaj, kar vedno žge... Pridejo trenutki, ko bi si najrajši razbila to prekleto glavo ob skali. Dà, ko sva se videvala, sem molčala, a kaj vse mi je prihajalo na um in ti nisi razumel... Mislil si, da sem neumna, zlobna in potuhnjena... Glej, zato me nisi mogel trpeti... In tudi tisti dan, ko si se vrnil iz Nuora in sem ti pripovedovala o onem groznem dejanju... tudi tisti dan me nisi hotel poslušati in jaz nisem znala govoriti... Če bi ne bilo tako, bi zdaj ne bila tu ob tej uri in ti bi ne bil tako... tako, tako, duša moja, tako spremenjen, ne bil bi kakor cunja, ne bil bi zavržen, majhen...

bolan, ne bil bi kakor nebogljjen otrok, siroten in mrtvouden...

Solze sočutja so ji brazdile lica, a jih ni skušala več prikriti, in tudi on je čutil, da mu raste sočutje do nje.

— Pretu, — je rekel spet dečku, ki je pohlepno poslušal, — čuj, pojdi ven! Govoriti morava nekaj, kar ni treba, da bi ti slišal...

— Saj nikomur nič ne povem, stric Jò! Prisežem vam pri svoji vesti. Teta Columba je priča, da nisem nikoli odprl ust. Povejte, no...

Toda Columba se ni zmenila zanj.

— In to kavo, ali jo hočete ali ne? Tako, potem vam bo bolje.

Nalil je kavo v oškrbljeno skodelico in jo pihal, da bi se ohladila. Jorgj se je poskusil dvigniti. Columba mu je položila roko pod glavo, vzela skodelico in mu jo prinesla do ust... Skodelica pa se je ob njenem ihtenju tresla, zato jo je trdno prijel, izpil ter se čutil pokrepčanega.

— Vzemi še ti kavo, Columba, in sedi, a pomiri se. Glava me boli, mrzlico imam in ne morem videti, če jočeš... Koliko je ura? — je nadaljeval in se obrnil k Pretuju. — Zdi se mi, da se že dani. Ali bi šel po mleko?

Deček je razumel, da mora na vsak način iti. Vzel je steklenico za mleko in odšel. Tedaj se je tudi Columba očitvidno pomirila. Sedla je na stolico in hotela položiti svojo roko na Jorgjevo, a jo je nagonsko umaknil in po tej kretnji je bolj ko iz katerekoli besede spoznala, da ni med njima nič več skupnega.

— Zadovoljen sem, da si prišla. Umrl bom in bolje je, da odidem z vsemi spravljen... Toda ne maram, da bi obnavljala stare zadeve... hudo bi bilo meni in tebi... — ji je bridko rekel.

— Jaz sem sama svoja gospodarica in lahko napravim, kar mi srce narekuje...

— Prej bi morala tako delati, zdaj je prepozno!

— Zakaj prepozno? Ker si bolan? A jaz ostanim tu in te bom negovala. Če bi bil zbolel potem, ali ne bi bila prav tako pri tebi?

— Ne, ne razumeš me, Columba!

— Pač, razumem te! Ne ljubiš me več, to hočeš reči. Prav imaš, jaz sem te uničila... A ti si sam, duša moja, kdo skrbi zate? Oni ubogi, nevedni in blebetavi deček. Tudi če me ne ljubiš, vendarle ostanim... Tvoja dekla bom... pa me boš imel polagoma spet rad. Vse zapustim radi tebe, sorodnike, prijatelje, zaročenca, deda... vse, vse... kakor si hotel...

— A zdaj nočem več! Takrat sem bil zdrav. Če bi bila prišla, bi nemara ne bil zbolel...

— Kdo vé? Morebiti bi neprijetnosti kljub temu ostale... Če bi bila prišla, bi obrekovanje... obrekovanje le ne prenehalo.

Ni nadaljevala; očitvidno ji je bilo težko izgovoriti besede, ki so spominjale na grozno dejanje. In začudila se je, ko je slišala Jorgja tako mirno govoriti o tem.

— Ni res! Če bi bila prišla, bi ne bil zbolel: našel bi moči, da bi se boril. Nikoli se nisem zmenil za obrekovanje, sčasoma bi moralo prenehati kakor vsako obrekovanje. Resnica živi, Columba. Kaj te je gnalo, da si prišla sem ob tej uri? Resnica! Ah, radi tega sem zadovoljen. In sem pride tudi tvoj ded in tvoja sestra in vsi moji sovražniki. Če bi bila précej prišla, bi bila oba občutila to veselje, ki ga čutim zdaj sam, in ne bi bil zbolel... Pa nič ne dé... Zadovoljen sem kljub temu, samo radi tebe mi je žal. A tudi ti se moraš opogumiti in razumeti...

Razumela je, nejasno sicer, a je le razumela.

— Bistroumna si, — je nadaljeval, — zato sem te cenil. Če bi se bila rodila v kaki drugi hiši... o, kako bi bila srečna! Kakor toliko drugih, ki se

srečajo, se ljubijo in si ustvarijo družino... A zdaj je zaman misliti na to! Sicer pa ti ne boš nesrečna: imela boš družino, dobra mati boš in pozabila boš name. Pojdi, pojdi, vrni se domov in bodi mirna. Dedu ni doma, kaj ne? Pojdi, pojdi, da te dobi doma, ko se vrne... in da ne opazi tvoja sestra, da si bila tukaj... Sčasoma prideta tudi onadva sem, a zdaj ju ne draži... Pojdi...

— In če bi hotela ostati? Kaj bi napravil?

— Jaz? Nič, Columba! Kaj naj le napravim, Columba? — je rekel z nasmeškom, ki jo je bolj žalil ko katerakoli grožnja. — Ne mogel bi te prijeti za roko in te peljati k vratom, ali...

— Jorgj, kaj bi me nehal ljubiti, če bi ostala...

— Kristus pravi, da moramo ljubiti tudi sovražnike, in jaz te ne sovražim; a prav zato, ker te ne sovražim, ti ponavljam: pojdi, bolj bo zate...

— A če bi ostala?... Če bi ostala... je mrzlično ponavljala.

— Tvoje mesto ni tu. Če bi ostala zoper mojo voljo, bi moral misliti, da me hočeš še mučiti... Zaman je... zaman...

Tedaj je Columba obmolknila, in molk, poln vseh spominov in bridkosti, ju je za nekaj trenutkov združil bolj ko vse prazne obljube in nesmiselno pojasnjevanje.

Njej se je nenadoma zazdelo, da se budi iz svojega sna, in razumela je, da mora iti, a sočutje in ljubosumje sta jo še zadrževala.

— Kaj bo s tabo, Jorgj? Kako boš živel?

— Kakor doslej...

— Ah, kakor doslej? Obupno si živel, zaprl si vrata... in bil kakor obsojenec v ječi...

— Odslej ne bo več tako, spravim se z vsemi, boš videla, celó z dedom. Le reci mu, če hoče priti, naj pride...

Columba se je sklonila, zaprla oči, sklenila roke in zmajala z glavo.

— Zdaj govoriš tako, ker si zadovoljen. Dà, vem, da si zadovoljen... A ko boš spet sam, boš znova zaprl vrata...

— Ne, ne, boš videla, ne bom več sam...

In znova sta obmolknila. Ne on ne ona nista spregovorila tujkega imena, a bila je sredi med njima in videl jo je belo in smejočo se v obleki, ki je kar šumela in širila vonj po cvetju. In zazdelo se mu je, da je odprla vrata v izbo in da je posrebrila nebo nad visoko planoto, da je ukrotila veter v majniškem jutru in da je ukazala peti senicam v mokrem grmičju v meji.

Tudi Columbi se je zdelo, da jo vidi vso belo z lesketajočimi se očmi kakor tisto jutro na balkonu občinskega doma. Neki glas ji je govoril:

»Pojdi, pojdi! Ali te ni sram, da si tu, ko si že zvezana z onim drugim?«

Da, iti mora, zori se že, ded se utegne vsak trenutek vrniti, dobi jo in pretepe.

Čim bolj je prodirala svetloba skozi okence in razpoke v vratih, tem bolj se je zavedala resničnosti.

Pretu se je vrnil:

— Veter je ponehal, končno se vrne lepo vreme. Tu je mleko, a to jutro mi je dala teta Artura slabo mero.

Jorgj je gledal Columbo, ki je bila blede ko jutranji somrak, in je mislil:

»Zakaj ni prišla prej? Gotovo bi bil občutil tako veselje, da bi bil vstal. Zdaj je prepozno... mnogo prepozno...

— Kdaj se poročiš? — jo je vprašal.

— O binkošti.

— Tako hitro? Ali takoj odideš?

— Takoj.

— In s kom ostane ded?

— Sam; morda pa si najame deklo...

— Jaz vem za eno... — je rekel brž Pretu, ki je prelival mleko iz steklenice v lonec.

Ta trenutek se je začul s ceste konjski topot in Columba, misleč na deda, je planila pokonci.

— Ni on, — je rekel Jorgj, ki je poznal korak konja strica Remunda. — Sicer je pa res bolje, da greš. Zbogom in ... mnogo sreče ...

Columba si je zastrla oči z robom rute in mu dala drugo roko.

— Zbogom; stisni mi vsaj roko ... Jorgj Nieddu! ...

Prijel je to malo, trdo in rjavo roko, ki se mu je zdela nekoč kakor Rahelina, in jo stisnil v svoji vlažni in žgoči, a je mislil na malo, mehko in belo roko Marianino in Columba je uganila to misel!

— Zbogom, — je ponovila, si zakrila obraz z robom rute in hitro odšla.

Ko je bila na dvorišču, se je odkrila ter plašno in nezaupno pogledala okoli sebe kakor izgubljena srna. Vse okoli nje se ji je zdelo novo in svetla luč zarje ji je vzbujala začudenje.

Odšla je, kakor je prišla, gnana od sočutja in ljubosumja, ter se zaprla v staro hišo, pričakujoč, da se vrne ded. Toda tudi v hišo je prodirala svetloba in kar naprej se je čudila, kakor bi se bilo vse spremenilo.

Medtem je Pretu, ko je ugasil svečo, grel mleko in rekel:

— Če bi se Columba ne poročila, katero bi vzeli, stric Jò, njo ali komisarjevo sestro?

A Jorgj je bil zaprl oči in zdelo se je, da spi, da ga je premagal tisti globoki spanec, ki ga je vedno prevzel po kakšnem živčnem napadu.

Veter je popolnoma potihnil. V svitanju, ki je bilo srebrno ko mesečina, je pel še neki muren. Ob njegovem drhtečem cvrčanju je mislil Pretu na nit, ki da prihaja živalci iz ust in je tenka kakor pajčevina, posuta z roso.

Nenadoma se je Jorgj zdrznil, se trenutno prebudil, razprl oči, jih spet zatisnil in znova zadremal in mrmral:

— Ded ... ded ...

Pretu je spočetka mislil, da gospodar sanja, a nato je res zaslišal konjski peket na cesti.

— Stric Remundu je, ki se vrača ... Zdaj grem prisluškovat, kaj mu pove Columba ...

Ni bilo prvič, da si je to privoščil. Ko je vzel mleko s pečice in zadela ogenj, je brez posebne naglice odšel na dvorišče in se ob zidu oprezno priplazil do Columbinih vrat.

Nebo se je barvalo nad cesto, v njenem ozadju pa je bilo videti daljni vrh gore, ki je bil rdeč ko rožni popek. Zmagoslavna majniška zarja je vzhajala iznad morja in vse stvari, utrujene od vetra, ki je komaj ponehal, so jo sprejele nekako bolj začudene ko vesele. V tišini — tudi psi in petelini so molčali — se je slišal Columbin glas, toda od daleč iz lope, in razločila se je le kakšna beseda. Nenadoma pa je v kuhinji zadonel dedov glas tako močno, da se je Pretu prestrašen odmaknil.

— Nora si, vnuka moja! Kaj se ti je sanjalo nocoj?

Columbin glas je od daleč zamolklo zvenel. Pretuja je obšla srečna misel, vrnil se je na dvorišče ter splezal na zid, čeprav bi ga deklè moglo videti. Ah, od tam gori je dobro slišal. Če je nekoliko iztegnil glavo, je mogel tudi videti Columbo, ki je pospravljala razne stvari in obešala na kljuke sedlo, uzde in torbe. Stari dedov konj je žvečil travo in se ni zmednil za opravke svojih gospodarjev.

— Da, grde sanje sem imela! — je dejala in pomolčala. Nato je močneje povzela: — Vse moje življenje so grde sanje! Lepa bo velika noč mojih rož: rož polnih strupenih trnov ... Vi ste to hoteli ... Vi ... vi ... vi ...

Njen hripavi glas je drhtel bolj od bridkosti ko jeze in je moral deda ganiti, zakaj vrnil se je v lopo in žalostno, a tudi nekam slovesno spregovoril:

— Columbè, vnuka moja! Saj sem že rekel, da bi te ne smel puščati same! Sam zlodej hodi k tebi, kadar si sama, in to je slaba družčina! Kdo je bil pri tebi? Kaj so ti pripovedovali?

— Nič mi niso pripovedovali. Ali hočete slišati? S temi očmi sem videla ... dà, dà ... napravite, kar hočete, ne bojim se vas več, ded! Videla sem onega nesrečnika: majhen, majhen, kakor mrtvouden otrok je, in v svoji grobnici je kakor ranjeno jagnje ... In vi kričite? O, le kričite kakor jastreb, ko je raztrgal jagnje, a Bog ne plačuje vsak dan; kazen bo že prišla!

— Zate bo prišla, peklenski jezik, baba, nora ko veter! ...

— Zame je že prišla, ded! Že davno je prišla in pride ... vedno hujša ... Ah, nočete me pustiti same, ker me muči sam vrag! Torej veste! Da, da, zli duh me muči dan in noč in mi ne bo dal miru, dokler ne umrem ... A kdo je to hotel? Vi ... vi ... vi ...

Zdelo se je, kakor da se opoteka; naslonila se je z roko na zid, da ne bi padla, z obrazom pa na roko in je začela spet jokati.

Starec je osupel molčal. Stopil je h konju, ga potrepljal po boku in se vrnil v lopo. Prsti na roki so se mu odpirali in zapirali kakor kremplji in oči-vidno se je boril z željo in strahom, ali bi pretepel vnuko.

Columba je slonela ob zidu, jokala in rekla:

— Če bi me bili ubili, ko sem bila v zibelki, bi bili boljše napravili! Kaj ste napravili iz mene, povejte, povejte? Na dvoje ste me upognili in me povežali kakor ječmenov snop ... No, zdaj boste zadovoljni in tudi sestra bo zadovoljna ... Oba naju boste videli umreti, njega, ubogega goloba, v njegovi

temni votlini, mene tam doli v bogati hiši Zuampreda Cannasa . . . Jaz bom hodila, a bom bolj mrtvoudna ko on, dokler ne padem kakor gnil sad. Tedaj boste še bolj zadovoljni, vi . . . vi . . . Sedeli boste za zapuščenim ognjiščem, sami kakor jastreb med skalami, in porečete: »Zdaj je dobro . . .«

Starec je cvilil od jeze in žalosti in se z dvignjeno pestjo zagnal proti njej.

— Dovolj, Columba! Molči že, ali ti iztrgam iz ust ta kačji jezik! Ah, je rekel nato kakor zadušen od jeze, se odmaknil in se tolkel s pestjo po glavi, — čemu živim? Imel sem sovražnike in sem se bil z njimi, a nihče ni bil tak kakor ti, vnuka moja . . . Bolje bi bilo, da bi me bila ubila krogla sredi gozda in me izključali gavrani kakor ovco . . . Ti me huje ubijaš, vnuka moja, ti me huje trgaš, Columbè!

Columba je zamrmrala nekaj besed, a starec je besno zakričal:

— Za Boga, zdaj pa dovolj! — in utihnila je, a kar naprej ihtela.

Pretu, ki se je tiščal na zidu, je občutil kakor vrtoglavico. Leta bodo minila, a nikdar ne bo pozabil tega prizora, vzdihov in javkanja starčevega, pesti, s katerimi se je bil po glavi, da bi dal duška svoji jezi in bi tako prizanesel Columbi, njenih besed in obupnega joka, ko je slonela ob zidu, kakor bi bila ranjena in bi ji namesto solz tekla kri.

Ko se je ded nekoliko pomiril, je naposled rekel:

— Dobro, spomni se, kaj sem ti rekel oni večer: še si prosta, napravi, kar hočeš. Ali se hočeš vrniti tja k onemu nesrečnemu beraču? Le vrni se: nič več ne odprem ust. A naj bo konec tega; pojdi!

Columba je dvignila obraz in rekla z izivalnim poudarkom:

— Če bi me bil hotel, ne bi bila tu!

— Kaj torej hočeš?

— Zase nočem nič! Jaz imam vse, — je povzela s trpko jedkostjo, česa pogrešam? Vse ste mi pri-

skrbeli... A njemu je treba povrniti, kar ste mu po krivici vzeli: to hočem...

In se je grozeče vzravнала pred njim:

— To hočem!

Toda dedovo potrpljenje je bilo pri kraju. Ne da bi še kaj rekel, je znova dvignil roko in jo udaril. Pretu je slišal plosk udarcev, se odločno vzravnal na zidu in zavpil:

— Pustite jo, pustite jo! Gavran!

Stari pa ga očitvidno ni slišal in je le še bil s pestmi Columbo ter jo suval, dokler je ni pregnal v kuhinjo.

Vse je postalo spet tiho. Tudi stari konj je nehal žvečiti travo in je nemirno opletal z repom. Boječ se, da bi ga starec poiskal in pretepel, je Pretu še nekaj časa čepel na zidu, nato je skočil na tla in tekkel h gospodarju, da mu vse natančno pove. Jorgj pa je mirno spal in za vsak primer je Pretu zaklenil vrata na dvorišču.

III

Kljub zabavi z Jorgjem se je začela Mariana dolgočasiti tam gori v vetrovni vasi. Oblast njenega brata komisarja bi potekla junija, a ona je hotela že prej oditi. Slabo vreme ji je jemalo veselje, da bi spet osrečila svojega nesrečnega varovanca. Dež ji je kvaril obleke, klobuke in predvsem čevljičke. Najbolj pa ji je skrb za čevljičke večala slabo voljo. Morala si jih je sama čistiti, zakaj služkinja tete Giuseppe Fiore se ni bala namesto kreme in svinčene beline rabiti loja in loščila. In ko si je čistila čevlje, si je umazala koničaste nohte, podobne trnom na mladem rožnem poganjku. Treba je bilo odpotovati, otresti se teh sanj, stkanih iz temè in svetlobe, iz poezije in žalosti, iz sočutja in neprijetnosti; čas bi

bil, pregledati kataloge »Louvrskih magazinov« in naročiti lepo blago za poletje.

Včasih, ko je sedela ob študentovi postelji in jo je gledal, kakor gleda žalosten, sestradan pesnik večernico, je globoko premišljevala, ali naj si naroči tudi nogavice iste barve, kakor bo obleka, ali ne. Če pa trdi »Ilustrirana moda«, da se nosijo vijoličaste? Dobro, pa naroči vijoličaste, a tudi v barvi obleke... Ko je rešila problem, se je tresla od smeha in rekla Jorgju:

— Frivolna sem¹, kaj ne? Včasih ne morem spati, ko mislim na take malenkosti, in vest me grize, ker vem, da je na svetu toliko ljudi, ki trpijo. Zjutraj pa potem vstanem vesela kakor vrabec, zakaj iz Pariza mora priti zavitek. Ko pride ta zavitek, se mi zdi, kakor bi prispel košček samega vele mesta! Ali veste, koliko pajčolanov imam? Uganite!...

— Vse pajčolane od oktobrske večerne zarje do aprilske mesečine...

— Dà, — je resno povzela, — za na obrežje je treba mnogo pajčolanov. Dà, to leto pojdemo v Viareggio. Svakinja mi piše, da je že najela sobe na »Viale degli Oleandri«; veste, to je cesta, ki je vsa v senci cvetočih oleandrov... Ali poznate stihe Gabriela D'Annunzija?

A njegov obraz je zastrla senca. Pri srcu jo je zazeblo kakor v prvih jesenskih dneh, in skoraj pri-tajeno je povzela:

— Gorjé pa, če dežuje! Viareggio je tedaj poln blata in gaj pinij z gorami, ki se kadijo kakor ognje-niki, se mi zdi kakor pustinja moje rodne vasi in kakor da so tudi gavrani tam...

Da bi ga potolažila, je končno sama sebe pre-pričevala o nasprotnem: lepi kraji, po katerih se ji je včasih tožilo, so se ji zdeli mrki in odljudni. Brž je treba pobegniti, sicer nazadnje še sama oboli kljub

¹ Lahkomiselna, nesramna.

temu, da se vsakikrat umije in razkuži, ko se vrne domov z obiska pri Jorgju. Samo nekaj jo je še zadrževalo: trden sklep, da pripelje brata na obisk k bolniku. Toda komisar se je upiral. Bal se je, da ne bi kaj težkega zagrešil, da se ne bi nemara kompromitiral, kar bi bilo v nasprotju z njegovim načelom popolne nepristranosti, ki si ga je bil postavil, ko je odšel upravljat tako pravdarsko občino, kot je Oronou. Jorgjeva zadeva, o kateri so pravile in jo vsak dan rešemale teta Giuseppa, služkinja Lia, Mariana in vse njene znanke, ga ni mogla več ganiti, ali bolje, ga sploh nikdar ni ganila. Zbijal je šale iz tega, kadar pa je utegnil in je bil razpoložen, se je zabaval tudi s tem, da je dražil ženske, zlasti teto Giuseppo, češ, da je nedolžnost in poštenost nesrečnega študenta dvomljiva. Glede Marianinih obiskov pri bolniku ni ugovarjal, ker je pač vedel, da bi bilo zaman, a je bil skoraj vesel, da odpotuje in tako pretrga razmerje, ki je zanj nesmiselno, zanj pa neprijetno.

— Nesrečnež bo, ko ti odpotuješ, še nesrečnejši kakor prej, — je rekel včasih Mariani ob tistih kratkih trenutkih, ko sta se videla za mizo pri teti Giuseppi.

— Ne bo nesrečnejši, ker bo imel vsaj en lep spomin med toliko hudimi in ... upanje ...

— Kakšno?

Nasmehnila se je in pogledala cvetočo rjavo Lio, ki je tiho stregla pri mizi in bila vsa prevzeta od svetega spoštovanja do visokega komisarjevega položaja. In Lia je z eno samo roko postavila na mizo velik krožnik ovnove pečenke za dvajset oseb in mislila: »Če ozdravi in postane doktor, se bo z njim poročila.« Komisar pa je, prezaposlen in nervozen, rekel, ne da bi čakal sestrinega odgovora:

— In tudi danes ni solate, Liè? Kakšen kraj pa je to? Niti spomladi nimate zelenjave?

— Zelenjavo imamo, gospod, a ni za vas, je prekmečko.

— Katero? Reprat? A če sem ti tisočkrat rekel, da ga hočem! Brž ga očisti in prinesi!

Ko je Lia odšla, je Mariana rekla:

— Kakšno upanje? Upanje, da se vrnem.

— Ti? Ha, ha, vrneš se sem, kadar se jaz povrnem, draga moja! V te kraje pride človek kakor v Sveto deželo: enkrat, pa je zadosti.

— Nisem rekla, da se vrnem; rekla sem, da bo upal, da se vrnem ...

— In se zaljubil vate.

— Ne more se več, ker se je že.

— In ti misliš, da delaš dobro?

— Zelo dobro. Človek živi tudi od iluzij¹, dragi moj. Če pa ga obiščeš, ga bo vsa vas spoštovala, spet si pridobi svoj sloves in morebiti tudi ozdravi. To hočem ...

— Ne pojdem! Dovolj imam sitnosti.

— Pojdeš, a ne samo to, tudi mesečno podporo mu nakažeš pri občini ...

— Saj noriš, draga moja! Čuj, bolje je, da odpotuješ ...

— Če ga ne obiščeš, ne odpotujem ...

— No, Lia, solata?

Debela, a vendar gibčna je Lia spet vstopila s krožnikom črnikastega reprata in s steklenico olja, naslonjeno na polne prsi; njen obraz je bil nežen in rjav in je izražal resno dostojanstvo.

— Gospodinja ni hotela, da bi gospoda jedla to zelenjavo.

— Povej ji, da se je tudi Jezus v puščavi zadovoljil s tem, kar je imel.

— Pojdeš danes, Mariano? Daj, pojdi, potem brez skrbi odpotujem! Jutri odpotujem, če greš danes.

¹ Prazne nade.

— Niti v sanjah ne! Morda kak dan ali dva, preden sam odpotujem . . . Zdaj pa ne, je vse zaman. Ne grem, nočem imeti sitnosti.

Drugi dan po Columbinem nočnem obisku pri bolniku sta stopila v izbo Mariana in župnik Defraja.

Odložila je klobuk, vzela iz župnikove roke bired, si ga pomerila in se gledala v zrcalcu, čigar odsev po stenah je spremljal Jorgj z žalostnimi očmi, še potrta od nenavadnih doživljajev pretekle noči.

Mislil je na Columbo in zdelo se mu je, da še vedno vidi njeno črno postavico, kako ga skrušena in krčevito prosi odpuščanja in ljubezni. Ah, kako nasprotje med tema dvema ženskama: ena črna in skrivnostna ko noč, druga bela in vesela ko dan! Gledal jo je in čutil, da slabost ponehuje.

— Končno imamo lepo vreme, — je rekel župnik Defraja in si šel z belo roko preko plavih las. — Zdaj pa pritisne kmalu vročina, ki se baje tu ne šali!

— A v vaši hiši je človek kakor v planinah! — je rekel tedaj Jorgj in se stresel. — Tam gori na trgu je vedno hladno in s klopi na vogalu se vidi morje . . . Ah, kako mi ugaja ona klop! Tam sem bil ure in ure . . .

— Lepo je, dà, a morje je precej daleč . . .

— Jaz ljubim morje tako iz daljave, — je rekla Mariana in spravila zrcalce v torbico, bired pa dala župniku v roke. — Ah, vaše pokrivalo mi pa ni všeč! In še nesrečo prinaša! Sami ga držite, jaz ga ne maram!

— Saj vam ga nisem dal, gospodična!

— Če bi hotela, bi mi ga dali!

— O, niti v sanjah ne.

— Nekdo mi je tudi tako rekel za neko drugo stvar, — je rekla glasno in pogledala župniku v oči, — pa se je zdaj le vdal in bo storil, kar jaz hočem!

— Kdo? Kdo? — sta enoglasno vprašala oba

moška in slutila, da misli brata. Jorgj je od razburjenja zardel.

Ah, če se je komisar odločil, da ga obišče, bo njegova zmaga popolna! Mariana pa ni hotela drugega povedati. Iz zavitka, ki ga je prinesla s seboj, je vzela debelo knjigo in od daleč obema pokazala naslov. Župnik si je zakril oči z roko, ona pa se je zasmejala.

— Ali se je tako bojite? Prav imate! To je knjiga o življenju in smrti in oboje je grozno. Gospod Giorgio je bo pa bral z veseljem, ker se ne boji ne enega ne drugega.

— Dajte mi jo, dajte! — je prosil bolnik in iztegnil roko, medtem ko je župnik majal z glavo in premikal ustnice, kakor da bi mrmral kakšno rotitev. Mariana je vtaknila knjigo pod Jorgjevo blazino. Bila je »Forse che sì forse che no«.

— Pet let je tega, kar sem obiskala vojvodsko palačo v Mantovi. Da, ravno pet let je zdaj. Kaj mislite, da sem mlada? Stara sem, gospod Defrà. Če bi ne bila, bi se ne dala spremljati od tako nevarnega človeka, kakor ste vi! Da, spominjam se »Rajske dvorane«; z njenih oken se je videlo na jezero, mrko kakor močvirje. Spominjam se, bila je jesen. Iznad rumenega trstja so se dvigali majhni, rdeči oblaki, ki so se mi zdeli kakor flamingi, lepi živordeči flamingi, posvečeni soncu... Dalje se spominjam jedilnice z velikimi rekami, ki so jih predstavljali starci, ovenčani z ločjem... in galerije zrcal in Napoleonove postelje, podobne postelji toliko drugih, neznatnih in neznanih ljudi; cesaričine sobe s stenami, pokritimi z dozdevnimi preprogami, in Izabeline dvoranice z njeno sliko nad vhodom... Toda palača T je napravila name večji vtis ko vojvodska, ker je še bolj zapuščena, bolj žalostna, a diha neko slovesno žalost. Stoji ob nekem praznem ribniku, ob nekem zapuščenem vrtu, polnem nečesa mračnega, bolj mračnega ko stoječa voda v nekaterih

močvirjih; poln spominov je. V ozadju je neka votlina s stalaktiti, ki se ne svetijo več, in s studencem, ki ne daje več vode. In v palači so po stenah sob ogromni konji in orjaki z dobrodušnim izrazom sodobnih Mantovancev, z rdečim obrazom, s svetlimi očmi, z rusimi lasmi in brki, z debelimi ustnicami in z jamico na bradi; v borbi so, ki traja že veke in je vedno enako veličastna in ničevna...

Oba moška sta jo poslušala in župnik je, čeprav je imel še nagrbančeno čelo, nazadnje vprašal:

— Gospodična, zakaj ne pišete?

— Dà! Nekoč sem napisala novelico in brž so jo priobčili in brž obsodili. Da, tak uspeh sem dosegla. Brž so mi rekli, da je moja novela »porazna«, to je huje ko nenravna. Kakšna je bila? Kdo se je še spominja!

— Zakaj pa ne pišete več?

— Gospodična je tudi izvrstna slikarica, — je rekel župnik, — a tudi slikati ne mara... Torej...

— Čemu, gospod župnik? — je povzela in ga spet pogledala. — Vse naše borbe so kakor borbe gigantov na freskah, o katerih sem govorila: lahko trajajo stoletja in se ne končajo prej, dokler jih čas ne izbriše. Bolje je, če človek nič ne dela, bolje, če ostane negiben ko naš Jorgj Nieddu: on je krepak, mi pa hodimo, hodimo in letamo kakor večje okoli luči in padamo z ožganimi krili...

— Vaše besede so porazne kakor vaša novela, — je rekel Jorgj z mračnim obrazom. — Vem, zakaj tako govorite. Ker nameravate odpotovati!

Tedaj je spet menjala pogovor.

— Ali veste, koga sem pravkar videla? Doktorja, ki je šel na lov. Obračal se je in obračal in laskalo mi je, ker sem mislila, da dela to zaradi mene... Potem sem pa zagledala njegovo Margherito, ki je prihajala tja gori. Čujta, opazila sem nekaj nenavadnega. Doktor je grd, kaj ne? Najgrši človek je v vasi, a kadar je blizu tega dekleta, postane lep:

kar mlad je, oči se mu lesketajo in obraz je poln miline... V hiši tete Giuseppe pa govorijo o nekem izrednem dogodku. Doktor išče za Margherito ženina, ker se bajè boji, da bi se sicer sam poročil z njo.

Toda komaj sta moška pričela razpravljati o dogodku, je Mariana spet začela stikati po torbici. Spomnila se je, da mora Jorgju še nekaj dati.

— Obljubite mi, da nikomur ne pokažete, niti župniku ne. Obrnite glavo na drugo stran, nočem, da bi videli, gospod župnik!

Dala je bolniku neki zavitek, iz katerega je potegnil njeno sliko na podolgovatem kartonu. Lasje so se ji izgubljali na temnem ozadju, a tu in tam je padal nanje bel odsev; okoli golega vratu je imela sardinsko verižico iz likanega srebra, ki so jo sestavljali rozete, simboli z ribo, golob, meč in jezdec. Ustnice so se ji otroško in dobrohotno nasmihale, medtem ko je bil pogled žalosten, skoraj grozeč.

Župnik se je sklonil in gledal.

— Popolnoma vi; vrag, preoblečen v angelčka!

Skoraj užaljen je spravil Jorgj ljubljeno sliko v vdolbino svojih sklenjenih rok in jo sam zase gledal, dokler se župnik Defraja ni odločil, da odide. Ko je ostal sam z Mariano, je dvignil oči in rekel:

— Hvala. Zdaj bom mirnejši, tudi če odpotujete... Nato je tiho pristavil: — Veste, nocoj je prišla Columba...

Mislil je, da se bo Mariana začudila in da bo ljubosumna, ona pa je mirno obsedela ob postelji in ga prosila, naj ji vse pove.

— Vedela sem, — je rekla, ko je nehal pripovedovati, — moralo se je tako zgoditi. In zdaj, kaj naj napravi? Kako naj se otrese onega ženina?

— Čemu naj bi se ga otresla? — je razburjeno rekel Jorgj. — Jaz ne ljubim več Columbe; mislil sem, da jo sovražim, a sem spoznal, da je niti sovražim ne. Samo pomilujem jo.

Navzlic temu ugovoru je ostala Mariana zamišljena. Zdajci pa se je stresla in kot bi jo prevzela običajna veselost, je povedala, da se je brat komisar, ko ga je prosil tudi župnik Defraja, naposled odločil, da ga obišče. Ko se je Jorgj veselil radi te novice, je spet začela modrovati.

— Kdo vé, — je rekla in naslonila lice na glavico pri dežniku, — strast za to žensko vas je zrušila, gospod Giorgio, in zdaj... zdaj... pravite, da vam ni več mar zanjo! Zakaj? Ker naše strasti splahnijo kakor meglè. Najhuje pa je, ker se vedno obnavljajo, ker se vedno spovračajo, prav kakor megle v zraku! In tako me boste pozabili, gospod Giorgio! Ozdraveli boste, vstali in spet ljubili in sovražili in lepega dne najdete med svojimi papirji mojo obledelo fotografijo in porečete: To je tista frivolna gospodična, ki je prišla v našo vas...

— Ne šalite se z menoj! Nisem doktor ne župnik...

A govorila je resno. Prevzel jo je bil neizrazen občutek žalosti.

— Pravim vam, da je tako. Boste videli!

— Ali se vam zdi, da je mogoče? — je nato rekel in poiskal pod blazino škatlico s peresom, ki mu ga je ona podarila. — Jaz se ne pozdravim... to čutim, a nič ne dé... Ne obupujem. In veste, zakaj ne? Ker sem skoraj srečen, da živim tako negiben, že pokopan, in morem misliti samo na vas, vedno na vas... Bil sem tako slab, preden ste prišli vi, ker nisem ljubil in nisem sočustvoval z nikomer, niti s samim seboj ne. To je bil pravi mrtvoud, ki me je mučil. Samo ponos me je držal, a čutil sem, da je tudi ta pojemal, in smrt je vela okoli mene. Pa ste prišli vi, Mariana, vi, ki ste življenje, in ste pregnali mrko prikazen. Kako naj bi vas pozabil? Samo tedaj, ko porečejo: Giorgio je umrl, samo tedaj lahko ponovite besede, ki ste jih pravkar spregovorili...

Na rob fotografije je napisal nekaj besed in povzel:

— Če hočete, le odpotujte. Pojdite, zabavajte se, živite! Ne bojim se, da bi bil odslej sam, ker ste mi obljubili, da se me boste spominjali. Živel bom in vas pričakoval...

Dvignil je fotografijo in na belem robu je brala:

Nihče z ljubeznijo ne bo te ljubil mojo...

in ona, ki je bila zdrava in srečna, ki je mogla iti po svetu vesela in lahka kakor škrjanec pod nebom, ni vedela, zakaj je zavidala svojega ubogega bolnega prijatelja.

Pozneje se je župnik še vračal. Postal je zaupen Jorgjev prijatelj in ga je vsak dan obiskoval.

— Nemogoče je govoriti, kadar je deklè tukaj, — je rekel in mu stisnil roko. — Nikogar ne pusti pri miru, ti pa nič ne razumeš, kadar je tu. Govoriti moram s teboj o neki važni zadevi.

Spočetka je Jorgj mislil, da hoče govoriti o Columbinem obisku in njenem prepiru z dedom, a župnik si je spet in spet šel z roko preko las kakor vselej, kadar je bil posebno v skrbeh, in je namignil, da hoče povedati nekaj bolj važnega.

— Večkrat si mi pravil o svojem sumu glede berača Dionisija. Zanj gre. Ali ga nisi nič več videl?

— Ne, zakaj? Kaj je novega?

Ker je župnik molčal in si še zmeraj gladil lase, se je Jorgj vznemiril.

— Nič ne sumim, prepričan sem! Zakaj je izginil po tistem dnevu? Zadnje čase je prihajal često k meni; slaba vest in strah sta ga priganjala. Ko sem mu povedal, kako sem sanjal, da je on tat, se je zgrudil na kolena, stuljen in preteč. Kaj bi bil rekel, kaj bi bil storil, če bi ne bila tisti trenutek vstopila Mariana? Ali bi bil priznal ali bi me bil ubil? Tega

ne vem, a vem, da je on kriv, in često se bojim, da se ne bi spet pojavil pri meni in bi ga videl.

— Torej poslušaj! In če bi bil res on kriv, kaj bi napravil?

— Ne vem še. Nikakor ni moja stvar, da bi ga naznanil: to bi moral storiti okradeni.

— Čuj, Jorgj, — je rekel župnik in mu krepko stisnil roko ter nagnil svoj obraz k njegovemu, — Dionisi Oro je zares kriv. Zdaj bomo videli, kaj naj napravimo.

— Ah, — je vzdihnil Jorgj; bilo mu je, kakor bi se rešil more.

Njegova prva misel je bila Mariana. Zdaj se lahko prikaže pred njo. Čist, opran vsakega madeža, je je vreden.

— Kako ste izvedeli? Pripovedujte, gospod župnik, pripovedujte!

— Ko sem včeraj zjutraj prihajal od maše, se mi je približal stric Innassiu Arras in me prosil, naj grem z njim v njegovo stajo, da spovem nekega pastirja, ki je nevarno obolel za pljučnico. »Konja imam pripravljena, če hočete iti,« je rekel. Odšla sva in med potjo — stajo ima blizu cerkvice Dobrega sveta — mi je govoril samo o tebi. Pravil je: »Jorgeddu me je obiskoval sredi skalovja in me je zmerom branil in se je morebiti ugonobil, ker se je postavljaj zame. A jaz nisem nehvaležen. Zanj bom napravil, česar nista mogli storiti ne Giuseppa Fiore in ne komisarjeva sestra.« Po teh in drugih uvodnih besedah in še po dolgem, značilnejšem molku mi je končno rekel: »No, dobro, povedati vam moram nekaj, gospod župnik. Človek, ki ga greste spovedovat, je tat, ki je ukradel denar Remundu Corbuju.« Kdo je? sem vprašal. Spočetka mi ni maral odgovoriti. Nato mi je rekel, da gre za Dionisija Ora. »Jorgeddu mi je omenil svoj sum, — je nadaljeval, — in ko sem izvedel, da je Dionisi izginil, sem ga začel zasledovati. Našel sem ga med proščenjem v

cerkvi svetega Frančiška in začel sem ga izpraševati in mu pretiti. Zanikal je in se delal bolj gluhega, kakor je, a se je bal. Potem pa se mi je ob ugodni priliki izmuznil iz rok in izginil. Zvedel sem, da zahaja v neko stajo v okolici svetega Frančiška, in šel sem ga tja iskat. Ko me je zagledal, je prebledel in mi skušal spet zbežati, a sem ga pregovoril, da je šel z menoj v mojo stajo. Tam sem ga zvezal kakor psa in mu zagrozil, da pokličem orožnike, če ne pove, kako je bilo z ono zadevo. Dva dni je bil tih in zamišljen, končno je pobesnel. Začel je jadikovati, vzdihovati in se biti s pestmi po glavi; rekel mi je, da hoče duhovnika in da bo samo njemu vse priznal. Vidite, zato sem vas prišel klicat.« Prispela sva do staje v tistem groznem vremenu, ki je bilo včeraj. Dionisi je ležal na tleh še povezan in ni niti poskušal, da bi se rešil. Ukazal sem ga odvezati in dvigniti; bil je ko zmešan. Prijel sem strica Arrasa, kaj ga je tako zdelal, a starec je glasno odgovoril: »Smrtni greh ga je zdelal tako, ne jaz!« Tedaj se je začel Dionisi tresti in mi je rekel, da se hoče spovedati. Po spovedi mi je pravil, da se mu vsako noč prikazuje v sanjah sveti Frančišek, oblečen ko pastir, z veliko brado in strašnimi očmi in da mu naroča, naj vrne, kar je po krivici vzel. Da bi potolažil svetnika, je skril skrinjico, ki jo je ukradel stricu Remundu, za zidom, ki opasuje dvorišče cerkve svetega Frančiška, a sanje le niso prenehale. Čudna stvar, večkrat se mu ponavljajo iste sanje, ki si mu jih ti pripovedoval. Zdi se mu, da je na tvojem mestu, in grozno ga je strah, ko govori o tebi. »Zakaj ste hodili k njemu — sem ga vprašal. — Ali ste mu hoteli vse priznati?« Pomislil je nekoliko, potem pa je, nemara pod vplivom mojega vprašanja, pritrdil. »Nesrečnež, — sem mu rekel, — ali ste vedeli za vse gorjé, ki ste ga napravili? Zdaj boste povrnili, kar ste ukradli, in pojdete za kako leto v ječo, a kako boste poravnali neprijetnosti, sramoto, bolezen in škodo, ki ste

jo povzročili Jorgeddu?« Na to ni odgovoril; kaj bi sicer tudi mogel reči? Prišel je spet starec in tudi pred njim je Dionisi priznal, da je ukradel denar, ter natančno povedal za kraj, kamor ga je skril.

Jorgj je rekel:

— Treba je iti k stricu Remundu in z njim vse urediti. A je še nekaj težjega. Columba je prišla nocoj k meni. Ali je že vedela kaj o Dionisiju?

— Ne, nihče še nič ne ve. Ah, ona je prišla sem? Ah, pripoveduj mi!

In medtem ko je Jorgj pripovedoval o dogodku, ki se je zdel kakor sen, je župnik globoko presunjen poslušal.

— Dà, zadeva je težka, Jorgj! Če zdaj Columba izve zgodbo o Dionisiju, je zmožna napraviti kako sramoto in se požvižgati na svojo poroko.

— A jaz tega nočem! — je rekel Jorgj odločno. — Vse bi mogel prenesti razen njene ljubezni. Ne ljubim je več. Edina rešitev zanjo je poroka z vdovcem. Naj torej gre, oba bova bolj mirno živela.

— Kaj je tedaj storiti?

— Molčati, dokler se ne poroči in ne odide.

Še sta razpravljala, a župnik ni odobral Jorgjeve misli.

— Če bi odkritje pravega krivca nakopalo Columbi veliko žalost, je bolje, da jo pred poroko nego potem. Sicer bi se zdelo, da hočemo postati orodje njene kazni. Tega pa ne smemo hoteti.

— Dobro torej, gospod župnik, jaz se zaneš sem na vas, — je rekel Jorgj utrujeno. — A Columba naj se ne vrača več sem. Poznam jo: zdaj jo preganjata ljubosumnost in slaba vest in se bo mučila, a zaman, zaman! Mrtvec pač lahko vstane iz groba, a ljubezen, ki jo je ugasilo sovraštvo in ... ji je sledila druga ljubezen — ne!

Nato je župnik znova odšel na trg pred cerkvijo ter nemiren in neodločen hodil gori in doli. Vsako toliko je zakašljaval in se ustavil, kakor bi ga

iznenada poklical kak spomin. Tudi zbledeli listi njegovega življenja so vsebovali romantičen dogodek: neka ženska ga je ljubila in se mu izneverila, a se je vrnila, ko ga je že ljubezen, večja ko vsa človeška nagnjenja, ljubezen do Boga, rešila male posvetne ljubezni. Toda čeprav je duša močna, je telo šibko; da bi ubežal zasledovanju one ženske, se je umaknil in zatekel v gore kot samotar.

Toda nesrečni Jorgj ne more ubežati: kako mu pomagati?

Župnikova duša je omahovala med Jorgjem in Columbo; sočustvoval je z obema, a tehtnica se je nagibala na Jorgjevo stran. Končno se je po dolgem omahovanju in preudarjanju odločil, da se bo zavzel za prijatelja.

IV

Columbina poroka se je — nasprotno, kakor je trdil Pretu — obhajala skromno, skoraj na skrivaj, kakor se spodobi, če dekle vzame vdovca.

Namesto v nedeljo se je slovesnost izvršila v soboto in poročenca sta odpotovala še isti dan. Mož je bil srečen, mirno in veselo srečen. Oblečen je bil ko srednjeveški gospodič — imel je žameten telovnik, vezen jopič, pas z naboji in škornje z ostrogami. Dokler je bil v sedlu ali je sedel na stolu, je bil videti mlad in lep, a če se je le ganil, je čar izginil. Columba se ni mogla privaditi, da bi se ravnala po kretanju njegovih kratkih nog in ko je hodila, se ji je zdelo, da ga oponaša.

Priletna sestra Maria Juanna, visoka in ravna ko topol, nekaj vnukov in bratrancev, vsi lepi, postavni, živi fantje, so spremljali ženina. Ta vesela družba in pa to, da jo je nova svakinja pazno ogledovala, oboje jo je tako dražilo, da je bila kakor vesela; a pred odhodom je nenadoma postala spet

bleda in zamišljena. Z izgovorom, da mora še nekaj naročiti, je izginila iz pritličja.

Neprenehoma jo je preganjala misel, da bi še enkrat videla Jorgja in ga prosila odpuščanja. A kako to napraviti? Nemogoče je priti do njega, ne da bi jo kdo videl.

Ob vročem poldnevu so konji, otovorjeni z volnenimi vrečami, ki so imele bele in črne proge, topotali in bili pripravljeni na pot. Vse ženice iz sosesčine, sorodniki, prijatelji in mnogi radovedneži so napolnili cesto, da bi bili pri odhodu poročencev.

Veselo vpitje, smejanje in klicanje je odmevalo naokoli. Stric Remundu je ukazal deliti v veži vino in sladkarije; tam se je gnetlo vse polno ženskih glav, dolgih pod resastimi rutami, in moških, ki so imeli čepice zavihane ali pa potisnjene na uho.

Zdajci so se ljudje na cesti na široko umaknili, da bi napravili prostor župniku, ki se je bil udeležil v ožjem družinskem krogu svatovščine in je odhajal, potem ko je bil poročenca zadnjikrat blagoslovil. Toda namesto da bi krenil po cesti navzgor, je šel mimo, pozdravljal z glavo, mežikal v soncu in zavil na Jorgjevo dvorišče. Ženske so ga spremljale z očmi in mnoge so obmolknile, druge pa so se drezale z laktmi. Nekaj tegobnega, kakor senca žalostnega spomina, je spreletelo te obraze, polne radovednosti in pretkanosti.

Stric Remundu je prijezdil skozi velika vrata. Tudi mladi ženinovi sorodniki so zajahali svoje živali, si popravili čepice na glavi, puške na ramah in se nagnili, da bi pozdravili slučajne prijatelje in nove sorodnike, ki ostanejo v vasi.

Columba se ni prikazala. Banna, stoječ pred dedovim konjem z dolgo čepico pod rožasto ruto, je poslušala dedova navodila in ga gledala s svojimi zelenkastimi očmi, lesketajočimi se v rdečem, ošabnem obrazu, ki je bil drznejši ko navadno. Kakor bi bila ona nevesta! In vsa njena čvrsta in nemirna

postava je izražala oholo veselje nekakega zmago-slavnega ponosa.

Columba se ni prikazala. Ženinova sestra, ki je jezdila na beli kobili, se je pripognila pod obokom vrat, tako je bila visoka. Tik za njo je prišel ženin. Na hrbtu njegovega rusega konja je bil pritrjen še nekak sedež z blazino in rdečim svitkom, namenjen za nevesto. A nje ni bilo.

— Vrnila se je v gornje prostore, pozabila je kaj, — je rekel Zuampredu sestri, ki ga je z očmi spraševala.

— Columbè, Columbè! Gremo? — je zaklical Bannin mož s svojega konja, ko se je obrnil z obrazom proti oknu.

Tedaj je Banna odhitela noter, šla v gornje nadstropje in zagledala Columbo, ki je zapirala vrata na verando in jokala. Zbogom je bila od daleč rekla Jorgju, ker ni mogla iti k njemu, zbogom je bila rekla preteklosti, objokujoč oba, ker sta bila enako mrtva zanju.

— Columba! Pojdi, Columba, sestra moja! Pogum, — ji je rekla Banna in se ji bližala. Objela jo je okoli života in tudi zajokala. — Nič ne maraj... — je nadaljevala ihteč, — vse... vse bo še dobro... Ali mi nimaš nič več povedati?

Od prejšnjega dne, ko ji je Columba izročila hišo, ki jo je sicer Banna bolje poznala ko ona, ni bilo ničesar več, kar naj bi ji povedala. Ne, ničesar več ni bilo, kar naj bi si povedali. Nevesta pa je le še jokala, ko jo je sestra skoraj s silo peljala doli po stopnicah, kakor jo je vedno vodila v življenju. Ko si je s hrbtom roke obrisala oči, je Banna rekla:

— Pojdi, ne daj, da te ljudje vidijo tako, duša moja! Kaj porečejo? Ali greš k pogrebu?

Columba je obstala, se izvila iz njenega objema, si tudi sama obrisala obraz in se skušala pomiriti.

— Banna, — je rekla tiho, zakaj že na dnu

stopnic se je prikazal ta in oni radovedni obraz, — za neko uslugo bi te prosila...

— Govori, sestra, govori!

— Poslušaj, jaz grem in to je isto, kakor bi bila zares mrtva; ne vrnem se več sem. Ti in ded... povej mu, veš... ti in on pa ne smeta več mučiti tega nesrečnika... Povrnita mu dobro ime... in če umre, uredita, da ga bodo spremljali duhovnik in bratovščine... in naročita peto mašo... vse plačam jaz...

— Columba... sestra moja... — je začela Banna in se uprla s pestmi v kolke, a ni nadaljevala; nevesta je bila že na dnu stopnic in je glasno zaklicala:

— Zbogom, zbogom, dobro se imejte in kmalu me kaj obiščite!...

Zavezala si je ruto pod brado in skupina žensk, ki so jo med smehom in jokom poljubovale, jo je kar nesla; prišla je na ulico ter prožno stopila na naslonjalo stolice, odkoder se je pognala na hrbet Zuampredovega konja.

— Ali dobro sediš, Columba? — jo je vprašal z obrazom preko rame. — Lepo si popravi krilo okoli nog.

— Dobro, dobro, zbogom, zdravi ostanite! Zbogom, Banna, zapri vrata!...

Ženske so ji popravile krilo okoli nog, nakar se je oprijela ženina krog života in konj, ki je nestrpno čakal, da pojde pred tovariši, je krenil proti ljudem, ki so se umaknili.

Rjav obrazek, dvoje velikih oči, lesketajočih se od radovednosti, se je prikazalo Columbi skoraj pod nogami: bil je Pretu, ki je sedel na beračevem kamenju. Zamahnil ji je z roko v slovo. Odzdravila je z obupnim pogledom in oči so se ji napolnile s solzami. A bilo ji je laže, ker se ji je zdelo, da je deček vstal in odšel ter nesel njen zbogom ubogemu Jorgeddu. Nato si je potegnila ruto na oči, da bi se

zavarovala pred soncem. Še enkrat je pogledala hišo, vrata, sestro in zid Jorgjevega dvorišča. Zbogom! Vse je bilo končano, vse je bilo kakor sen. Spomnila se je, da je pozabila na verandi naprstnik, kar jo je čudno vznemirilo. Ah, tam v novi vasi bo morala kupiti drug naprstnik, začeti novo delo... Kakšno je tam dvorišče? Ali bo mogla šivati, ne da bi jo sosedje opazovali? Hotela je ostati skrita, živeti sama zase s svojo skrivno mislijo.

Nenadoma je vsa dolina zabobnela kakor v bitki. Konji so poskočili in Zuampredu je stisnil Columbi roko, ker se je bal, da ne bi omahnila s svojega sedeža. Divji vzkliki so spremljali strele, ki so jih oddajali ženinovi sorodniki v znak veselja, in doline in visoka planota so v jasen poldan glasno odmevali.

Columba je gledala izpod rute, katere rob je kakor okvir obdajal sliko, ki jo je še videla. Tam gori pod jasnim, skoraj žalostnim nebom je cerkev, tam je drevo pred rdečo doktorjevo hišo, tam so črne hišice, tam rojstna hiša in še zid Jorgjevega dvorišča... Ljudje še postajajo tam gori v soncu. Za trenutek sta se pojavili ob zidu bela in črna postavica kakor dvojce senc, ena svetla, druga temna. Columba je menila, da je prepoznala Pretuja in tujko, in si je skrila obraz za Zuampredova pleča, medtem ko jo je ta še vedno držal za roko in se vsako toliko obrnil, da bi vprašal deda, kazaje mu s konci vajeti kako ogrado ali obširno gmajno:

— Čigavo je zemljišče? In kdo ga ima v najemu?

Ded, čigar starega konja je tudi mikalo, da bi pretekel tovariša, je zaslonil z roko uho, da bi bolje slišal, a medtem ko je odgovarjal, ni premaknil živahnih oči s Columbe. Ah, njene oči so bile v senci rožaste rute rdeče. Ne, to niso bile oči srečne neveste! Tudi njemu se je zdelo, da je v vasi nekaj pozabil, in se je vznemirjal.

Sprevod je šel nekaj časa po dolini, potem pa je krenil navkreber proti visoki planoti. Fantje, ki jih je vodil Bannin mož, so peli, ženinova sestra, visoko vzravnana na svoji beli kobili, pa je bila kakor amaconka, pripravljena prejezditi ravnine in planine. Bila je mirna ob uri veselja, mirna ob uri nevarnosti.

Grmi robidja in cvetočega brinja, divje lilije in potonike, ki so rastle v senci skal kakor v zapuščenem vrtu, so z vonjem prepajali zrak.

Družba je šla po isti cesti, po kateri so se pomikale nekega dne sprte družine, ko so šle prisegat mir v cerkvico na planoti. In ženinov namen je bil, da bi se prav tam gori ustavili in se nekoliko okrepčali.

Ded je iztegnil roko in pripovedoval:

— Glejte, tod je prišel oni nori Innasiu Arras in se pridružil škofu... Dober človek, ta škof, a nekaj norosti je imel tudi on v svoji glavi; trmast je bil. Tako ni prišlo do nikake pogodbe, ovčke moje. Prefekt pa je bil prebrisan, da bi ga strela! Brž sem spoznal njegov namen, dà, dragi moji, vse nas je hotel spraviti z dežja pod kap... in naučiti plesti nogavice!...¹

Ustavili so se pred cerkvico in Zuampredov sen se je uresničil. Columba je sedla v hrastovo senco in Bannin mož je privlekel iz torbe kruh, vino in slaščice. A nihče ni bil lačen, samo fantje so pili. Potem so peljali konje k potoku; imel je že malo vode, ki se je tu in tam ustavljala in odsevala ločje in cvetoče oleandre.

Izza hrastičja na višini se je oglasil žvižg, majhen črn jarec z velikimi svetlimi očmi je šel k potoku, za njim nekaj že ostriženih ovac, ki jih je vodil. Drugi jarci so skozi grmičje pomaljali smrčke, tu in tam ob rastlinah in na pečinah pa so se po-

¹ V zapor.

javile sivkaste koze, ki so radovedno gledale konje, mirno stoječe med oleandri.

Pastir jih je žvižgaje klical skupaj. Bil je starec z dolgo brado na dva cepa, s kapuco na glavi in z usnjeno torbo na plečih. Bannin mož, ki je bil veselejši ko sicer, se je začel z njim šaliti.

— Stric Innassiu Arras, ali res nosite svoje bogastvo vedno na plečih?

— Bogastvo prepuščam tebi, — je odgovoril starec s hreščečim glasom. — Kaj pa delaš v teh krajih z vsemi temi žrebeti?

— Napajat sem jih pripeljal, ne vidite?

Starec je s paznimi očmi ogledoval postavne fante, ki so se smejali in vpili od veselja, in za trenutek kakor omahoval. Od jutra je bil že tu kakor na preži, pričakujoč spreved svatov in Remunda Corbuja. Povedati jim je hotel nekaj, a zdaj se je obotavljal, kakor bi mu bilo bolj žal skaliti radost vseh teh »mladih žrebet« kakor pa veselje poročencev.

Toda čut pravičnosti ga je priganjal. Jorgeddu, njegov mali sorodnik, ki ga je bil prišel nekega večera obiskat v njegovo skalnato samoto, je ležal pod težo obrekovanja, medtem ko so tisti, ki so ga strli, pohajali po cvetočih poljih v lepem junijskem soncu in se srečni smejali.

Ali je to pravično? Ves trmasti starčev duh se je upiral zoper tako krivičnost in ne da bi se zavedal, je kakor teta Giuseppa Fiore svojo osebno mržnjo do Corbujevih mešal z Jorgjevo zadevo. Njegova žeja po maščevanju se je strnila z žejo po pravici.

Jorgj ga je prosil, naj počaka, da se Columba poroči in odpotuje, potem naj pove dedu, kdo je bil tat njegovega zaklada. Dobro, Columba se je poročila in odpotovala in nič več ni moglo zadrževati starca, da ne bi govoril.

— Ali so to novi sorodniki? — je vprašal in

pokazal s svojo šibo na fante. — In kje se skrivata poročenca?

— Tam gori sta v hrastovi senci. Ali greste k njima na požirek?

— Bog mi pomagaj, da!

In kar se ni bilo sklenilo toliko let, mir, se je zdelo, da se sklene zdaj. Šel je s Tibijci in pil dobro vino poročencev.

— No, — je rekel, opazujoč Columbo, ki je sedela na debeli korenini in ga gledala, — ali ne bi šli v mojo malo stajo? Dam vam sladke skute in sirotke, ki osveži...

Govoril je hudomušno, a stric Remundu je mislil, da ga pobije, ako mu reče:

— Ti niso tako vroči, kakor smo bili mi v njihovih letih!

— Pojdite, pojdite, gremo, — je nadaljeval starec mirno in z glavo pomignil Columbi, naj vstane in gre. — Dva koraka je od tu. Tudi neki vaš sosed je tam.

— Kdo, kdo?

— Kako, mar ne veste? Dionisi Oro.

Columba se je zdrznila, a ded je nejevoljno rekel:

— Lep sosed! Baron Siniskolski! Kaj dela tam?

— Saj veš bolje ko jaz. Bolan je in se je spovedal. Kako bi ga mogel odgnati? Pojdimo no! Kaj vam ni nič mar njegovih dolgov!

Ded ga je prijel za roke in ga gledal z očmi, ki so žarele z nekdanjim ognjem. En sam pogled je zadostoval obema, da sta se razumela.

— Innassiè, kakšne dolgove more imeti tak berač?

— Remundè, — je odgovoril tudi stari Arras z deminutivom¹, — to veš bolje ko jaz.

— Kaj, — je zakričal ded, ga izpustil, vzne-

¹ Pomanjševalna oblika; na pr. srček nam. srce.

mirjen prekrižal roke na prsih ter pripogibal glavo v znak pikrega pritrjevanja. — Zguba, jaz naj vem bolje ko ti! Kaj pa?

Stric Arras je pogledal Columbo, ki je vstala in se oslonila z eno roko na hrastovo deblo, in ji namignil proti dedu, kakor bi hotel reči: Kako se zna pretvarjati!

Res, če se je ded pretvarjal, se je dobro. Columba, ki je že ob prvih starčevih besedah vse razumela, je vidno trepetala ter se oslonila na hrast, da se ne bi zgrudila.

Zuampridu se je postavil pred strica Arrasa in ga radovedno meril z očmi.

— Če res ne veš, — je povzel Arras, neprestano mežikal in se vsako toliko obrnil proti Columbi, kot da ga edina more razumeti, — prav, pa se vrni tod in pridi v mojo stajico, ko nočeš zdaj...

— Kaj mi mar tak nor berač! Obesi ga! Pij, kar pij, Innassie, mudi se nam dalje. Da, prav, vrnem se mimo tvoje male staje. Pripravi mi pečenega kozliča!

— Dobro, pripravim ti pečenega kozliča... Zbogom, Columba, Bog ti daj srečo pa moške otroke! In da ne pozabiš rojstne vasi!

V vsaki njegovi besedi je čutila namigovanje in nenadna dedova skrb, da bi krenili dalje, je povečala njene sumnje. Srce ji je od tesnobe, a tudi od veselja močno bilo. Ah, Bog se je je vendarle usmilil in ji poslal vsaj to tolažbo, da je Jorgj opran sramote. Resnica pride vedno na dan kakor sonce za temo, in njena luč razsvetljuje pot prav tako romarjem, ki gredo z molitvijo po njej, kakor razbojnikom, ki stopijo nanjo po opravljenem zločinu...

Toda izvedeti je hotela vso resnico. Mahoma je začutila, da jo je prevzel spet nemir, ki jo je mučil vse te mesece negotovosti.

Medtem ko je Bannin mož, ki ni odprl ust, a je tudi razumel vse, priganjal fante, naj osedlajo in

obrzdajo konje, se je ločila od debla, se postavila pred strica Arrasa ter nalahno pomežiknila z enim očesom.

— Dionisi se je torej spovedal? Ali mu je pa dal spovednik odvezo?

— Ne vem, Columbè! Nisem bil jaz spovednik, ampak župnik Defraja.

— Stric Innà, recite mu namesto mene, naj se bolje spove, naj se spove na ves glas in naj poravna, kar je po krivici vzel.

Starec je dobro razumel, da misli na dobro ime, ugrabljeno nesrečnemu Jorgeddu, a je porabil priliko, da razkrije vse svoje misli.

— Čuj, — je rekel in približal usta Columbinemu ušesu, a tako, da so mogli tudi drugi slišati, — pojdi v cerkev svetega Frančiška! Berač je zakopal vaš denar pod zid pri vodnjaku...

Obraz ji je posinjel, široko odprte oči so ji strmele v dedove.

— Ali ste slišali, ded?

Ded je spet zgrabil starega sovražnika za roke, ga tresel in škripal z zobmi.

— Da bi ti vampir srce izsesal, da bi se obesil, Innassiu Arras! Ali si zato prišel, da mi takole poveš te stvari? Na sredi ceste in ob takem času?

— Za resnico je vsak čas dober.

— Toda ali je to resnica?

— Ne, pri Bogu, na te besede ne odgovorim, Remundu Corbu! Sicer pa poglej obraz svoje vnuke in v njem boš bral resnico!

Columbi so se tresla kolena, a se je do skrajnosti premagovala, da ne bi omedlela. Zuampridu jo je gledal in se ji približal, kakor bi jo hotel podpreti. A kaj ji je bilo do njega in do vsega, kar bi utegnil misliti? Stvari, o katerih sta govorila starca, se niso tikale njega, tikale so se nje same in ona jih je morala urediti.

— Ali ste slišali, ded? — je ponovila. — Poj-

dite ... poiščite ... poravnajte, kar ste po krivici vzeli ...

Medtem ko je besni dedov glas odmeval med hrzanjem konj, ki so nepotrpežljivo čakali, da bi šli, se je nenadoma sklonila, kakor bi hotela sesti, iztegnila roke predse in padla na obraz pred ženinove noge.

— Columba! Columba!

— Columbè, duša moja!

Tihi kraj je odmeval od vztrikov. Mahoma so se vsi zgrnili v črno gručo okrog telesa, ki je onemoglo in kakor mrtvo ležalo na vlažnih tleh. Maria Juanna pa je vsem namignila, naj se odstranijo. Sedla je na tla, naslonila Columbino glavo sebi na kolena ter naročila Zuampredu:

— Iztegni ji noge po tleh ... Dajte mi malo vina, — je dostavila in ji odpenjala modrc.

Dali so ji kozarec, iz katerega je pil stric Arras, in šele zdaj se je zdelo, da je brezčutnega starca ganilo. Tudi stric Remundu je molčal in prestrašeno gledal Columbo. Če je umrla? On, on jo je ubil.

In zasanjal je grozen sen: Columba leži na poročnem vozu, na tistem, ki je peljal njeno balo iz Oronoua v Tibi, — voli so imeli okrašene roge z zelenjem in cvetjem kakor veje spomladi — Columba se vrača po usodni vožnji v rodno vas že trudna in tiha, preden je prispela v svoj novi dom. In ženin, ki je spet vzel iz skrinje vdovsko obleko in jo oblekel, gre za poročnim vozom, ki se je spremenil v pogrebne ...

Bilo je to nekaj tako krivičnega in protinaravnega, da se je dedu upiralo. Nagon odpornosti ga je prisilil, da se je obrnil proti staremu sovražniku. Nekdo mora plačati za to kruto usodo.

— Innassiu Arras, ali si zadovoljen? Glej, kaj si napravil!

Toda Zuampredu, ki je sklonjen nad Columbo burno dihal, se je vzravnal in se tudi raztogotil.

— Dovolj, za Boga! Tiho, k sebi prihaja!

Res je odprla oči, se vzravnala, sedla ter povedla glavo, kakor bi se hotela spomniti, kaj se je pripetilo. Nato je vstala in se sramovala svoje slabosti.

— Ah, moči mi je zmanjkalo; kaj si boš mislil, Zuampredu Cannas? Ah, prijatelji, nikomur ne pravite tega!

Fantje so jo smeje se obkrožili, a vendar še nekoliko prestrašeni zaradi nezgode, ki je skalila njihovo veselje.

— Oh, kakšna ženska si! Kakor iz svežega sira!

— Drži se ravno, pokonci, sicer te podpremo s tremi trstikami kakor slivovo drevesce!...

— Columbè, odpusti mi, — je tedaj zaklical stric Innassiu in ji nekoliko boječe in skesano prožil roko. — Mislil sem, da že veste!

A Zuampredu se je spet odločno vmešal. Udaril je starca z roko po plečih in ga pogledal s svojimi bistrimi očmi.

— Stric Innà, poslušajte! Dajte, da gremo, mudi se nam. Če ima ded Corbu še kaj razčistiti z vami, naj ostane. Nas bo že dohitel, saj je še uren.

Ded je postal zamišljen in se je zdel kakor drug človek, ko je slonel z roko konju ob boku in povešal glavo. Ko pa so bili vsi spet v sedlih, je pokazal na cesto in rekel s spremenjenim glasom:

— Pojdite, vas že dohitim!

Tako sta ostala stara sovražnika sama v senci hrasta pred cerkvijo, ki še ni sprejela njune sprave.

Ko je bil ded dohitel poročenca in ju spremil do doma, je nazaj gredé šel v cerkev svetega Frančiška.

Koliko spominov med potjo preko goščav lulskih hribov, mimo grmovja, ki ga je videlo že kot dečka na hrbtu dedovega konja, potem razposajenega mladeniča, potem ženina, ki ga je spremljala nevesta,

zlata duša, neupogljiva ko jeklo; potem moža, ki ga je gonila najhujša strast, sovraštvo, žeja po maščevanju, ki se često zdi kakor žeja po pravici, blodečega junaka, lovca in divjačino obenem, človeka z orlovskim srcem, ki beži pred sovražnikom, z očmi jastreba, ko išče plen... in zdaj starca, ki je pokopal svoje nesmiselne in nevarne strasti, kakor je zakopal tat ukradeni zaklad...

Dà, čutil je, da se je v njem nekaj zdrobilo in zvalilo v prepad kakor skala, ki trešči vanjo in se utrga z vrha pečine.

— In če bi bila Columba umrla? je neprestano mislil.

Niti smrt njegove žene niti nevarnost, v katero je nekoč zašla v gozdu, ko je tulil kakor lev, ga nista tako zadeli kakor Columbina omedlevica. Skušal se je otresti te neprestane misli in kakor včasih preskočiti reko svojih spominov, toda vsako toliko se mu je spomin povračal tja v hrastovo senco in vedno so bili pred njim Columbin beli obraz, njene zaprte oči in njeno negibno telo.

— Pootročil si se, Remundu Corbu, — si je rekel in udaril s pestjo ob glavič pri sedlu. — Tvoj hrbet je kakor trhel trst.

Res se je nekoliko skrivil v teh dveh dneh. Vsako toliko se je vzravnal, a se je kmalu spet sključil. Edina razlaga, ki ga je zadovoljila in potolažila zavoljo nenadne oslabelosti telesa in duha, je bila:

»Postaral si se, pootročil si se, Remundu Corbu!«

Kako naj bi si drugače razlagal svojo nenadno pohlevnost pred starim sovražnikom? Saj ga ni skoraj niti zavrnil, ni se skoraj zmenil za zlobno podtikanje, za očitiranje in za psovke starega »lenuha«, ker je bil preveč v skrbeh za svojo Columbo. Če bi bila spet omedlela? Če bi bila umrla na cesti?

»Pootročil si se, pootročil!« si je ponavljal, a medtem ko je stari konj previdno stopal po bregu

in pazil, da bi mu ne spodrsnilo na skrileh, ki so se svetile ko izlikano srebro, je znova videl blede Columbini obraz, a ne več v senci hrasta, temveč v ženinovi hiši. Kakor izgubljena je begala sem in tja po skoraj temnih kuhinjah in po sobah, ki so bile nekoliko vlažne in so zaudarjale po siru in volni. Ženinova hiša je bila velika, a ne preveč prijazna. Vzbujala je misel na star samostan, ki so ga spremenili v ovčjo stajo.

»Columbedda moja se ne bo strašila dela in oskrbovanja tolikega imetja, vajena je, — je mislil ded in nategnil konju vajeti. — Da, kljub vsemu je to le lepa poroka: Zuampredu je zlat človek in tam bo živel kakor v oltarju.«

Dà, sicer tudi svetnice na oltarjih niso preveč vesele — in Columba ni bila nikdar. Toda starca ni vznemirjala slika žalostne neveste — preganjala ga je ona neprestana misel.

»Če bi bila umrla!«

In je šel in šel trmasti starec in ni opazil, da je na dnu njegove zavesti skala, ki je padla z višine, in da ga prav ona teži. Ni si znal tega priznati, a čutil je, da je ubil Columbino mladost, njeno ljubezen, njeno srce in da je zdaj prava njena podoba tista, ki ga preganja: negibna, blede, slepa Columba, ki leži kakor mrtva v senci velikega drevesa življenja.

Ko je prispel do Svetega Frančiška, je razjahal, se pokrižal, si snel čepico, šel preko dvorišča pred cerkvijo in vlekel konja za sabo. Vzdolž obzidja in po strehah hišic, ki so obdajale svetišče, je rastla trava. Samo lastovke so s svojim poletom in svojim gostolenjem, podobnim zvokom kitare, oživljale zapuščeni kraj.

Na notranjem dvorišču je privezal konja k neki kljuki, stopil v cerkev, pokleknil na tla in gledal resnega bradatega svetnika, ki je nekako nezaupno in radovedno zrl nanj iz svoje visoke line.

»Tudi ti si tu?« — se je zdelo, da mu hoče reči.
— »Prav, kaj se ti pa je pripetilo? Nekoliko se že poznavala!«

Koliko ljudi s svojimi strastmi, s svojimi željami in s svojim strahom, koliko preganjalcev in preganjancev je klečalo tu pred bradatim svetnikom, njihovim prijateljem in sodnikom! A ded je vedel, da ni lahko prevariti lulskega svetega Frančiška.

— Sveti Frančišek, zaščitnik dobrih, nisem prišel, da bi te prosil kaj krivičnega. Grešnik sem in se kesam, a zatekel sem se, da te povprašam za svet. Star sem in sem se motil, a kateri človek se ne moti? Tvoja skušnja je večja ko moja, »Santu Franciscu abbocadu!«¹ Povej mi torej, kaj naj napravim v tej stiski. Zdaj bom kopal pod zidom in če najdem denar, ga pustim tebi, samo svetuj mi, kaj naj napravim, zakaj če sem se motil, je bilo samo zbog tega, ker sem delal po svoji glavi, zanašajoč se na svojo pamet in svojo sodbo!...

Vstal je, vzel iz torbe majhno lopato, ki si jo je bil priskrbel v Columbini hiši, in šel, da bi kopal na kraju, ki mu ga je bil označil Innassiu Arras. Senca zidu je metala široko temno progo na travo v bregu in v globokem popoldanskem miru je samo ščeбетanje lastovk motilo tišino kraja.

In glej, konec lopate je zadel na nekaj trdega, kovinastega! Starcu je tolklo srcé, kakor bi se mu posrečilo odkriti zaklad, zakopan že izza davnih časov. Ko je izkopal od vlage počrnelo skrinjico, je sédel na razkopano zemljo in se vznemirjen tresel kakor tat...

Zakaj se je tresel? Ni vedel. Od jeze, od ponižanja, od nemira. Saj so mu v življenju še drugače kljubovali, saj je doživel še drugačna presenečenja, a nič ga ni tako ponižalo ko to.

Odprl je skrinjico in preštel denar. Bil je ves,

¹ Sv. Frančišek zagovornik.

zlatniki in srebrniki in zloženi bankovci, ki so po-
črneli od vlage in začeli gniti kakor listje.

— Tako naj segnije tvoja duša na dnu pekla! —
je raztogoten zakričal in njegov glas je odmel kakor
v grobnici. Lastovka, ki je radovedno iztegala glavico
iznad zidu, je splášena odletela.

Oprl se je z eno roko ob tla, vstal, vzel lopato
in se vrnil v cerkev.

— Kaj naj napravim? — se je vprašal.

Zdaj ni bilo več drugega izhoda, Jorgju Nieddu-
ju mora popraviti krivico. Stric Innassiu Arras je
govoril jasno:

»Ali vrneš nesrečnežu dobro ime ali pa te osra-
motim na javnem trgu.«

— Kaj naj torej napravim, sveti Frančišek za-
govornik?

Bradati svetnik je gledal iz visoke svoje line.
Videl je, kako se je starec približal skrinjici za milo-
dare, kako je spuščal vanjo novce drugega za drugim
in porinil noter še bankovce, potlej pa se pokrižal,
še enkrat pokleknil in sklonil glavo kakor utrujen
in premagan. Ali je bil bogati dar ali starčev nemir,
ki je ganil svetnika? Naenkrat je svèt, ki je zanj
prosil, razsvetlil um strica Remunda Corbuja.

Dolgo je nepremično stal s sklonjeno glavo,
kakor bi poslušal neki daljni glas. Končno je vstal,
pogledal še enkrat svetnika in mu pokimal z glavo:
da. Da, da, kakor dobra stranka, ki plača odvetnika
in se ravna po njegovih opreznih nasvetih, je sklenil,
da bo poslušal glas, ki mu pravi: »Pojdi k Jorgju
Niedduju in popravi krivico!«

V

Vrnile so se jasne junijske noči. Luna je osvet-
ljevala vas, Veliki in Mali medved sta se lesketala
tam za cerkvijo nad črto visoke planote, stric Re-

mundu pa je sedel na stopnicah pred vrati s svojo oguljeno palico med nogami, kakor ga je Jorgj videval že kot otrok, in pripovedoval ženskam svoje zgodbe in tudi tisto o ukradenem zakladu, ki ga je potem spet našel pod zidom Svetega Frančiška. Ime tatu je zamolčal, čeprav so se ženske posmehovale in se obračale proti vedno zaprti bajti Dionisija Ora.

Vsi so že vedeli, da je bil tat berač, a nihče ni izgovoril tega imena, ko so razpravljali o tem dogodku. Čemu kamenjati človeka, ki je padel? Človeka, ki je že mrlič? A ni jih zadrževalo sočutje, marveč nekak občutek sramu. Vsi, ki so svoj čas kamenjali Jorgja Niedduja, ker jih je žalil, ko je pobijal njihove predsodke, niso čutili več mržnje do neškodljivega Dionisija: vsi so mu dali kdaj kak kos kruha in čašo vode in zamolčujejo njegovo ime, ko so govorili o njegovi krivdi, so mislili, da mu dajejo spet miloščino. Nekega dne je prav isti brigadir, ki je bil zadremal v Jorgjevi hištrni, poklical na žandarmerijo Banno, deda, strica Innassija, župnika, teto Giuseppe Fiore in sosede Corbujevih. Vse je izpraševal, če jim je znano, da bi bil tat denarja strica Remunda Dionisi.

Nikomur ni bilo znano. Stricu Innassiju je zadoščalo, da je prišel Jorgeddu spet do svojega dobrega imena, čeprav ne do zdravja, in ni hotel ovaditi pomilovanja vrednega berača, ki ga je imel pod streho. Župnik ni bil obvezan govoriti, teta Giuseppa Fiore je samo rekla, da bi lahko Remundu Corbu po vesti odgovoril, a Remundu Corbu je ponosno odvrnil, da bi pač moral ovaditi krivca, a ne pričati, in da bi ga bil ovadil, če bi mu bila vest velevala.

Nato je brigadir poslal iskat krivca, a krivec je bil izginil tudi iz staje strica Arrasa.

Ženice, ki so bile zbrane okoli deda, so dalje razpravljale o dogodku in najrevnejše so menile:

— Remundu Cò, med nas bi bil moral razdeliti

svoj denar, kaj si ga dal svetniku, ki je bogatejši ko mi! Čemu si to napravil?

Druge so ugovarjale, češ, da se ne smejo tako šaliti s svetim Frančiškom.

Tudi Banna ni odobraval dedove žrtve, a on se ni kesal in če je od dne do dne odlašal z obiskom pri Jorgju, ni delal tega iz nepokorščine do svetnika, temveč ker ga je zadrževal nekak otroški občutek odvisnosti. Skoraj bal se je stopiti pred Jorgja Niedduja. Kako naj vstopi, kaj naj mu reče? In bi li prevzetni fant razumel čustvo, ki je vodilo starca?

»Mislil bo, da prihajam sedaj, ko je Columba daleč in se mi ga ni treba več bati. Posmehoval se mi bo, kakor včasih... Pa moje srce se je spremenilo, omehčalo se je kakor zrel sad...«

Ta neodločnost ga je vznemirjala, ga poniževala pred samim seboj. Kako naj bi bil odvisen od nebogljenega revčka, kateremu je sam zlomil ponos? Ko je o tem korenito razmišljal, se je včasih razsrdil in stresel svojo jezo na staro deklo Simono, ki mu jo je Banna pripeljala k hiši.

Simona je bila skoraj tako molčeča kakor mlada gospodinja, ki je bila odšla, a ne tako gibčna in urna. Hiša ni bila vedno v redu in vsakikrat, ko se je vrnil iz staje, so ga slišali, kako je vreščal ko orel. Dekla je molčala, a se je potem znesla nad Pretujem, svojim malim tovarišem...

— Stari ni zadovoljen, zato se mi smili. Preteklo nedeljo je šel v Tibi in se je vrnil s takim obrazom kakor kak volkodlak. Dà, tako ti dem, zdi se, da Columba ni rada tam v oni vasi, kjer je več vetra ko tu...

— Zakaj pa ne pride sem stanovat?

— Eh, kako naj to napravi? Mož stanuje tam. Sicer je menda prve dni jokala. Zuampredu jo je vprašal, kaj želi, pa ga je prosila: »Ali bi ti ne bilo mogoče, da greva stanovat v Oronou? Vedno sem v skrbeh za deda.« Nato je postal Zuampredu žalo-

sten ko noč, a je odgovoril, da ni mogoče. In zdaj je menda tudi on zmerom slabe volje. Veš, kaj ti povem, Pretu, a ne pravi nikomur: to je kazen božja.

Pretu je tekel vse poročat svojemu gospodarju; pretiraval je deklino pripovedovanje, a je začuden opazil, da se Jorgj ne veseli preveč nesreče svojih sovražnikov.

Tudi v njegovo hištrno se je povrnil prejšnji red in mir. Mariana je odpotovala. Vročina je privabila muhe k bolnikovi postelji in kak dan je tako trpel, da se je zdelo, da mora umreti, a ko je po zatonu zavel s planote svež vetrič in je rdeči soj zarje omilil mrkost izbe, je oživel, postal skoraj vesel, kramljajal s Pretujem in štel, koliko dni je še do oktobra.

Tedaj... tedaj, ko odletijo lastovke... se morebiti ona druga lastovka vrne. Morebiti? Ne, prepričan je bil, da se vrne, čeprav samo za en dan ali eno uro. In tako je preživel dneve, spominjajoč se preteklosti in pričakujoč to uro...

Vse drugo ga ni zanimalo. Ni ga zanimalo ne beračevo izginotje ne čvekanje ljudi o doktorjevih zadevah, ki je še vedno iskal ženina za Margherito, ne domnevana Columbina nesrečnost.

Nekega dne se je pa le zalotil, da misli nanjo. Iz prepadov v dolini je prihajalo vreščanje sokolov, ki so se parili. To tožljivo vreščanje, ki je bilo kakor vzdihovanje neizpolnjenega hrepenenja, ga je spominjalo njegove žalostne idile. Videl je na verandi Columbo blizu vaze z baziliko in z ovčko ob nogah in misel, da je zdaj last drugega, mu je vzbujala če že ne ljubosumje, pa žalost in obžalovanje.

Nič več ne bo užival pravega veselja ljubezni, iztrošil se bo brez koristi kakor voščenka pred negibnimi slikami v njihovih pozlačenih vdolbinah; tudi Mariano bo nekega dne imel kdo drugi... Ah, ta misel ga je mučila; ne misel na Columbo v rokah

bogatega pastirja, temveč misel na Mariano v naročju neznanega. Ta misel mu je odmevala v srcu kakor divje žalostni vzkriki sokolov, ki si iščejo družice . . .

Marianina podoba je nadomestila Columbino: ona se je vračala in sedela pred njegovo posteljo s šopkom rož v roki in z lepim obrazom, ki je bil bolj bel ko navadno in zastrt z drugačno senco, kot jo je delal veliki črni klobuk.

Besede, ki mu jih je rekla, preden je odpotovala, so še odmevale v tišini izbe in se oglašale in drhtele v njegovem srcu.

— Zbogom, Giorgio, kmalu se vrnem. Zadovoljna sem, da vam vsi popravljajo krivico; da se je našel pravi krivec. Jaz nisem nikdar niti trenutek dvomila o vas, Giorgio, in prav tako ne, da bo vaša nedolžnost kmalu zmagala. Če pa bi, kar je nemogoče, izvedela, da ste vi krivec, bi tega prav tako ne pozabila. Zdaj pa sva prijatelja in prijateljstvo ne pozna ne nedolžnih ne krivih, je nekakšno sorodstvo, ki ga nič na svetu ne more razvezati.

In je odšla; izginila je njena bela obleka, njena lesketajoča se torbica, izginil njen črni klobuk, a njen pogled in njen glas sta ostala tu pri njem in često se je ponoči zbudil in se mu je zdelo, da se zdaj zdaj spet prikaže, in pričakoval jo je, kakor je čakal Columbo.

Po komisarjevem obisku se je njegov ugled popolnoma dvignil.

Najuglednejše osebe v vasi so poizvedovale, kako mu gre; župnik ga je vsak dan obiskoval, mu bral časopis in skupno sta pretresala vesti iz daljnega sveta.

Nekega dne — bil je kresni večer — mu je bral o nenavadnem dogodku, ki se je pripetil v nekem umbrijskem mestu. Neki materi je nenadoma umrl sin edinec, ki ga je neznansko ljubila. Njena žalost je bila tolika, da jo je tudi telesno strla. Živčni

mrtvoud jo je zadel, da se tri leta ni mogla ganiti. Neke noči pa je sanjala o ljubljenem sinu, da je še živ in zdrav. Dal ji je roko ter rekel: »Mati, vstani in hodi!« Vstala je, se mu dala voditi, šla na vrt in sedla z njim na klop pod hruško, kjer je navadno nadzorovala njegove igre, ko je bil še otrok. Skupaj sta gledala zvezde, kamor je rekel, da se selijo naše duše, in skupaj sta molila. Ko se je zbudila, je žena poskusila vstati in šlo je.

Ozdravela je.

Jorgj je poslušal in se zaman poskušal obvladati, da ne bi drgetal.

»Vstani in hodi!« so bile besede, ki mu jih je rekla Mariana.

Ko je prišel še doktor, so začeli pretresati ta dogodek. Pretu, ki je nekaj trenutkov željno poslušal, je izkoristil Jorgjevo raztresenost, odšel na cesto in sporočil svoje misli Simoni.

— Mislim, da se zgodi mojemu gospodarju isto kakor oni ženi s sinom. Tudi doktor pravi tako. Ali ga hočete iti poslušat?

Toda teta Simona, ki je sedela na stopnicah pred vrati in čakala, da se vrne starec, je bila trudna in je verjela samo v čudeže svetnikov.

— Žena je najbrž prosila svetega Hiacinta, ki je bajè priprošnjik mrtvoudnih. Tvoj gospodar pa, dragi moj, tvoj gospodar ne véruje v Boga in nikdar ne ozdravi.

— Pa vendar . . . — je rekel Jorgj nekam skrivnostno, a ni nadaljeval.

— Ali veš, kaj pomaga, a samo tistemu, ki véruje v Boga? Studenčnica, a zajeta prav ob izviru nocoj o polnoči. Da, svetega Janeza voda, moj dragi; drugega ni za mrtvoudne, a samo za take, ki vérujejo v Boga . . .

— Da, tudi teta Martina Appeddu mi je rekla. Pa še nekaj, a vam ne maram povedati . . . No, naj bo, vendarle vam povem. Neko zdravilo, ki ga drevi,

ko bo vzhajala luna, pripravi teta Appeddu in ga bom moral... Ah, pa ne, ne smem vam povedati, sicer ne pomaga...

Vznemiril se je; toliko dni je že molčal o svoji skrivnosti, a zdaj ni mogel več!

— Poslušajte, — je rekel pritajeno in se sklonil k teti Simoni, — sporazumno z Lio, služkinjo tete Giuseppe Fiore, sem prosil teto Martino Appeddu, naj poskusi kako zdravilo za mojega gospodarja. »Če ozdravi, se poroči s komisarjevo sestro!« sem ji rekel. »Pomislite, nam vsem bo pomagal. Če ga pa nočete napraviti zaradi tega, napravite ga iz ljubezni do Kristusa. Kakor vosek pojema moj gospodar, poskusimo, poskusimo s kakim zdravilom!« Odklonila je. Bala se je doktorja, ki je tako velik prijatelj Jorgeddov. Nato sem se zatekel k Simoni, slepi hčerki tete Martine. In čeprav Simona ni zaupala v zdravila svoje matere, je vendar obljubila, da bo posredovala.

— Vere je treba, če človek v Boga ne véruje, se mu nič ne obnese, — je ponovila dekla strica Remunda, negibna, rumena in svečeniško resna na črnem ozadju vrat.

Ta trenutek se je prikazala na poti Banna, ki se je vračala z obiska pri neki svoji botri. Ošabno je stopicala in bila kljub vročini težko oblečena, na prsih pa je imela verižico, polno amuletov. Dečka je kot običajno prezirljivo pogledala in medtem ko si je odpenjala rokave pri srajci, je pripovedovala teti Simoni botrine čenče.

— Ah, teta Simona, če bi videli, kako lepa je moja krščenka! Uhančke ima, ki sem jih ji jaz podarila in so lepi ko dve zvezdi; dà, uhančki stanejo vsak po dva skuda. Pa kadar dam jaz kak dar, ne gledam, ko sežem v žep, ali je skud ali real. Hvala Bogu, lahko se postavim. In še to, botra Lisendra mi je povedala, da bo imela tudi tista zgubljenka

Margherita, doktorjeva služkinja, otroka ... Doto ji podvoji, če ji najde moža ...

— Tiho! — je šepnila dekla in pokazala z glavo proti Jorgjevi hiši. — Zdravnik je tam!

— Naj bo, kaj mi mar? — je rekla Banna in se odpravila proti domu. — Moj jezik se nikogar ne boji, kadar govori resnico.

— In ker je vaša mošnja polna, — je zamrmrala teta Simona in bila spet svečeniško resna. — Toda tudi ko človek govori resnico, se mora bati Boga.

Pretu si ni upal odpreti ust. Banna je bila edina oseba, katere se je bal; sicer pa so ga ta dan skrbele njegove male spletke in zadeve drugih so ga manj zanimale ko običajno.

Skokoma je bil spet v Jorgjevi izbi in videl, da leži gospodar negiben na belem zglavju z bledim obrazom, ki ga osvetljuje odsev večerne zarje, in da ima še vedno izraz, kakor bi sanjal, medtem ko sta druga dva, župnik in zdravnik, nadaljevala z razpravljanjem.

Doktor, ves v beli, čisti in na novo zlikani platneni obleki — druga leta je bila ravno ista prstene in rjaste barve — je krepko udarjal s pestjo po časopisu, kot bi ga hotel razbiti kakor vrata.

— Da utemeljuje Lombroso¹ svoja izkustva z izrezki časopisnih novic, pravite? — je kričal, obrnjen proti župniku. — Jaz pa cenim časopisno številko, ki je izšla danes, včeraj ali pred mesecem, bolj ko vse vaše stare »špehe«. Dnevnik je stvarnost, prijatelj predragi, vse drugo, tudi zgodovinske knjige, vse drugo je fantazija. Da, to je dejstvo, to je resničnost. In ta dobra žena, ki je sanjala svojega sina in je vstala in ozdravela, je dokaz, da se naša veda ne moti.

Toda župnik se je pikro, a dobrodušno smehljal.

¹ Italijanski zdravnik in kriminalist (1836—1909).

Tlesknil je s svojimi belimi rokami, ki so bile nežne ko ženske, in pogledal Jorgja.

— Dovolj, dovolj, doktor! Ne razpravljajva več, nima smisla. Sicer ne bi bil nihče srečnejši ko jaz, če bi se našemu Jorgju v sanjah prikazala osebeca, že ve, katera, in mu dala roko, da bi mu pomagala vstati...

— Ni mu potreba sanj, zadostovala bi mu že sama volja, a kaj, ko je nima. Privadil se je svojega stanja in je kar vesel svoje negibnosti. Kratkotmalo: lenoba je, kakor pravi kočijaž.

Kakor bi ga te besede priklicale, je kočijaž prišvedral po dvorišču in potrkal na vrata, čeprav so bila odprta.

— Pošta!

Jorgj je že slišal korak in je drhtel od tesnobe: oči so se mu razprle in zažarele, njegova mršava roka se je nekam nenavadno podaljšala, da bi hitreje segel po pismu, ki mu ga je dajal kočijaž.

— No, kako gre, Jorgeddu? Še v postelji? Vstani, lenoba, nocoj je sveti Janez, pojdemo po lovor in ga denemo na zid, da ga tatovi in lisice ne bodo mogli preskočiti...

Doktor se je bučno smejal in kazal župniku Defraju s prstom na moža.

— Ali slišite? Vaši evangelisti so tako govorili!

Jorgj je kakor zamaknjen gledal drobno pismo, ki se mu je sinje in dehteče ko cvet treslo v rokah, in ga ni mislil odpreti. Hotel je biti sam, da bi mogel občutiti vse veselje. Župnik Defraja ga je razumel in vstal, da bi odšel, medtem se je pa kočijaž z roko lopnil po bolni nogi in rekel doktorju:

— Vsako toliko mi nagaja, da, in edino zdravilo, da jo primoram hoditi, je grožnja z žago... Takrat se pa zgane, vam rečem!

Doktor se je smejal in gledal župnika Defraja.

— Ali ga slišite? To vam je možak!

Župniku pa se ni zljubilo več razpravljati in je odšel s svojim previdnim, a vendar hitrim korakom.

Prišedši z dvorišča, je srečal strica Remunda, ki se je vračal iz staje na konju, otovorjenem s svežnji trave, med katero je rdel tu in tam kak mak in je bodlo v oči zlato kake zlatice.

Tudi na svetlem večernem nebu se je bleščalo zlato prvih zvezd. Jasen, sladek večer je legal na zemljo, zrak je bil prepojen z vonjem dišečih zeli, lastovke so še ščebetajoč letale od hiše do hiše, kakor bi tudi one hlastale po življenju, ki ga zastavlja ura počitka.

Podoba tete Simone se je zganila iz svojega črnega okvira: ded je ustavil konja in pozdravil župnika.

— Kako gre kaj, gospod župnik? — je glasno vprašal, a tudi njegov glas in njegova postava sta se kakor omehčala. Obraz, pogled in vsa njegova zunanost je izražala neko pobitost, sladko in otožno utrujenost.

— Dobro, stric Remundu. In vam?

— Staramo se, gospod župnik! Ah, dà, vse letne dobe pridejo!

— Starost je najlepši čas. Čas žetve je, stric Remù!

— In če setev ni bila dobra?

— Ah, no, a jaz govorim o tistih, ki so dobro sejali, kakor vi!

Ali je župnik govoril zbadljivo? Ded je na svojem starem konju povetil oči, ki so imele še orlovski pogled, in pokimal: dà, dà, a tudi nekoliko pikro.

— Vsi mislimo, da smo dobro sejali, a setev nas tolikokrat prevara! Pa dovolj tega, ali stopite na kozarec črnega vina?

— Hvala, pozno je! Jutri, ko bo praznik.

Župnik je že hotel oditi, a starec ga je spet poklical.

— Gospod župnik, povejte mi, kako gre Jorgju Niedduju?

Župnik ga je presenečen pogledal. Bilo je prvič, da je ded povprašal po Jorgju. A komaj je dobil odgovor: »Vedno enako«, — je starec pognal konja proti vratom, ki jih je dekla na stežaj odprla, in vstopil, ne da bi še kaj rekel.

Župnik je šel do cerkve in se začel sprehajati na trgu. Njegove prozorne roke in blede belkasti obraz so se zdeli v večerni zarji bolj voščeni ko Jorgjeve roke in njegov obraz.

Hodil je gori in doli, kakor bi opravljal svoje molitve, oči so mu bile zastrte in često obrnjene proti nebu. Nenadoma pa se je ustavil ob ograji nad dolino, se nekoliko sklonil, položil na prsi roko in začel kašljati. Ves obraz mu je zabuhnil, postal vijoličast, potem črnoder, potem pa je spet splahnil in bil mrtvaško blede. Na robcu, ki si ga je držal k ustom, je ostal madež, rdeč kakor mak, ki ga je nesel stric Remundu med travo. Tedaj se je naslonil na ograjo in čutil, da se mu kolena tresejo in da ga duši v grlu, kakor bi bilo zadrženo z razbeljeno verigo.

— Končano je, — je zamrmral.

Poletje mu je prineslo svoje krvave rože in jesen ga pokrije s svojimi krizantemami. A on, a on ni imel nikogar, ki bi ga potolažil, in niti kočijaž mu ni prinašal iz sinjih dalj na obzorju diha življenja in sanj...

Zavidal je Jorgju; potem pa se je spet vzravnal in začel hoditi, medtem ko so se iz vasi razlegali vzkliki veselja in so pred cerkvico svetega Janeza onstran občinskega doma nekateri srečniki prižigali umetne ognje, dečki pa kurili kres — grmado iz dračja mastike.

»Umreti! — je premišljeval župnik, sprehajajoč se gori in doli po trgu kakor nemirna lastovka. — Pa kaj, saj to je naša usoda, čemu se upirati? Danes,

jutri, zdaj ali pozneje — vseeno je. Samo da bi ne ugasnil plamen božje ljubezni, ljubezni do Boga, ki nas vodi in je naša duša.«

Na rdečem večernem nebu so se dvigali prameni kakor zlati trakovi, vrženi iz nižine, in se razprševali v vijoličastomodre grozde, v diamante in smaragde. Luna, ki je kukala izza Monte Acuta, se je kakor obotavljala, da bi se povzpela na nebo, ker jo je užalil pojav teh objestnih ognjev, ki so hoteli sami razsvetliti večer. Rdečkasta zvezda nad cerkvenim zvonikom je pa nepremično, otožno, nekam bledikasta in ko užaljena gledala umetni blesk raket...

In župnik Defraja je hodil in hodil in mislil, kako so človeške strasti, mržnja, uživanje, ženska ljubezen, časti in bogastvo podobni ognjem veselja na praznični večer.

Njegova ljubezen do Boga, veselje, da se kmalu z Njim združi, sta bila v primeri z drugimi strastmi kakor nepremičnica v primeri s temi bliskovitimi in slepivimi ognji. In vendar je mislil na Jorgja, na pismo, ki je bilo kakor droben košček daljnih morij, daljnih obzorij sveta, in kakor zvezda nad cerkvenim zvonikom je tudi njegova ljubezen do Boga za hip obledela ob ljubezni do posvetnega...

VI

Tudi v izbi, ki jo je osvetljevala rdeča luč večerne zarje, sta Jorgj in doktor razpravljala o ljubezni.

Možakar je nameraval Jorgju nekaj zaupati, a kadar je imel kako tajnost, je bil kakor Pretu: ni je mogel obdržati zase in se za kaj drugega še zmenil ni.

Ko sta župnik in kočijaž odšla, je primaknil stolico k postelji, ne da bi prenehal tolči po listu;

in ne da bi opazil, da želi Jorgj ostati sam, je puhajoč rekel:

— Povedati ti moram, da je Margherita noseča!

Njegov glas je bil zmeden in obraz mu je zalila rdečica kakor obraz kake deklice.

Jorgj se je zbudil iz svojih sanj in se ozrl.

— No, ali ni to nekaj naravnega?

— Ni to, kar me skrbi... Zdaj... zdaj, dragi moj, razumeš, je nemogoče, da bi ji našel moža...

— A zakaj ji hočete dobiti moža?

— Zakaj? Mislim, da sem ti že večkrat povedal; da bi je jaz ne vzel.

Jorgj se je zasmejal.

— Tega mi niste nikdar rekli! Rekli ste samo, da se nikdar z njo ne poročite. Potem ste mi nekega večera zaupali, da se bojite, da ne bi držali svojega sklepa; pravili ste, da se nazadnje poročite z njo, da bi jo pretepali, ker vas Margherita tolikokrat razjezi. Dà, take neumnosti ste mi govorili...

— Neumnosti? — je vzkliknil doktor, sklonil glavo, zmajeval z njo ter ponavljal Jorgjevo besedo.
— Prav imaš!

Toda po trenutku omahovanja je odločno dvignil glavo.

— In vendar, glej, sem neumno srečen, Jorgj, razumi, nisem več s a m !

Nihče ni mogel bolj razumeti tega veselja ko Jorgj, a kakor iz otroške želje, da bi mu nagajal, je rekel:

— Niste bili sami, doktor. Ali niste imeli ženske, ki vas je ljubila?

— Ženska? Da bi jo vrag! Danes me ljubi, kdo ve zakaj. Morda iz nevednosti, morda iz koristoljuba. Toda ali me bo ljubila jutri? In predvsem, ali jo bom jaz ljubil jutri? Ali se je ne naveličam, ali je ne spodim? Vidiš, zato sem ji hotel dobiti moža, da bi se ne poročil z njo, da bi je ne vezal

nase kakor trto h kolu; danes koristno, jutri pogubno. Sin pa je nekaj drugega, prijatelj moj, je del nas samih, je naše seme. Lahko me zapusti in pozabi nekega dne, a oče mu bom le vedno. Nič več ne bom sam, četudi bo na drugem koncu sveta. Ne bom sam, zakaj ljubezen do njega bo z menoj. Kaj mi mar telesna družba, kaj sožitje in družabne vezi? Prav nič mi niso mar. Tu je postava, tu so vezi, tu je družba!

Krepko se je bál s pestjo po prsih. Jorgj je pritrjeval in sinje pisemce se je grelo na njegovem srcu, ki je utripalo v taki ljubezni, kakršni ni prav nič treba osebnega stika in gre preko časa in prostora.

— Táko ljubezen lahko gojimo tudi do bitij, s katerimi nas ne družijo krvne vezi, — je boječe pripomnil, — ker, končno, ali si nismo vsi bratje?

— Stare besede, moj dragi, odrgnjene in obrabljene in lažne, še preden so jih iznašli. Ni drugega ko ljubezen do nas samih, in to je, kar odseva v sorodnikih, zlasti v otrocih. Ljubimo jih, ker so mi: nič drugega. Naša bolečina, naj se pojavi v katerikoli obliki, ni drugega ko strah pred koncem, pred izginjenjem nas samih ali dela nas samih. Zdaj pa nas reši sin tega strahu: on nas preživi in ponese skozi svoje življenje plamenico, ki smo mu jo bili izročili. Vidiš, zato ga ljubimo, zato ne čutimo okoli sebe puščobe, to je smrti, konca.

— A vendar so taki, ki ljubijo, ne da bi upali, da se bo nadaljevalo njihovo bivanje. Rečem vam, da so. Če je bolečina v katerikoli obliki, kakor pravite, strah pred koncem, to je pred smrtjo, je ljubezen v kateremkoli svojem pojavu znamenje življenja. Ljubimo in želimo biti ljubljeni, da bi dokazali sami sebi, da smo živi. Dà, tako je pri vseh, tudi pri tistih, ki so kakor jaz pokopani...

— Ti vstaneš, — je rekel doktor, se dvignil in pretrgal pogovor, ki ga je Jorgj navadno zasukal v

sentimentalnost¹. — Kdor govori kakor ti, ima še plamenico v rokah, potrebno je le, da si je ne dá ugasniti. Lahko noč!

Ko je Jorgj ostal sam, je previdno odprl pismo, da ne bi odletel niti košček ovitka. Luč v izbi je umirala, a njemu se je zdelo, kakor bi se besede, pisane na sinjem papirju, lesketale ko zvezde na večernem nebu.

Ves je drhtel, kar je prehajalo tudi na pisemce. Ah, kar mu je pisala, je bilo tako sladko, tako toplo, da ga je obhajala opojna omotica. Bilo mu je, kakor bi nenadoma stopil v sončne višine in zavladal nad neskončnostjo, čeprav je bil pripravljen, da znova strmoglavi v prepad.

»Da, vrnem se, Giorgio, ne dvomite, zakaj tudi jaz Vas ljubim, kakor Vi, Giorgio, ljubite mene. In najine ljubezni ne more razrušiti ne čas ne daljava: neizčrpljiv studenec je, ki hrani najino življenje, sama ljubezen ljubezni je...«

Ko se je Jorgj spet ovedel stvarnosti, je bila skoraj noč. Slišati je bilo kričanje otrok, glasove žensk, ki so si prisegale prijateljstvo in delale vozle v znak botrinstva svetega Janeza. Videl se je spet kot deček, potem kot mladenič, videl je doline, polne sinje mesečine, rumene steze v črnem gozdu na planoti, blodeče črede in daljno morje... Želja, da bi vstal in šel po svetu, ga je spet prestrašila. Zdelo se mu je, da je še deček, strahovan od mačehe, in premišljal je kakor takrat, kako bi ušel...

Pretu se je vrnil in mu rekel:

— Jejte, stric Jò, jaz pojdem potem po lovor in rože svetega Janeza in si umijem noge v studencu. Prinesem vam malo vode. No, jejte, preden pojdem

¹ Čustvenost, solzavost.

v gozd, se še zglasim; luna vzhaja svetla in lepa kakor nevestin obraz. Tu je juha!

In je zdirjal naravnost v hišo Martine Appeddu.

Na cesti so ženice, Banna, dekla in dečki govorili, da se pojdejo umivat k studencu, in sklepali botrinstvo svetega Janeza, vozlaajo in razvozlavajo sedemkrat vogale robca. Ded je sedel na stopnicah s palico med nogami, gledal in molčal. Ko je videl, da je prišel Pretu iz hiše, ga je s pogledom spremljal, nato pa sklonil glavo tako nizko, da jo je oslonil na roke, ki jih je držal na držaju palice, kar se mu ni še nikoli primerilo. Bilo je, kakor bi bil zaspal.

Pretu je skakal po stopnicah nizdol proti občinskemu domu kakor mlad srnjaček. Na trgu je srečal župnika, ki se je črn in lahek ko senca vračal domov, in mu poljubil roko. Videl je teto Giuseppo in Lio, ki sta sedeli pred hišo in se pogovarjali z drugimi ženskami.

Govorili sta o Margheriti in Lia je hudomušno rekla:

— Ni dolgo, kar sem jo videla iti tod zadaj; morebiti je šla k Martini Appeddu po kako zdravilo... Ah, glejte Pretedda, nemara gre tudi on k Martini. Pretu, čuj, pridi sem!...

Toda dečku se je mudilo in ne bi se bil ustavil, če bi ga tega Giuseppa ne bila poklicala s svojim zapovedujočim glasom.

— Pretu, ali se nocoj še kaj vrneš od svojega gospodarja? Pridi tod, imam nekaj zanj.

Obljubil je in začel spet teči. Luna, še vedno nizko nad gorami onstran doline, je osvetljevala trg z zlatim sijem daljne luči. Pol doline je bilo temne, druga polovica pa je bila vsa srebrna; goré so bile ko iz modrikastega srebra in so se razprostirale kakor velike peroti na obeh straneh Orthobena, zastrtega s senco.

Pretu je zavil v neko uličico na drugi strani trga in prišel v nekako predmestje, kjer so živeli

najrevnejši prebivalci Oronoua. Bile so kočje, postavljene med skalami, zidki, plotovi, ostrešja, sama mešanica majhnih, preprostih stavb, kakor bi jih bili zgradili pradavni nomadi, ki so se tu za kak dan ustavili na svoji poti, a so se potem ustalili za veke.

Pretu je stanoval v eni teh koč brez oken; bila je majhna in temna, kakor je bilo veliko in svetlo obzorje, proti kateremu je zaman gledala. A šel je naravnost mimo zidu ob uličici, onstran katere je slišal jok svojega bratca Boreja, ki ga je zazibaval zaspan materin glas. Nekoliko dalje je živela teta Martina Appeddu v čudni koči, ki je bil pravi stan vešče. Neke vrste okrogel stolpič, sezidan iz očrnlega kamenja in blata. V gornje nadstropje so od zunaj vodile stopnice, podprte z visokim zidom iz samih skal. Vsa hiša je spominjala na utrdbo in tudi »patiu« ni manjkalo, kakor pred hišo tete Giuseppe Fiore, to je neke vrste vzvišenega dvorišča, kjer je zagledal Pretu Simono, slepo hčer tete Martine, ki je predla in molila.

— K vaši materi grem, teta Simona.

— Nekdo je pri njej. Počakaj!

Sedel je blizu nje na zidek.

— Kako gre tvojemu gospodarju?

— Dobro, a ne preveč... In vam?

Predla je in njena kodelja, polna lanu, je bila kakor plava glava, iz katere so njeni spretni prsti vili neskončno nit, zlato ko nit sanj.

— Tudi dobro... a ne preveč! — Njen glas je bil sladek in bridek. — In kaj pravi doktor?

— Kaj pravi? Da ozdravi. A jaz...

— A ti?

— Prišel sem po tisto zdravilo, ki ste mi ga obljubili... Vaša mati ga je morala pred kratkim napraviti ob vzhajanju lune. In zakaj ga ne napravi vam?

Slepo deklè je smehljaje se predlo zlato nit, ki je tekla med njenimi prsti. Njene velike črne oči pod gostimi vzbočenimi obrvmi so bile kakor zdrave.

— Zoper božjo voljo ni zdravila, — je rekla tiho. — Naj se zgodi Njegova volja. Dovolj je, da je na tem svetu mir, pravo zdravje bo na onem svetu.

Pretu pa ni tako mislil. Bil je poln življenja in je začel skakati po »patiu«, nestrpen, da bi videl teto Martino.

— Vem, kdo je pri njej. Margherita, doktorjeva služkinja! Pustite me, da grem gori!

— Ah, škratelj, kako pa to veš?

— Eh, vem, — je rekel skrivnostno in ker je sestanek med teto Martino in Margherito predolgo trajal, se je delal, kakor da hoče iti; misleč, da je preslepil pozornost slepega dekleta, se je povzpел po stopnicah do hodnika, od koder so bila vrata v zgornjo sobo.

Slepo deklè pa je imela dober sluh. Dvakrat ga je poklicala in ko ni dobila odgovora, je šla tudi sama tipaje na hodnik.

— Mama, mama, — je zaklicala, — nekdo prihaja!

Pretu je s prestrašenim obrazom že videl skozi odprtino priprtih vrat Margherito in veščo, ki sta stali pred mizico, pregrnjeno s črno ruto, na kateri je teta Martina v polkrogu razpostavljala šop igralnih kart. Izba ni imela nič posebnega, a železna svetilka s tremi kljuni, obešena na steni nad mizico, je bila kakor črn ptič, ki je imel plamen namesto jezika. Senca, ki se je plazila po zidu, in postavi obeh žensk, Margheritina blede in žalostna, tragična in nervozna tete Martine, kateri so se obrvi neprestano pregibale in so se njeni krivi prsti premikali po kartah kakor orlovi kremplji, so dajali sliki nekaj vražjega. Pretu je občutil strah in veselje.

— Karte dobro kažejo, — je rekla teta Martina. — Nič se ne boj, grlica, vzел te bo.

Tedaj se je zaslišal Simonin glas. Teta Martina je stekla k vratom in zagledala Pretuja na hodniku.

— Kdo pa ti je dovolil priti sem gori? Ah, Simona, zakaj si ga pustila iti gori?

— Ušel mi je, mama!

— O, saj sem tako vedel, kdo je pri vas! — je rekel Pretu pogumno. — Kaj ne, teta Simona, da sem že vedel? Dajte mi tisto stvar, teta Martina, potem grem. Prisežem vam pri svoji vesti, da nikomur nič ne povem.

Da bi se ga znebila, je vzela žena s prstom iz neke rdeče posode nekoliko mazila in ga zavila v kos papirja.

— Tu imaš in pojdi, a če komu poveš, da si videl tu Margherito, gorje tebi! Ali si razumel?

— Teta Martina, oslepim naj, če kaj zinem. Zbogom!

Skokoma je bil na ulici in od tam na trgu z dragocenim zavitkom v nedrju. Teta Giuseppa Fiore ga je čakala; hotela mu je dati za Jorgja skledo iz plutovine, polno kislega mleka, a ga ni maral vzeti.

— Jutri, jutri, danes se mi mudi.

— Ali ti je dala Martina zdravilo? — je vprašala Lia, ki je pritekla do stopnic. — In Margherita?

— Je bila tam, — je odgovoril brez bojazni. — Da, tu imam zdravilo. Zdaj bo moj gospodar Jorgj spal, ker navadno vedno dremlje, ko se naredi večer. Namažem mu čelo, spodnji del ušes in grlo in še nocoj, če se zbudi, mu bo bolje. Potem pojdem tudi po vodo k studencu, ki pomaga.

Ko se je Lia vrnila h gospodinji, je poročala o dečkovih namerah. Teta Giuseppa je nato pripovedovala o izrednih dogodkih, ki so se pripetili na kresni večer, in je zaključila:

— Nemara Jorgeddu le ozdravi. Če se mu posreči, da vstane in se popravi, ah, bo ... bo pridobil nazaj izgubljeni čas ...

Ni povedala vse svoje misli, a zvesta služkinja in tudi sosede so vedele za njeno upanje . . .

— Da, — je rekla Lia, — bolni človek je kakor umazana cunj, vsi ga prezirajo; a če Jorgj ozdravi, bo spet za kaj in se bo maščeval.

Luna se je vzpenjala med drevjem na trgu ter osvetljevala ogrado in ženske, ki so sedele v krogu. Na Lijin predlog jih je nekaj vstalo, da bi si šle umivat noge k studencu in nabirat lovor in materino dušico na rob doline. Druge so se porazgubile v hiše. Teta Giuseppa je ostala sama na klopici s skledo mleka poleg sebe in z mislijo na Jorgja v glavi.

Če bi ozdravel! Ni se ji posrečilo, da bi ga maščevala, nasprotno, videla je celó, kako se blagostanje Corbujevih množi in postaja kar izzivalno. Saj, nesrečni fant je imel vedno slabe svetovalce: norega doktorja, dobrodušnega župnika, razne ženice, otroke in otročje starce. Dà, tudi Innassiu Arras je postal trapast in klepetav kakor baba! Teti Giuseppi se ni več posrečilo, da bi dobila Jorgedda samega in mu razložila stvar. Toda zdaj, zdaj, ko so vsi vedeli za ime pravega krivca, bi bil čas, da bi nesrečnika znova pozvala, naj se maščuje za svojo čast.

Nenadoma je vstala, zaprla vrata, vzela posodo z mlekom in odšla. Kakor druge krat je stopala po stopnicah s trga in krenila proti Jorgjevi hiši. Da ne bi hodili predaleč, so si nekateri dečki umivali noge v potočku, ki je tekel iz vodnjaka, si brizgali vodo v obraz in smeje se lovili.

V spremstvu svoje sence, ki je imela tudi zibajočo se posodo v roki, je šla starka mimo Corbujevih, a je videla samo deklo, ki je sedela na stopnicah na dedovem mestu. Uličica je bila zapuščena, ker so ženske odšle k studencu, na Jorgjevem dvorišču pa je bil Pretu. Stal je nepremično, z eno ramo naslonjen na zid, z eno roko na prsih, eno nogo pa je imel pridvignjeno. Komaj je zagledal teto Giu-

seppo, ji je tekel naproti in se postavil pred njo, da bi ji zastavil pot.

— Vi ste prišli? Prav, a zdaj ne morete noter, je nekdo pri njem.

— Kdo? Doktor ali župnik?

Ker je hotela kljub temu dalje, je Pretu skakljaj okoli nje in ji tiho rekel:

— Dobro, čujte torej: stric Remundu je.

Osupla je obstala.

— Da, on je! Zdi se, da se hoče spraviti z mojim gospodarjem. Razgovarjata se, odkar sem se vrnil, saj ste me videli. Stric Jorgeddu me je poslal ven in rekel, naj ne spustim nikogar noter ...

Teta Giuseppa ni niti črhnila. Jezno se je umaknila k vhodu na dvorišče in se vrnila domov, topotajoč kakor stara kobilica, ki jo priganjajo z bičem. Srce ji je razbijalo od jeze in sramu. Da, sramota, da še živi v teh žalostnih časih popuščanja in strahopetnosti.

Ah, stari jastreb se hoče pomiriti s ptičkom, ki ga je prej oslepil in napol požrl? In Jorgj Nieddu, ponosen pred prijatelji in dobrotniki, je sprejel obisk svojega krvnika? Časi jagnjet in martinčkov! Dobro, pa naj se družijo strahopetci z bojazljivci, zaradi tega orel ne preneha biti orel. In starka je šla in spet sedela v svoji ogradi kot davna prebivalka graščine, neobčutna za pesem jasne noči in s polnim srcem spominov na sovražnosti in veličastne naklepe maščevanja.

VII

Ko je ded opazil, da je Pretu odšel, in je mislil, da se ta večer več ne vrne, je počakal, da so ženske odšle k studencu in po lovor, nato je vstal in krenil v Jorgjevo hišico.

Bil je miren in je vedel, kaj dela. Celó čudil

se je, da ni tega že prej napravil. Ko pa je stopil na dvorišče, se je ustavil in se ogledoval kakor v svoji senci, si popravil čepico na glavi in preložil palico iz ene roke v drugo. Končno je stopil odločno naprej, potrkal lahno na priperta vrata in vstopil.

Jorgj je spet bral Marianino pismo in kakor v sanjah je videl, kako se temna starčeva postava približuje postelji. Tudi on se ni čudil, saj je že dolgo pričakoval ta obisk, a vendar je bil presenečen, ko je videl, kako se je mož močno postaral, se sključil in omehčal.

»Bolan mora biti in se boji umreti,« je pomislil in skril pismo pod blazino.

Starec je sédel na stolico, ne da bi pozdravil, kakor bi prihajal vsak trenutek k Jorgju, in šele čez nekaj časa ga je vprašal:

— No, kako je?

— Dobro, — je rekel Jorgj s šibkim glasom.

In sta obmolnila. Kaj naj bi si povedala? Preveč stvari je bilo, da bi jih mogla izraziti z navadnimi besedami.

Ded si je spet popravil čepico, se ozrl okoli sebe, da bi se prepričal, če je res tu, v izbi Jorgja Niedduja, ter končno rekel:

— Ali se ti ne zdi čudno, da sem tu? Priti bi bil moral že prej, a marsikaj me je zadrževalo. Vprašati te moram za svèt... Povej mi, kaj naj napravimo? Ali naj ovadimo Dionisija Ora?

Jorgj je brez obotavljanja odgovoril:

— To ni moja stvar.

— Ti si bil najbolj oškodovan, ti bi bil moral ovaditi krivca, ko si izvedel, kdo je. Zakaj ga nisi?

— Zakaj ga pa niste vi?

— Poslušaj torej, Jorgj, govoriva jasno. Zato, ker do danes še nisem za gotovo vedel.

Jorgj se je nehote nasmehnil in starec je umel pomen tega žalostnega in jedkega smehljaja. Pomaknil je stol k postelji, prekrižal noge in naslonil

roke na palico; zdaj so se mu oči lesketale in njegov pogled je prodiral naravnost ko sončni žarek v Jorgjeve oči.

— Zdaj se oglašá vest temu otročjemu starcu, porečeš. Dà, na ustnicah ti vidim te besede. No, dà, zakaj ne bi smela priti ura, ko se oglašá vest! Vse ure pridejo, Jorgj Nieddu, tudi ura smrti, da bi jo strela! In če smo živeli v temi, ali moramo tudi v temi umreti? Poslušaj me, na svetu ni človeka, ki bi ne bil grešil. No, pa mi povej koga, a po vesti in resnici, in verjel ti bom. Kristus? Kristus ni bil človek, bil je Bog; vsi drugi z apostoli vred pa smo grešili. Ti morebiti ne? Dobro pomisli in videl boš, da si tudi ti grešil. Povej mi po svoji vesti, da nisi, in potem me bo sram priznati, da sem bil tudi jaz človek tega sveta.

Jorgj se ni več smejal. Poslušal je in čutil, kako drhti v starčevih besedah ne očitánje vesti, ne kes, ne slabost, temveč ponos, ki ga je držal pokonci, kakor drži podpora poslopje, ki se ruši.

— Poslušaj, Jorgj, laže je reči: nisem se motil, ko priznati nasprotno. Tudi ti, ki si študiral postave in znaš mnogo jezikov, si se motil, ko si me imel za neukega človeka s hudobnim srcem. Neuk, dà, a zabitež ne; ponosen, dà, a hudobnega srca ne. Ko si me tako sodil, si bil hudoben. Zakaj mi smo kakor zrcala in vidimo sebe v osebi, katero obsojamo. Če imam sovrašтво v srcu, vidim svojega nasprotnika s črnim obrazom, kakršnega imam sam, ki imam peklenščkov izraz. In če imam ljubezen, vidim lepega tudi sovražnika, ki ima nož v pesti... In tako on mene...

— Res je, — je rekel Jorgj. — A kako, da vam niso prej prišle te misli?

— Kaj ti veš? Sicer pa me nisi maral poslušati, kakor me poslušáš zdaj, in jaz te nisem maral gledati, ko si se smejal, kakor si se spet smejal malo prej! Ti mene nisi maral, jaz pa tebe ne. To je

bilo usodno naključje! Toda... dovolj o tem, kar se je zgodilo, se je zgodilo. Ne splača se govoriti o tem. Ti misli na to, da ozdraviš, in vse se pozabi.

— Jaz ne ozdravim, — je rekel Jorgj, — strela sovraštva me je zadela in niti ljubezen ne more popraviti, kar je napravila zloba!

Starec je zmajal z glavo.

— Kdo ve? Mlad si, Jorgè, nikar ne govori: to se ne bo zgodilo. Zdaj ti torej povem, čemu sem tu... Ali se hlapčič ne vrne?

— Nocoj ne.

Tedaj je začel starec tiho pripovedovati, kako mu je njegov stari sovražnik Innassiu Arras odkril, da je pravi krivec berač in kam je skril zaklad. Ostanek pretkanosti in ker se mu je zdelo, da ga Jorgjeve lesketajoče se oči gledajo še vedno nezapno in prezirljivo, ga je zadrževalo, da ni govoril o Columbi pa o strahu in sočutju, ki ga je njena omedlevica vzbudila v njegovem srcu. Samo pripomnil je:

— Innassiu Arras mi je to zaupal v kaj malo primernem trenutku, a on je bil vedno tak, človek brez uvidevnosti. Da bi ga zlodej! Pa naj bo, odpustil sem mu vse, kakor je on odpustil meni. Oba sva stara in strasti odpadejo z zobmi. Kakor sem torej rekel, šel sem naravnost k Svetemu Frančišku in našel tisti denar, ki je kakor Judežev preklet, in sem ga... no, pa to ni važno. In brž sem pomislil, da bi šel k tebi; a kaj naj bi ti rekel? Ali sem bil prepričan o tem? Ne, zakaj lahko bi bilo vse le prevara Innassija Arrasa. Vedno sem bil v dvomu, se li ne norčuje iz mene. In tako so potekali dnevi, jagnje moje, grdi kakor zimski. Včeraj pa je prišel k meni župnik in mi rekel: »Ko pojdete mimo staje Innassija Arrasa, vstopite, stric Remù. Tam je nekdo, ki bi rad govoril z vami.« Jaz sem ga pogledal in on me je pogledal, pa sva se razumela, Jorgè, zakaj oči so bolj odkrite ko ustnice. »Gospod župnik, —

sem mu rekel, — vi vse veste; kaj mi svetujete?« Odgovoril mi je: »Kar vam svetuje vest.« Te besede, jagnje moje, so mi zgrabile srce bolj ko vse psovke, očitki in kletve Innassija Arrasa. Zakaj vest imam, Jorgè, dà, in vedno je budna kakor črv v lesu. No in ker mi je župnik le prigovarjal, sem osedlal konja in se odpravil. Tam v Innassijevi staji sem našel možaka, ki je bil zleknjen v kotu kakor ranjen merjasec. Tresla ga je mrzlica in je blédel, pripovedujoč, kako je vdrl v mojo hišo, kako je ukradel in kako je skril denar. In o tebi je govoril, te ogo-varjal, te klical kakor otroka in te prosil odpuščanja. Zdi se, da me ni spoznal, a mi je vse povedal, zakaj vsakemu pripoveduje, kdor pride mimo. »Zdaj boš verjel svojim ušesom, — je dejal Innassiu Arras, — a kaj naj napravimo?« In prišel sem k tebi, Jorgj Nieddu: kaj naj napravimo?

— Kar vam svetuje vaše srce.

Starčev obraz se je zjasnil.

— Ah, torej véruješ v moje srce? No, srcé bi mi reklo, da bi pustili vse lepo pri miru... Kaj bi imel od tega, če bi ovadil berača? Nikomur več ne more napraviti kaj hudega, in njemu škodovati, bi bilo, kakor če bi napravil kaj hudega že obešenemu tatu. A ti, Jorgè, a ti...

Njegov glas je nekoliko drhtel in njegove besede kakor bi prehajale v vzdih, a Jorgj ga je razumel.

— Ne skrbite zame! — je rekel in skušal dati besedam rezek poudarek, da bi prikril svoje ginjenje.

Tedaj se je vrnil Pretu. Ko je zagledal deda, je razširil oči, nato pa prasn timer smeh. A zadostovalo je, da je starec obrnil svojo grozno glavo in da se je oglasil gospodar — pa je mrka resnost trenutka obšla tudi dečkovo dušo. Jorgj še ni do konca spregovoril:

— Kaj je smešnega? Pojdi ven in ne pusti nikogar, — in že je Pretu stražil na dvorišču.

Ded je znova uprl svoj pogled v bolnikove oči.

Ni govoril, a njegov pogled je bil tako tesnoben, da je Jorgj povedil trepalnice.

— Dobro, stric Remundu, če vam srce pravi, da bi odpustili, odpustite. Kar se mene tiče, sem ... že davno odpustil ... njemu ... in vsem! ...

Ded je globoko zavzdihnil, odprl ustnice, da bi nadaljeval razgovor, a nenadoma mu je krčevit drget spremenil poteze: divje obrvi so se zbliževale in raztezale kakor oblak med svetlikajočimi se očmi in temnim nagubanim čelom, ki je bilo podobno hudournemu obzorju; usta so se zožila in ustnice, ki so poznale laž, kletev in krik sovraštva, so se tresle ko otroku, preden začne jokati.

Pa se je bahal, da izza otroških let ni jokal; premagal je torej svoje vznemirjenje, iztegnil roko in jo nekoliko pridržal nad Jorgjevo, kakor bi se hotel prej prepričati, če jo lahko stisne. Končno jo je, črno in še krepko, položil na drobno voščeno roko, ki se ni ponudila, a tudi ne umaknila temu dejanju sprave.

— Mož si, Jorgè!

Spet sta oba molčala, ne da bi se gledala, in se držala za roko. Jorgj je pa čutil, da ga obhajajo stare hudobne misli: zbadljiva vprašanja so mu prihajala na jezik, sumnje in dvomi so kalili njegovo veselje.

Ded kakor da je razumel njegovo nagonsko hladnost. Umaknil je roko in rekel:

— Poslušaj me, Jorgè! Danes sem se vrnil v stajo Innassija Arrasa. Berač je bil mirnejši in me je spoznal. Ni več govoril, samo ko me je zagledal, je skril obraz pod rob vreče. V šali sem govoril z njim in mu še rekel: »Tu ostani, dokler se ne popraviš, potem pa se vrni v vas in pojdi k Jorgeddu ter napravi, kar ti poreče. Razžalil namreč nisi mene, Remunda Corbuja, ko si mi vzel tisto malo denarja, ničvrednih novcev, ki pridejo in gredó, a razžalil si me, ker si mi ugrabil mir družine in vesti,

zlasti si pa razžalil onega nesrečnega fanta.« Prišel bo torej prej ali slej k tebi, pa mu povej, če se ti zdi, kako je bilo nocoj med nama. In zdaj grem, Jorgè. Včasih se vrnem in bova kramljala, vse do onega dne, ko vstaneš in boš še z večjo čvrstostjo nadaljeval svojo pot. Potem bom jaz na tem, da padem. In ko bom zleknjen na rogoznici, da ne vstanem več, prideš ti včasih k meni... Zbogom, lahko noč!

Vstal je, se z eno roko oslonil na palico in položil drugo na Jorgejevo. Zdaj pa se je prozorna roka zganila in stisnila črno in še krepko roko. Lesketajoče se oči, ki so bile zaradi bolezni še bolj živahne, so iskale starčevih, kot bi hotele stisniti njegovo dušo, kakor je roka stiskala roko.

— Počakajte, še nekaj bi vas rad vprašal. Ali ste res mislili, da sem kriv?

— Prvi trenutek da.

— A zakaj? A zakaj?

— Ker sem te sovražil in si ti sovražil mene. In sovražstvo je kakor ljubosumje: vse sumi brez vsakega vzroka.

— Moj Bog, moj Bog! — je zavzdihnil Jorgj, ki ga je prevzela tesnoba preteklosti.

— V zmotah živimo... — je povzel ded po premolku. Udaril je s palico ob tla. — Dovolj! Važno je, da človek spozna, kako se je motil. Lahko noč, Jorgeddu... ali me ne pozdraviš?

— Lahko noč, — je odgovoril naposled Jorgj in se pomiril. In tedaj je starec odšel.

Na dvorišču se je ustavil in je najbrž hotel Pretuju nekaj reči, a deček je zbežal; mudilo se mu je, da bi se vrnil h gospodarju.

Jorgj je bil zelo bled in je imel oči črno obrobjene, kakor bi se bil udaril, a žive in svetle. Medtem ko se je navadno po kakem živčnem napadu ali nenavadnem dogodku pogreznil v mrzliččen sen, se ta večer ni mogel umiriti in zaspiti.

»In prav nocoj!« — je mislil Pretu in semtertja potipal svoj zavitek. In da ne bi še bolj razburil gospodarja, ga ni vprašal, zakaj ga je ded obiskal.

Po svoji navadi je želel Jorgj ostati sam, da bi zbral svoje misli in obvladal njihov vrvež. Včasih se mu je zdelo, da ga je vrtenje zemlje siloma preneslo v prostranost, potem pa spet, da je vse okoli njega prazno in negibno. Zdelo se mu je, kakor bi mu škripala sencà in bi se hotela razleteti kakor jez v brzici, in da njihov drget prehaja v vse uboge negibne ude.

— Ali si videl? — je tiho rekel Pretuju, medtem ko mu je ta popravljajl odeje, preden bi odšel. — Tudi stari se je uklonil! Zdaj sem zadovoljen. A truden sem in hočem spati. Pojdi!

— Da, da, spite, spite...

Pretu je hitro odšel in čakal. Luna je bila vedno više in je razsvetljevala cesto. Ded je spet sedel na svojem mestu na stopnicah, oslanjal roke na palico in čakal, da se vrnejo ženske.

Vas je bila pusta, kakor bi jo nenadoma zapustili vsi njeni starodavni nomadski prebivalci, samo ded je ostal na svoji visoki kamniti stopnici, da bi ohranil spomine in da bi tudi sam spominjal na vse pretekle čase...

Zdajci se je prikazala na koncu ceste oborožena postava, ki sta jo spremljala dva vesela psa, prihajala više, više, kakor bi se dvigala iz doline. Črna in velika se je risala na mesečnem ozadju ter med petjem in žvenkljanjem verižic, ostrog in zvončkov šla preko samotne ceste. Vsa vas se je kakor zbudila. Psi so lajali, odmev je odgovarjal. Glas doktorja, ki je šel na lov na zajce, je trepetajoč polnil nočno tišino.

Ljubezen, skrivnost...

Slovesna, globoka...

Pretu je prisluškoval ob gospodarjevih vratih;

luč je ugasnila, vse v izbi je bilo tiho. Tiho, tiho je spet vstopil, pustil vrata odprta, da bi prihajalo noter nekoliko svetlobe, izvlekel zavitek, se pokrižal, vzel s prstom nekoliko čudežnega mazila in se po prstih približal postelji.

Jorgj ni spal, a ker se mu je zdelo dečkovo ravnanje sumljivo, je s povešenimi trepalnicami nepremično ležal. Slišal je tesnoben, s težavo zaduščen vzdih, čutil mrzel, namazan prst, ki se mu je dotikal čela, brade in spodnjega dela uhljev, potem pa je nedoločna svetloba z vrat izginila, lahni Pretujev korak se je splazil v tišino dvorišča in se kakor izgubil za sledom daljnega doktorjevega glasu.

Jorgj je uganil, kaj je hotel deček poskusiti, in ko si je z robcem obrisal obraz, se je začel smejati. Malo po malo je njegov smeh, spočetka lahen, postajal glasen, krčevit in nenehljiv. Slišal je, kako je odmeval v temi, in zdelo se mu je, da je to smeh nekoga drugega, kakega srečnega človeka, ki se giblje in pripravlja, da odide in se napoti po svetu, polnem veselja. Pa čeprav se je prepustil svojemu otroškemu veselju, se je presenečen vprašal, zakaj. Zakaj? Zakaj?

Sam je bil tisti srečni človek. Zdelo se mu je, da ni več bolan: doktorjeve čenčarije, dedov obisk in Pretujeve čarovnije — vse se mu je zdelo tako lepo, tako zabavno!

Smehu pa je sledilo krčevito ihtenje in znova ga je premagala globoka potrnost. Zakaj se tako smeje? Ali ima kak vzrok, da se smeje? Ah, odkod ta nespečnost nocoj? Samo nespečnosti je še treba, da bi bila njegova beda popolna. Kaj je na tem, četudi ded priznava svoje krivice? Čast mu lahko vrne, zdravja mu ne more, a to je, kar želi, zdaj ko je vse drugo spet dobil: sloves, pravico, ljubezen.

In začel se je spet vznemirjati in tresti in spomnil se je pisma svoje prijateljice, a zdelo se mu je, da je pozabil na besede.

Prižgal je spet luč in znova bral:

»Tudi jaz Vas ljubim, Giorgio, kakor Vi ljubite mene, in najine ljubezni ne moreta razrušiti ne čas ne daljava: neizčrpljiv studenec je, ki hrani najino življenje, sama ljubezen ljubezni je...«

Okoli besede »ljubezen« so se druge besede v pismu vrstile kakor planeti okoli zvezd nepremičnic. In dolgo je Jorgj v jasni noči, katere vonjivi zrak in sladka mesečina sta prodirala celo v hištrno, strmel v sinje pisemce, kakor je nekoč z roba nasipa gledal zvezdnato nebo.

Da bi se umiril, je hotel pisati svoji prijateljici. Vzel je z mizice knjigo in papir, primaknil črnilnik, luč in pero. A pero mu je padlo na tla. Drugega ni imel in da bi ga pobral, se je moral skloniti s postelje. Ta gib mu je vedno povzročal vrtoglavico; vendar se je brez obotavljanja z glavo navzdol obrnil s prsmi proti robu postelje, iztegnil roko ter začel iskati pero.

Našel ga je in spet zavzel običajno lego. Tedaj je opazil, da se je mogel zganiti, ne da bi občutil vrtoglavico.

Leden pot je oblil vsega; senca, žile in prsti so mu silovito utripali, a misli so mu ostale jasne in predmeti okoli njega se niso sukali v običajnem vrtincu...

Mislil je, da bo od veselja umrl. Veselje, podobno tesnobi, je bilo tako silno, da mu je razbijalo srce.

Nekaj trenutkov je ostal negiben. Ni se spominjal več niti svoje prijateljice. Videl je samo daljni sij, ki je bil kakor od požara.

A strah, da se vara, mu je spet vse zatemnil. Vzravnal se je in obsedel sredi žgočega in od potu vlažnega ležišča s tresočimi se pestmi in s palcema, zaritima ko dva žeblja v žimnico. Glava se mu je tresla in zibala, zobje so mu šklepetali, a misli so se mu kar naprej jasno nizale in predmeti okoli

njega so ostali trdni, znova osvetljeni s slepečim bleskom.

Tedaj je bil prepričan, da je ozdravel. Počasi počasi se je vzravnal, odrinil blazino k zglavju postelje, oslonil nanjo hrbet, okrenil glavo in gledal okoli sebe. A stvari so ostale na svojem mestu in vse se mu je zdelo lepo in svetlo. Uboga skrinja, v kateri je bila njegova obleka, stol, na katerem je Mariana tolikokrat sedela, starinsko ognjišče, vrč, iz katerega je pil toliko grenkih požirkov, revno pohištvo in celó pajčevina po stenah v kotih, vse, vse je bilo lepo kakor oprava in zavese v kraljevi palači. Lesketajoča se tančica, ki je vse pokrivala, je bila stkana iz solz, ki so se spremenile v bisere.

Ure so potekale, luč je ugasnila, a Jorgj je nepremično sedel v temi, pričakujoč jutranje zarje.

